

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

К. А. Гурковська, О. Б. Мороз,
Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська

ФІНАНСОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ

*Навчальний посібник
(у схемах, таблицях та коментарях)*

Львів
2016

УДК 347.73 (477)
ББК 67.9 (4УКР)0302я73
Ф59

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 26 жовтня 2016 року № 4)

Рецензенти:

Н. П. Бортник, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права та психології НУ «Львівська Політехніка»;

М. В. Ковалів, кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ

Ф59 **Фінансове** право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях) /
К. А. Гурковська, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська. – Львів:
ЛьвДУВС, 2016. – 308 с.

ISBN 978-617-511-227-4

Висвітлено теоретичні та практичні питання фінансового права України. Розкрито сутність фінансових діяльності держави, системи України, контролю, податку як головного елемента податкової системи. Наголошено на відповідальності за порушення бюджетного, валютного та податкового законодавства.

Для студентів, викладачів, аспірантів вищих навчальних закладів України, а також науковців і практичних працівників фіскальних органів, органів фінансового контролю, які цікавляться проблемами фінансового права.

УДК 347.73 (477)
ББК 67.9 (4УКР)0302я73

© Гурковська К. А., Мороз О. Б.,
Назар Ю. С., Сукмановська Л. М., 2016
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2016

ISBN 978-617-511-227-4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
Розділ 1. ФІНАНСИ ТА ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ	8
1.1. Поняття, ознаки та функції фінансів.....	8
1.2. Фінансова система держави та її структура.....	15
Контрольні запитання.....	20
Рекомендована література.....	20
Розділ 2. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	21
2.1. Поняття фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування та її організаційно-правові особливості.....	21
2.2. Принципи, методи та функції фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування.....	26
2.3. Правові форми фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування.....	35
Контрольні запитання.....	42
Рекомендована література.....	42
Розділ 3. ФІНАНСОВЕ ПРАВО В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ	43
3.1. Поняття, предмет і метод фінансового права.....	43
3.2. Система фінансового права.....	50
3.3. Джерела фінансового права.....	52
3.4. Фінансове право в системі права.....	57
3.5. Фінансове право як наука.....	59
Контрольні запитання.....	61
Рекомендована література.....	61
Розділ 4. ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ НОРМИ І ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ	62
4.1. Фінансово-правові норми: поняття, структура та види.....	62
4.2. Фінансові правовідносини: поняття, зміст, особливості.....	66
4.3. Суб'єкти фінансових правовідносин.....	70
Контрольні запитання.....	73
Рекомендована література.....	73
Розділ 5. ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	74
5.1. Поняття, зміст та значення фінансового контролю.....	74
5.2. Види фінансового контролю.....	78
5.3. Методи фінансового контролю.....	83
5.4. Органи фінансового контролю.....	87
Контрольні запитання.....	88
Рекомендована література.....	88
Розділ 6. БЮДЖЕТНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС	89
6.1. Суть і значення Державного бюджету.....	89
6.2. Бюджетне право.....	96
6.3. Бюджетна система України.....	99
6.4. Бюджетна класифікація.....	100
6.5. Бюджетний процес.....	101
6.6. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства.....	102
Контрольні запитання.....	108
Рекомендована література.....	108

Розділ 7. ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПОДАТКОВЕ ПРАВО	110
7.1. Фіскальна політика на макро- та мікроекономічному рівнях, її сутність та принципи.....	110
7.2. Електронне оподаткування як інноваційний чинник податкової політики.....	118
7.3. Фіскальна політика Європейського Союзу та реформування фіскальної політики України в умовах євроінтеграції.....	122
7.4. Зміст і особливості інституту податкового права як інституту фінансового права.....	124
7.5. Податкові правовідносини: поняття, види, суб'єкти.....	129
7.6. Система та джерела податкового права.....	134
Контрольні запитання.....	135
Рекомендована література.....	135
Розділ 8. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ	137
8.1. Поняття і види податків.....	137
8.2. Поняття та сутність податкової системи.....	149
8.3. Правове регулювання сплати окремих податків.....	151
8.4. Організаційне забезпечення функціонування податкової системи в Україні.....	161
Контрольні запитання.....	166
Рекомендована література.....	166
Розділ 9. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ	168
9.1. Податковий контроль: поняття, зміст та елементи.....	168
9.2. Облік платників податків.....	170
9.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів Державної фіскальної служби.....	174
9.4. Види та порядок проведення податкових перевірок.....	177
Контрольні запитання.....	183
Рекомендована література.....	183
Розділ 10. ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗІ СПЛАТИ ПОДАТКІВ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	184
10.1. Визначення та сплата податкових або грошових зобов'язань платника податків.....	184
10.2. Погашення податкового боргу платників податків.....	188
10.3. Податкове правопорушення як підстава фінансової відповідальності.....	192
10.4. Фінансові санкції за порушення податкового законодавства.....	198
10.5. Адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення податкового законодавства.....	202
Контрольні запитання.....	205
Рекомендована література.....	205
Розділ 11. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ	207
11.1. Державний борг: поняття та види.....	207
11.2. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом.....	212
11.3. Поняття та значення державного кредиту.....	215
11.4. Особливості державного кредитування в Україні.....	217
11.5. Державні позики.....	222
Контрольні запитання.....	226
Рекомендована література.....	226

Розділ 12. ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	228
12.1. Банківське право та банківське законодавство України.....	228
12.2. Поняття та структура банківської системи України.....	230
12.3. Банки як елементи банківської системи. Види банків в Україні. Банківські об'єднання.....	233
12.4. Правовий статус, принципи діяльності та функції Національного банку України.....	238
12.5. Структура та керівні органи Національного банку України.....	243
12.6. Правове регулювання організації банківського нагляду.....	245
Контрольні запитання.....	248
Рекомендована література.....	248
Розділ 13. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ	250
13.1. Грошовий обіг та грошова система України.....	250
13.2. Організація готівкового обігу.....	258
13.3. Правові засади безготівкового грошового обігу.....	259
13.4. Відповідальність за правопорушення у сфері готівкових та безготівкових розрахунків.....	265
Контрольні запитання.....	268
Рекомендована література.....	268
Розділ 14. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	270
14.1. Поняття валюти та валютних цінностей. Національна валютна система України.....	270
14.2. Поняття, завдання та форми організації валютного регулювання	279
14.3. Поняття, мета та завдання валютного контролю	284
14.4. Юридична відповідальність за порушення валютного законодавства.....	288
Контрольні запитання.....	289
Рекомендована література.....	289
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	290

ПЕРЕДМОВА

Віднедавна особливої актуальності набувають питання фінансової стабільності держави та ефективної протидії загрозам функціонування системи публічних фінансів. Прикладом є створення Ради з фінансової стабільності, основними завданнями якої є обмін інформацією та своєчасне виявлення поточних і потенційних зовнішніх та внутрішніх загроз і системних ризиків для забезпечення фінансової стабільності й мінімізації їх негативного впливу на фінансову систему держави; узгодження упереджувальних заходів та заходів швидкого реагування (антикризовий менеджмент) за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, а також обставин, які загрожують стабільності банківської та (або) фінансової системи держави.

Однією з глобальних проблем фінансового ринку України, є необхідність суттєво зменшити контроль з боку бюрократичного апарату над національною економікою. Деретуляція економічної діяльності – це предмет розгляду не лише господарського та адміністративного права, а й фінансового (з позицій зменшення податкового тягаря на суб'єктів підприємницької діяльності та розширення самостійності окремих учасників бюджетних відносин, зокрема у системі місцевих фінансів). Управлінські процеси, що впливають на економіку, разом і в галузі фінансової діяльності держави, повинні бути спрощеними та мати більшу прозорість, фахівці не раз наголошували на проведенні активної політики боротьби з корупцією на всіх рівнях, яка спричиняє недовіру до фінансового ринку з боку всіх його учасників. Нарешті, доцільно проводити активну політику, спрямовану на зменшення розміру тіньового сектора економіки, оскільки фінансовий ринок не може функціонувати належно, якщо суб'єкти господарювання намагаються уникати у своїй діяльності використання послуг інститутів фінансового ринку, щоб не розкривати інформацію про свої операції.

Важливим засобом реалізації антикризової фінансової політики держави є прийняття законодавчих та підзаконних норм, за допомогою яких стимулюють позитивні та попереджують негативні фінансово-правові явища в економіці країни. Наука фінансового права відіграє визначальну роль у розробленні таких правових норм.

Нормами фінансового права закріплюються загальні принципи і форми фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування, методи акумуляції коштів до публічних грошових фондів, види обов'язкових платежів, що використовуються для формування цих фондів, порядок одержання і використання державних грошових засобів, джерела утворення фінансових ресурсів державних підприємств, організацій, установ тощо. Проблеми фінансового оздоровлення країни, розбудови системи фінансово-правових норм є визначальними в системі засобів економіко-правового регулювання, тісно пов'язані із особистим добробутом кожного, ефективністю господарювання різних суб'єктів. Повнота і своєчасність виплати заробітної плати, розмір податкових відрахувань з прибутку юридичних та фізичних осіб, відрахування на соціальне страхування – є важливими показниками діяльності не лише юридичних осіб державного сектору економіки, але й суб'єктів господарювання усіх форм власності. Знання відповідних норм фінансового права, механізму їх дій стали об'єктивною необхідністю і для широкого кола

юристів, що працюють на підприємствах, установах, організаціях усіх форм власності, і для представників публічно-управлінських структур, разом і правоохоронних органів.

Це спричиняє необхідність глибокого вивчення питань науки фінансового права студентами та курсантами. Недооцінка правової підготовки призводить до практичних помилок, завдає шкоди державі, великих збитків підприємствам і організаціям різних форм власності.

Тому, де б не працював випускник ВУЗу – сьогоднішній студент, йому необхідні юридичні знання, насамперед у галузях права, пов'язаних з економікою, підприємницькою та фінансовою діяльністю підприємств і організацій. Через це особливої актуальності набуває необхідність підготовки кадрів вищої кваліфікації для органів внутрішніх справ з високою професійною економіко-правовою підготовкою, з глибокими знаннями і певними навичками боротьби з економічною злочинністю у фінансовій сфері.

Під час підготовки посібника автори широко використовували закони, укази, постанови вищих органів державної влади України з питань публічної фінансової діяльності, інші нормативні акти, що регулюють фінансові правовідносини. Крім того, використовувалась наукова та навчальна література з фінансового права. Питання розглядаються з урахуванням прогресивних форм і методів практичної діяльності суб'єктів фінансових правовідносин у сучасних умовах.

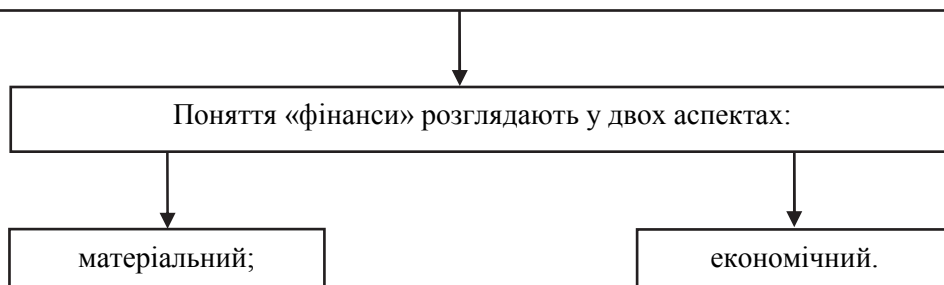
Розділ 1

ФІНАНСИ ТА ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ

1.1. Поняття, ознаки та функції фінансів

Фінансове право охоплює своїм впливом відповідне специфічне коло суспільних відносин. Ці відносини зумовлені тим, що держава для виконання своїх завдань використовує такий економічний інструмент, як фінанси та здійснює у зв'язку з цим фінансову діяльність. Саме тому під час вивчення змісту фінансового права важливо, передусім, звернутися до визначення термінів «фінанси», «фінансова система» та «фінансова діяльність».

Поняття «фінанси» походить від фр. *finance* – сполучення усіх грошових коштів, які є в розпорядженні підприємства, держави, а також система їх формування, розподілу та перерозподілу.

У матеріальному значенні фінанси є фондами коштів, які мобілізуються та використовуються державою для здійснення її функцій. В разі цього поняттям «фонди коштів» охоплюються готівкові грошові кошти, безготівкові грошові кошти на рахунках і у внесках, іноземна валюта, цінні папери й розрахункові клірингові одиниці, які можуть виступати як грошовий еквівалент.

Сучасна наука визначає фінанси як систему економічних відносин, які виникають у процесі акумуляції, розподілу та використання фондів коштів, необхідних для виконання державою, органами місцевого самоврядування своїх завдань та функцій, забезпечення розширеного відтворення та соціальних потреб.

Схема 1.1

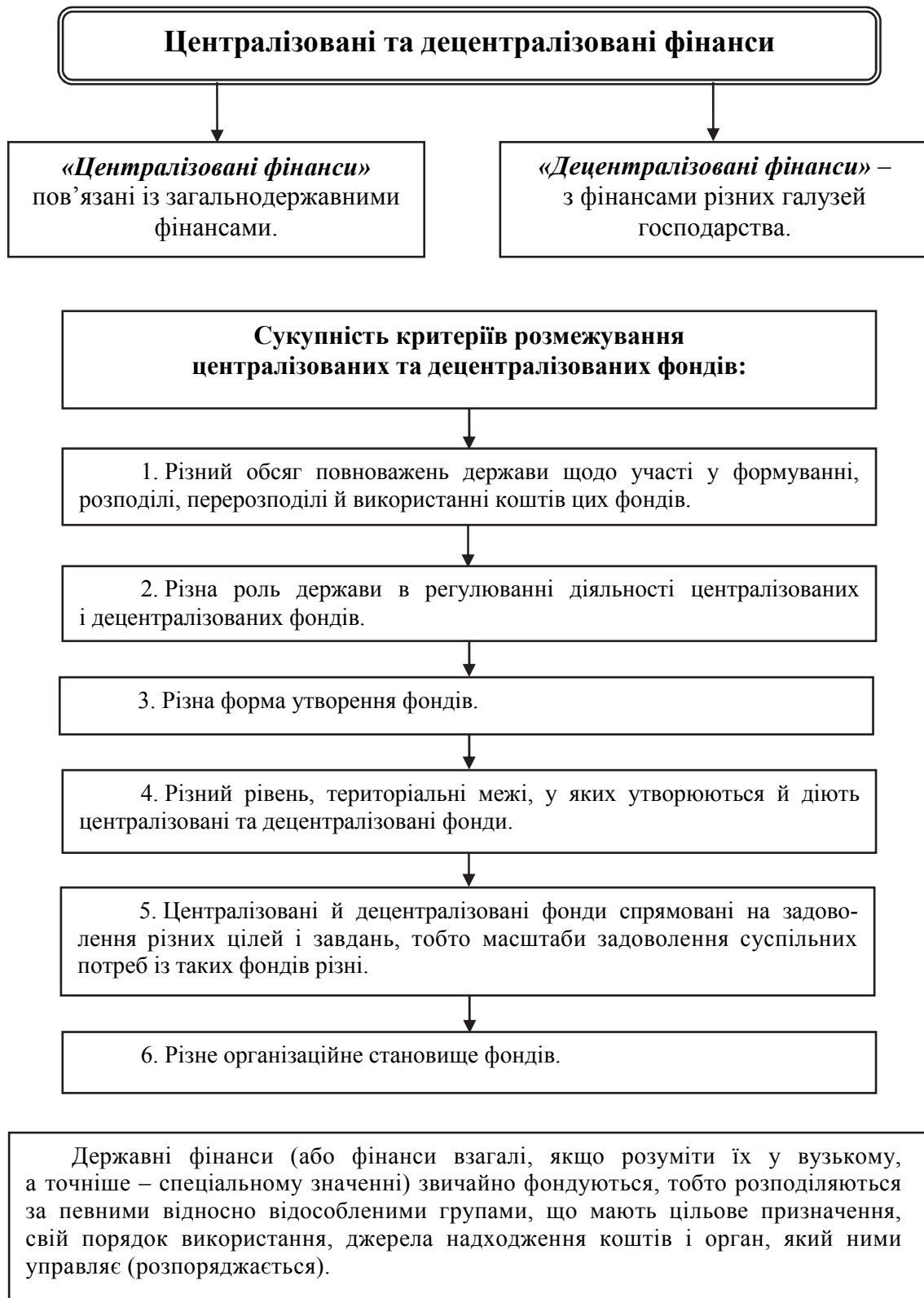

Схема 1.2

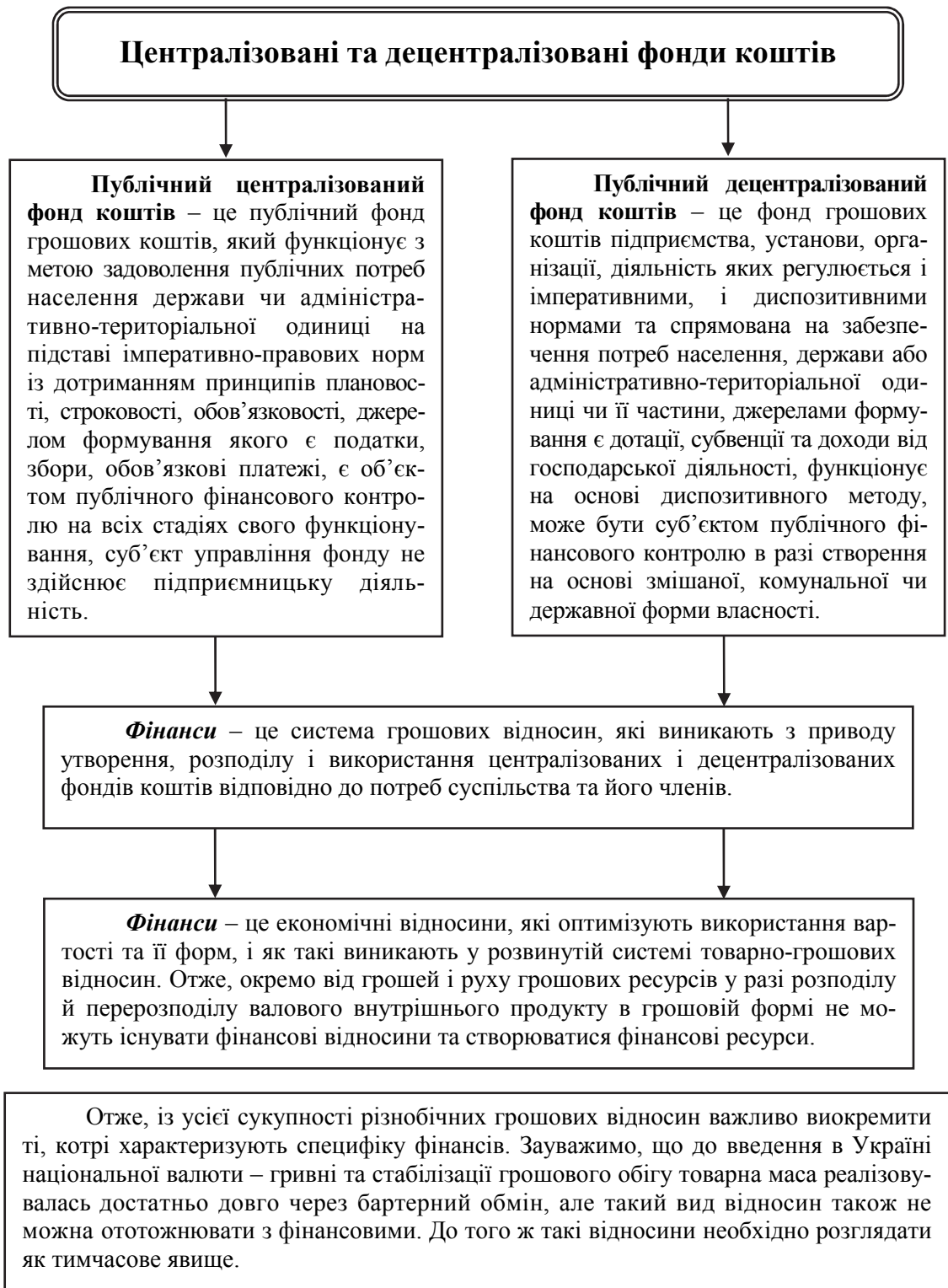
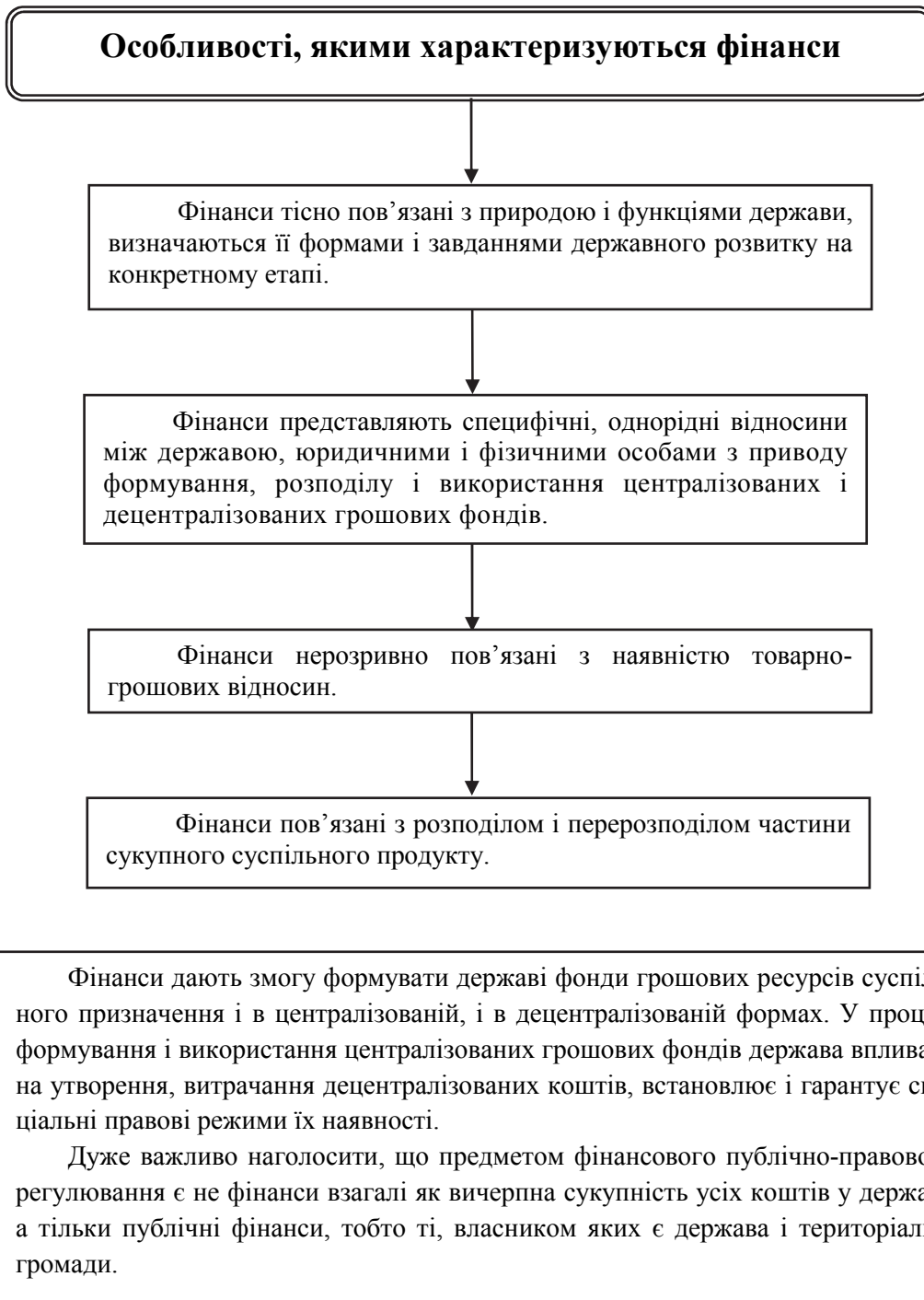
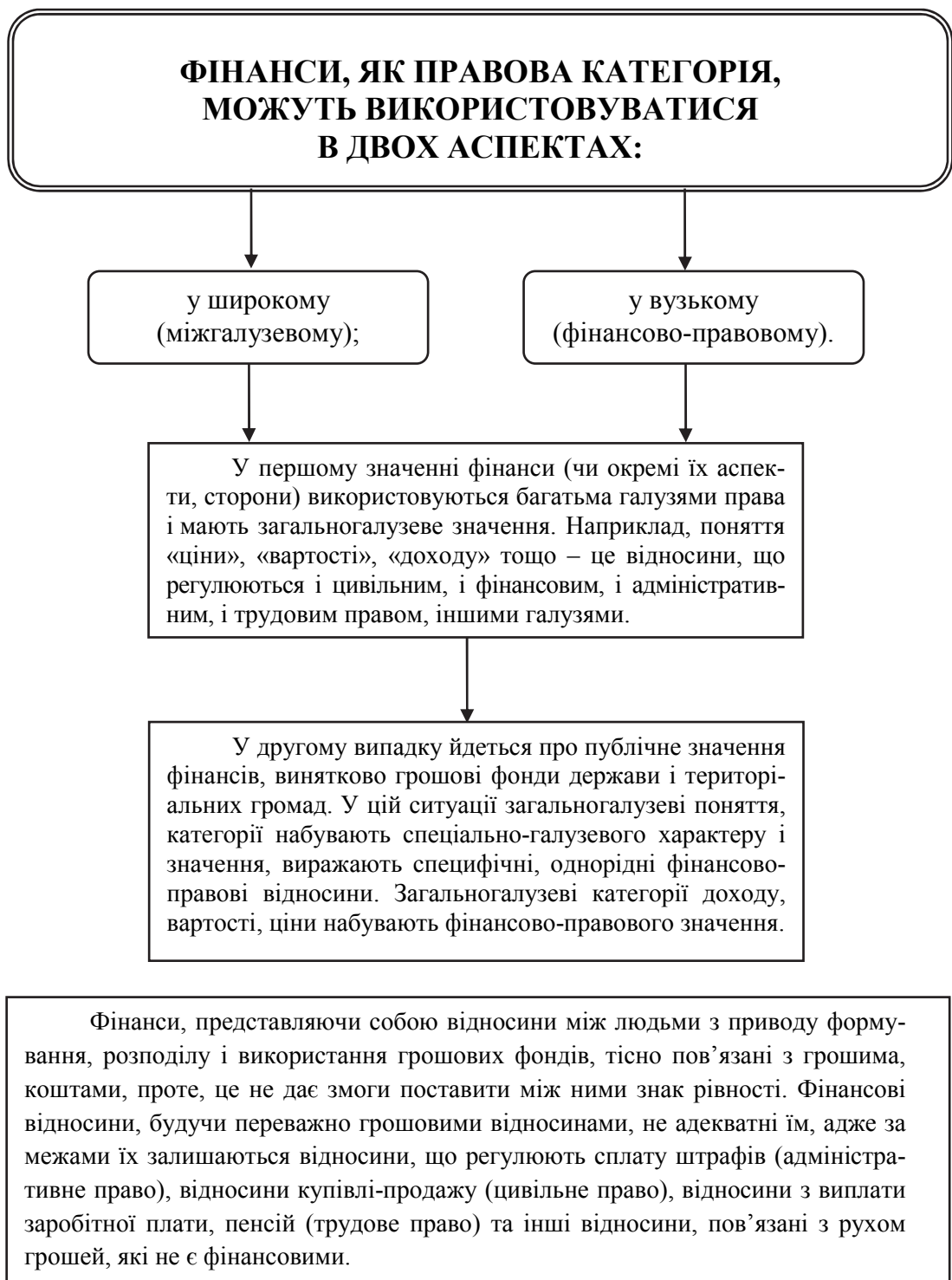

Схема 1.3

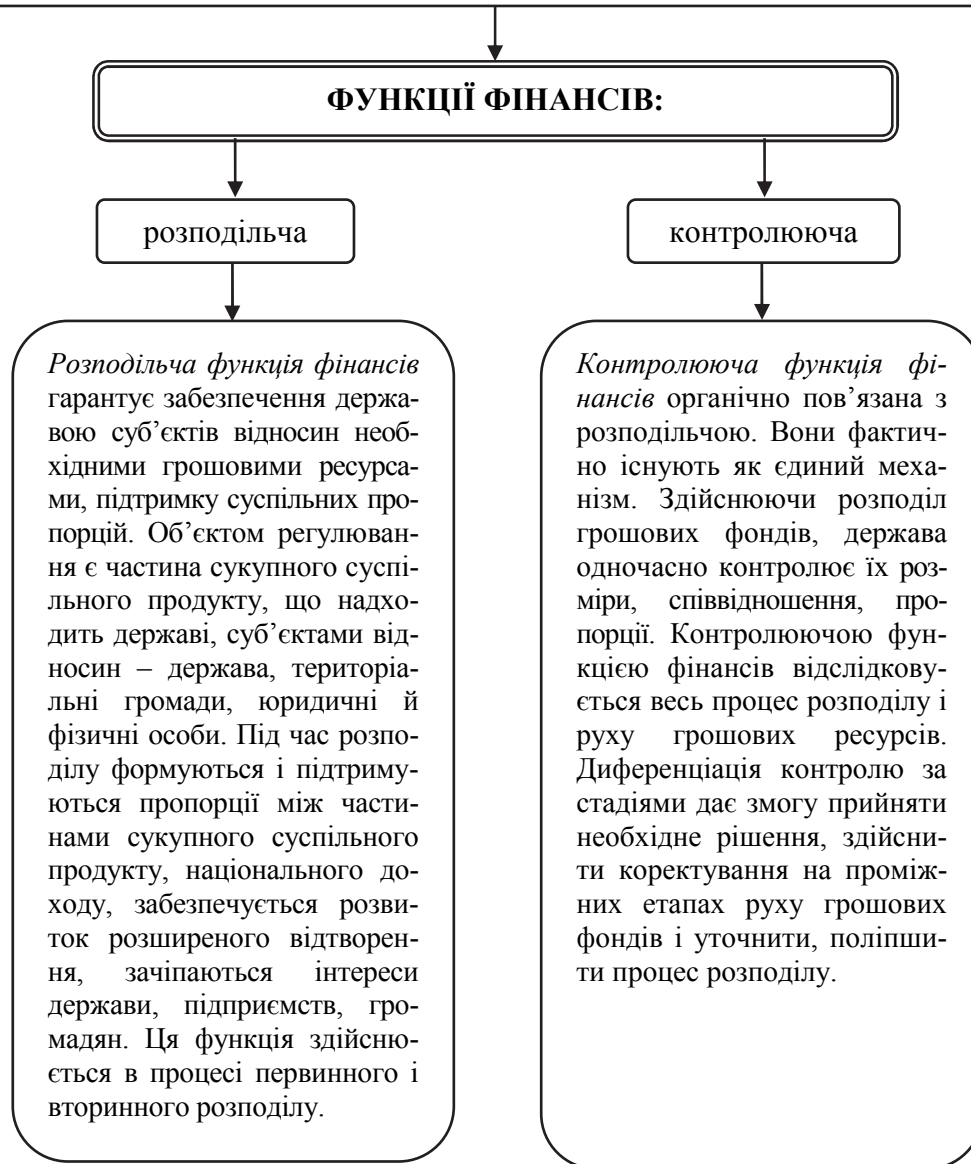

Схема 1.4

Схема 1.5

Найважливіші ознаки, що розкривають сутність фінансів, виявляються в їх функціях. Фінанси, функціонуючи як інструмент розподілу частини сукупного суспільного продукту, одночасно і контролюють поділ його на частини, співвідношення цих частин, канали витрачання фондів.

Фінанси як система відносин виявляються в сукупності категорій, понять. Однією з найбільш загальних, фундаментальних, системоутворюючих категорій є фінансове господарство, фінансова система. Певною мірою йдеться про схожі поняття. У сучасній юридичній літературі найчастіше характеризується фінансова система, фінансове господарство розглядається тезово, стосовно фінансової діяльності держави.

Схема 1.6

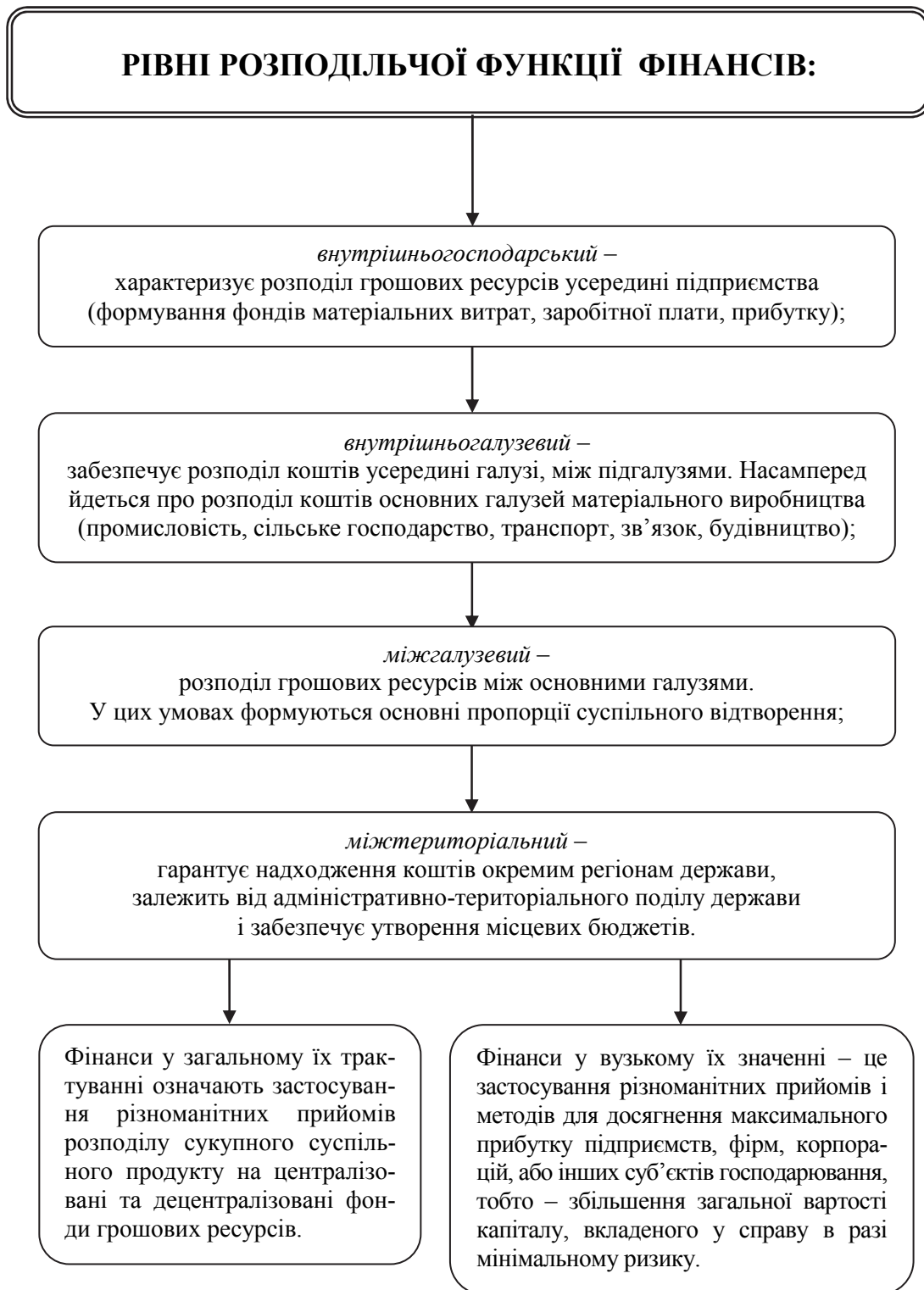
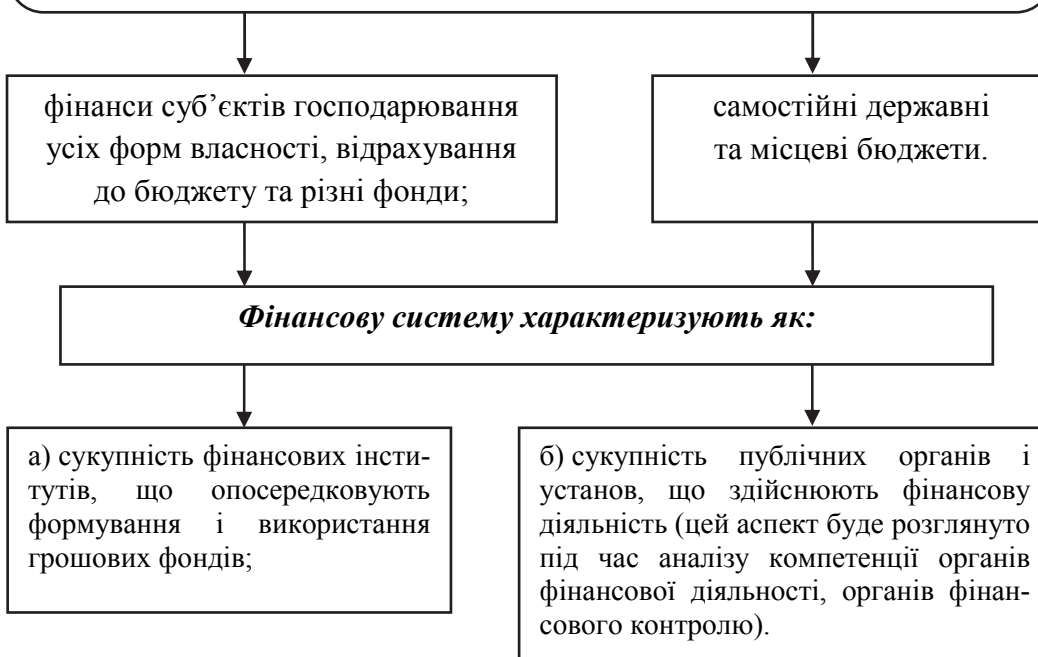

Схема 1.7

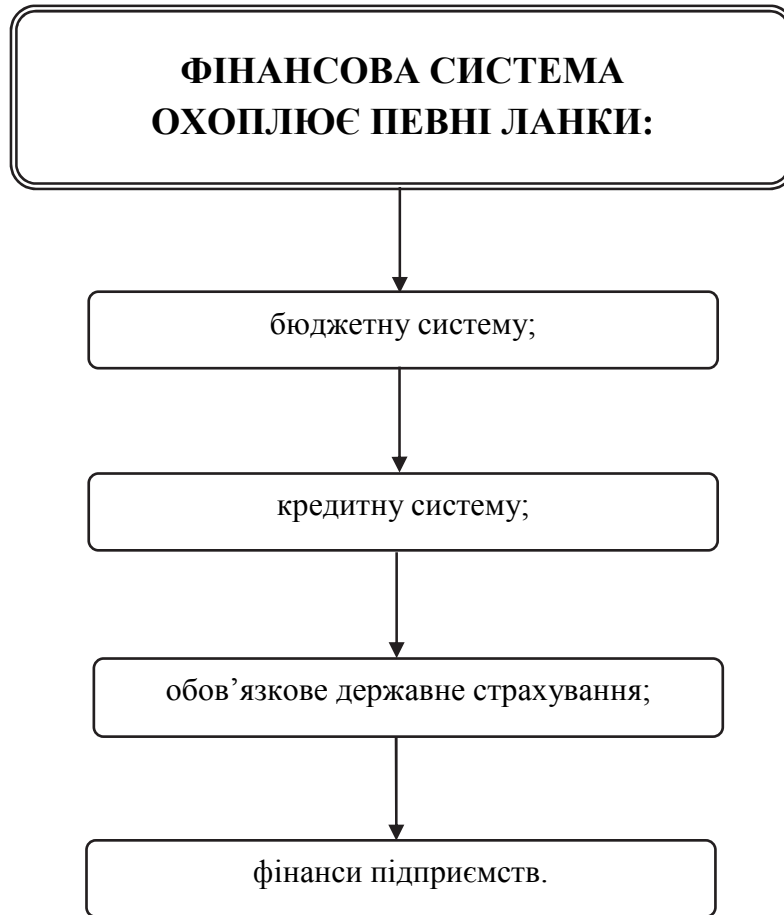
1.2. Фінансова система держави та її структура

Фінансова система України – багатостороння за змістом категорія, сторона суспільного життя, що охоплює комплекс економічних та організаційних відносин, які їх забезпечують, що піддаються детальному нормативному правовому регулюванню з боку держави. Розглядаючи фінансову систему України, можна зробити висновок, що її у загальному вигляді представляють як:

Фінансова система як об'єктивне явище (публічні й приватні фінанси, державні, міжнародні фінанси, фінансовий ринок, фінанси суб'єктів господарювання, домогосподарств) є ознакою незалежності держави. Фінансова система України, незважаючи на певний шлях становлення, перебуває у стадії динамічного розвитку, оскільки рухає економічні процеси. Фінансове і адміністративне право теоретично, методологічно, і відповідно, практично впливає на регулятивні механізми, що ґрунтуються на фінансово-економічних інтересах, адже фінансовий ринок як узагальнена система фінансових відносин об'єднує публічні, приватні, міжнародні фінанси. І в кожному суспільстві держава повинна бути гарантом захисту загальнолюдських цінностей, прав та свобод громадян.

Схема 1.8

Фінансово-правова політика, законодавство, правові засоби і способи стабілізації фінансової системи становлять невід'ємну частину її правового розуміння, містячи в собі, по суті, режимні характеристики її матеріальних елементів, що дають змогу цим елементам реально функціонувати і вдосконалюватися.

Фінанси, становлячи цілісну, однорідну систему, передбачають певну внутрішню видову диференціацію. Обумовлена вона більш детальним, спеціальним аналізом внутрішніх складових фінансів, що відрізняються специфічними особливостями і режимами. У цих умовах однорідні, єдині за формами і методами відносини визначаються як фінансовий інститут. Наявність єдиних за природою та змістом, але різних за формою фінансових інститутів обумовлена різноманіттям сфер застосування фінансів, напрямками їх реалізації.

Схема 1.9

Бюджетна система України складається з Державного бюджету і місцевих бюджетів. Зміст, структура бюджетів, їх співвідношення визначаються адміністративно-територіальним устроєм держави.

Кредитна система охоплює державне і банківське кредитування. Однак якщо державний кредит є безумовною сферою публічного регулювання, де держава є позичальником коштів на певні цілі й у специфічній формі, то банківське кредитування досить специфічно входить у фінансову систему. Фінансово-правовий аспект банківського кредитування стосується тільки тих відносин, що охоплюють і регулюють рух державних коштів, не включаючи диспозитивні, цивільно-правові аспекти банківського кредитування.

Обов'язкове державне страхування пов'язане з розподілом і перерозподілом частини сукупного суспільного продукту, спрямуванням коштів на виплату пенсій і т. ін. Державне страхування виступає як форма утворення і використання цільових грошових фондів, призначених для соціальних, попереджувальних та інших цілей.

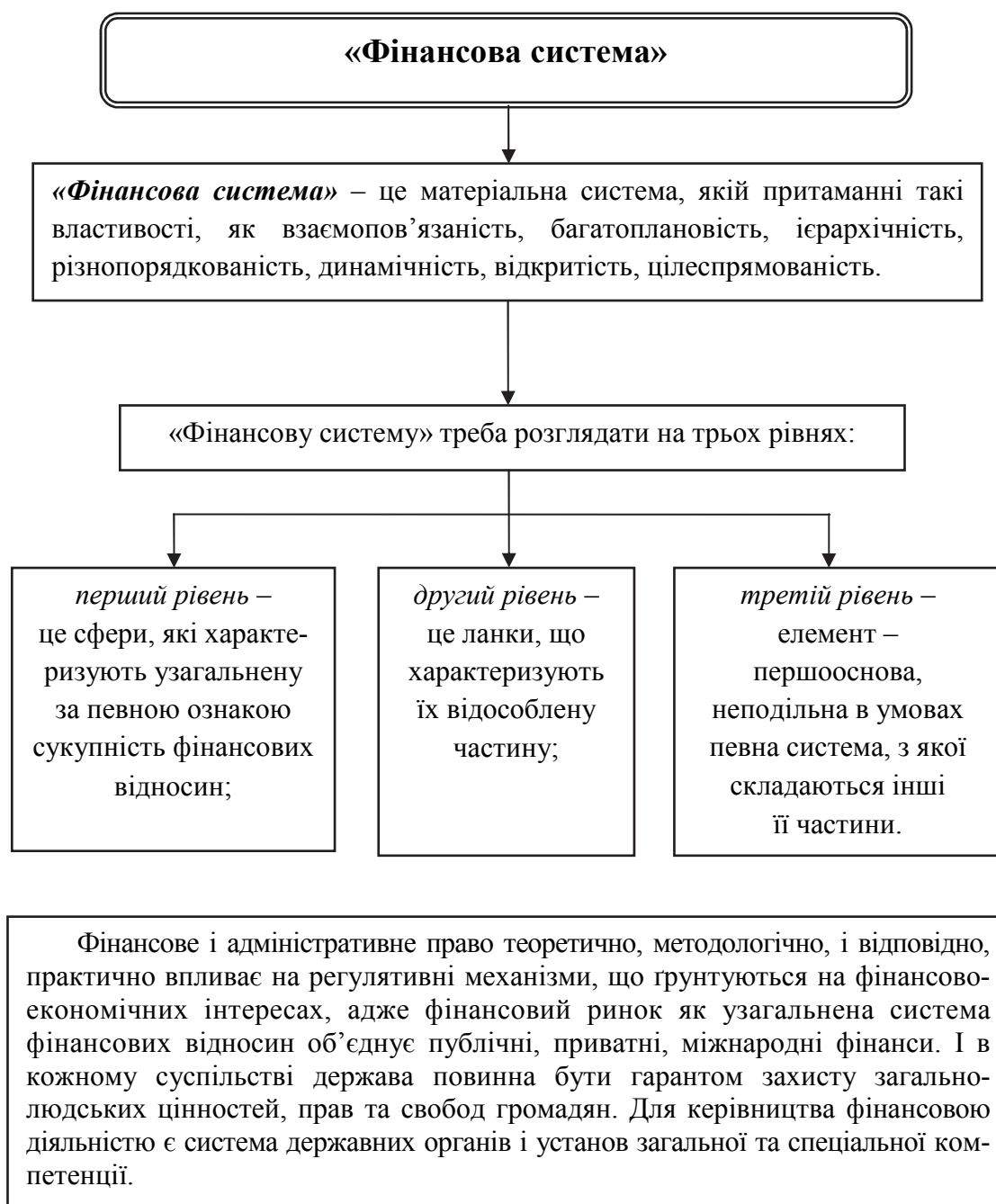
Фінанси підприємств пов'язані з формуванням, розподілом і використанням коштів підприємств. Фінанси підприємств становлять основу децентралізованих фінансів. Під час характеристики фінансів підприємств як ланки фінансової системи, необхідно враховувати таке:

фінанси **державних** підприємств є складовою фінансової системи, характеризуються публічним змістом і регулюванням;

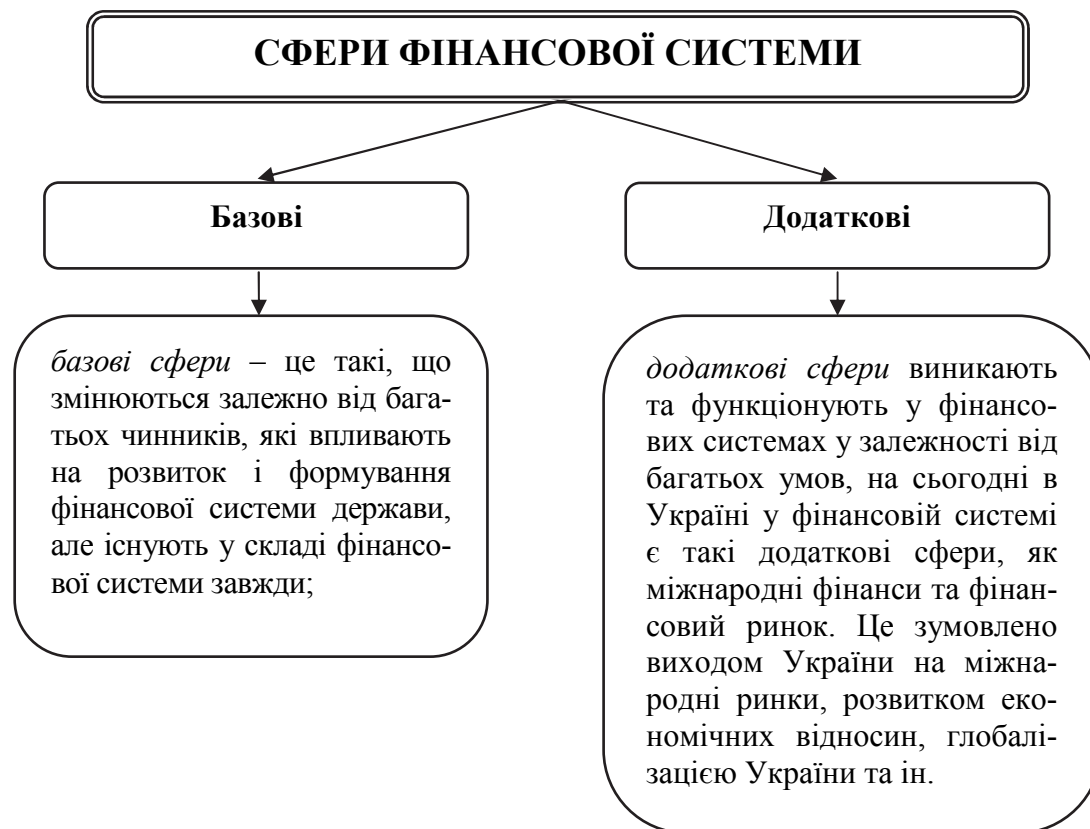
фінанси **недержавних** підприємств входять сюди тільки тією мірою, якою вони пов'язані з реалізацією імперативних обов'язків з формування державних грошових фондів.

Під **фінансовою системою** варто розуміти сукупність і взаємозв'язок урегульованих фінансово-правовими нормами різних груп фінансових відносин (інститутів, ланок фінансів), за допомогою яких держава формує, розподіляє та використовує централізовані і децентралізовані фонди коштів.

Схема 1.10

Схема 1.11

Правові засади функціонування фінансової системи України визначаються актами законодавства. Новий розвиток вітчизняної фінансової системи пов'язується із вступом України до СОТ. Основою фінансової політики держави є вибір фінансово-правової моделі розвитку суспільства за участі у формуванні фінансової політики усіх гілок влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, небайдужих громадян, міжнародного співтовариства.

Схема 1.12

Контрольні запитання

1. Розкрийте поняття та функції фінансів.
2. Які ознаки характеризують поняття «фінанси»?
3. Визначте співвідношення фінансів і грошей.
4. Сформулюйте поняття «фінансової системи держави» та розкрийте її структуру.
5. У чому полягає суть публічних фінансів?

Рекомендована література

1. Базецька Г. І. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси» / Г. І. Базецька; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ, 2015. – 19 с.
2. Бюджетна система України: навч. посібник / С. І. Юрій, Й. М. Бескид, В. Г. Дем'янишин та ін. – К.: НІОС, 2000. – С. 23.
3. Дамірчиев М. І. Зміст та мета фінансової діяльності: проблеми визначення / М. І. Дамірчаєв // Адміністративне та фінансове право. – 2015. – № 2. – С. 226.
4. Дмитрик О. О. Зміст та класифікація фінансових правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О. О. Дмитрик. – Х., 2003. – С. 45.
5. Ермакова Т. С. О системе советского финансового права / Т. С. Ермакова // Правоведение. – 1975. – № 2. – С. 76.
6. Єпіфанов А. О. Бюджет України: монографія: у 2 кн. / А. О. Єпіфанов, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – С. 58–63.
7. Иловайский С. И. Бюджетное право / С. И. Иловайский. – Одесса, 1912. – С. 4–5.
8. Монаєнко А. Формування галузі фінансового права / А. Монаєнко // Право України. – 2013. – № 1–2. – С. 22.
9. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. С. Нестеренко; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – С. 14–15.
10. Правове регулювання місцевих фінансів в Україні / О. В. Солдатенко, В. І. Антіпов, О. А. Музика-Стефанчук та ін.; за заг. ред. О. В. Солдатенко. – К.: Алтера, 2011. – С. 143.
11. Про Раду з фінансової стабільності: Указ Президента України від 24 березня 2015 р. № 170/2015 // Урядовий кур'єр. – 2015. – № 55. – 26 березня.
12. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – С. 8–13.
13. Семчик О. Особливості фінансово-правових понять: до постановки питання / О. Семчик // Юридичний журнал «Право України». – 2013. – № 1–2. – С. 50.
14. Трофімова Л. В. Фінансове право як основа фінансової політики / Л. В. Трофімова // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 144.
15. Финансовое право: учебник / под ред. О. Н. Горбуновой. – М.: Юристъ, 1996. – С. 15.
16. Фінанси: практикум / І. О. Школьник, Н. А. Дехтяр, О. В. Люта та ін. // Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. – С. 21; 23.
17. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – С. 5; 9–11.
18. Шолкова Т. Б. Правові основи публічних фондів органів місцевого самоврядування: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Т. Б. Шолкова. – Ірпінь, 2011. – С. 74.
19. Шолкова Т. Б. Теоретичний погляд на поняття «публічні централізовані фонди коштів місцевого самоврядування» та «публічні децентралізовані фонди коштів місцевого самоврядування» у сфері фінансового права / Т. Б. Шолкова // Право і суспільство. – 2014. – № 6–1. – Ч. 2. – С. 262.

Розділ 2

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Поняття фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування та її організаційно-правові особливості

Схема 2.1

Фінансова діяльність – особливий вид суспільних правовідносин, що має різний ступінь діяльності і виражається у діях суб’єктів господарювання, які діють на основі різних форм власності і спрямовані на «створення» коштів, та діях держави і органів місцевої влади щодо формування (мобілізації), розподілу та використання фондів коштів для виконання поставлених нею завдань і задоволення публічного інтересу. Останні дії віднесено до предмета регулювання фінансового права.

Схема 2.2

**Існування фінансової діяльності держави
та органів місцевого самоврядування
обумовлено такими чинниками:**

об'єктивною необхідністю розподілу та перерозподілу національного доходу, задоволення і особистих, індивідуальних потреб юридичних та фізичних осіб, і суспільства загалом, що здійснюється в грошовій формі;

наявністю грошових відносин;

потребою залучення частини коштів фондів, які постійно утворюються у процесі виробництва у підприємств, установ, організацій, а також у громадян, у загальнодержавний фонд коштів для задоволення суспільних потреб.

Фінансова діяльність держави є діяльністю щодо формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів з метою забезпечення здійснення функцій держави, завдань соціально-економічного характеру, управління, обороноздатності, діяльності державних органів.

Розглядають фінансову діяльність як заснований на нормах права планомірний процес управління публічними централізованими і децентралізованими фондами коштів, необхідними для виконання завдань і функцій, що поставлені Конституцією України перед державою, органами місцевого самоврядування та іншими публічними утвореннями, дозволеними державою.

Схема 2.3

Суттю та метою фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування є формування їх публічних фондів коштів і проведення необхідних витрат (використання цих публічних фондів) для виконання завдань та функцій держави, місцевого самоврядування, тобто, задоволення публічного інтересу.

Предметом такої діяльності є відносини, що виникають у процесі утворення, розподілу та використання фондів коштів держави, місцевого самоврядування, які за своєю природою є публічними фондами, необхідними для реалізації їх завдань.

Фінансову діяльність здійснюють: держава, її державні органи та організації; інші суспільно-територіальні утворення (області, райони), які беруть участь у формуванні фондів органів місцевого самоврядування та їх органи і організації; муніципальні утворення (міста, селища, села) та їх органи і організації; підприємства, установи, організації.

Об'єктом фінансової діяльності є: публічні фонди коштів, що належать державі, місцевому самоврядуванню; доходи, прибутки суб'єктів господарювання та фізичних осіб.

Схема 2.4

Ознаки, які відрізняють фінансову діяльність держави, органів місцевого самоврядування від інших видів діяльності:

1) діяльнісно обов'язково планова, що ґрунтується на фінансовому плані: видатки держави, органів місцевого самоврядування протягом року можуть бути здійснені лише у межах планових асигнувань; доходи повинні надходити до фондів коштів у визначені та встановлені відповідним фінансовим планом терміни, від визначених платників, у визначених обсягах;

2) за своїм змістом це управлінська (виконавчо-розпорядча) діяльність, яка здійснюється органами державної влади та місцевого самоврядування (представницькими та виконавчими) і спрямована на виконання їх завдань та функцій;

3) здійснюється в установлених законодавством формах відповідно до статусу і компетенції суб'єктів такої діяльності;

4) фінансова діяльність є міжгалузевою, оскільки: акумуляція, розподіл та використання фінансових ресурсів стосується усіх галузей та сфер публічного управління; під час фінансової діяльності здійснюється контроль за роботою державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій незалежно від галузевої належності.

Фінансова діяльність держави та органів місцевого самоврядування – це плановий та врегульований правовими нормами процес управління формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів коштів для забезпечення виконання функцій держави, органів місцевого самоврядування та досягнення завдань, що стоять перед ними.

Схема 2.5

2.2. Принципи, методи та функції фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування

Принципи (від франц. *principe*, від лат. *principium* – начало, основа) фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування – це основні засади, вихідні ідеї, керівні положення такої діяльності.

Принципи фінансової діяльності прийнято поділяти на такі групи і принципи, властиві лише фінансовій діяльності:

загальні принципи державного управління;

галузеві;

спеціальні принципи.

Принцип законності виражається в тому, що весь процес утворення, розподілу та використання фондів коштів детально регламентується нормами фінансового права, дотримання яких забезпечується можливістю застосування до правопорушників заходів державного примусу.

Принцип гласності виявляється у процедурі доведення до відома юридичних та фізичних осіб, зокрема за допомогою засобів масової інформації, змісту різних фінансово-планових актів, прийнятих звітів про їх виконання, результатів перевірок, ревізій фінансової діяльності тощо.

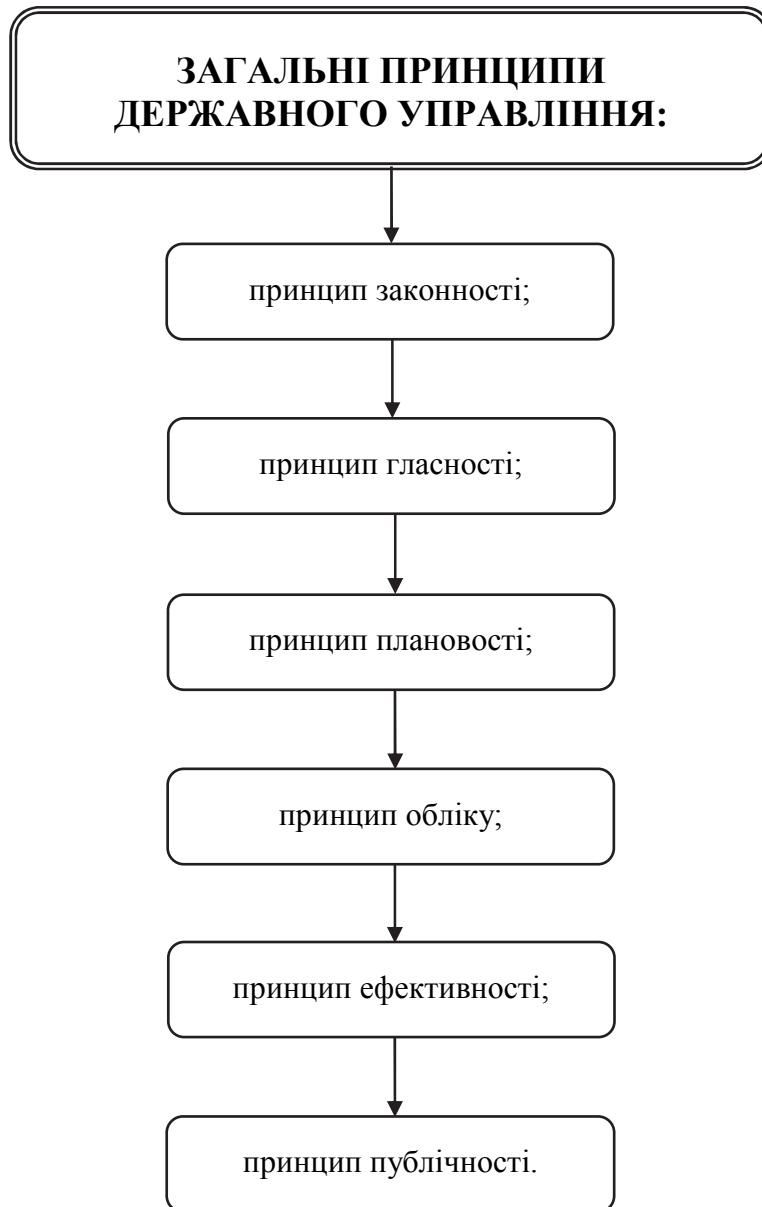
Принцип плановості означає, що вся фінансова діяльність держави, органів місцевого самоврядування ґрунтується на системі фінансово-планових актів.

Принцип обліку та контролю виражається в тому, що під час фінансової діяльності здійснюється облік та контроль за забезпеченням та правильним використанням національного багатства, що набуло грошової форми.

Принцип ефективності означає, що під час фінансової діяльності усі її учасники мають прагнути досягнення запланованих цілей під час залучення мінімального обсягу коштів та досягнення максимального результату.

Принцип публічності зумовлений публічною суттю державних, місцевих фінансів і полягає у публічному характері фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування.

Схема 2.6

Схема 2.7

Принцип розподілу компетенції органів, які виконують фінансову діяльність, виявляється у тому, що у органів, які здійснюють фінансову діяльність в Україні, є визначені нормативно-правовими актами функції та повноваження, вони є самостійними під час їх здійснення.

Принцип пріоритетності публічних видатків щодо доходів означає, що до бюджетів потрібно включати лише ті видатки, які необхідні для фінансування усієї діяльності органів публічної влади.

Схема 2.8

СПЕЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ:

збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів;

фінансування державних витрат;

державної підтримки та гарантій
місцевого самоврядування;

принцип самостійності місцевого самоврядування
(у встановлених державою межах).

Принцип збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів означає, що органи місцевого самоврядування повинні забезпечувати збалансованість доходів і видатків місцевих бюджетів.

Принцип фінансування державних витрат, пов'язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади означає, що держава фінансує у повному обсязі здійснення органами місцевого самоврядування наданих законом повноважень органів виконавчої влади.

Зміст **принципу державної підтримки** та гарантій місцевого самоврядування визначений у ст. 62 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль за законним, доцільним, економним, ефективним витрачанням коштів та належним їх обліком. Вона гарантує органам місцевого самоврядування дохідну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб.

Схема 2.9

ПРИНЦИП САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

(у встановлених державою межах) гарантується Конституцією України (ст. 142), Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» і означає право місцевого самоврядування).

Безпосередньо або через органи місцевого самоврядування без втручання будь-яких інших владних структур вирішувати фінансові питання місцевого значення відповідно до Конституції та законів України.

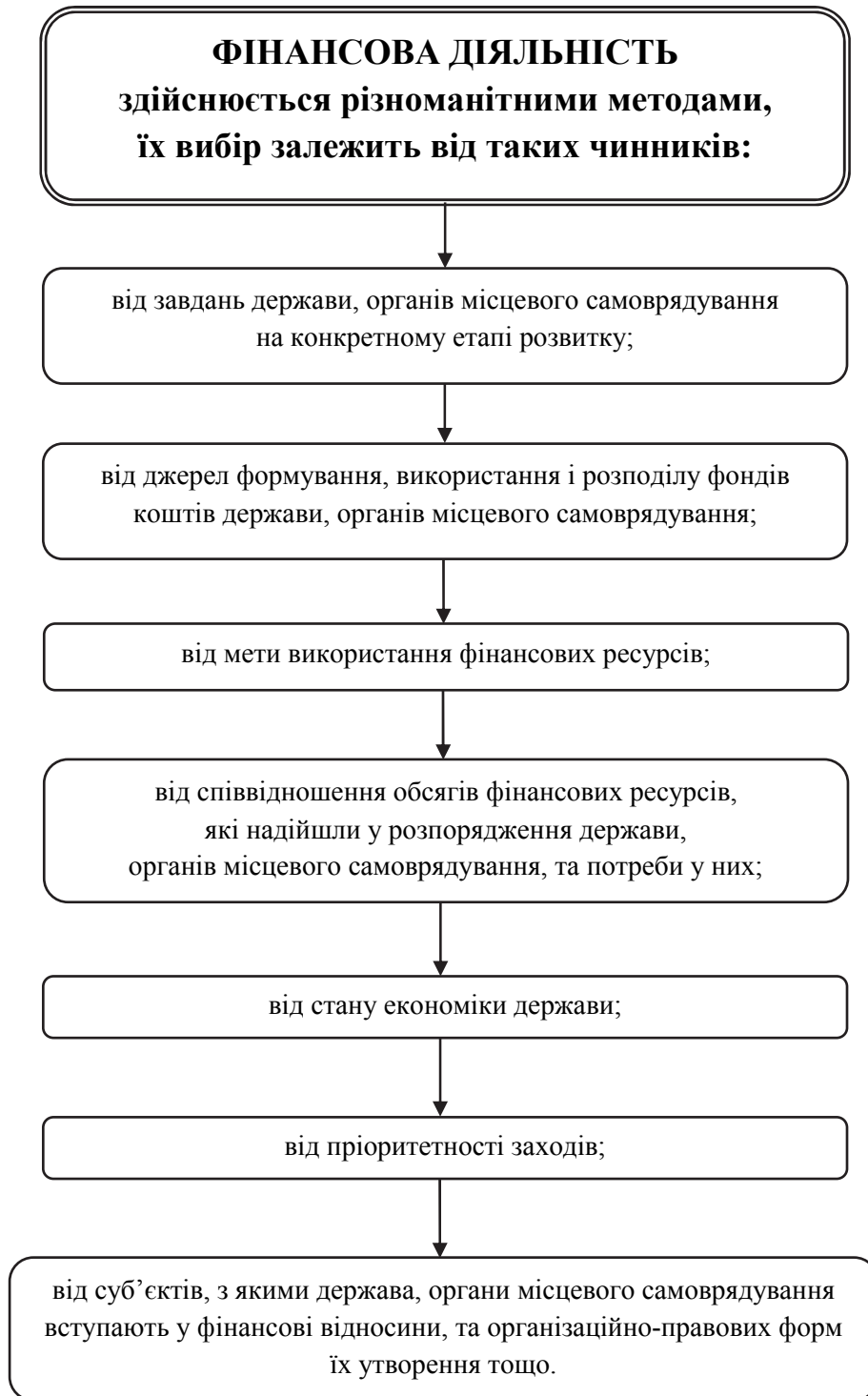
Мати власні та закріплені за ними на стабільній основі законом загальнодержавні доходи, а також самостійно визначати напрями використання коштів місцевих бюджетів.

Мати власні повноваження і реалізувати їх самостійно та незалежно від державної влади в межах повноважень, визначених законом через прийняття рішень, які є обов'язковими до виконання на відповідній території (ст. 144 Конституції України).

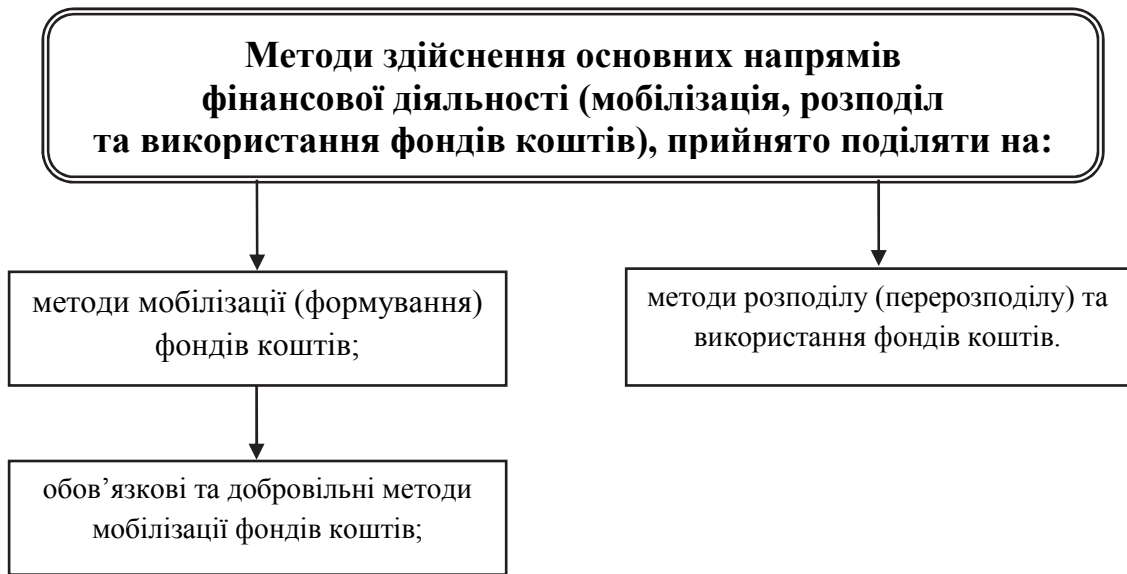
Безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування самостійно затверджувати бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць, контролювати їх виконання та самостійно встановлювати місцеві податки і збори відповідно до закону.

Схема 2.10

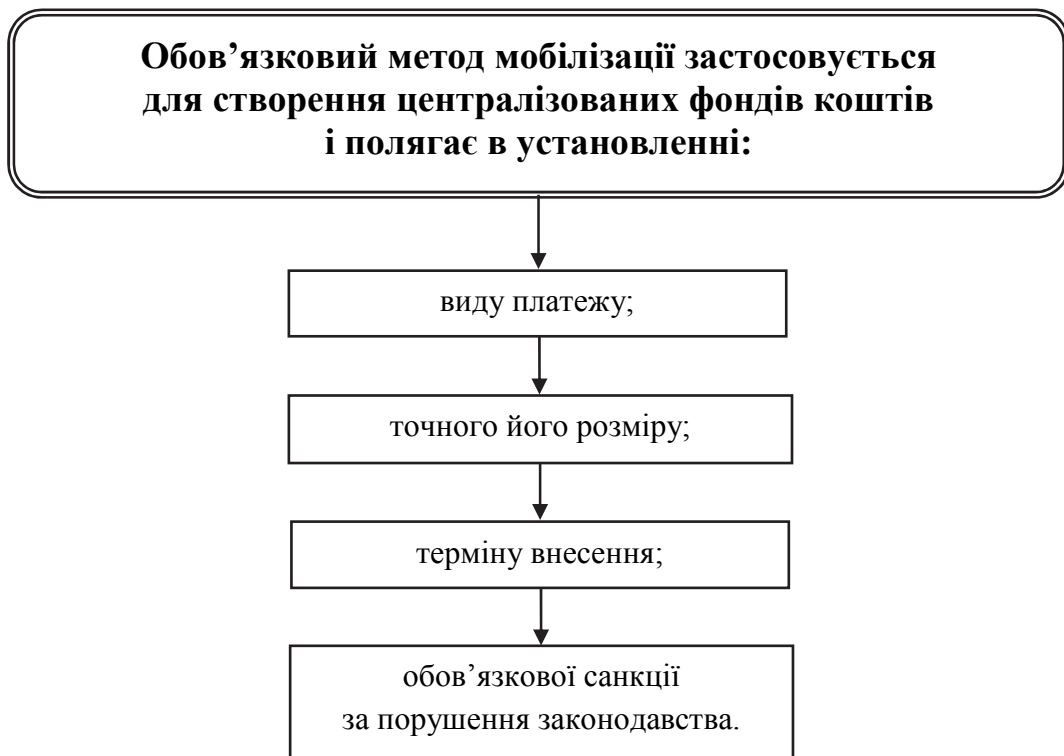
Методи фінансової діяльності держави, органів місцевого самоврядування – це засоби, прийоми і способи, за допомогою яких уповноважені ними органи від їх імені мобілізують, розподіляють та використовують фонди коштів.

Схема 2.11

Схема 2.12

Схема 2.13

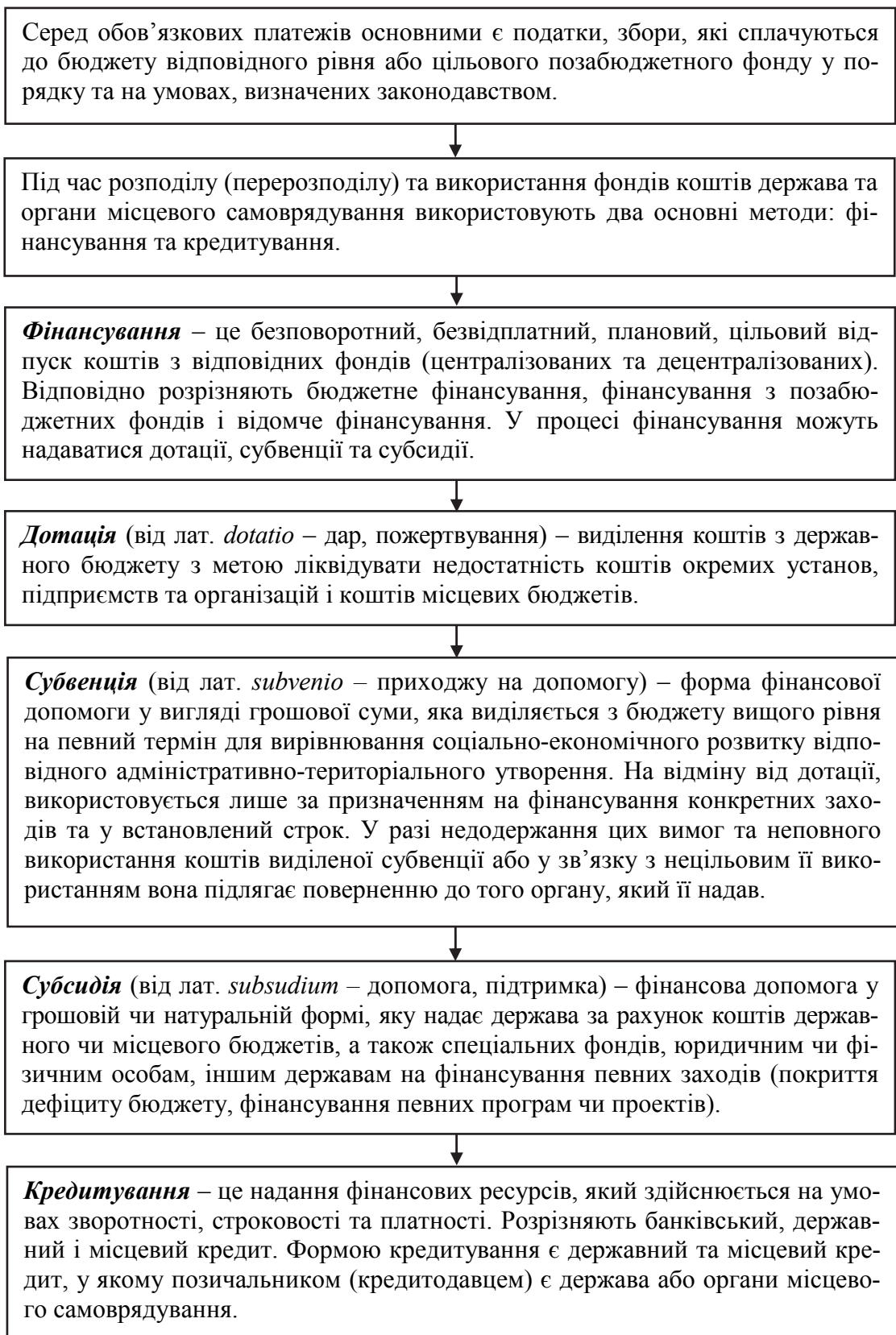
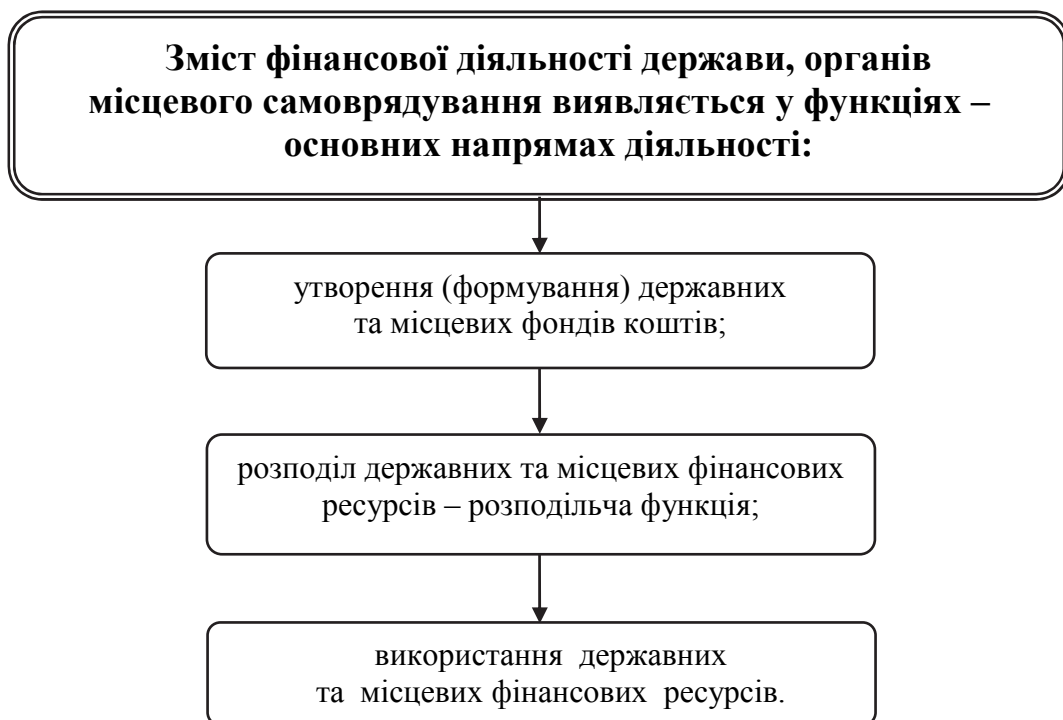

Схема 2.14

Невід’ємним елементом кожної із зазначених функцій є функція контролю або контрольна функція, яка виникає з сутності фінансів та із завдання фінансової діяльності – здійснення фінансового контролю за законністю і доцільністю використання та розподілу фондів коштів.

Схема 2.15

2.3. Правові форми фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування

Фінансова діяльність держави, органів місцевого самоврядування здійснюється у різноманітних формах, які за своїм характером можуть бути:

правові

Правові форми фінансової діяльності виражаються у прийнятті правових актів у зв'язку зі встановленням чи застосуванням норм права.

неправові

Змістом неправових форм фінансової діяльності є: проведення нарад в апараті фінансово-кредитних органів; проведення засідань комітетів з питань бюджету та фінансів представницьких органів влади; роз'яснення фінансового законодавства; фінансово-економічний аналіз; підготовка матеріалів до фінансового планування, прогнозування та звітності тощо. Вони створюють передумови для здійснення правових форм фінансової діяльності.

Схема 2.16

Фінансово-правові акти

Фінансово-правові акти – це прийняті в установленій формі рішення державних органів, органів місцевого самоврядування з питань фінансової діяльності, що належать до їх компетенції.

Здійснюючи фінансову діяльність, державні органи, органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції приймають фінансово-правові акти, в яких виражаються правові форми такої діяльності.

Фінансово-правові акти класифікують:

1) за юридичними властивостями:

нормативні;

індивідуальні;

2) за юридичною природою

законодавчі;

підзаконні.

3) залежно від суб'єктів нормотворчості

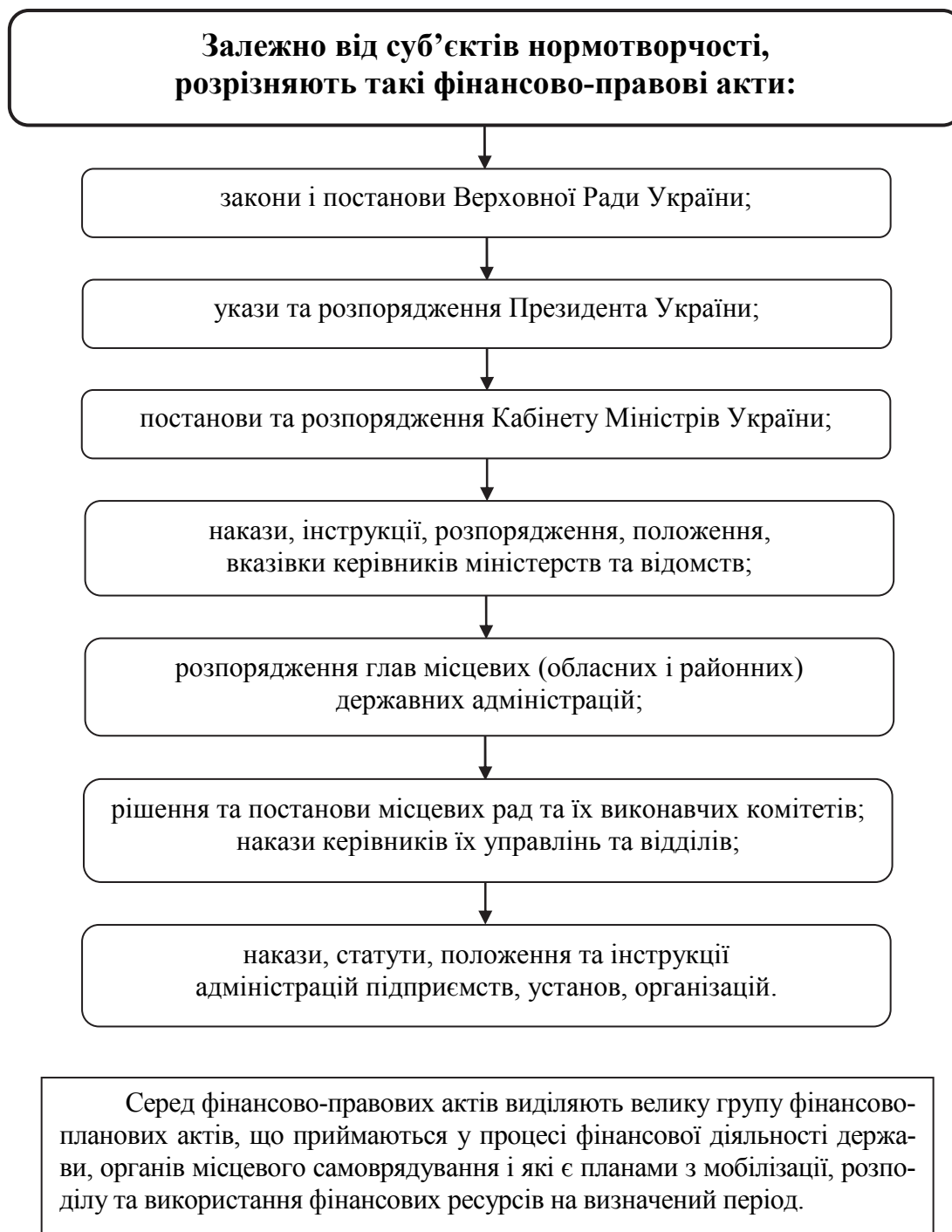
Нормативні акти, які регулюють групу однорідних фінансових відносин і містять загальні правила поведінки їх учасників; стосуються широкого кола осіб; розраховані на тривалий час і неодноразове використання;

Індивідуальні – акти, які регулюють один будь-який конкретний випадок; стосуються точно визначених учасників фінансових відносин; зумовлюють виникнення, зміну чи припинення конкретних правовідносин. Індивідуальний фінансово-правовий акт розрахований на одноразове застосування; стосується конкретної особи; видається з конкретного питання.

Законодавчі – закони, що приймаються представницьким органом державної влади;

Підзаконні – акти інших державних органів, органів місцевого самоврядування, що ґрунтуються на законах та прийняті на виконання законів у визначених формах (укази, постанови, накази тощо).

Схема 2.17

Схема 2.18

Фінансова політика

Фінансова політика – це сукупність заходів, які здійснюють держава, органи місцевого самоврядування у сфері управління публічними фінансами та їх використання для здійснення своїх завдань і функцій з метою впливу на стан фінансової системи України.

Фінансову політику здійснюють:

державні
органи;

органи місцевого
самоврядування;

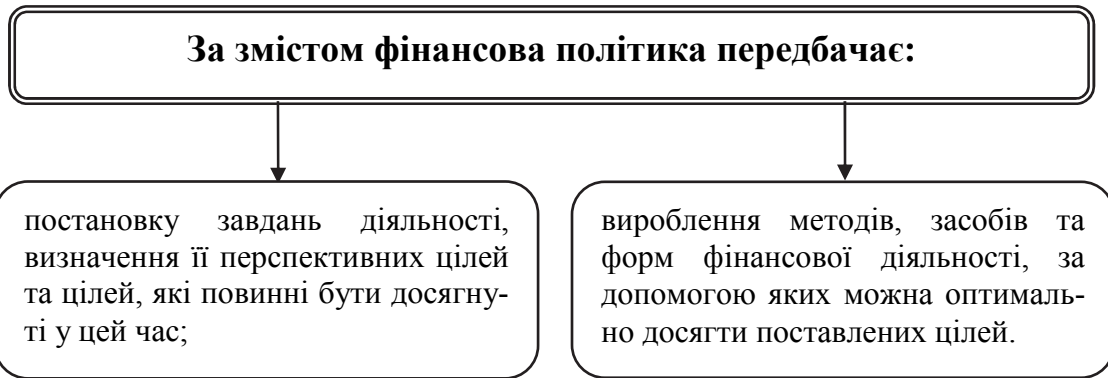
суб'єкти
господарювання.

Головна мета фінансової політики – підвищення рівня суспільного добробуту шляхом оптимального розподілу ВВП між галузями національної економіки, соціальними групами населення та окремими територіями.

Отже, фінансову політику можна розглядати як цілеспрямовану діяльність держави та інших суб'єктів господарювання у сфері формування, розподілу і використання фінансових ресурсів задля досягнення поставленої мети.

Виділяють державну, місцеву фінансову політику та фінансову політику підприємства, установи, організації.

Схема 2.19

Ознаками фінансової політики є:
імперативний (владний), вольовий, перспективний, цілеспрямований характер та результативність

Імперативний (владний) характер фінансової політики виявляється у визначенні державою та уповноваженими нею органами її змісту, форм та методів здійснення.

Вольовий характер означає, що у процесі реалізації фінансової політики держава та уповноважені нею органи пізнають, переосмислюють й оцінюють усі процеси, які відбуваються у фінансовій сфері, та приймають відповідні рішення. Оскільки фінансова політика виражає не лише наявні фінансові відносини, а й прогресивні тенденції розвитку таких відносин, то вона має перспективний характер.

Цілеспрямованість фінансової політики означає, що вона охоплює найважливіші аспекти фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування.

Ознакою фінансової політики є її ***результативність***, тобто досягнення конкретних цілей та конкретних підсумків.

Сутність фінансової політики виявляється у поєднанні конкретних цілей та відповідних засобів, за допомогою яких вирішуються поставлені завдання. Цілі фінансової політики зумовлені потребами економічного розвитку і досягненням високого рівня індивідуального й суспільного добробуту.

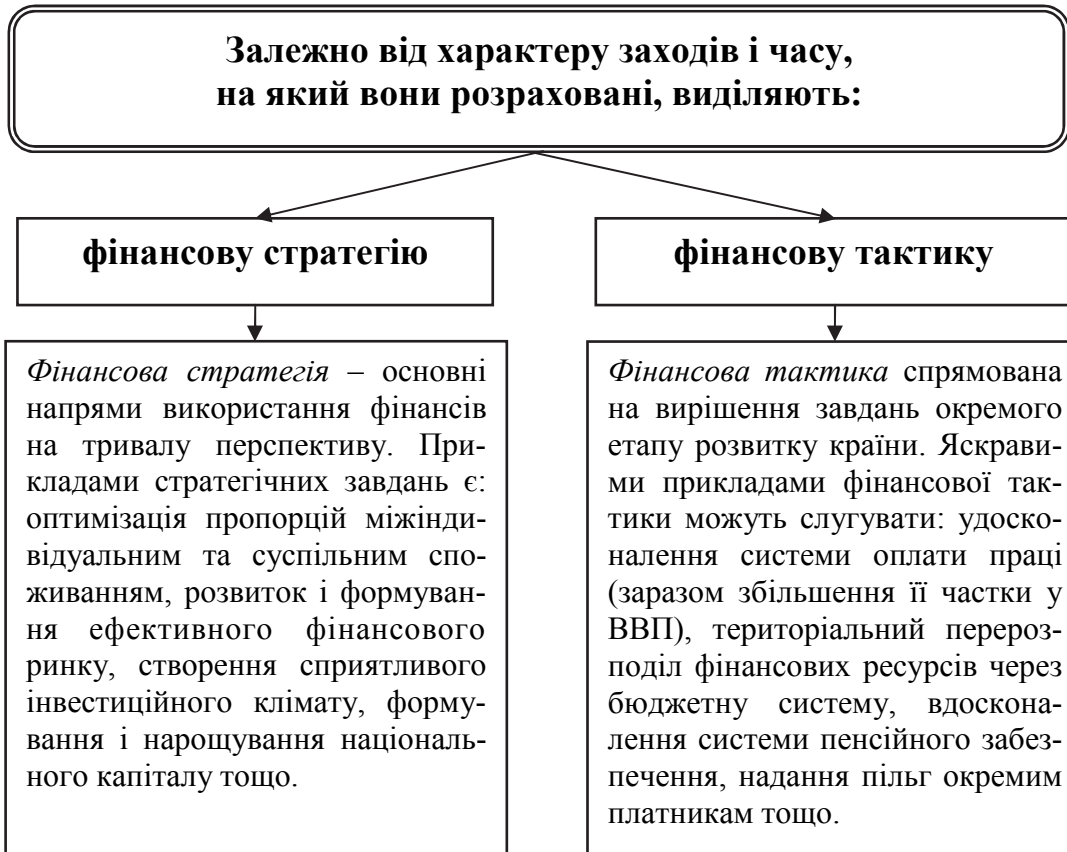
Схема 2.20

Основний вектор фінансової політики – забезпечення економічного зростання в країні через механізми фінансового впливу на попит і пропозицію, споживання, заощадження та інвестиції. Фінансова політика неодмінно має конкретне спрямування, а її реалізація завжди пов’язана зі знаходженням компромісу між певними потребами і реальними можливостями.

Схема 2.21

Найважливішими умовами результативності фінансової політики є врахування дії об'єктивних економічних законів розвитку суспільства, специфіки сучасних умов, змін у зовнішній та внутрішній політиці, використання досвіду попередніх етапів суспільного будівництва та комплексність розроблення заходів щодо вдосконалення фінансових відносин. За дотримання зазначених вище умов фінансова політика сприятиме вдосконаленню продуктивних сил, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку країни, вирішенню національних і міжнародних проблем.

Головне завдання фінансової політики держави – забезпечення реалізації тієї чи іншої державної програми необхідними фінансовими ресурсами.

Схема 2.22

Контрольні запитання

1. У чому виявляється сутність фінансової діяльності держави?
2. Яку роль відіграє держава в здійсненні фінансової діяльності?
3. Які є методи фінансової діяльності держави?
4. Охарактеризуйте форми фінансової діяльності держави.
5. Розкрийте поняття «фінансової політики держави».

Рекомендована література

1. Базецька Г. І. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси» / Г. І. Базецька; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2015. – С. 33; 37.
2. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
3. Гаврилюк Р. О. Джерела фінансового права: навч.-метод. посібник / Р. О. Гаврилюк. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 21.
4. Дем'яненко Т. М. Публічні фінансові ресурси як категорія фінансово-правових відносин / Т. М. Дем'яненко // Фінансове право. – 2010. – № 1. – С. 4.
5. Дмитренко Е. С. Фінансове право. Загальна частина: навч. посібник / Е. С. Дмитренко. – К.: Алерта; КНТ, 2006. – С. 26; 27; 32; 34; 38.
6. Карасева М. В. Финансовое право. Общая часть: учебник / М. В. Карасева. – М.: Юристъ, 1999. – С. 14.
7. Кармаліта М. В. Теоретико-правове дослідження тенденцій фінансової політики держави / М. В. Кармаліта // Фінансове право. – 2012. – № 4. – С. 5.
8. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник / С. І. Лучковська. – К.: КНТ, 2010. – С. 8.
9. Мацелик М. О. Фінансове право: навч. посібник / М. О. Мацелик, Т. О. Мацелик, В. А. Пригоцький; за ред. В. К. Шкарупи. – К.: Знання, 2011. – С. 56.
10. Орлюк О. П. Академічний курс: підручник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 48.
11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua
12. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури. – 2011. – С. 16.
13. Трубіна М. В. Фінансова діяльність держави: підходи до видозмінення наукових аспектів пізнання / М. В. Трубіна // Фінансове право. – 2014. – № 4 (30). – С. 17.
14. Финансовое право: учебник / отв. ред. Н. И. Химичева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2003. – С. 85.
15. Фінансове право України: навч. посібник / за ред. Л. К. Воронової. – К.: Правова єдність, 2009. – С. 34.

Розділ 3

ФІНАНСОВЕ ПРАВО В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

3.1. Поняття, предмет і метод фінансового права

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Фінансове право – це публічна галузь права, що містить сукупність юридичних норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі створення, розподілу й використання фондів коштів (фінансових ресурсів) держави та органів місцевого самоврядування, необхідних для реалізації їх завдань і функцій.

Фінансове право регулює специфічний вид відносин, що виникають у процесі формування, розподілу і використання централізованих та децентралізованих фондів коштів, необхідних для виконання функцій органами держави і місцевого самоврядування.

Усі правові норми, які включені в законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, поділяються на окремі галузі права. В основу поділу макросистеми правових норм, прийнятих на території держави її органами та органами місцевого самоврядування, покладено матеріальний зміст відносин, які регулюються цими нормами, тобто предмет правового регулювання. Окремі частини системи права, розмежовані за предметом правового регулювання, є галузями права, під якими розуміють сукупність правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини.

Схема 3.1

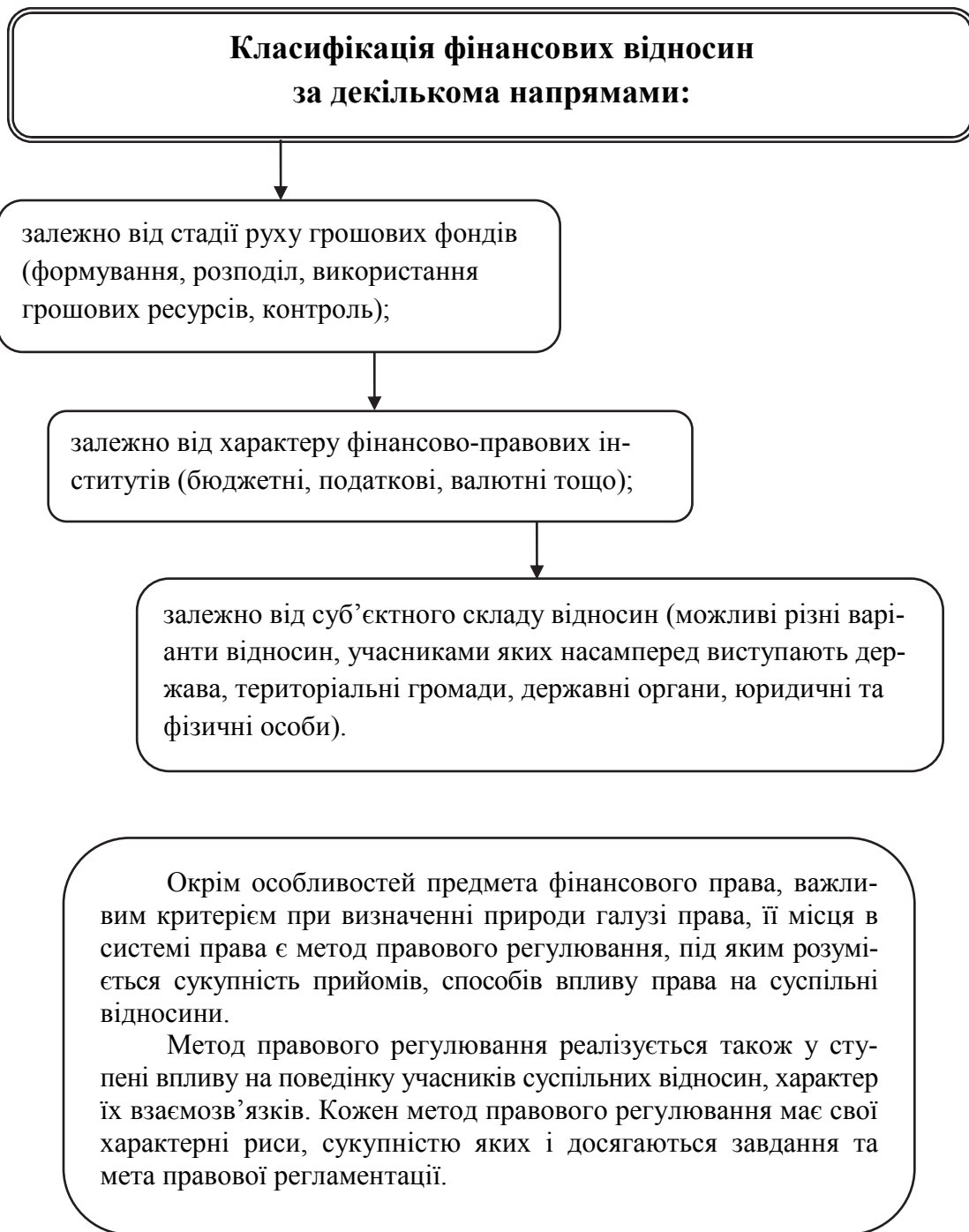
Схема 3.2

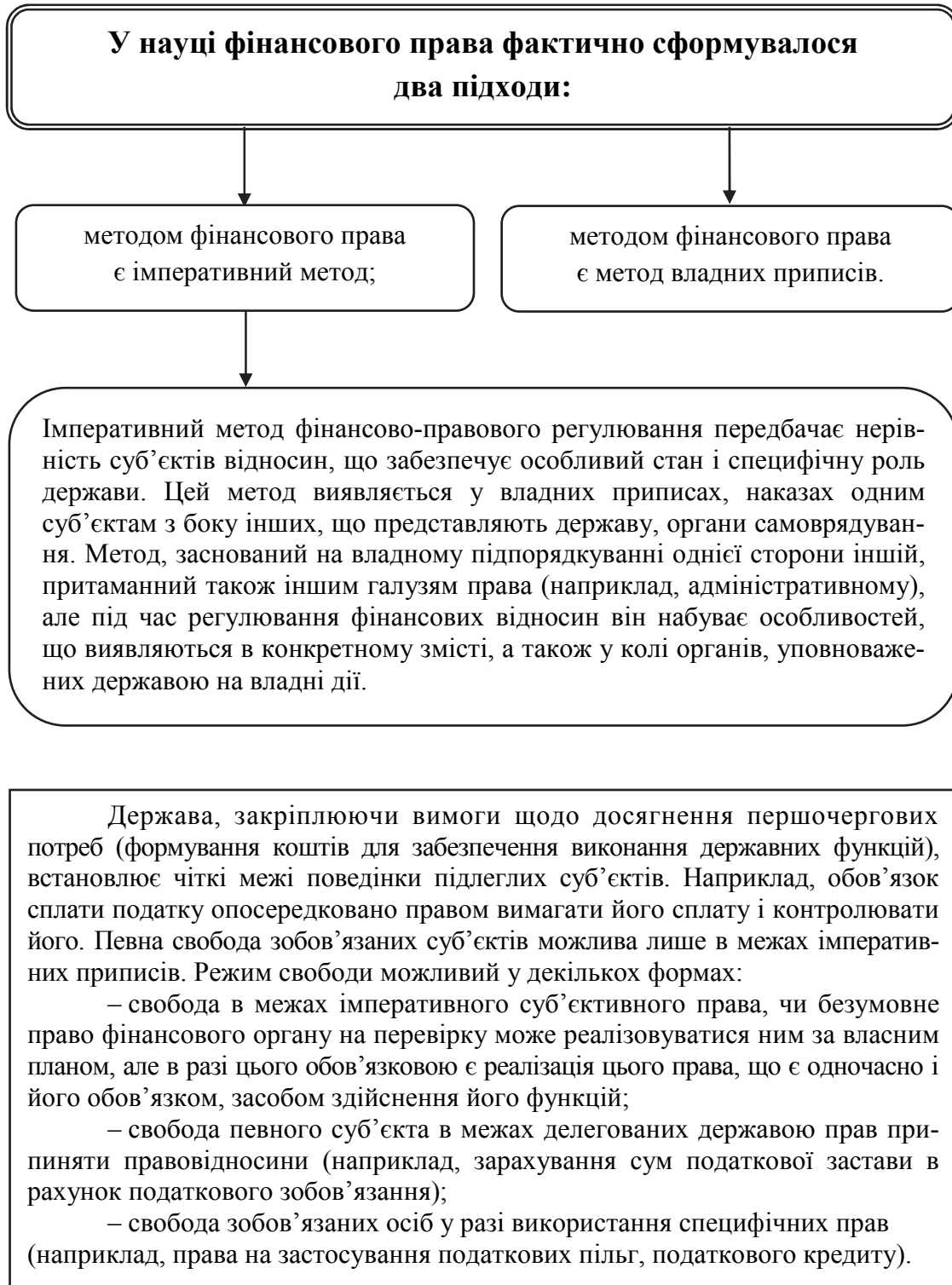
Схема 3.3

Схема 3.4

Схема 3.5

Схема 3.6

Владність як зміст методу фінансово-правового регулювання має свої особливості, що і реалізуються в імперативних приписах у сфері фінансової діяльності держави:

перевага у фінансово-правовому регулюванні позитивних зобов'язань. Держава, видаючи владні розпорядження, зобов'язує суб'єктів до їх виконання (причому нерідко в однозначно визначеній формі);

метод владних розпоряджень виступає як імперативний – суб'єкти фінансового права чітко виконують обов'язки відповідно до приписів законів і підзаконних актів; права при цьому є похідними від обов'язків;

методом владних повноважень регулюються підстави виникнення правовідносин з огляду на те, що за наявності певного юридичного факту суб'єкт права зобов'язаний вступити в ці правовідносини і чітко дотримуватися приписів закону, а не волі обрання;

метод характеризується юридичною нерівністю суб'єктів, коли одні суб'єкти володіють односторонніми юридично-владними повноваженнями щодо інших суб'єктів, тоді як останні не мають адекватних повноважень стосовно владних суб'єктів.

На цьому ґрунтується основа правосуб'єктності, коли у владних суб'єктів вона складається переважно з прав, а у зобов'язаних суб'єктів – зазвичай з обов'язків та похідних від них прав.

Отже, **фінансове право** – це публічна галузь права, яка містить сукупність юридичних норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі утворення, розподілу й використання публічних фондів коштів держави та територіальних громад, необхідних для реалізації їх завдань та функцій.

Схема 3.7

3.2. Система фінансового права

Під системою фінансового права необхідно розуміти об'єктивно обумовлену внутрішню його побудову, об'єднання і розміщення фінансово-правових норм у певному порядку (взаємозв'язку і послідовності).

Фінансовому праву притаманні певні ознаки:

однорідність фактичного змісту, що передбачає регулювання чітко визначеного різновиду відносин, пов'язаних з рухом централізованих та децентралізованих фондів;

єдність норм, що утворюють фінансове право. Вони становлять єдину систему, що визначається однорідним фактичним змістом. Це забезпечує регулювання певного різновиду фінансових відносин, що не виключає спеціалізації юридичних норм усередині інституту;

законодавча відокремленість, що означає ззовні відокремлене закріплення основних положень галузі в нормах, що її утворюють.

В основі класифікації і безпосередньо галузі права, й інших підрозділів традиційно є предмет правового регулювання, тобто коло суспільних відносин, регульованих нормами того чи іншого правового утворення і первинного, і вторинного рівнів.

Схема 3.8

У системі фінансового права виділяють частини, підгалузі, інститути. Норми фінансового права залежно від особливостей регульованих ними відносин утворюють окремі структурні підрозділи. У системі галузі фінансового права є декілька підсистем, інститутів, які можна виокремити в розділи.

Загальна частина акумулює інститути, що закріплюють загальні підходи до регулювання фінансової системи, які стосуються всіх норм Особливої частини. Загальна частина охоплює норми, що нібито винесені за дужки. У дужках – інститути Особливої частини і саме до них застосовуються положення Загальної частини, але вже в конкретному випадку, зумовленому характером інституту. До Загальної частини входять фінансово-правові норми, що затверджують основні принципи, форми і методи фінансової діяльності; поняття і функції фінансів; систему фінансових органів, їх повноваження; правове становище інших суб'єктів фінансового права; загальні положення організації фінансового контролю.

Норми Загальної частини конкретизуються в Особливій частині, що складається з декількох розділів, підгалузей, які охоплюють відповідні інститути. Особливу частину становлять фінансово-правові норми, що регулюють відносини у сферах бюджетної системи; державних доходів і видатків; обов'язкового державного страхування; публічного кредиту; публічного регулювання банківської діяльності; валютного регулювання та контролю.

Фінансове право охоплює досить велику сукупність фінансових норм, об'єднаних у певну систему, розбиту на групи, що характеризуються специфічними особливостями, логічною структурою. Система фінансового права – об'єктивна сукупність суспільних фінансових відносин, що визначає внутрішню структуру фінансового права, зміст та особливість розміщення норм, які регулюють фінансові правовідносини.

Схема 3.9

3.3. Джерела фінансового права

Джерелами права вважаються:

нормативно-правові акти;

санкціоновані звичаї;

прецеденти (судові чи адміністративні);

міжнародні угоди.

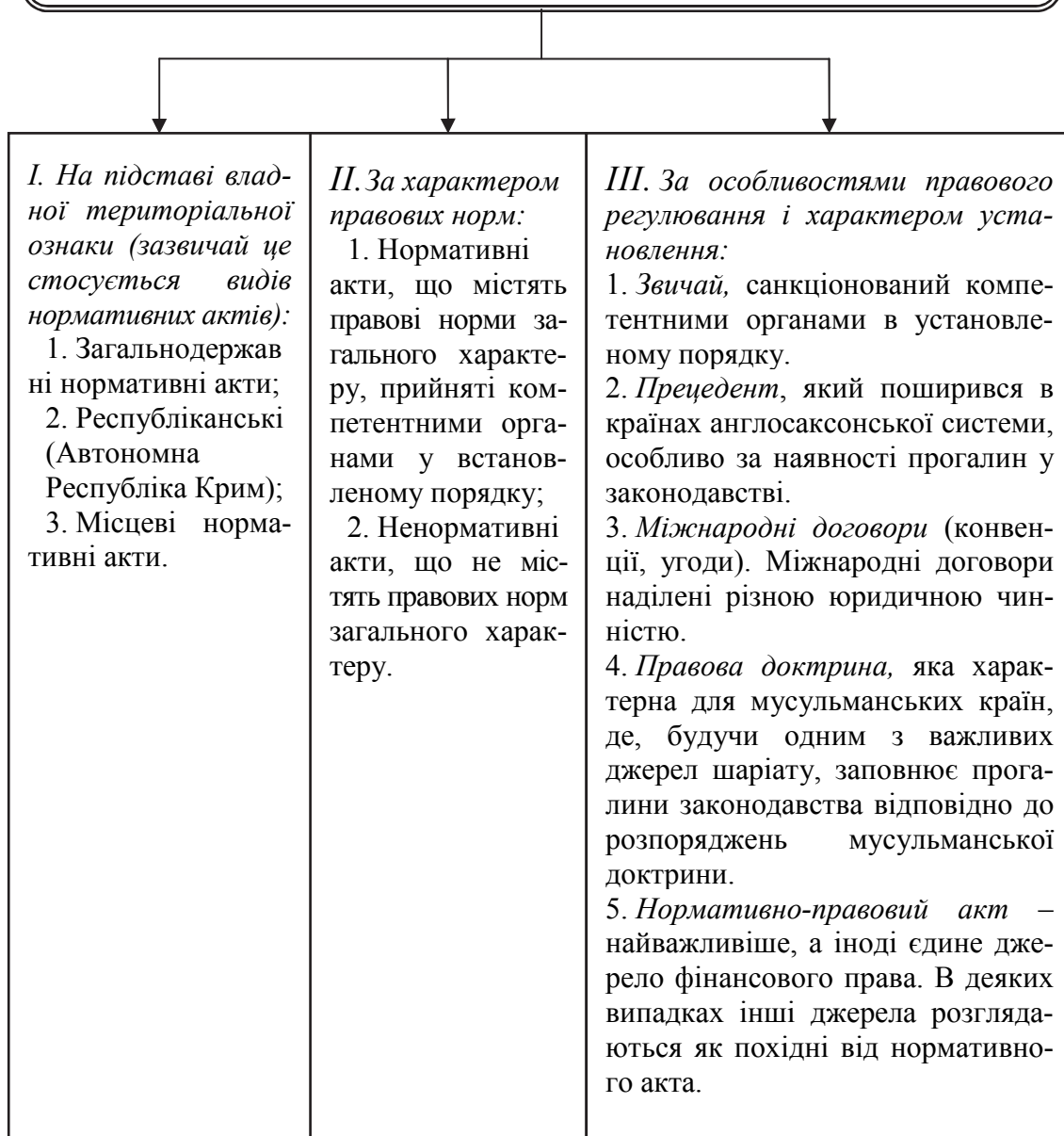
Схема 3.10

Так, джерелом фінансового права є форма вираження правотворчої діяльності держави з приводу прийняття компетентними державними органами нормативних актів, що встановлюють норми фінансового права.

Схема 3.11

Джерела фінансового права можуть бути систематизовані згідно з певними принципами

Схема 3.12

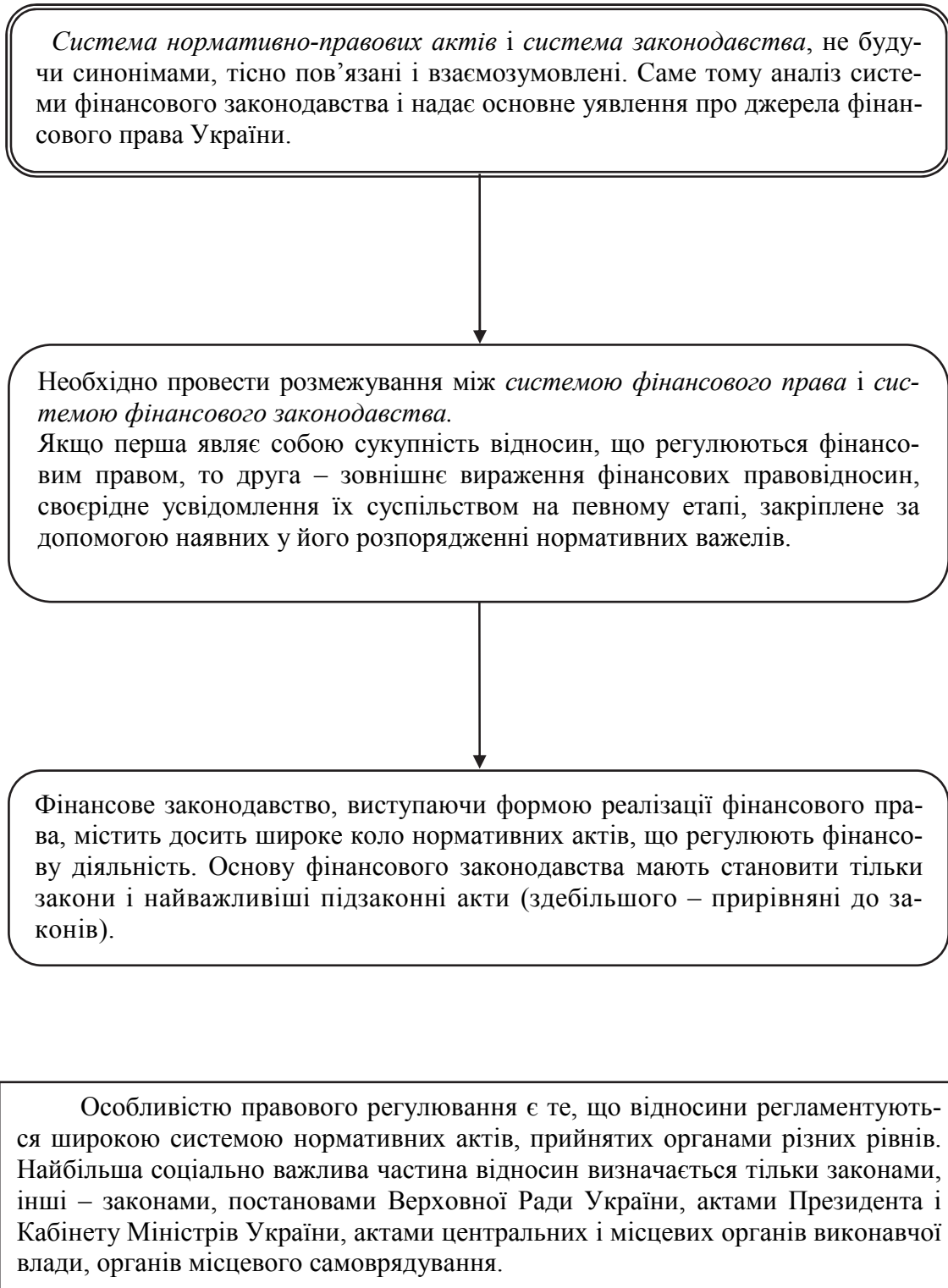

Схема 3. 13

Основою нормативних правових актів, що регулюють фінансові правовідносини, безумовно, є закони. Законодавчі акти, що є в основі фінансового законодавства, становлять певну систему

Загальні нефінансові закони – конституційні закони чи закони, що належать до інших галузей права, які містять фінансові норми (найбільш принципові положення, що регулюють основи оподаткування, затверджуються на конституційному рівні (повноваження органів державної влади і управління, загальні принципи оподаткування і ін.)). У деяких випадках приймаються спеціальні конституційні та органічні закони; Конституційний закон про фінанси, що визначає компетенцію Федерації і земель Австрії у сфері податків; Органічний закон 1979 р. про статус автономії Країни Басків (Іспанія), розділ 3 якого цілком присвячено фінансовим питанням.

Загальні фінансові закони – зазвичай їх становлять закони, що регулюють основи фінансової системи. Це переважно фундаментальні закони, що встановлюють основи бюджетної системи, місце її окремих елементів. В Україні вони практично не представлені, хоча й обговорювалися перспективи розроблення фінансового кодексу, закону про фінанси.

Загальні інституційні закони – законодавчі акти, що містять положення, які регулюють окремі інститути загалом, їх основи, головні характеристики. У цих актах відсутня деталізація конкретних видів понять. Переважно до них належать бюджетні і податкові кодекси, що поєднують матеріальні і процесуальні сторони, а також основні закони загального характеру (Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України та ін.).

Спеціальні інституційні закони – законодавчі акти, що регулюють окремі частини фінансових інститутів. До них належать, наприклад, закони, що містять характеристику окремого виду податку, детальний механізм його обчислення і сплати.

Схема 3.14

3.4. Фінансове право в системі права

Фінансове право обґрунтовано визнається самостійною галуззю єдиної правової системи держави, але самостійність фінансового права не означає його абсолютної відособленості. Фінансове право тісно пов'язане з усіма галузями правової системи України. Особливості, своєрідність та зміст фінансового права найповніше розкриваються в разі зіставлення і відмежування його від інших галузей права.

↓

Регулювання відносин, пов'язаних з рухом публічних грошових фондів, передбачає певний фінансово-правовий аспект цього процесу, який визначається низкою обставин:

↓

фінансово-правові відносини спрямовані на мобілізацію публічних грошових фондів; зібрані кошти спрямовуються на забезпечення функцій і завдань держави, органів місцевого самоврядування;

↓

визначеність умов виникнення, зміни та припинення грошових відносин;

↓

обумовлюється функціями державних органів у сфері фінансової діяльності.

Схема 3.15

Конституційне, адміністративне, фінансове, цивільне, трудове, міжнародне право

Конституційне право, що має головне значення для всіх правових галузей та інститутів, відіграє таку саму роль і щодо фінансового права. Так, Конституція України встановлює пріоритет міжнародних договорів над нормами національного законодавства.

Взаємодія фінансового права й **адміністративного** права виявляється у встановленні відповідальності за порушення фінансового законодавства. Охоронна функція фінансового права зумовлена тим, що адміністративна відповідальність забезпечує виконання платниками податків їх обов'язків.

Ґрунтуючись на положеннях адміністративного права, фінансово-правові норми визначають організаційні форми управління кредитною системою і регулюють відносини, що виникають безпосередньо під час мобілізації, розподілу і використання грошових фондів держави.

Особливий інтерес становлять співвідношення фінансового і **цивільного** права. Хоча фінансове право є публічною галуззю, між ним і цивільним правом є найтісніший зв'язок. Фінансове і цивільне право пов'язані настільки тісно, що дають підстави одним дослідникам бачити у фінансовому праві додаток до цивільного права, а іншим – стверджувати, що цивільне право повинне бути підпорядковане фінансовому.

Низка комплексних категорій характерна для фінансового і **трудоного** права. Наприклад, особливості оподаткування пенсій чи дія специфічного механізму відрахувань до Пенсійного фонду України дуже схожі з податковими важелями, хоча і визначаються предметом трудового права.

Зв'язок фінансового і **кримінального** права має подвійну природу. З одного боку, деякі норми кримінального права спрямовані на захист об'єктів, що є об'єктами фінансово-правового регулювання, а з другого – кваліфікація деяких злочинів неможлива без застосування категорій фінансового права та норм фінансового законодавства.

Досить активно застосовуються нормативні акти **міжнародного** права, що регулюють фінансову діяльність. Так, договори (конвенції, угоди) про усунення подвійного оподаткування пов'язують Україну з багатьма державами (Великою Британією, Польщею та ін.). Особливістю подібних зв'язків фінансового і міжнародного права є вища юридична чинність міжнародних договорів порівняно із вітчизняними законами.

Схема 3.16

3.5. Фінансове право як наука

Фінансова наука – спеціалізована галузь наукових знань, наукова діяльність, спрямована на вивчення фінансів у теоретичному і практичному аспектах, а також форм організації і функціонування їхніх окремих інститутів.

Українське фінансове право як наука є галуззю фундаментальних знань та науково-практичних юридичних знань, яка повинна забезпечити глибоке теоретичне та практичне освоєння фінансового права як галузі права, розвиток та удосконалення фінансового законодавства, практики його застосування, а також правове навчання, з метою підвищення рівня фінансово-правової грамотності в країні.

Під час аналізу фінансово-правових відносин необхідно розмежовувати фінансове право як галузь права, як навчальну дисципліну і як науку.

Фінансове право **як галузь** охоплює сукупність правових норм, що регулюють фінансову діяльність держави та органів місцевого самоврядування.

Фінансове право **як навчальна дисципліна**, навчальний курс охоплює вивчення правових норм, передбачає навчання фінансовому праву.

Фінансове право **як наука** містить сукупність знань, категорій, положень, що відображають зміст фінансово-правових норм, особливості їхнього застосування на практиці.

Схема 3.17

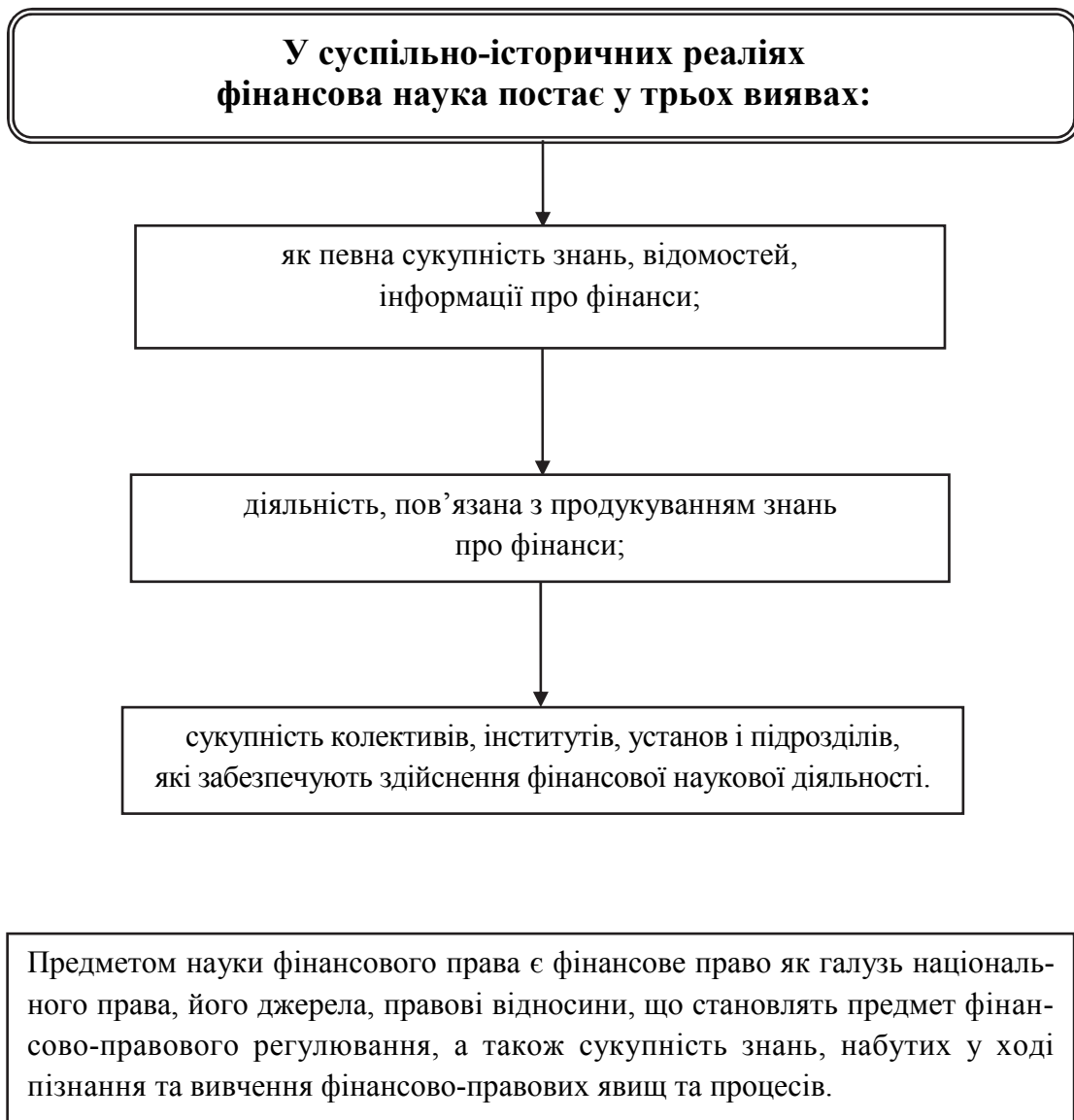

Схема 3.18

Контрольні запитання

1. У чому полягають особливості відносин, що становлять предмет фінансового права?
2. Який метод правового регулювання використовує фінансове право та в чому його специфіка?
3. Розкрийте систему фінансового права.
4. Визначте джерела фінансового права.
5. Визначте місце фінансового права в сучасній правовій системі України.
6. Охарактеризуйте науку фінансового права та її розвиток.

Рекомендована література

1. Базецька Г. І. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси» / Г. І. Базецька; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2015. – С. 11; 16.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник / Л. К. Воронова. – К.: Прецедент; Моя Книга, 2007. – 448 с. – С. 40; 49.
3. Козырні А. Н. Соотношение частного и публичного в финансовом праве / А. Н. Козырні // Материалы научной конференции «Интерес в публичном и частном праве» // Журнал российского права. – 2003. – № 1. – С. 143.
4. Латковська Т. А. Фінансове право у системі українського права / Т. А. Латковська // Фінансове право. – 2010. – № 1 (11). – С. 13.
5. Латковська Т. А. Розвиток науки фінансового права – запорука розвитку української держави / Т. А. Латковська // Наукові праці НУ ОЮА. – 2012. – № 2. – С. 9; 11.
6. Мазур Т. В. Особливості методу публічно-правового регулювання та його прояви у фінансовому праві / Т. В. Мазур // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія: Право. – 2014. – Вип. 25. – С. 173.
7. Нечай А. Фінансове право і політика: виклик сучасності / А. Нечай // Право України. – 2013. – № 1–2. – С. 15; 17.
8. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 93.
9. Орлюк О. Ринки фінансових послуг як об'єкт фінансово-правового регулювання / О. П. Орлюк // Право України. – 2013. – № 1–2. – С. 149.
10. Орлюк О. П. Фінансове право: навч. посібник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 528 с. – С. 26.
11. Ровинский Е. А. Основные вопросы теорий советского финансового права / Е. А. Ровинский. – М.: Юрид. лит., 1960. – С. 135–136.
12. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – С. 35; 42; 45.
13. Фінансове право України: навч. посібник / за заг. ред. В. К. Шкарупи, Т. О. Коломoeць. – К.: Істина, 2007. – С. 3.
14. Фінансове право України: навч. посібник / Ю. В. Боднарук та ін.; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 34.
15. Фінансове право: (у запитаннях і відповідях): навч. посібник / Л. М. Касьяненко та ін.; за заг. ред. Л. М. Касьяненко; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь: Вид-во Національного університету державної податкової служби України, 2014. – С. 45.
16. Фінансове право: навч. посібник / за ред. М. Г. Кучерявенка. – Х.: Право, 2010. – С. 21–22.
17. Фінансове право: підручник / Г. В. Бех., О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький; за ред. М. П. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – С. 5; 23; 24; 27; 28; 30; 34; 35; 37.
18. Хошуляк В. Вчення про фінансове право в системі європейської фінансової науки XIX ст. / В. Хошуляк // Юридична Україна. – 2013. – № 1. – С. 46.

Розділ 4

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ НОРМИ І ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ

4.1. Фінансово-правові норми: поняття, структура та види

Відносини, що виникають у процесі мобілізації, розподілу і витрачання централізованих і децентралізованих фондів коштів державою та її органами, регулюється **фінансово-правовими нормами**.

Юридична норма – початкова частка права, яка становить обов’язковий, формально визначений припис, що виходить від держави та нею охороняється, який є державним регулятором суспільних відносин.

Досліджуючи системну побудову фінансово-правової галузі, варто враховувати, що її основною ланкою є фінансово-правова норма. Саме з таких позицій юридичну норму розглядають як первинний елемент системи права. Використовуючи цю конструкцію, потім і будуються інші, більші угруповання: інститути, підгалузі, галузі.

Особливості фінансово-правових норм зумовлені специфікою предмета правового регулювання. Вони полягають у специфіці своєрідного виду суспільних відносин – фінансово-економічних, тобто наявність закріплених у фінансово-правових нормах правил поведінки учасників таких соціальних зв’язків визначено їх економічним змістом.

Схема 4.1

Види фінансово-правових норм

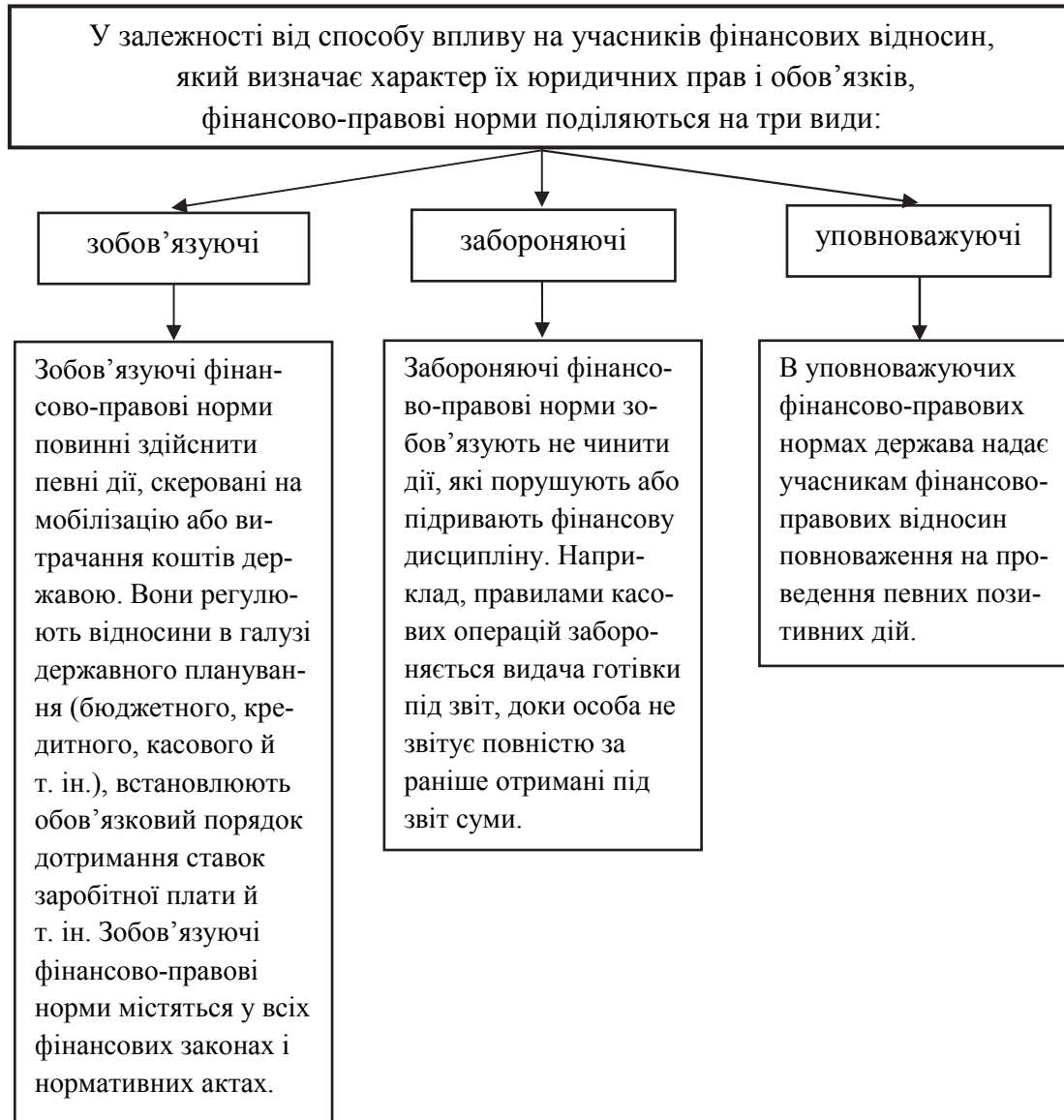

Схема 4.2

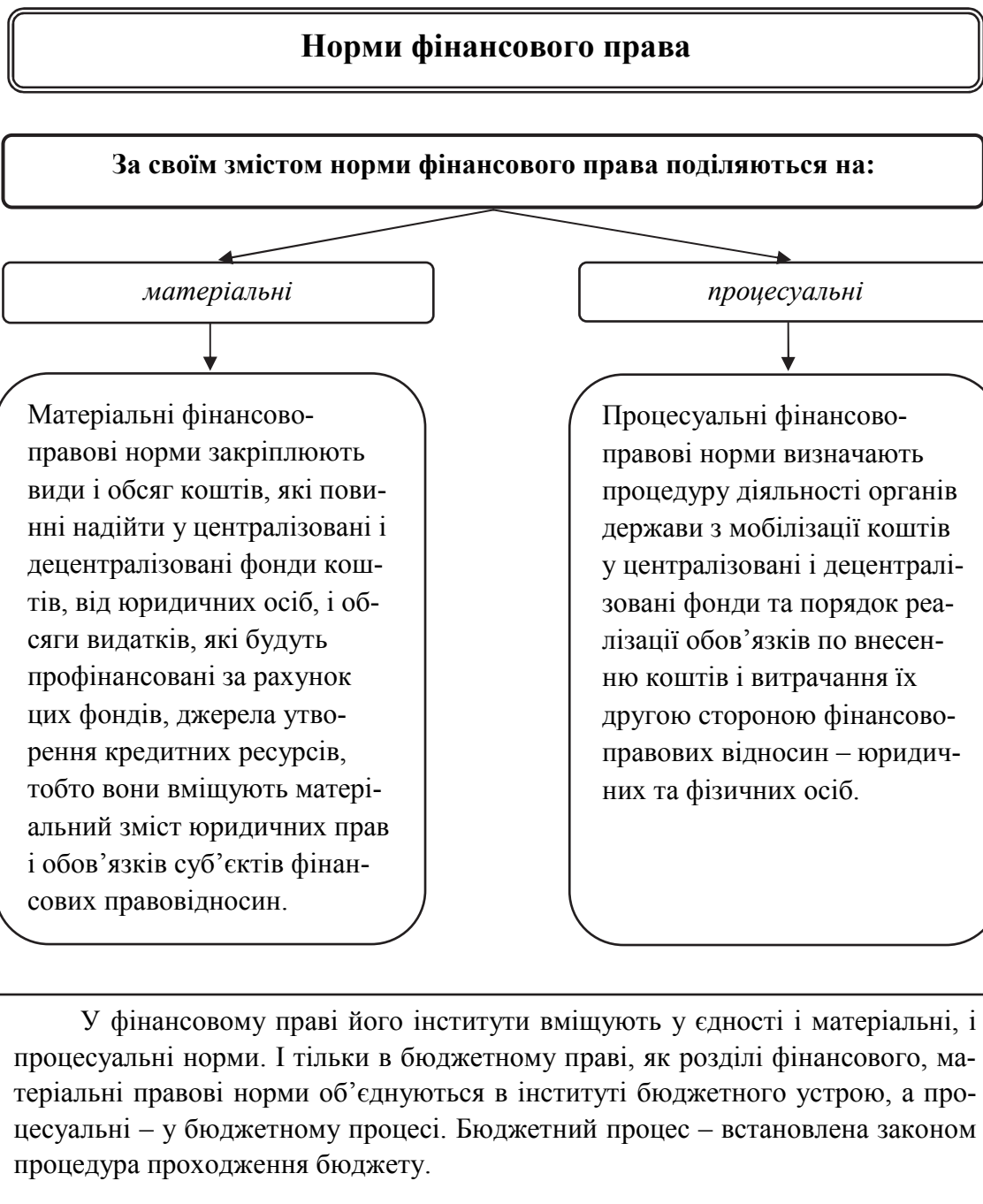

Схема 4.3

Фінансово-правова норма – це загальнообов’язкові приписи компетентних державних органів з приводу мобілізації, розподілу і використання коштів централізованих і децентралізованих фондів, які виражені в категоричній формі й забезпечені примусовою силою держави.

Структура фінансово-правових норм, тобто їх внутрішня будова, складові частини (елементи) не відрізняються від структури норм інших галузей права, але в їх складових частинах відображаються особливості суспільних відносин, які ними регулюються. До неї входять гіпотези, диспозиції і санкції.

Гіпотеза фінансово-правових норм визначає умови, за яких можуть виникати у громадян і організацій передбачені нормою юридичні права і обов’язки у галузі фінансової діяльності. Ці умови завжди виражені конкретно.

Основою норми є **диспозиція**, яка вказує, якою повинна бути поведінка сторін фінансових відносин при наявності передбачених гіпотезою фактичних обставин. Вона містить вимоги норми, встановлює права і обов’язки суб’єктів фінансових відносин і завжди виражена в безумовно визначеній формі.

Санкція фінансово-правової норми містить указівки на невігідні для її порушника наслідки. За порушення фінансового законодавства застосовуються дисциплінарні, адміністративні і кримінальні заходи. Але до порушників фінансової дисципліни застосовуються ще й специфічні заходи – фінансові.

Схема 4.4

4.2. Фінансові правовідносини: поняття, зміст, особливості

Суспільні відносини, що виникають у процесі фінансової діяльності держави, для досягнення поставлених перед державою завдань потребують правового регулювання. Урегульовані нормами фінансового права, вони стають фінансово-правовими відносинами: виникають на основі норм фінансового права. Учасники цих відносин виступають як конкретні носії прав і обов'язків, що встановлені фінансово-правовими нормами і забезпечені примусовою силою держави.

Фінансові правовідносини в механізмі правового впливу на державні фінанси виконують три основні функції:

1) указують на коло осіб, на яких у конкретний час розповсюджується дія фінансово-правової норми;

2) затверджують конкретну поведінку юридичних осіб і громадян у галузі мобілізації, розподілу і використанні фондів коштів, якої вони повинні дотримуватися;

3) є умовою для можливості приведення в дію юридичних засобів забезпечення суб'єктивних прав і правових обов'язків учасників фінансових правовідносин.

Схема 4.5

У фінансових правовідносинах реалізуються всі фінансові норми. Приписи держави з приводу мобілізації розподілу або використання фондів коштів, які містяться у фінансово-правових актах, є юридичною формою, що наповнюються матеріальними засобами під час здійснення позитивних дій (внесення платежів, витрачання коштів), цим і досягається мета фінансово-правового регулювання.

Юридичний обов'язок у фінансових правовідносинах – це забезпечена можливістю державного примусу міра необхідної поведінки, якої повинен дотримуватися певний суб'єкт (платник податків, одержувач бюджетних коштів тощо).

Об'єкт фінансових правовідносин – це фонди коштів (централізовані та децентралізовані), які формуються, розподіляються і використовуються внаслідок реалізації суб'єктивних прав фінансово-кредитних органів і юридичних обов'язків другої сторони фінансових правовідносин.

Матеріальним змістом фінансових правовідносин є поведінка суб'єктів (наприклад, унесення платежу), а юридичних – суб'єктивні юридичні права і обов'язки, що встановлені фінансово-правовими нормами. Суб'єктивні права – це належна фінансовому органу для задоволення його (тобто держави від імені якої він виступає) інтересів міра дозволеної (можливої) поведінки, забезпечена юридичними обов'язками другої сторони відносин – наприклад, платником податку. Саме обов'язки другої сторони фінансових відносин, які містяться у нормі, і є гарантією додержання прав уповноваженого державою фінансового органу. Обов'язок другої сторони фінансових правовідносин може полягати в утриманні від дій (наприклад, заборона витрачання коштів, що призначаються на оплату праці, на інші потреби), або навпаки, виконання обов'язку (внесення платежу).

Схема 4.6

Особливості фінансово-правових відносин

Фінансово-правові відносини мають свої особливості:

по-перше, вони виникають тільки в сфері фінансової діяльності держави і пов'язані з мобілізацією, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів коштів, тобто вони завжди мають грошовий характер;

по-друге, однією стороною фінансово-правових відносин виступає держава як орган законодавчої та виконавчої влади, особливо часто як фінансово-кредитний орган, які наділяються владними повноваженнями по відношенню до другого учасника відносин. У фінансових правовідносинах не буває рівності сторін. Уповноважена державою сторона фінансових правовідносин наділена правом задіяти юридичні засоби захисту, що забезпечують фінансові приписи держави, бо вона виступає в інтересах держави загалом;

по-третє, особливістю фінансових правовідносин є також і те, що їх виникнення, зміна і припинення не відбуваються за волевиявленням сторін, а пов'язані з фінансово-правовим актом.

Для виникнення фінансового правовідношення видання закону або підзаконного акта недостатньо, оскільки в них установлюють лише типові ознаки для виникнення фінансових правовідносин. Так податкове законодавство встановлює типову ознаку податкового суб'єкта – наявність самостійного джерела доходів. Для того щоб громадянин який займається підприємницькою діяльністю, був суб'єктом податкових правовідносин, необхідний певний юридичний факт, а саме – індивідуальний фінансовий акт – декларація про доходи, які одержав цей громадянин.

Схема 4.7

Юридичний акт

Юридичний акт – це життєві обставини, з якими правова норма пов’язує виникнення, зміну або припинення правовідносин. У фінансових правовідносинах, як і у всіх видах правовідносин, юридичні факти поділяються на дії і події.

Юридичні факти – дії у фінансових правовідносинах можуть поділятися на:

правомірні

правомірні дії поділяються на:

індивідуальні акти – це правомірна дія суб’єкта фінансових правовідносин, з якою пов’язані юридичні наслідки;

юридичні вчинки – це правомірна дія, з якою фінансово-правова норма пов’язує юридичні наслідки через факт вольової дії;

правомірні дії, які скеровані на підтримку фінансових інтересів держави – можуть бути виражені, наприклад, у спонсорських унесках на фінансування якихось необхідних для держави або органів місцевого самоврядування потреб.

неправомірні

до активних дій як юридичних фактів у фінансовому праві належать і неправомірні дії, тобто поведінка, яка не відповідає приписам фінансово-правових норм;

Схема 4.8

4.3. Суб'єкти фінансових правовідносин

Фінансові правовідносини – це врегульовані фінансово-правовими нормами суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав і обов'язків, що реалізують приписи цих норм щодо утворення, розподілу й використання фондів грошових коштів, необхідних для функціонування держави та її місцевих утворень.

Фінансово-правові відносини виникають на основі фінансово-правової норми. Елементами фінансово-правових відносин є: суб'єкт, об'єкт, юридичний факт.

Суб'єктами фінансово-правових відносин є юридичні особи і громадяни, які на підставі правових норм можуть бути учасниками фінансово-правових відносин. Суб'єкт фінансового права – це особа, учасник фінансових відносин, яка за своїми особливостями фактично може бути носієм суб'єктивних прав і обов'язків.

Властивість юридичної або фізичної осіб бути носієм юридичних прав і обов'язків через юридичні норми називається правосуб'єкністю.

Правосуб'єктність у фінансовому праві охоплює два елементи: можливість мати права і обов'язки – **правоздатність** і можливість до самостійного здійснення прав і обов'язків – **дієздатність**.

Суб'єкти фінансового права – це юридичні і фізичні особи, які мають правосуб'єктність, тобто можуть бути учасниками фінансово-правових відносин, а суб'єкт фінансових відносин – це реальний учасник правових відносин.

Суб'єктами фінансового права є держава, адміністративно-територіальні утворення; юридичні особи: підприємства і організації.

Схема 4.9

Юридичні факти у вигляді **юридичних подій** – це обставини, що не залежать від волі людей, але тягнуть за собою виникнення, зміну або припинення фінансових правовідносин. Так, народження дитини надає одному з батьків право на щомісячне зменшення оподаткованого доходу на один неоподатковуваний мінімум.

До **колективних суб'єктів** фінансового права належать органи законодавчої і виконавчої влади – Верховна Рада, Рахункова палата, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів, Державна казначейська служба тощо.

Сукупність державних органів та органів місцевого самоврядування, які здійснюють фінансову діяльність, прийнято поділяти на органи загальної та спеціальної компетенції.

До **першої групи** належать представницькі органи та органи виконавчої влади усіх рівнів, які здійснюють функції в галузі фінансової діяльності поряд з іншими своїми функціями в межах відповідної території. До цієї групи відносять: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування.

До **повноважень Верховної Ради України** у відповідності зі ст. 85 Конституції України належить: затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України; прийняття рішення щодо звіту про його виконання; призначення за поданням Прем'єр-міністра України Міністра фінансів; затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснення контролю за їх використанням та інші повноваження.

Президент України як глава держави наділений певними повноваженнями у сфері фінансової діяльності.

До **повноважень Кабінету Міністрів** у галузі керівництва фінансовою діяльністю відноситься наступне: забезпечення проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; розробка проекту Закону про Державний бюджет України; забезпечення виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України; подання Верховній Раді звіту про його виконання та ін.

У компетенцію **Верховної Ради** та Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування входить вирішення загальних фінансових питань, що забезпечують комплексний економічний та соціальний розвиток, формування збалансованого ринкового господарства на відповідній території.

Систему органів спеціальної компетенції очолює **Міністерство фінансів України**. Головними завданнями Міністерства фінансів України в галузі управління фінансами держави є: вироблення основних напрямів державної фінансової політики; формування та забезпечення виконання Державного бюджету України; концентрація фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку економіки; фінансове забезпечення державних гарантій з питань соціального захисту населення; створення державних фінансових резервів та низка інших.

Схема 4.10

Господарючі суб'єкти юридичні особи – активні учасники фінансових правовідносин, бо вони є платниками податків, користувачами банківських позичок, учасниками торгів на біржах тощо.

Суб'єктами фінансового права виступають сімейні приватні підприємства, селянські господарства які є самостійними господарюючими одиницями. Індивідуальними суб'єктами фінансового права є громадяни. Ст. 67 Конституції України покладає на всіх громадян обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом, щорічно подавати декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік.

З огляду на ст. 67 Конституції України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, установлених законом. Отже, кожен громадянин є суб'єктом фінансового права і потенційно він може бути суб'єктом фінансових правовідносин. Кожен громадянин може бути носієм суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, він реально здатний брати участь у податкових та інших фінансових правовідносинах через приписи Конституції України.

У ч. 2 ст. 67 Конституції приписано всім громадянам щороку подавати декларації про свій майновий стан і доходи за минулий рік у порядку, встановленому законом. Подаючи декларацію про доходи, громадянин вступає у фінансові правовідносини з податковою адміністрацією.

Схема 4.11

Контрольні запитання

1. *Дайте визначення фінансово-правової норми.*
2. *Розкрийте особливості фінансово-правової норми.*
3. *Визначте поняття фінансових правовідносин.*
4. *Які є види фінансових правовідносин.*
5. *Охарактеризуйте структуру і види фінансово-правових норм.*
6. *Які є суб'єкти фінансового права і фінансових правовідносин.*

Рекомендована література

1. Босий О. Санкція фінансово-правової норми / О. Босий // Адміністративне та фінансове право // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2013. – С. 24.
2. Лукашев О. А. Правова норма як вихідний регулятор фінансової діяльності / О. А. Лукашев // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 395; 397.
3. Нагребельний В. П. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посібник / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос; за ред. члена-кореспондента АПрН України В. П. Нагребельного. – К., 2003. – С. 46; 53; 59.
4. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – С. 46; 48; 52.
5. Трофімова Л. В. Фінансове право як основа фінансової політики / Л. В. Трофімова // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 143.
6. Устинова І. П. Юридичний зміст та ознаки фінансово-правової санкції / І. П. Устинова // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 134.
7. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – С. 43; 44; 50.

Розділ 5

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

5.1. Поняття, зміст та значення фінансового контролю

Контроль – невід’ємна частина регулюючого механізму, одна з форм зворотних зв’язків, коли управляючий суб’єкт, одержуючи інформацію про стан фінансової системи, оцінює її та виносить рішення про необхідні заходи.

Фінансовий контроль, як елемент управління,
розглядається у декількох аспектах:

по-перше, це контроль за фінансовою та господарською діяльністю господарюючих суб’єктів;

по-друге, це регламентована нормами права діяльність господарюючих і контролюючих суб’єктів, пов’язана з рухом централізованих ідецентралізованих фондів;

по-третє, це засіб забезпечення законності у фінансовій діяльності.

Схема 5.1

Фінансовий контроль

Фінансовий контроль, як складовий компонент державного контролю, виступає специфічною функцією державного управління.

Завданням фінансового контролю в державі залишається виявлення та усунення порушень чинного законодавства, інших нормативних документів, забезпечення ефективності, доцільності й раціональності управління фінансовими ресурсами.

Для фінансового контролю є характерними риси, що взагалі належать контрольній діяльності як такій, а саме:

законність та об'єктивність;

оперативність та безпосередність;

цілеспрямованість та послідовність;

обґрунтованість та дієвість.

Схема 5.2

**Сутність фінансового контролю розкривається
в основних завданнях, поставлених перед ним, а саме:**

перевірка своєчасності і повноти виконання контрольованими суб'єктами фінансових зобов'язань перед державою та органами місцевого самоврядування;

перевірка виконання органами державної влади та органами місцевого самоврядування покладених на них функцій з формування, розподілу (перерозподілу) та використання публічних грошових фондів;

перевірка дотримання вимог чинного законодавства та інших нормативно-правових актів щодо збереження коштів і матеріальних активів, порядку здійснення фінансових операцій та розрахунків, а також їх змісту;

перевірка правильності та ефективності використання публічних грошових ресурсів;

виявлення порушень фінансової дисципліни та примушення до їх усунення;

попередження порушень законності у сфері фінансової діяльності, забезпечення відшкодування завданих матеріальних збитків, виявлення винних осіб та притягнення їх до відповідальності;

перевірка правильності здійснення валютних операцій, ведення бухгалтерського обліку та звітування;

виявлення резервів зростання фінансових ресурсів, з'ясування внутрішнього потенціалу підвищення ефективності виробничої діяльності, найощадливішого використання наявних матеріальних та грошових фондів;

Реалізація перелічених завдань фінансового контролю є необхідною умовою забезпечення правопорядку і законності в процесі здійснення фінансової діяльності. Однією з вимог правопорядку в галузі фінансів є фінансова дисципліна.

Схема 5.3

Фінансова дисципліна

Фінансова дисципліна – це чітке дотримання закріплених нормами права розпоряджень, що регулюють порядок формування, розподілу (перерозподілу) та використання публічних грошових фондів. Необхідно наголосити, що вимоги фінансової дисципліни обов'язкові і для підприємств усіх форм власності та громадян, і для органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб.

Предметом фінансового контролю виступають первинні фінансові та інші документи (плани, рахунки, кошториси, баланси, звіти та інше), що містять інформацію про параметри фінансово-господарської діяльності підконтрольного суб'єкта.

Під **фінансовим контролем** варто розуміти особливу сферу публічного контролю, що становить діяльність фінансових органів з виявлення порушень законності, фінансової дисципліни і доцільності під час формування, розподілу (перерозподілу) та використання державних і місцевих грошових фондів. Правове регулювання фінансового контролю здійснюється нормами фінансового права.

Значення фінансового контролю полягає у тому, що він слугує інструментарієм протидії правопорушенням, стримування злочинності в галузі фінансів, забезпечення законності та правопорядку під час здійснення фінансової діяльності, досягнення доцільного та раціонального використання фінансових ресурсів, державного і комунального майна, належного фінансового забезпечення ефективної реалізації функцій сучасної соціально спрямованої держави.

Схема 5.4

5.2. Види фінансового контролю

Фінансовий контроль розрізняється залежно від:

часу проведення

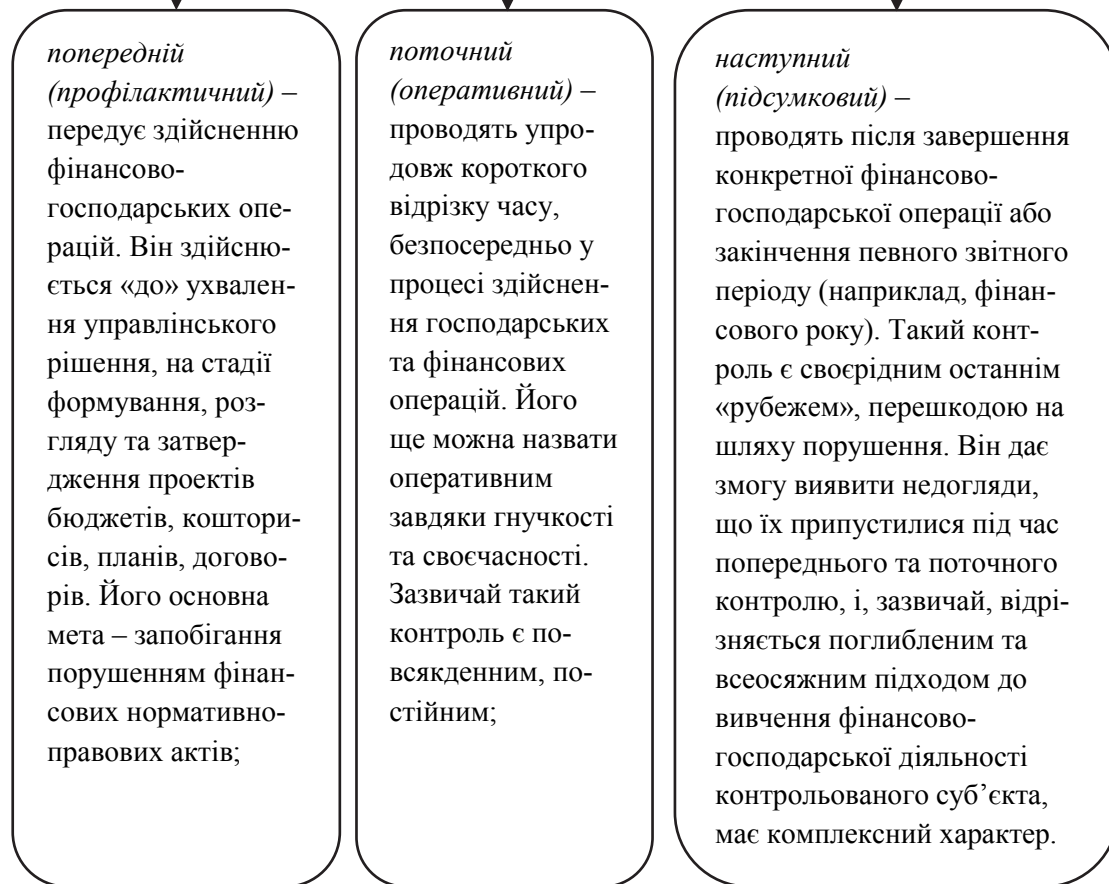

Схема 5.5

Основними напрямками цього контролю є такі: аналіз виконання планів і бюджетів; перевірка кошторисів, звітів та балансів; вивчення на предмет законності рішень органів управління суб'єкта, який перевіряється; виявлення випадків незбереження майна; визначення способів усунення порушень фінансової дисципліни та вилучення їх у майбутньому; вжиття дієвих заходів щодо відшкодування завданої шкоди.

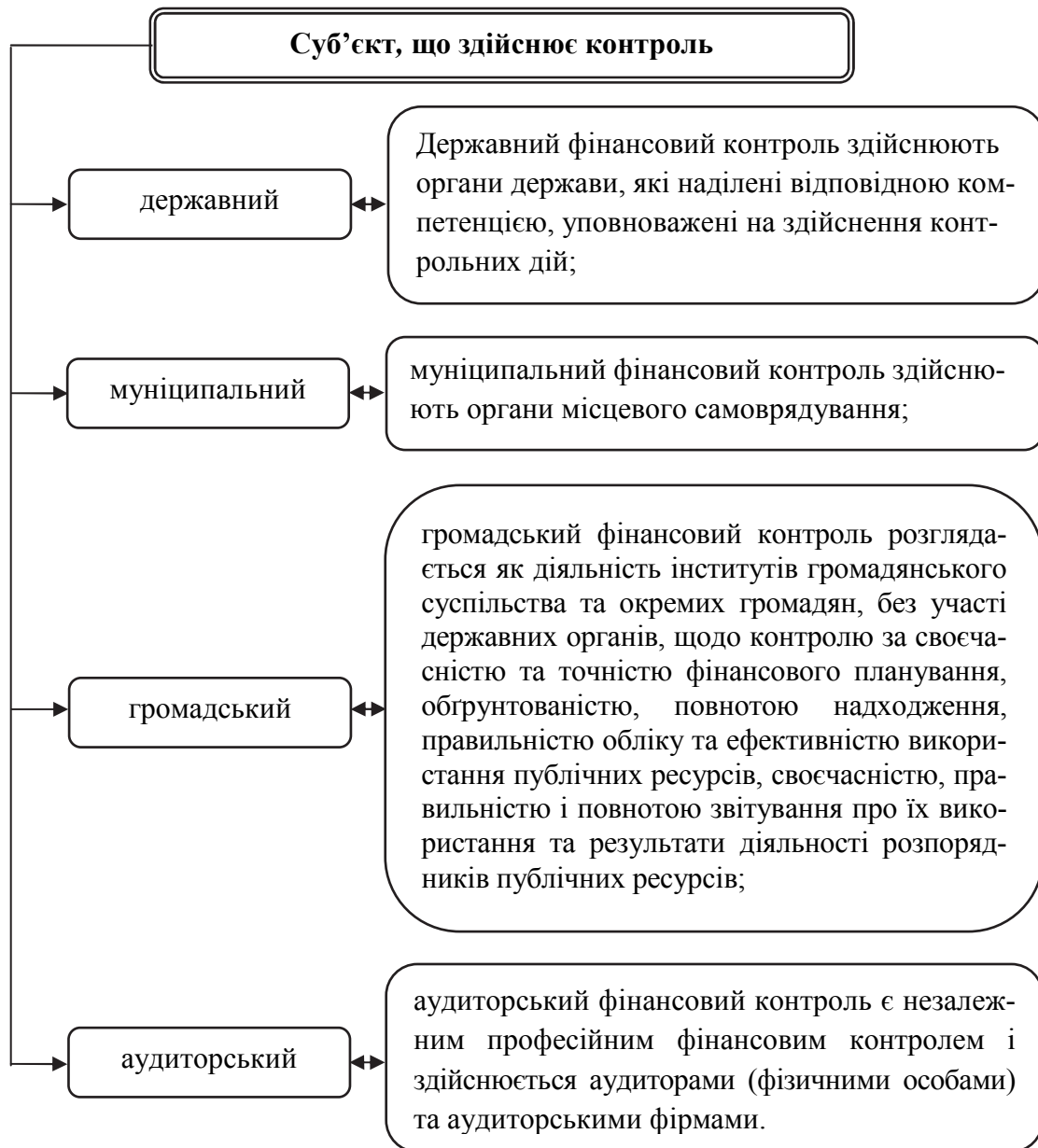
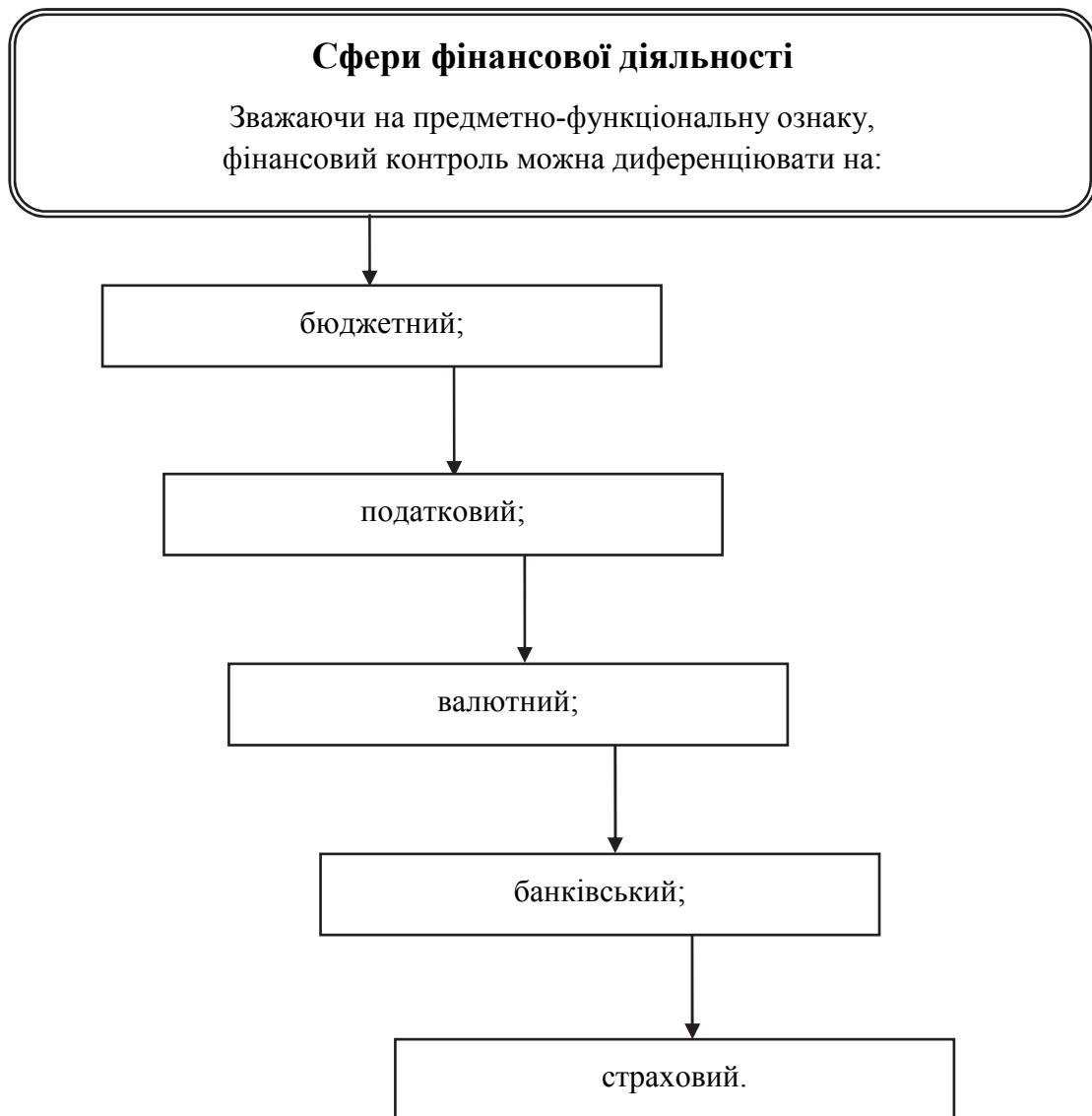

Схема 5.6

Вирізнєння перелічених різновидів фінансового контролю фактично залежить від того, у якому фінансово-правовому сегменті безпосередньо його здійснюють, тобто від конкретних підгалузей та інститутів Особливої частини фінансового права.

Схема 5.7

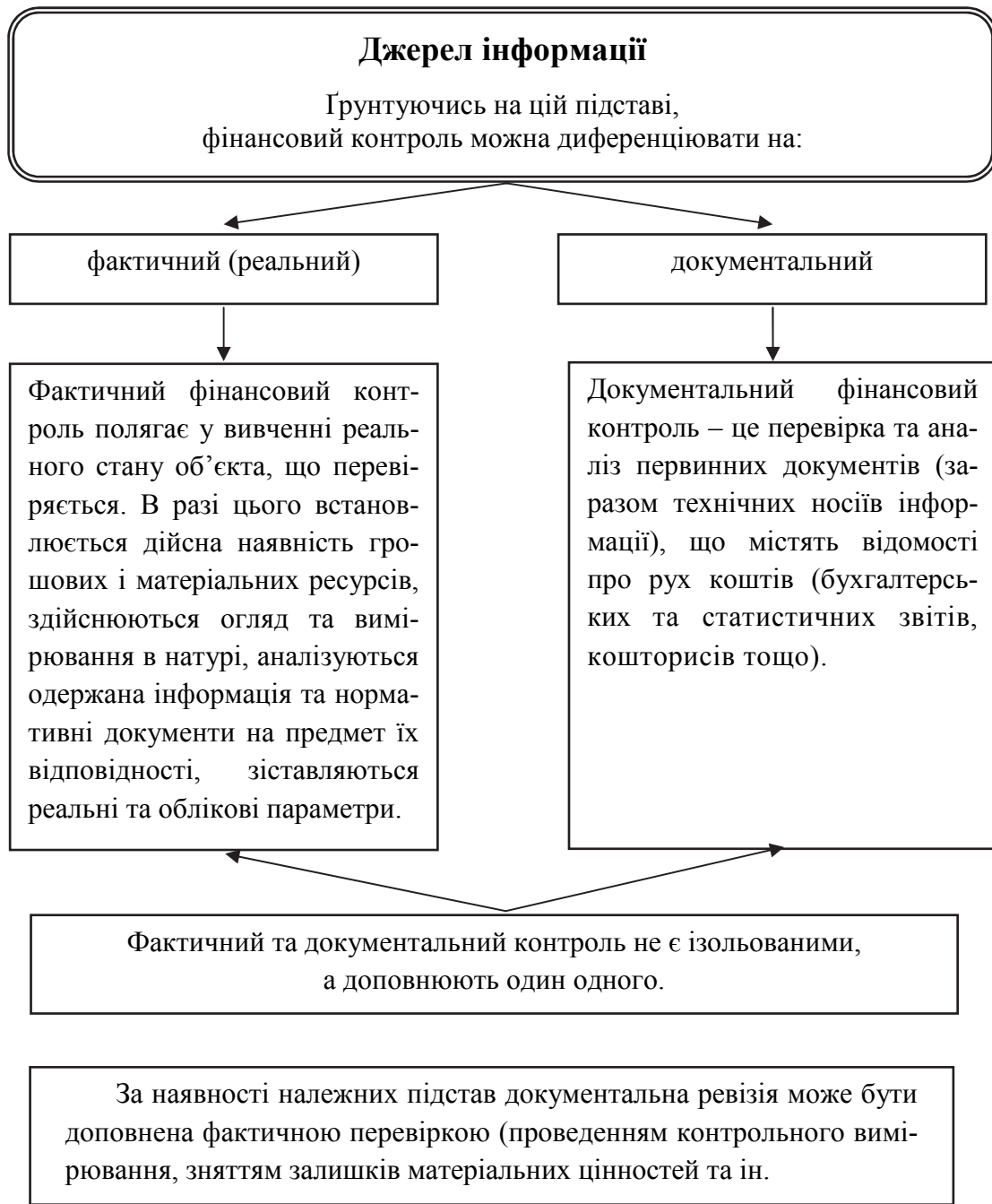

Схема 5.8

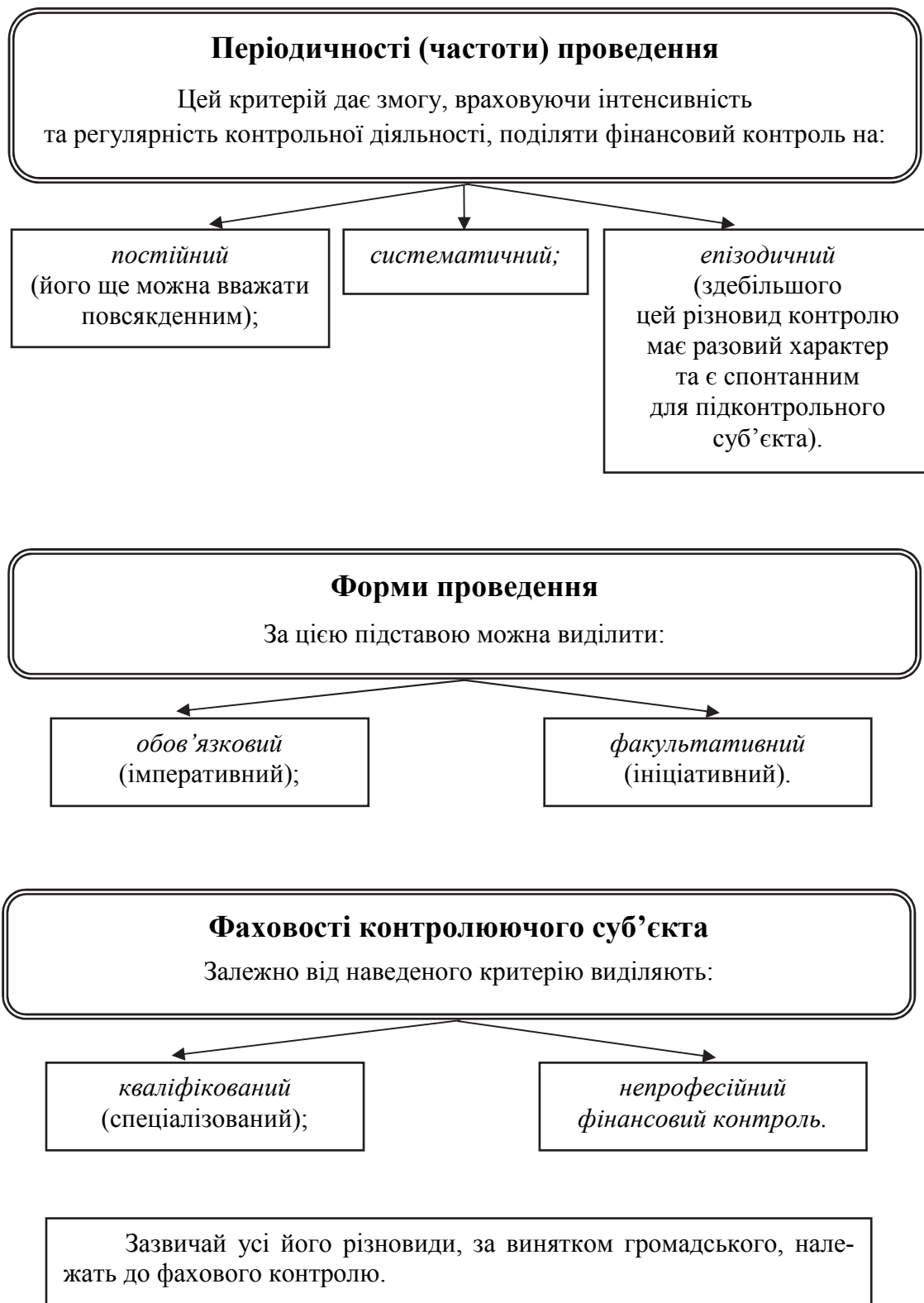
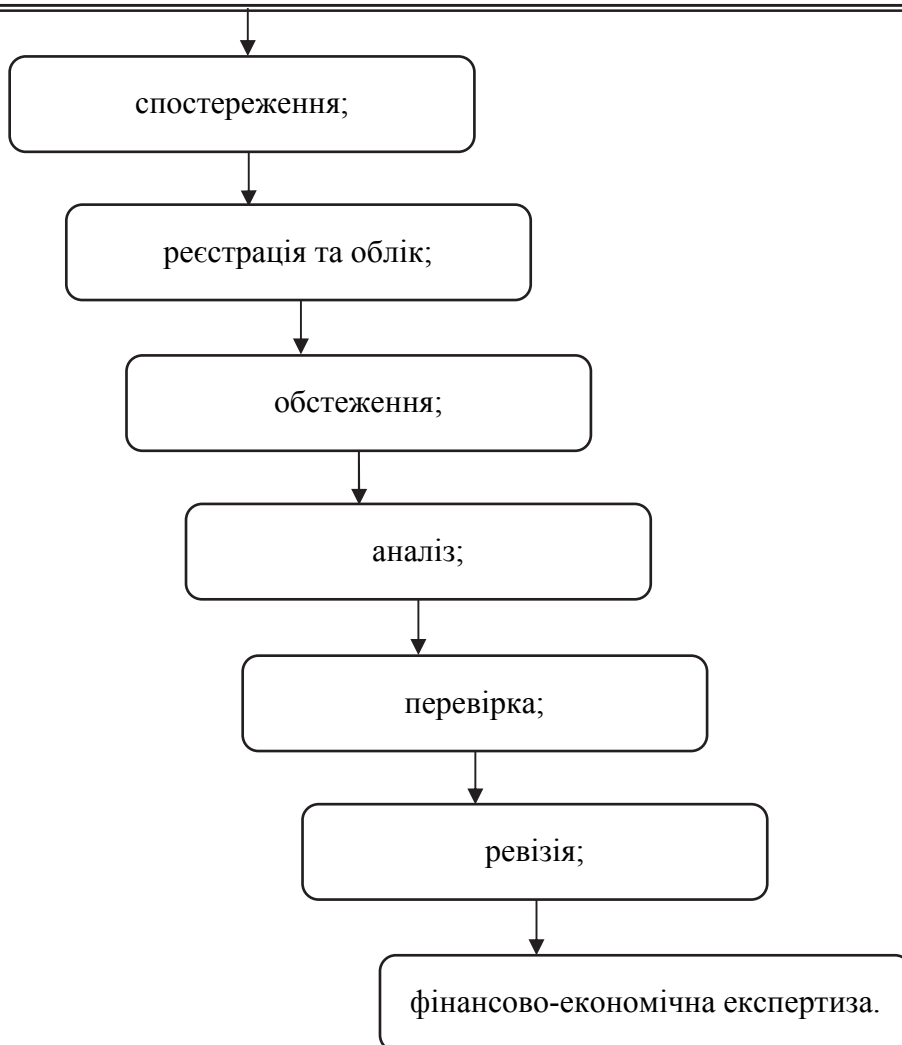

Схема 5.9

5.3. Методи фінансового контролю

Метод фінансового контролю – це сукупність засобів і прийомів здійснення контрольних функцій. Варто зазначити, що аналіз методів фінансового контролю ґрунтується на досягненнях і фінансового права, і деяких суміжних наук (адміністративного права, статистики, бухгалтерського обліку, логіки).

Основними методами фінансового контролю є:

Схема 5.10

Основні методи фінансового контролю

Спостереження (моніторинг) загальне, цілеспрямоване та систематичне відстеження фінансової діяльності підконтрольного суб'єкта *(відповідно до вимог Закону України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».*

Реєстрація та облік є досить специфічним фінансово-контрольним квазіметодом, сфера застосування якого головно обмежується реалізацією органами контролю наданої ним компетенції в частині реєстраційно-облікової діяльності щодо підконтрольних суб'єктів.

Обстеження проводять здебільшого у процесі попереднього контролю. Воно полягає у вивченні конкретних напрямів фінансової діяльності підконтрольного суб'єкта (спеціальними прийомами, що застосовують під час обстеження, є опитування та анкетування). У разі виявлення в процесі обстеження якихось негативних результатів орган контролю ухвалює рішення про проведення в подальшому перевірки або ревізії.

Аналіз проводять за даними звітності (поточної чи за визначений період), застосовуючи такі статистичні методи, як індексний, а також метод середніх і відносних величин. Аналітичній діяльності підлягають основні фінансово-економічні характеристики об'єкта контролю, що дає змогу виявити неявні порушення фінансової дисципліни та їх причини. Особливо ефективним у разі цього є такий фінансово-економічний прийом, як порівняння.

Схема 5.11

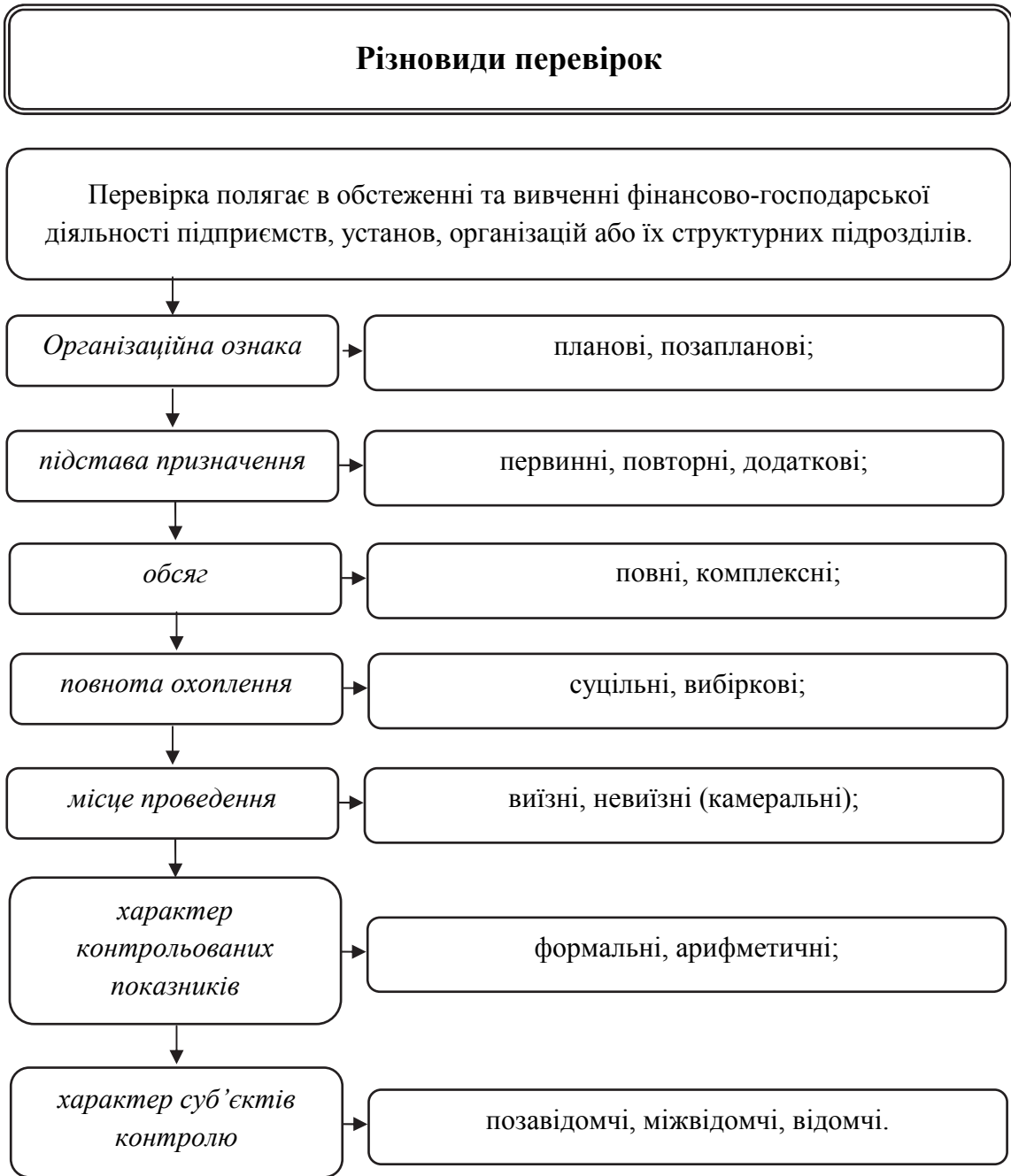

Схема 5.12

Інвентаризація. Ревізія

Інвентаризація – перевірка, що полягає у з’ясуванні наявності на конкретну дату фактичних залишків грошових коштів, цінних, паперів, сировини, матеріалів, готової продукції, устаткування тощо та відповідності їх даним бухгалтерського обліку. Для цього проводять, зокрема, обмірювання, перерахування, зважування тощо.

Ревізія (від лат. *revisio* – перегляд) – найважливіший метод фінансового контролю, що вирізняється найбільшою дієвістю, максимально можливою глибиною та повнотою.

Права ревізора:

- перевіряти плани, кошториси, грошові, бухгалтерські та інші документи, наявність грошей і цінностей, а в разі виявлення підроблень та інших зловживань вилучати необхідні документи на строк до закінчення ревізії;
- перевіряти правильність списання сировини, палива, інших матеріальних цінностей, тепло- та електроенергії на витрати виробництва; повноту оприбуткування готової продукції;
- вимагати від керівництва суб’єкта, що перевіряється, проведення контрольного обмірювання виконаних робіт;
- вимагати проведення інвентаризації основних фондів, товарно-матеріальних цінностей, перевірки грошових коштів, у разі потреби опечатувати каси, склади, архіви;
- одержувати від інших підприємств, установ і організацій, фізичних осіб-підприємців довідки і копії документів, що пов’язані з операціями, які перевіряють;
- отримувати від посадових осіб усні та письмові пояснення.

Фінансово-економічна експертиза

Здійснення експертно-аналітичної діяльності, що забезпечує контроль за використанням коштів загальнодержавних цільових фондів, коштів позабюджетних фондів, за цільовим використанням фінансово-кредитних та валютних ресурсів під час здійснення загальнодержавних програм, належить до компетенції Рахункової палати України.

Схема 5.13

5.4. Органи фінансового контролю

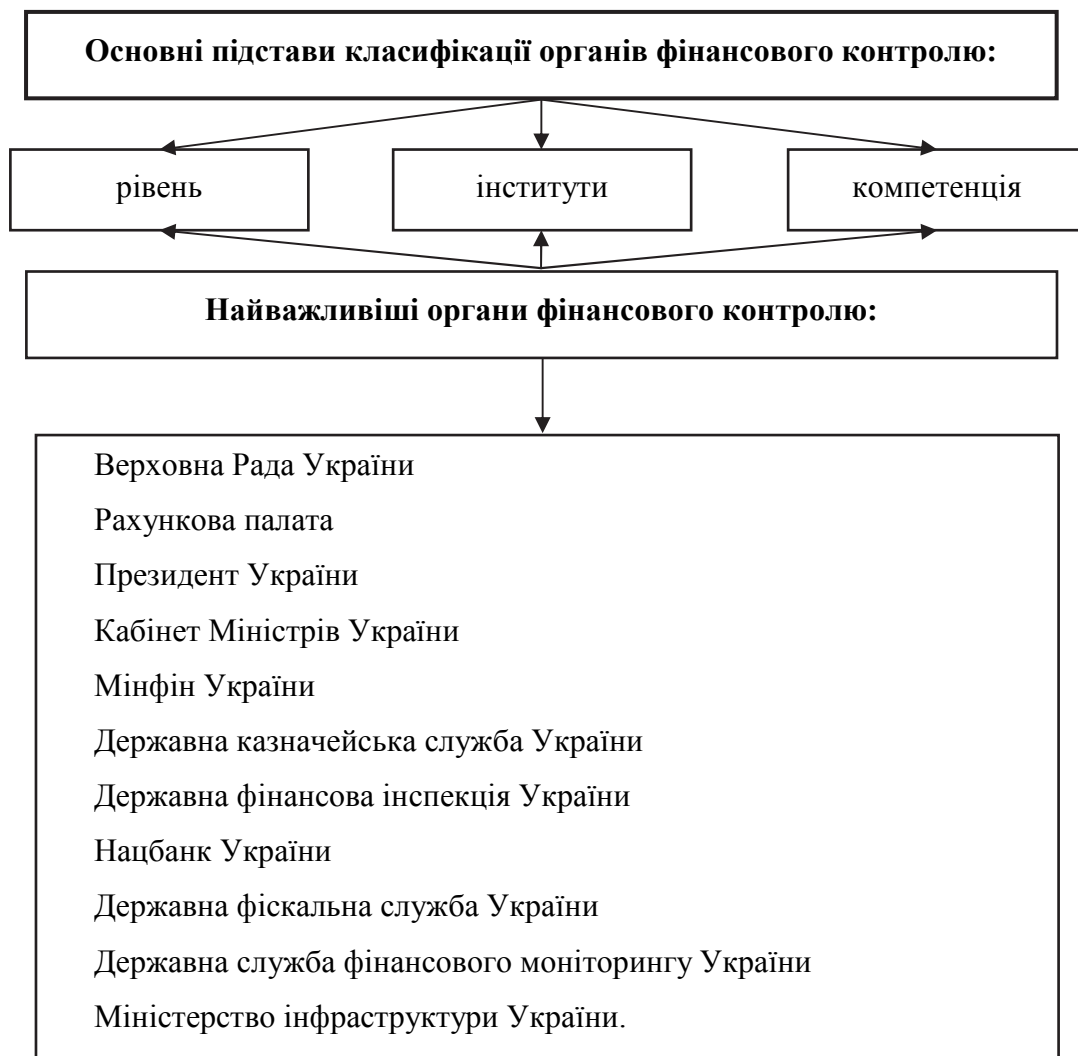

Схема 5.14

Контрольні запитання

1. *Розкрийте зміст та поняття фінансового контролю.*
2. *Що Ви розумієте під фінансовою дисципліною?*
3. *Укажіть методи фінансового контролю.*
4. *Проведіть класифікацію перевірок.*
5. *Охарактеризуйте систему органів фінансового контролю.*

Рекомендована література

1. Богданюк І. В. Фінансовий контроль в системі функцій державної фіскальної інспекції України / І. В. Богданюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 2. – Т. 3. – 2014. – С. 20.
2. Бюджетна система: навч. посібник / В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.; за заг. ред. В. П. Хомутенко. – Одеса: Вид-во Бартенева, 2014. – С. 20.
3. Государственный финансовый контроль: учебник для вузов. – СПб.: Питер, 2004. – С. 74–80.
4. Мельник О. П. Аудит у системі державного внутрішнього фінансового контролю / О. П. Мельник // Міжнародний юридичний вісник; зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. – Вип. 1. – 2014. – С. 26.
5. Про Державну фіскальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів від 21 травня 2014 р. № 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
6. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України: Постанова Кабінету Міністрів від 15 квітня 2015 р. № 215 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua>
7. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 року № 576-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua
8. Про громадський фінансовий контроль: Проект закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/zakon-ukrayini-pro-gromadskij-finansovij-kontrol>
9. Репетько О. Організаційна структура суб'єктів державного фінансового контролю в бюджетній сфері України: стан та пріоритети розвитку / О. Репетько // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2011. – № 2. – С. 99.
10. Скороход І. Стан і ступінь наукового розроблення поняття «фінансовий контроль» із позиції фінансового права / І. Скороход // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 3. – С. 124.
11. Скрипник А. Реформування державного внутрішнього фінансового контролю: реалії та перспективи / А. Скрипник // Фінансовий контроль. – 2013. – № 10 (93). – С. 45.
12. Товстопят Л. М. Правове регулювання фінансового контролю в Україні: проблеми та перспективи вдосконалення / Л. М. Товстопят, О. В. Хуткий // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3–2. – С. 230.
13. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – С. 62; 65–67; 70; 72.

Розділ 6

БЮДЖЕТНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

6.1. Суть і значення Державного бюджету

Бюджет (відповідно до Бюджетного кодексу) – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду.

Ознаки бюджету як основного централізованого фонду грошових коштів держави:

- 1) наданням ексклюзивного права державі формувати бюджетний фонд, його розподіляти та використовувати;
- 2) одностороннім рухом грошових коштів, тобто стягнуті податки, хоча й умовно, можна назвати платою за послуги, які держава надає суспільству. Але в разі формування централізованого фонду ці надходження не уособлюються;
- 3) суто цільовим використанням бюджетного фонду, що виражається в чіткому регламентуванні діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування і закріплюється нормами бюджетного права;
- 4) масштабністю бюджетного фонду, яка обумовлена ступенем перерозподілу ВВП через бюджетну систему;
- 5) динамічністю бюджетного фонду, що виявляється в його постійному русі.

Схема 6.1

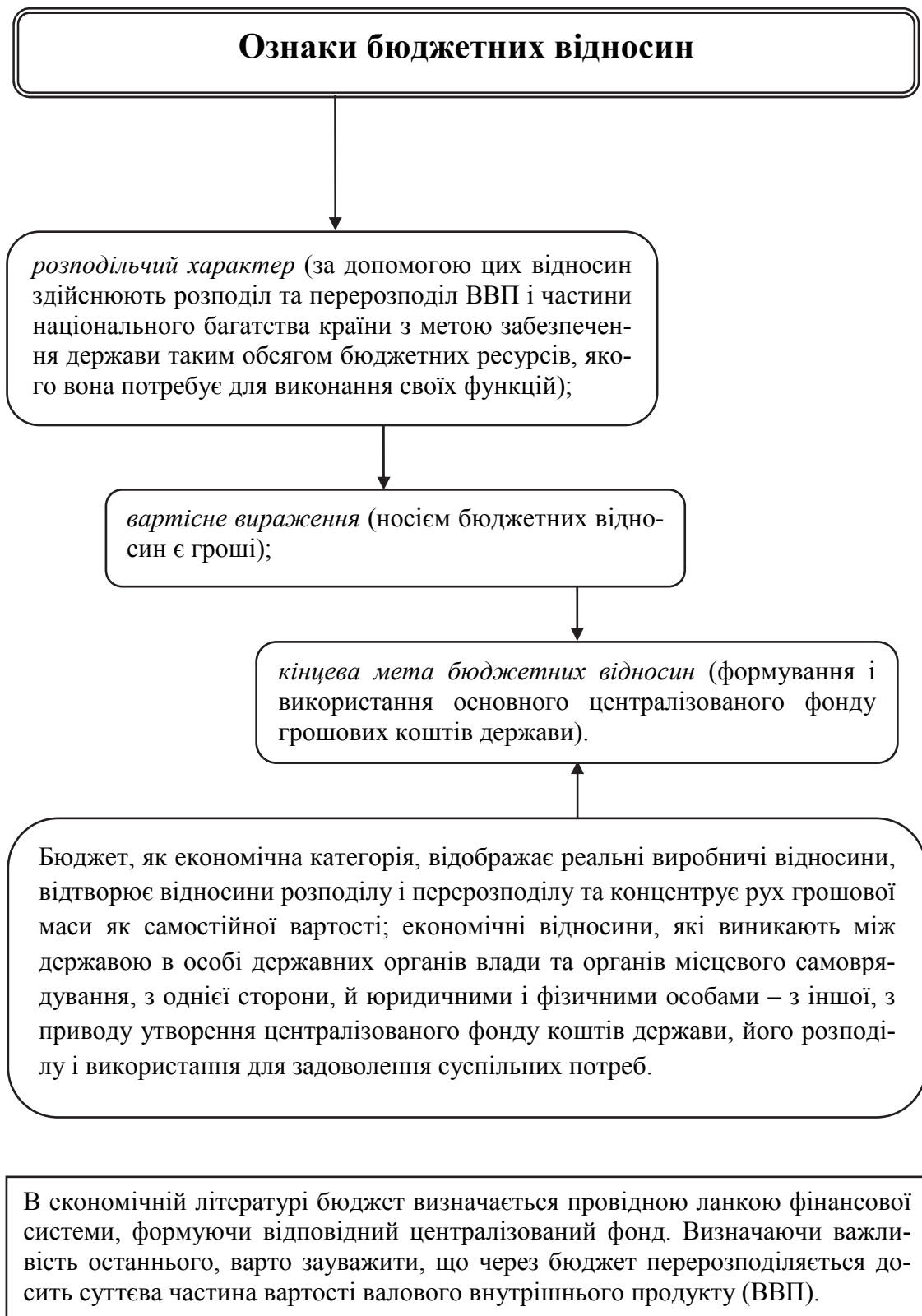

Схема 6.2

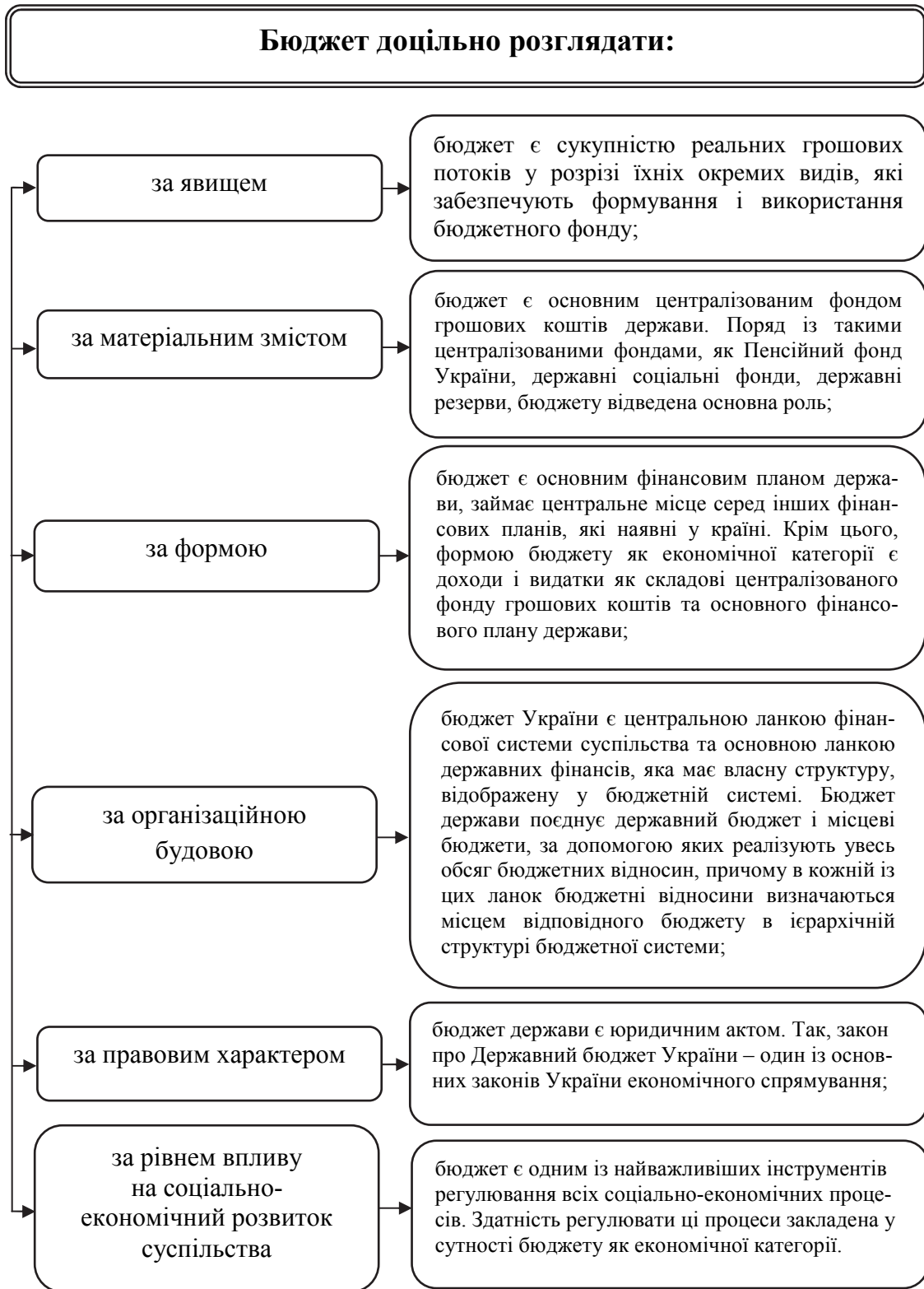

Схема 6.3

Перелік доходів, закріплених у Бюджетному кодексі України

До *закріплених доходів* належать ті, які постійно нормативними актами віднесені до дохідної частини бюджетів певного рівня на невизначений у часі строк у розмірі територіального надходження повністю або в чітко фіксованому розмірі; податки й збори, які закріплені у Бюджетному кодексі України на постійній основі за бюджетами місцевого самоврядування та які враховують під час визначення обсягів міжбюджетних трансфертів, становлять певні доходи місцевого самоврядування.

До *регулюючих* належать доходи, передбачені Законом про Державний бюджет (рішенням про місцевий бюджет). Тобто, їх надходження щорічно визначаються та перерозподіляються між різними бюджетами.

Доходи Державного бюджету України охоплюють: доходи (за винятком тих, що за Бюджетним кодексом України закріплені за місцевими бюджетами), що отримуються відповідно до законодавства про податки, збори і обов'язкові платежі та Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів», а також від плати за послуги, що надаються бюджетними установами, які утримуються за рахунок Державного бюджету України та інших, визначених законодавством джерел, включаючи кошти від продажу активів, що належать державі або підприємствам, установам та організаціям, а також проценти і дивіденди, нараховані на частку майна, що належить державі в майні господарських товариств; гранти і дарунки у вартісному обчисленні; міжбюджетні трансферти з місцевих бюджетів.

Місцевий бюджет відповідно до Бюджетного кодексу України містить надходження і витрати на виконання повноважень органів влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. Ці надходження і витрати сформують єдиний баланс відповідного бюджету.

Схема 6.4

Поділ видатків у ст. 82 Бюджетного кодексу України:

видатки на забезпечення конституційного ладу держави, державної цілісності та суверенітету, незалежного судочинства, а також інші, передбачені цим Кодексом видатки, які не можуть бути передані до виконання АРК та місцевому самоврядуванню;

видатки, які визначаються функціями держави та можуть бути передані до виконання АРК та місцевому самоврядуванню з метою забезпечення найефективнішого їх використання на основі принципу субсидіарності;

видатки на реалізацію прав та обов'язків АРК та місцевого самоврядування, які мають місцевий характер та визначені законами України.

З метою перерозподілу коштів між ланками бюджетної системи застосовують певні методи бюджетного регулювання. Під бюджетним регулюванням розуміють надання коштів із загальнодержавних джерел, які закріплені за бюджетами вищого рівня, бюджетам нижчих рівнів із метою збалансування їх на рівні, потрібному для здійснення відповідних повноважень, виконання планів економічного й соціального розвитку на певній території. У процесі бюджетного регулювання застосовують такі методи: процентні відрахування від територіальних надходжень загальнодержавних податків і зборів за нормативами, які щорічно встановлює рада вищого рівня, та трансферти (дотації, субвенції, субсидії).

Схема 6.5

**Видатки місцевих бюджетів,
відповідно до ст.ст. 87–91 Бюджетного кодексу України,
розподіляються на такі групи:**

видатки, що враховують чи не враховують під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів;

видатки, пов'язані з виконанням власних повноважень місцевого самоврядування;

видатки, пов'язані з виконанням делегованих законом повноважень органів виконавчої влади.

На виконання і державного, і місцевих бюджетів впливають такі чинники: зростання валового внутрішнього продукту, розширення підприємствами всіх форм власності обсягів випуску товарів та їх реалізації, збільшення обсягу виробництва і закупок сільськогосподарської продукції, зростання заробітної плати по установах, що фінансуються з бюджету.

Держава має проводити заходи щодо забезпечення жорсткого режиму економії коштів, що дає змогу зменшити видатки бюджетів усіх рівнів та збільшити виділення коштів на інвестиційну діяльність.

Схема 6.6

Економічне значення бюджету

Економічне значення бюджету полягає в тому, що він формує значну частину попиту на кінцевий продукт:

через надання соціальних трансфертів доходи населення зростають, а відтак й підвищується попит на ринку товарів та послуг;

державні гарантії, субвенції та кредити впливають на розвиток підприємницької діяльності, а відтак забезпечують зростання зайнятості;

направляючи бюджетні кошти у перспективні галузі економіки, держава забезпечує розвиток продуктивних сил країни;

за рахунок бюджетних коштів здійснюється фінансування фундаментальних наукових досліджень, які, своєю чергою, є основою для створення прогресивних технологій у виробництві товарів та послуг;

у межах бюджету формується і обслуговується державний борг.

Схема 6.7

6.2. Бюджетне право

Бюджетне право як підгалузь фінансового права – це сукупність фінансово-правових норм, що регулюють суспільні (фінансові) відносини, які виникають у зв'язку з формуванням, розподілом і використанням державного і місцевого бюджетів на території України.

Предмет бюджетного права – суспільні відносини, які виникають з приводу формування, розподілу та використання бюджетних фондів.

Норми бюджетного права поділяються на:

матеріальні – закріплюють структуру бюджетної системи України, перелік доходів та витрат, порядок їх розподілу між бюджетами, а також повноваження суб'єктів бюджетних правовідносин;

процесуальні – встановлюють порядок проходження бюджету – формування та розгляд проекту бюджету, затвердження та виконання його, а також складання, розгляд та затвердження звіту про виконання бюджету.

У сучасному підручнику з фінансового права його автор О. П. Орлюк визначає бюджетне право як «сукупність бюджетно-правових норм, що регулюють фінансові відносини, які виникають у зв'язку з бюджетною діяльністю, тобто утворенням, розподілом, перерозподілом і використанням коштів державного і місцевих бюджетів».

Схема 6.8

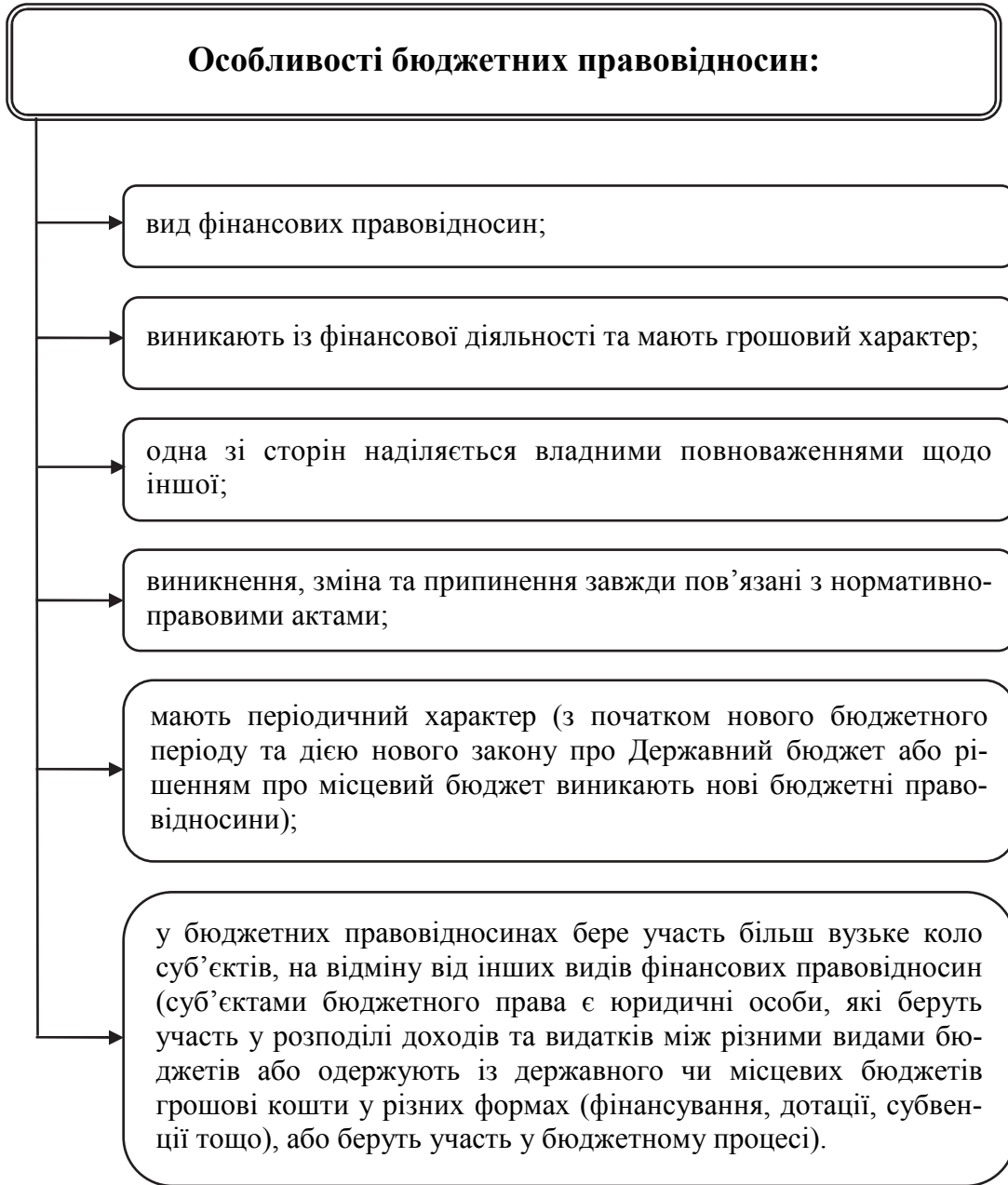

Схема 6.9

Бюджетні права України

Бюджетні права України та органів місцевого самоврядування – це сукупність повноважень (прав та обов'язків), які належать їм як органам державної влади та місцевого самоврядування, встановлених законодавством для формування, затвердження та виконання відповідного бюджету та регулювання бюджетних відносин на відповідній території.

Наука бюджетного права виконує такі функції:

Схема 6.10

6.3. Бюджетна система України

Державний бюджет України, місцеві бюджети утворюють бюджетну систему. Сукупність усіх бюджетів, що входять до складу бюджетної системи України, становить зведений бюджет, або ще його називають консолідований, який використовується для аналізу і визначення засад державного регулювання економічним і соціальним розвитком України.

Бюджетна система України ґрунтується на принципах:

- єдності бюджетної системи України
- збалансованості
- самостійності
- повноти
- обґрунтованості
- ефективності
- субсидіарності
- цільового використання бюджетних коштів
- справедливості і неупередженості.

Схема 6.11

6.4. Бюджетна класифікація

Бюджетна класифікація має такі складові:

↓
класифікація доходів бюджету;

↓
класифікація видатків (заразом кредитування
за вирахуванням погашення) бюджету;

↓
класифікація фінансування бюджету;

↓
класифікація боргу.

Головною ланкою бюджетної системи України є Державний бюджет, з якого фінансуються заходи загальнодержавного значення в галузі господарського, культурного будівництва, оборони держави, утримання органів державної влади і управління.

Схема 6.12

6.5. Бюджетний процес

Бюджетний процес становить вид діяльності, що регулюється процесуальними нормами права та здійснюється у певній логічній послідовності, маючи циклічний характер, що виражається у здійсненні органами державної влади послідовної сукупності процесуальних дій, що направлені до єдиної мети і виконують конкретне завдання.

Стадіями бюджетного процесу визнаються:

- складання проектів бюджетів;
- розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- виконання бюджету, охоплюючи внесення змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього.

Основними завданнями бюджетного процесу є забезпечення своєчасного та повного надходження до державної скарбниці фінансових ресурсів в обсягах, достатніх для реалізації цільових державних програм, пов'язаних із піднесенням економіки, проведенням її структурної перебудови та вирішенням соціальних проблем, – з одного боку, раціонального та цільового використання мобілізованих бюджетних коштів – з другого.

Схема 6.13

6.6. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства

Порушення бюджетного законодавства

Під час стадії складання проектів бюджетів можуть бути вчинені такі порушення:

- включення недостовірних даних до бюджетних запитів;
- порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання;
- визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів під час планування бюджетних показників;
- планування надходжень або витрат державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України;
- порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради) тощо.

Порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання.

Схема 6.14

Під час стадії розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет) правопорушеннями визнаються:

- порушення встановленого порядку або термінів розгляду проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог Бюджетного кодексу України чи закону про Державний бюджет України (заразом щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів);
- порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо затвердження державного бюджету (місцевого бюджету) з дефіцитом або профіцитом;
- включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України тощо.

Перелік порушень бюджетного законодавства подано у ст. 116 Бюджетного кодексу України. Одним з критеріїв, який дає змогу систематизувати види порушень бюджетного законодавства є стадія бюджетного процесу.

Схема 6.15

Під час виконання бюджету найпоширенішим порушенням є нецільове використання бюджетних коштів. Таким використанням бюджетних коштів є їх витрачання на цілі, що не відповідають: бюджетним призначенням, встановленим законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет); напрямом використання бюджетних коштів, визначеним у паспорті бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі) або в порядку використання бюджетних коштів; бюджетним асигнуванням (розпису бюджету, кошторису, плану використання бюджетних коштів).

Для цієї стадії також характерними є такі делікти:

- порушення порядку або термінів подання, розгляду і затвердження кошторисів та інших документів, що застосовуються в процесі виконання бюджету, затвердження у кошторисах показників, не підтверджених розрахунками та економічними обґрунтуваннями;
- порушення порядку та термінів відкриття (закриття) рахунків в органах Казначейства України;
- взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань або з перевищенням повноважень, встановлених Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України;
- порушення порядку реєстрації та обліку бюджетних зобов'язань, включаючи необґрунтовану відмову в реєстрації або несвоєчасну реєстрацію бюджетних зобов'язань;
- порушення вимог Бюджетного кодексу України під час здійснення попередньої оплати за товари, роботи та послуги за рахунок бюджетних коштів, а також порушення порядку і термінів здійснення такої оплати;
- провадження бюджетними установами запозичень у будь-якій формі або надання бюджетними установами юридичним чи фізичним особам кредитів з бюджету всупереч Бюджетному кодексу України тощо.

Схема 6.16

Під час завершальної стадії бюджетного процесу – підготовки та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього можуть бути вчинені такі порушення:

- включення недостовірних даних до звітів про виконання державного бюджету (місцевого бюджету), річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів;
- порушення встановлених вимог щодо ведення бухгалтерського обліку та звітування про виконання бюджетів;
- порушення встановлених порядку або термінів подання фінансової і бюджетної звітності бюджетних установ, а також подання такої звітності у неповному обсязі;
- невідповідність даних, наведених у фінансовій і бюджетній звітності бюджетних установ, даним бухгалтерського обліку;
- включення недостовірних даних до звітів про виконання паспортів бюджетних програм (у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі), а також порушення порядку та термінів подання таких звітів тощо.

Про виконання Державного бюджету України складаються квартальні та річний звіти. Кабінет Міністрів України подає Верховній Раді України річний звіт не пізніше 1 травня, наступного за звітним. Цей звіт розглядає Рахункова палата і готує висновки щодо використання коштів Державного бюджету. Після цього Верховна Рада України розглядає звіт і приймає рішення за результатами розгляду.

Схема 6.17

За порушення бюджетного законодавства застосовується фінансово-правова (бюджетно-правова) відповідальність у вигляді заходів впливу. До цих заходів впливу належать:

- попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства з вимогою щодо усунення порушення бюджетного законодавства – застосовується в усіх випадках виявлення порушень бюджетного законодавства. Виявлені порушення бюджетного законодавства мають бути усунені в строк до 30 календарних днів;
- зупинення операцій з бюджетними коштами полягає у зупиненні будь-яких операцій із здійснення платежів з рахунків розпорядників та (або) одержувачів на строк до 30 днів у межах поточного бюджетного періоду, крім випадків, визначених нормативно-правовими актами;
- призупинення бюджетних асигнувань передбачає припинення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк від одного до трьох місяців у межах поточного бюджетного періоду через внесення змін до розпису бюджету (кошторису);
- зменшення бюджетних асигнувань передбачає позбавлення повноважень на взяття бюджетного зобов'язання на відповідну суму на строк до завершення поточного бюджетного періоду через внесення змін до розпису бюджету (кошторису) та у разі необхідності з подальшим внесенням змін до закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
- повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету застосовується у разі нецільового використання коштів одержувачем, а також коштів, отриманих як субвенція, розпорядником бюджетних коштів. Підставою для повернення коштів до відповідного бюджету є акт ревізії, складений органом, уповноваженим здійснювати контроль за дотриманням бюджетного законодавства, у якому зафіксовано факт нецільового використання субвенції розпорядником бюджетних коштів або нецільового використання бюджетних коштів їх одержувачем;
- зупинення дії рішення про місцевий бюджет застосовується за прийняття рішення про місцевий бюджет з порушенням вимог Бюджетного кодексу України чи закону про Державний бюджет України (а також щодо складання бюджету в частині міжбюджетних трансфертів);
- безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів передбачає стягнення органами Державної казначейської служби України коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету, разом і внаслідок зменшення обсягу трансфертів (основної дотації) місцевим бюджетам на відповідну суму. Безспірне вилучення коштів з місцевих бюджетів застосовується за здійснення видатків, кредитування місцевого бюджету, які відповідно до Бюджетного кодексу України мають проводитися з іншого бюджету.

Схема 6.18

Стадіями бюджетно-деліктного провадження є:

- розслідування справи про порушення бюджетного законодавства;
- розгляд справи і винесення рішення у ній;
- виконання рішення;
- перегляд (скасування) рішення про застосування заходів впливу (факультативна стадія).

Стадія перегляду складається з таких етапів: а) оскарження; б) перевірка законності рішення; в) винесення рішення; г) реалізація рішення. Відповідно до ст. 124 Бюджетного кодексу України рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства може бути оскаржено в органі, що його виніс, або в суді протягом 10 днів з дня його винесення. В разі цього сам факт оскарження рішення не зупиняє виконання зазначеного рішення. У разі визнання судом рішення про застосування заходу впливу за порушення бюджетного законодавства повністю чи частково незаконним особою, щодо якої воно було винесено, поновлюються обмежені таким рішенням права.

Схема 6.19

Контрольні запитання

1. Які складові має бюджет?
2. Визначте поняття, значення та структуру бюджетної класифікації.
3. Визначте склад бюджетної системи України.
4. Який бюджетний період встановлено в Україні?
5. Які заходи впливу застосовуються за порушення бюджетного законодавства?

Рекомендована література

1. Антоненко В. В. Щодо визначення поняття «стадія бюджетного процесу» / В. В. Антоненко // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 135.
2. Бюджетна система: навч. посібник / В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.; за заг. ред. В. П. Хомутенко. – Одеса: Вид-во Бартенєва, 2014. – С. 9; 10; 16; 22; 38; 39; 41; 54; 101.
3. Бюджетна система: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – С. 8; 9; 13; 14; 73; 119; 140; 149.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (із наступними змінами) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
5. Бюджетний кодекс України: чинне законодавство України зі змін та допов.: станом на 10 вересня 2013 р. (відп. офіц. текстові). – К.: ЦУЛ, 2013. – 124 с.
6. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник / Л. К. Воронова. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – С. 115.
7. Демянчук І. А. Фіскальна політика в умовах турбулентності економіки: монографія / І. А. Демянчук. – Рівне: О. Зень, 2015. – С. 11.
8. Єпіфанов А. О. Бюджет України: монографія: у 2 кн. / А. О. Єпіфанов, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – С. 73; 74; 76; 78.
9. Єфіменко Л. Л. Зміст, завдання та функції здійснення бюджетного обліку в державі / Л. Л. Єфіменко // Фінансове право. – 2014. – № 2 (28). – С. 31.
10. Костенко Ю. О. Фінансове право України: навч. посібник / Ю. О. Костенко. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 26; 30; 32.
11. Кохан І. В. Бюджетне фінансування як інструмент реалізації стратегії соціально-економічного розвитку держави / І. В. Кохан // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 9 (147). – С. 178.
12. Назар Ю. С. Процесуальні аспекти призупинення бюджетних асигнувань та зупинення операцій з бюджетними коштами / Ю. С. Назар // Митна справа. – 2012. – № 1 (79). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 263.
13. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – С. 125; 232.
14. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 26. – Ст. 892.
15. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 р. № 550 // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 90. – 17 травня.
16. Про затвердження Порядку складання Протоколу про порушення бюджетного законодавства та форми Протоколу про порушення бюджетного законодавства: Наказ Міністерства фінансів України від 15 листопада 2010 р. № 1370 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 93. – Ст. 3316.
17. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.
18. Сафонова Л. Д. Реформування системи обліку виконання бюджету / Л. Д. Сафонова // Фінанси України. – 1998. – № 7. – С. 35.

19. Фінансове право України: підручник / за ред. М. П. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – С. 121.
20. Фінансове право: навч. посібник / за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2010. – С. 91.
21. Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні: теорія, практика та перспективи розвитку: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. Д. Чернадчук. – К., 2010. – С. 272.
22. Щербина О. В. Бюджетний процес в Україні в контексті змін бюджетного законодавства / О. В. Щербина // Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». – 2015. – № 4. – С. 23.
23. Якимчук Н. Проведення у справах про бюджетні правопорушення як інститут бюджетного права / Н. Якимчук // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 4. – С. 74.

Розділ 7

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПОДАТКОВЕ ПРАВО

7.1. Фіскальна політика на макро- та мікроекономічному рівнях, її сутність та принципи

Фіскальна політика – це сукупність фінансових заходів держави щодо формування величини і структури державних витрат, трансфертних виплат і системи оподаткування.

Податкова політика – це діяльність держави зі встановлення, правовому регламентуванню, організації стягнення податків і податкових платежів у централізовані грошові фонди з метою досягнення певних результатів у соціально-економічній сфері.

Залежно від організаційної структури управління державою розрізняють податкову політику на макроекономічному рівні, тобто державну податкову політику, і на мікроекономічному рівні, тобто податкову політику суб'єкта оподаткування на рівні підприємства, фірми (юридичних і фізичних осіб).

Якщо розглядати податкову політику на макроекономічному рівні, то вона є системою відносин між державою і платниками податків та інших обов'язкових платежів, які виникають під час отримання та розподілу їх у державі.

Якщо розглядати податкову політику на макро- і мікроекономічному рівнях, то вона є системою відносин між державою (територіальними громадами) і платниками податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Схема 7.1

Макроекономічна ефективність податкової політики

Макроекономічна ефективність податкової політики
обумовлюється наступними чинниками:

– можливістю податкової політики в необхідних умовах збільшити джерела доходів і самі доходи. Збільшення фінансових надходжень повинне забезпечуватися, і за рахунок розширення податкової бази, охоплюючи введення нових податків, і за рахунок зміни податкових ставок, умов пільг загалом, застосованості вже наявних податків. Така можливість реалізується тільки у тому разі, коли податкова система країни працює суттєво ліворуч максимуму на кривій Лаффера, причому така можливість може використовуватися державою лише нетривалий час. У разі цього, якщо застосовується мінімальна кількість податків із простими ефективними умовами, то це знижує адміністративні витрати на збір податків і підвищує їхнє збирання;

– здатністю податкової політики мінімізувати витрати на її проведення за рахунок ефективного системи заходів, побудованих на штрафних санкціях, що вводяться для платника податків у разі невиконання ним різних вимог нормативних документів зі сплати податків;

– здатністю податкової політики мінімізувати вплив на процеси економічної діяльності об'єктів господарювання.

Так, податкова (фіскальна) політика є найважливішим елементом сукупної економічної політики держави. Вона ґрунтується на діяльності держави з правового регламентування оподаткування, організації стягнення податків у фонди держави.

Схема 7.2

Податкова політика держави – це система стратегічних і тактичних цілеспрямованих дій і заходів органів державної влади, що здійснюють управління податками, з метою формування податкових доходів і податкового регулювання національної економіки, розробка яких ґрунтується на науково обґрунтованих методах податкового прогнозування і планування, виходячи з критеріїв задоволення інтересів платників податків і держави (фіскальної достатності; економічної ефективності; соціальної справедливості; стабільності; гнучкості), яка реалізується через податкове право і податковий механізм і може носити автоматичний чи дискреційний характер (стимулюючий, стримуючий).

Основна мета державної податкової політики полягає в організації наповнення дохідної частини бюджету держави з різних джерел для покриття витрат, пов'язаних із виконанням нею своїх функцій.

Науковець Г. Ісаншина трактує податкову політику як систему дій, які проводяться державою в галузі податків та оподаткування. О. Василик визначає податкову політику як сукупність заходів держави у сфері побудови податкової системи і мобілізації податків до бюджету.

А. Бодюк взагалі надає визначення податковій політиці як формуванню і застосуванню затверджених на законодавчому рівні економічних інструментів і відповідних рішень, призначених сприяти зростанню надходження платежів до бюджету, а також урахування змін чинної податкової системи, визначення механізму обчислення, сплати і зарахування платежів до бюджетів.

Головним завданням податкової політики є встановлення балансу між двома чинниками, якими визначається потреба в податках: необхідністю фінансового забезпечення виконання державою притаманних їй функцій та вирішенням соціально-економічних завдань. Ці чинники в процесі реалізації податкової політики виявляються через функції податків, пріоритетною з яких є фіскальна, що є базисом для реалізації соціально-економічної функції, яка, своєю чергою, об'єднує регуляторну, контрольну та соціальну функції.

Схема 7.3

Грунтуючись на загальній фінансовій політиці держави, меті та завданнях податкової політики визначаються головні принципи її організації.

До них належать:

Забезпечення реалізації головних напрямів державної фінансової політики на основі ефективного здійснення державної податкової політики, її напрямів та умов реалізації. Державна податкова політика в разі досягнення кінцевого результату повинна мати те саме спрямування, що й державна фінансова політика.

Стабільність нормативно-правового забезпечення, яке регулює податкову систему держави, зменшення різних доповнень до законів. Підзаконні акти не повинні суперечити головним законам або указам Президента.

Економічна зацікавленість. У сплаті податків повинні бути зацікавлені і платники (юридичні та фізичні особи), і держава, яка має піклуватися про зростання добробуту населення, цілковите виконання соціальних функцій та ін.

Соціальна справедливість і щодо юридичних осіб, і щодо фізичних. Наприклад, ставки податків, тарифів або інших обов'язкових платежів повинні бути однакові для всіх платників.

Рівнонапруженість податкового тиску щодо всіх платників податкових та інших обов'язкових платежів, і в регіональному аспекті. Дотримання цього принципу пов'язане із суттєвим зменшенням пільг у разі встановлення податків різних видів.

Принцип вигідності для держави та платника податку. Сутність цього принципу полягає в тому, що платник податку повинен отримати від суспільства таку частину благ або послуг, яка задовольняла б його уяву про їх вартість.

Економічна ефективність. Усі витрати, пов'язані з організацією податкової діяльності, вилученням і зборами податків, повинні бути значно меншими, на відміну від результатів цієї роботи. Насамперед це залежить від ставлення платника податків до виконання своїх податкових зобов'язань, а також від продуктивності праці самих податківців, від ефективності організації їх праці, ступеня технічного оснащення.

Гнучкість. Державна податкова політика повинна постійно пристосовуватися до чинної економічної системи, відображати зміни, що відбуваються в країні. Але це протидіє принципу стабільності нормативно-правової бази. Головним під час здійснення цього принципу є оптимальність у разі проведення будь-яких змін і доповнень. Платник податку повинен бути впевнений, що та діяльність, яку він розпочинає і яка, за його підрахунками, буде ефективною, не стане для нього збитковою після початку роботи.

Схема 7.4

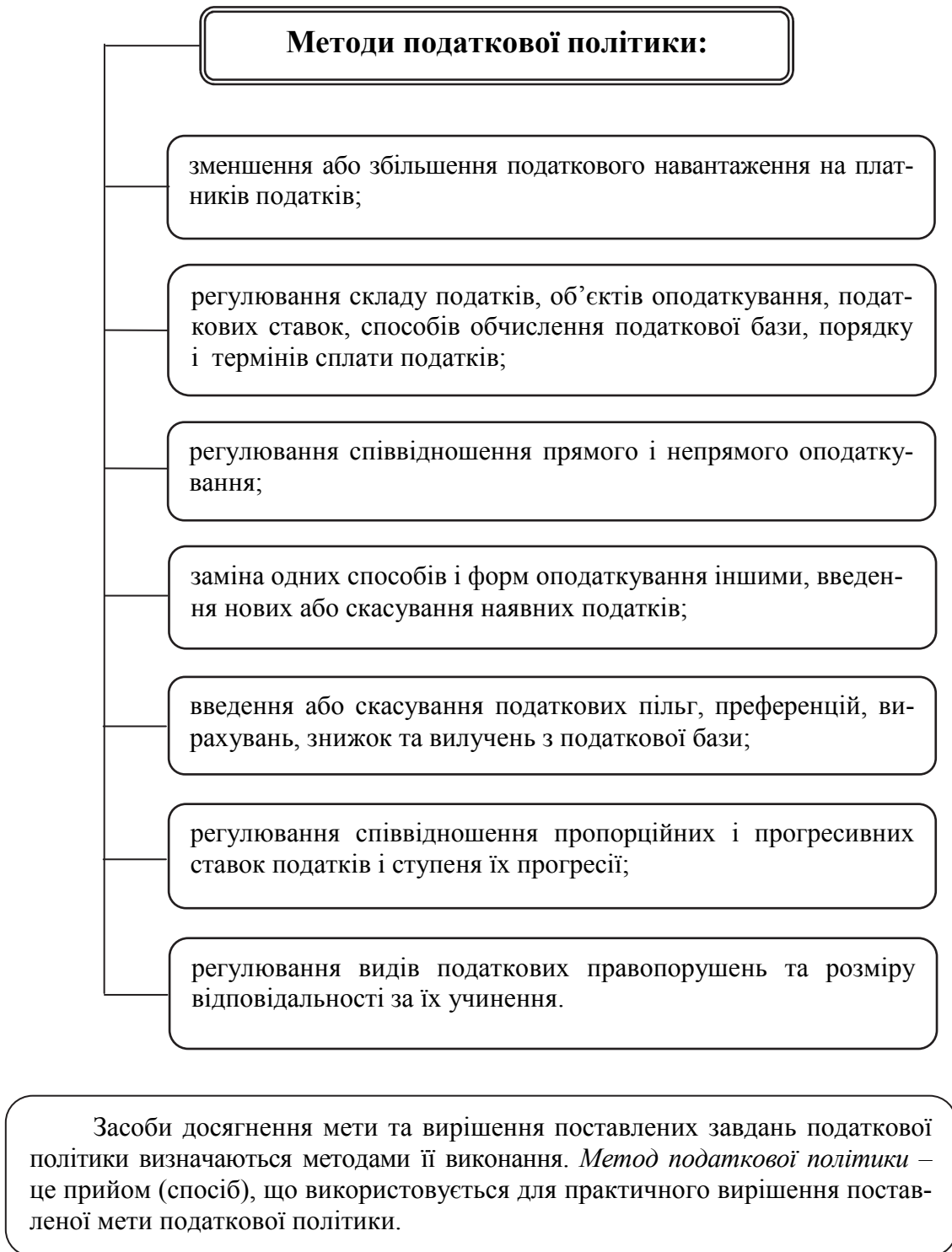
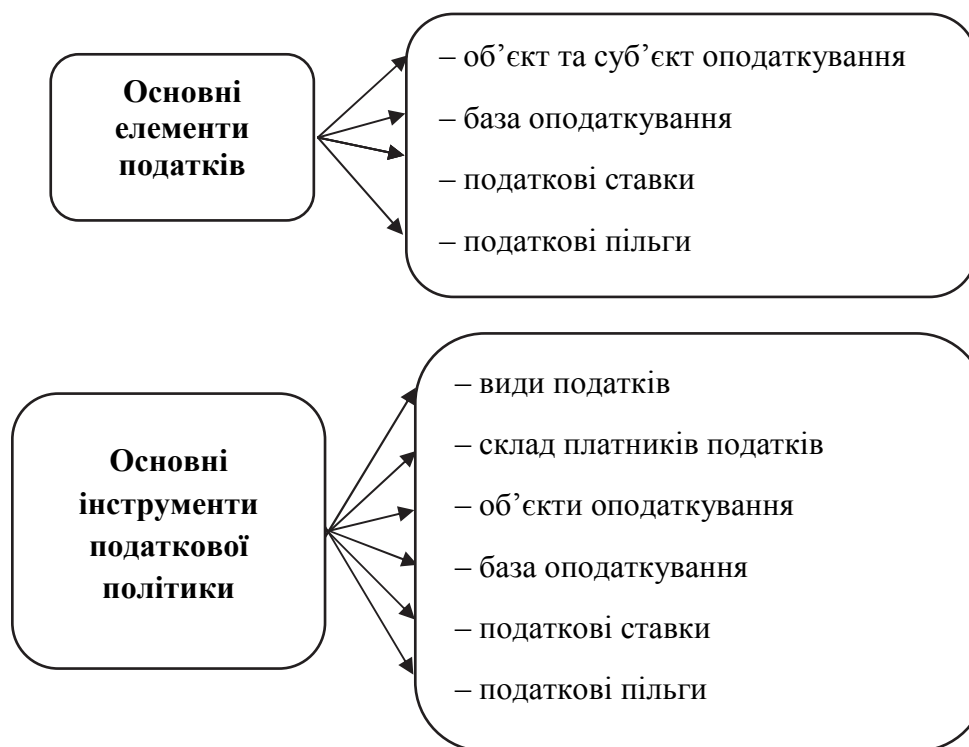

Схема 7.5

Інструмент податкової політики

Інструмент податкової політики – це знаряддя (засоби), за допомогою яких спрацьовують методи оподаткування і досягаються певні цілі стратегії і тактики податкової політики.

Основні елементи визначають фундаментальні, сутнісні характеристики податку, відсутність будь-якого з основних елементів механізму податку не дає змоги однозначно визначити тип цього платежу й робить податковий механізм невизначеним.

Схема 7.6

Стратегія податкової політики

Стратегія податкової політики – це цілісна система дій суб'єкта у сфері оподаткування, спрямованих на реалізацію мети, завдань та пріоритетів його економічного відтворення з урахуванням комплексу впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, розрахована на довгостроковий період часу. Метою стратегії податкової політики є забезпечення достатнього обсягу податкових надходжень до бюджету країни, стійкого ефективного функціонування економіки країни, а також забезпечення міжнародної податкової конкуренції. Завдання стратегії податкової політики виявляються у довгострокових цілях податкової політики.

Основні стратегічні цілі податкової політики України

забезпечення достатнього обсягу сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів на основі проведення збалансованої бюджетної політики;

створення конкурентоспроможної національної економіки;

інтегрування національної податкової системи в міжнародні податкові відносини.

Сучасна парадигма глобального економічного розвитку обумовлює необхідність здійснювати кардинальні зміни в стратегії та тактиці державного управління економікою, враховуючи не тільки національні особливості соціально-економічних відносин і ринкових механізмів, а й світового, глобального ринку. Однією зі складових економічної стратегії є стратегія податкової політики. Її визначають як політику у сфері оподаткування, яка здійснюється з розрахунком на перспективу.

Схема 7.7

Для реалізації стратегічних цілей податкової політики України поставлені наступні завдання:

- підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, покращення адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків;
- поетапне зниження податкового навантаження на платників податків;
- легалізація тіньового сектору;
- активізація інвестиційних процесів в економіці;
- підвищення регулюючого потенціалу системи оподаткування на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій;
- стимулювання зміцнення позицій вітчизняного бізнесу в конкурентній боротьбі за рахунок зменшення частки податків у витратах;
- зменшення кількості контролюючих органів з одночасним створенням єдиних правил контролю за нарахуванням та сплатою податків і зборів (обов'язкових платежів);
- адаптація податкового законодавства України до законодавства ЄС;
- гармонізація податкового, валютного, митно-тарифного, зовнішньоекономічного та цивільного законодавства.

Стратегія податкової політики реалізується через тактику, яку визначають як короткострокові, адаптивні активно-інтерактивні дії, які використовуються для досягнення встановлених на стратегічному рівні цілей.

Для розробки наукової податкової стратегії важливими є такі положення:

- стимулювання виробництва та інвестицій;
- не поспішати з оподаткуванням чистого прибутку (для цього ще немає умов);
- звільнення від оподаткування мінімальних доходів громадян завдяки запровадженню неоподаткованого мінімуму на рівні його прожиткової величини.

Схема 7.8

7.2. Електронне оподаткування як інноваційний чинник податкової політики

Найважливіші моделі ведення електронної комерції:

- *бізнес-бізнес*, коли покупцем і продавцем є юридичні особи. Цей сектор електронної комерції розвивається особливо інтенсивно, починаючи з 2000 р. й охоплює понад 80% усього ринку;
- *бізнес-споживач*, коли продавець юридична, а покупець – фізична особа. Певною мірою цей вид нагадує торгівлю поштою, проте може охоплювати й інші аспекти роботи продавця з покупцем (сервісне обслуговування покупця, консультування тощо);
- *споживач-споживач*, коли споживачі обмінюються інформацією між собою щодо якості товару, його ціни тощо;
- *бізнес-адміністрація*, коли приватні компанії співпрацюють із державними організаціями;
- *споживач-адміністрація*, коли бізнес побудований на взаємовідносинах фізичних осіб і державних служб;
- *бізнес-уряд*, коли між суб'єктами підприємницької діяльності й урядом передбачається обмін інформацією та документами в електронному вигляді (наприклад, подавання податкових звітів у електронному вигляді чи заявок на видачу реєстраційних і дозвільних документів).

Схема 7.9

Звітність в електронному вигляді – це пріоритетний напрям у розвитку партнерських стосунків між фіскальною службою та платниками податків.

Для роботи в Електронному кабінеті платника необхідно:

а) отримати електронні цифрові підписи, які видаються Акредитованими центрами сертифікації ключів Державної фіскальної служби або «Masterkey» або «ІВК»;

б) підключитись до мережі Інтернет та зайти до Електронного кабінету платника за адресою kpp.minrd.gov.ua або по гіперпосиланню «Електронний кабінет платника податків» на вебсайті Державної фіскальної служби України;

в) авторизуватись в Електронному кабінеті за допомогою особистого електронного ключа та розпочати роботу.

Електронний кабінет є захищеним, персоналізованим та безпечним електронним сервісом, який надає безконтактні способи взаємодії платників податків та Державної фіскальної служби України з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Схема 7.10

**Щоб стати суб'єктом
електронного документообігу в Україні, необхідно:**

1. Укласти договір про надання послуг електронного цифрового підпису з відповідним акредитованим центром сертифікації ключів (АЦСК).
2. Отримати ключі для забезпечення підписання власних та здійснення криптографічного шифрування електронних документів.
3. Інсталювати відповідне програмне обладнання, що забезпечує підготовку даних для виконання алгоритмів електронного цифрового підпису.
4. Встановити кореспондентські відносини з метою обміну сертифікатами відкритих ключів шифрування (відкритими ключами), що надає можливість у подальшому здійснювати обмін електронними повідомленнями у шифрованому вигляді.

Етапи роботи з електронними документами такі:

- 1) створення документа автором;
- 2) підписання документа закритим ключем автора;
- 3) шифрування документа відкритим ключем отримувача;
- 4) транспортування документа від автора до отримувача;
- 5) дешифрування документа закритим ключем отримувача;
- 6) перевірка ЕЦП автора за допомогою його відкритого ключа;
- 7) використання документа.

До основних недоліків наявних механізмів електронного цифрового підпису варто віднести відсутність спільних форматів ЕЦП різних сертифікаційних центрів та інтерфейсну недосконалість діючих програмних продуктів. Серед основних сфер застосування електронного документообігу є не тільки подання звітності органам державної податкової служби, а й електронне адміністрування ПДВ.

Схема 7.11

**Питання електронного адміністрування ПДВ
є надзвичайно актуальними, адже починаючи з 2015 р.
встановлено такі вимоги:**

- податкові накладні складаються тільки в електронній формі;
- реєстрація всіх податкових накладних у єдиному реєстрі податкових накладних;
- обов'язкове подання податкової звітності з ПДВ в електронній формі.

Для вирішення питання податкового регулювання електронної економічної діяльності в Україні в найближчому майбутньому потрібне впровадження базового законодавства у сфері електронної торгівлі; створення спеціальної інфраструктури, що обслуговуватиме процес електронної комерції та гарантуватиме високий рівень функціонування механізму погашення податкових зобов'язань платниками податків, правового режиму електронного документообігу й електронного цифрового підпису під час виконання господарських операцій із використанням мережі Інтернет.

Схема 7.12

7.3. Фіскальна політика Європейського Союзу та реформування фіскальної політики України в умовах євроінтеграції

Основними недоліками податкової системи України на сучасному етапі є:

1. Податки в Україні не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави. Це проявляється у тому, що система формування державних доходів має в основному фіскальний характер, а регулююча функція податків не є орієнтованою на стабільне економічне зростання.

2. Недосконалість і нестабільність податкового законодавства. В Україні система спрощеного режиму оподаткування призводить до таких проблем, як: зниження мотивації підприємницької діяльності, незацікавленості суб'єктів господарювання у зміні свого статусу як суб'єктів, що мають право використовувати спрощену систему оподаткування, що уповільнює їх розвиток та зростання обсягів діяльності, призводить до дроблення деяких середніх підприємств.

3. Витрати на адміністрування податкової системи є надто великими і невідповідними.

4. Процеси глобалізації зумовлюють надшвидкий розвиток світової торгівлі, а також інтенсифікацію процесів на цьому ринку.

5. Неєфективний механізм розподілу податкових надходжень між центральним і місцевими бюджетами гальмує розвиток економіки в областях.

Основними пріоритетами політики податкової гармонізації, що проводиться на сучасному етапі в ЄС, є ліквідація неефективних елементів податкових систем і відмова від номінального податкового суверенітету країн-членів ЄС. Одночасно концепція податкової гармонізації припускає збереження самобутності національних податкових систем і не передбачає повної стандартизації порядку стягування податків у ЄС.

Схема 7.13

**На визначення ролі держави в умовах
фінансової глобалізації впливатимуть такі чинники:**

- становлення та розвиток фінансів як самостійної, а не обслуговуючої міжнародну торгівлю, галузі;
- підвищення ролі недержавних інституцій у процесі регулювання міжнародних фінансових відносин; дієвість ринкових механізмів та репутаційної дисципліни при гармонізації регулюючих функцій в умовах глобалізації;
- циклічність інтенсивності розвитку глобалізації економіки та фінансів; розвиток концепції антиполітичного лібералізму;
- трансформація філософського світогляду від модерна до постмодерна, для якого характерними рисами є відхід від ідеалів демократії та гуманізму, поділ суспільства на найбільш гідних та інших, визнання природного ринкового відбору та жорсткої конкуренції;
- позитивний досвід упровадження принципів субсидіарності та мінімальної гармонізації у процесі фінансової інтеграції країн Європейського Союзу;
- зацікавленість більшості учасників міжнародних економічних відносин у фінансовій стабільності;
- геополітичне розташування сил у світі та геофінансове положення певної держави у світі;
- ступінь розвитку національної фінансової системи певної держави.

Схема 7.14

7.4. Зміст і особливості інституту податкового права як інституту фінансового права

Складний інститут податкового права становить відмежований комплекс юридичних норм, які забезпечують цілісне регулювання різновиду відносин, пов'язаних з надходженням до бюджетів податків і зборів.

Структура інституту податкового права характеризується певними загальними принципами. До них належать:

- 1) наявність комплексу рівних приписів;
- 2) різнобічний вплив податкових норм на урегульовані відносини, які забезпечують єдиний підхід, що і об'єднує їх у складний інститут;
- 3) об'єднання всіх норм інституту податкового права стійкими закономірними зв'язками, які виражені в загальних приписах.

Отже, складний інститут податкового права становить відокремлений комплекс юридичних норм, які забезпечують цілісне регулювання різновиду відносин, пов'язаних з надходженням до бюджетів податків і зборів. Податкове право має відносно самостійний сектор фінансового права і займає автономне положення щодо інших інститутів цієї галузі.

Схема 7.15

Податкове право

Податкове право як правовий інститут становить сукупність норм, що регулюють суспільні відносини у сфері справляння податків та обов'язкових платежів, установлюючи в разі цього права, обов'язки та відповідальність сторін.

Податкове право розглядають як сукупність фінансово-правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають під час встановлення, введення та справляння податків і зборів із юридичних і фізичних осіб до бюджетної системи, а також відносини, що виникають під час здійснення податкового контролю. Крім того, податкове право містить сукупність юридичних норм, що визначають види податків, що стягуються в державі.

Предметом податкового права є система суспільних відносин, які регламентуються нормами права і визначають порядок установа, адміністрування та контролю обов'язкових платежів з платників грошових коштів до публічних фондів.

Предметом податкового права є система визначених, однорідних, специфічних правовідносин у сфері оподаткування, яка регулює податкові відносини державних податкових органів і платників податків щодо встановлення, зміни та стягнення з платників податків частини їхніх доходів у відповідний бюджет (державний, місцевий) в грошовій формі, а також визначає відповідальність, права і повноваження цих податкових органів та права й обов'язки платників податків.

Схема 7.16

Особливості відносин, що становлять предмет податкового права, полягають у тому, що вони:

- виникають під час фінансової діяльності держави у сфері оподаткування та пов'язані з реалізацією податкового обов'язку;
- своїм об'єктом завжди представлені грошима або грошовими зобов'язаннями, пов'язаними з формуванням грошових фондів;
- є результатом надання правової основи фінансово-економічним відносинам через правову регламентацію поведінки їх суб'єктів;
- для них характерною є обов'язкова участь держави в особі уповноважених нею органів, що здійснюють від свого імені та під контролем держави владні повеління іншій стороні відносин;
- характерні нерівністю сторін через їх владний характер; виникають, змінюються і припиняються безпосередньо через прийняття нормативних актів, а відтак, суб'єкти цих відносин незалежно від їх організаційної форми і власності не мають права встановлювати, змінювати чи припиняти ці відносини, що автономно здійснює лише держава як інститут влади.

У складі цієї системи можна виділити суспільні відносини щодо:

- установа, зміни та скасування обов'язкових платежів;
- адміністрування обов'язкових платежів;
- здійснення контролю над справлянням обов'язкових платежів. Указані відносини регулюються нормами податкового права та визначаються як податкові правовідносини.

Схема 7.17

Метод податкового права

Метод податкового права – це сукупність прийомів та способів правового регулювання податкових відносин. Основним методом податкового права є *імперативний метод правового регулювання*.

Ознаками податкового права є:

1. Нормативність.
2. Значення та важливість правової системи.
3. Стабільність.
4. Формальна визначеність.
5. Системність.
6. Установлення й охорона державою.
7. Правосуддя.

Принципи податкового права охоплюють керівні положення права, вихідні напрями, основні начала, що визначають суть усієї системи інституту податкового права.

Система податкового права – об'єктивно обумовлена внутрішня структура податкового права, що визначає розподіл та об'єднання його норм за категоріями та інститутами.

Схема 7.18

**Особливостями податкового права України
на сучасному етапі економічного розвитку є:**

- пріоритетний напрям податкових вилучень у юридичних осіб;
- наявність широкого переліку різноманітних пільг, установлених чинним законодавством;
- значущість частки непрямих податків;
- розгалужена система органів державної податкової служби, безпосереднє підпорядкування нижчих структур, що входять до неї, вищим, головним завданням яких є забезпечення контролю за надходженням усіх податків, разом місцеві;
- встановлення правових санкцій за різноманітні порушення податкового законодавства, охоплюючи заходи фінансової, адміністративної, кримінальної відповідальності.
- обов'язковість постановлення усіх суб'єктів підприємницької і господарської діяльності на облік у податкових органах із правом відкриття поточних рахунків у банках тільки після реєстрації в податкових органах.

Узагальнюючи викладене, податкове право – це складний, предметний міжгалузевий інститут фінансового права, норми якого регулюють суспільні владно-майнові відносини щодо встановлення обов'язкових платежів податкового характеру, їх справляння та/або адміністрування, здійснення податкового контролю та притягнення до фінансової відповідальності за порушення норм податкового законодавства.

Схема 7.19

7.5. Податкові правовідносини: поняття, види, суб'єкти

Податкові правовідносини – це врегульовані податково-правовими нормами та гарантовані державно-силовим примусом суспільні відносини, що виникають між податковими органами і платниками податків щодо встановлення, зміни і стягнення з платників податків частини їх доходів до бюджетів усіх рівнів, а також відносини, що виникають під час податкового контролю, оскарження актів податкових органів, дій чи бездіяльності їх посадових осіб і притягнення до відповідальності за податкове правопорушення.

Податкові правовідносини виконують такі функції:

вказують на коло осіб, на яких у конкретний час поширюється дія податково-правових норм;

закріплюють конкретну поведінку юридичних і фізичних осіб у сфері мобілізації грошових коштів до бюджетів, якої вони мають дотримуватися.

Податкові правовідносини – відносини, що виникають на підставі податкових норм, які встановлюють, змінюють чи скасовують податкові платежі, та у зв'язку з юридичними фактами, учасники яких наділені суб'єктивними правами і несуть юридичні обов'язки, пов'язані зі сплатою податків та зборів до бюджетів і цільових фондів та поданням податкової звітності. Ці відносини існують лише після оформлення їх у відповідну правову форму.

Схема 7.20

**До особливостей податкових правовідносин
необхідно відносити:**

1. Податкові правовідносини мають яскраво виражений державно-владний, імперативний характер.

2. Податкові правовідносини виникають за обов'язкової участі відповідного державного органу – Державної фіскальної служби, головного органу у системі центральних органів виконавчої влади з питань:

– забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізації єдиної державної податкової, державної митної політики;

– забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

– забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

3. Податкові правовідносини мають організаційно-майновий характер.

Конкретизація податкових правовідносин передбачає два елементи:

1) реалізацію волі держави повнотою сплати належних податків;

2) певну поведінку учасників податкових відносин.

Податкові правовідносини стосуються різних суб'єктів (держави, юридичних, фізичних осіб), між якими формується певна підпорядкованість. Безперечно, що обов'язок платника має безумовний характер, за якого немає рівності сторін.

Схема 7.21

Грунтуючись на основних функціях права, податкові правовідносини поділяються на регулятивні та охоронні.

Регулятивні правовідносини забезпечують реалізацію регулятивної функції права. Деякі вчені регулятивні правові відносини називають правоустановчими, тому що йдеться про нормальний процес реалізації об'єктивного та суб'єктивного права, про відповідне виконання юридичних обов'язків. Більшість податкових правовідносин мають регулятивний характер.

Охоронні правовідносини забезпечують реалізацію охоронної функції права. Охоронні правові відносини – свідоцтво наявності правопорушень, вони пов'язані з реалізацією санкцій правових норм, є настільки важливими, що мають ще й форму процесуальних правових відносин.

Регулятивні податкові правовідносини поділяються на абсолютні та відносні. Відносні правовідносини (двосторонньо індивідуалізовані) – це ті, в яких уповноваженій особі протистоїть чітко визначений суб'єкт, який зобов'язаний здійснювати чи не здійснювати певні дії.

Абсолютні правовідносини (односторонньо індивідуалізовані) – це відносини, в яких чітко визначена лише одна сторона, уповноваженій особі протиставлений в якості зобов'язаного будь-який суб'єкт.

Регулятивні податкові правовідносини, маючи на меті відображення і реалізацію регулятивної функції права, передбачають певну внутрішню будову.

У літературі з податкового права зустрічається також класифікація податкових правовідносин за структурою їх юридичного змісту. За цим критерієм їх поділяють на прості та складні. Прості податкові правовідносини характеризуються тим, що їх зміст містить одне право та один обов'язок (наприклад, правовідношення зі встановлення податку). Складні мають декілька взаємопов'язаних суб'єктивних прав та обов'язків (наприклад, правовідносини зі сплати податків).

Найголовнішою відмінністю між регулятивними та правоохоронними відносинами є те, що у правоохоронному відношенні є можливість примусового здійснення певної поведінки, покладеної на зобов'язану особу. В податковому праві правоохоронні відносини виконують допоміжну роль по відношенню до регулятивних. Охоронні податкові правовідносини виникають у зв'язку з порушенням податково-правової норми та ґрунтуються на санкції податково-правової норми.

Схема 7.22

Об'єктом регулювання в податкових правовідносинах слугують кошти платників, що декларуються та справляються у вигляді податків, і зборів і надходять до відповідних бюджетів усіх рівнів.

Суб'єкт податкового права – це зовнішньо відокремлена, здатна самостійно виробляти, виражати і здійснювати єдину волю особа, яку податкове законодавство наділяє податково-правовим статусом, тобто потенційною здатністю брати участь особисто або через представника в податкових правовідносинах.

Суб'єкта податкового права характеризують дві основні ознаки: а) *соціальна*, яка передбачає зовнішню відокремленість, персоніфікацію особи (виступ на зовні у вигляді єдиної особи, персони) і її здатність вільно виробляти, виражати, здійснювати єдину волю; б) *юридична* – визнання за особою здатності виступати носієм тих чи інших суб'єктивних прав та обов'язків у сфері оподаткування, (тобто брати участь у податкових правовідносинах. Юридичну ознаку називають податковою правосуб'єктністю).

Схема 7.23

Податкова правосуб'єктність охоплює податкову правоздатність і дієздатність.

Податкова правоздатність становить здатність особи, згідно податкового законодавства, мати відповідні права і виконувати відповідні обов'язки.

Податкова дієздатність – здатність особисто брати участь у податкових правовідносинах, а також нести відповідальність за порушення податкового законодавства.

**Податкові правовідносини
можуть змінюватися під впливом:**

а) нормативних основ, за яких норми права регулюють сферу податкових правовідносин;

б) правосуб'єктних основ, що характеризують здатність особи до участі у правовідносинах (досягнення віку тощо);

в) фактичних основ – власне основ виникнення, зміни чи припинення податкових правовідносин, що ґрунтуються на юридичних фактах.

Отже, податкові правовідносини необхідно розглядати як суспільні відносини, що наявні тільки у правовій формі, мають владно-майновий характер і виникають відповідно до податково-правових норм між суб'єктами, наділеними правами і обов'язками, пов'язаними з веденням та вправленням податків і зборів (обов'язкових платежів), здійсненням податкового контролю.

Схема 7.24

7.6. Система та джерела податкового права

Система податкового права – об’єктивна сукупність суспільних фінансових відносин, що визначає внутрішню структуру податкового права, зміст і особливості розміщення норм, що регулюють податкові правовідносини.

Загальна частина податкового права акумулює інститути, які закріплюють загальні підходи до регулювання системи оподаткування, що мають відношення до усіх видів податків і зборів, до всіх норм Особливої частини.

Особлива частина податкового права охоплює систему інститутів, які деталізують податкову систему загалом та визначають конкретні механізми окремих податків і зборів. Саме Особлива частина і охоплює правові механізми елементів податкової системи.

Джерела податкового права можуть бути розділені за декількома принципами:

I. На підставі владно-територіальної ознаки (зазвичай це стосується видів нормативних актів):

1. Загальнодержавні нормативні акти.
2. Республіканські (Автономна Республіка Крим).
3. Місцеві нормативні акти.

II. За характером правових норм:

1. Нормативні – акти, які містять правові норми загального характеру, ухвалені компетентними органами у встановленому порядку.
2. Ненормативні – акти, що не містять правових норм загального характеру.

III. За особливостями правового регулювання і характеру встановлення:

1. Звичай, який санкціонується компетентними органами у встановленому порядку.
2. Прецедент одержав широке поширення в правових системах англосаксонського типу, особливо за наявності прогалін у законодавстві.
3. Міжнародні договори (конвенції, угоди) важливого значення набувають у разі врегулювання подвійного оподаткування, інших питань оподаткування.
4. Правова доктрина.
5. Нормативний правовий акт.

Схема 7.25

Контрольні запитання

1. Назвіть мету, завдання та методи податкової політики.
2. Дайте визначення стратегії податкової політики.
3. Визначте зміст інституту податкового права. Які його особливості та ознаки?
4. Визначте сутність та специфіку податкових правовідносин.
5. Класифікуйте джерела податкового права.

Рекомендована література

1. Бабін І. І. Податкове право: навч. посібник. – 2-ге вид. виправл. та доповн. / І. І. Бабін. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – С. 30; 34; 35; 37–39.
2. Бандурка О. М. Податкове право: навч. посібник / О. М. Бандурка, В. Д. Понікаров, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – С. 27–29.
3. Бодяк А. В. Податкова політика: шляхи її реалізації / А. В. Бодяк // Фінанси України. – 2002. – № 2. – С. 82.
4. Василик О. Д. Податкова система України: навч. посібник / О. Д. Василик. – К.: ВАТ «Поліграф Книга», 2004. – С. 36.
5. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник / Л. К. Воронова. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – С. 108.
6. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії: монографія / Г. М. Білецька, М. В. Кармаліта, М. О. Куц та ін. – К.: Алерта, 2012. – С. 98.
7. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
8. Гринович А. А. Електронний цифровий підпис: особливості застосування, переваги та проблеми / А. А. Гринович // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – Т. 1. – № 2. – С. 19.
9. Дейнека В. Ф. Особливості формування і реалізації податкової політики держави в умовах глобалізації / В. Ф. Дейнека // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 2 (57). – С. 121.
10. Демянчук І. А. Фіскальна політика в умовах турбулентності економіки: монографія / І. А. Демянчук. – Рівне: О. Зень, 2015. – С. 6.
11. Ісаншина Г. Ю. Податковий менеджмент: навч. посібник / Г. Ю. Ісаншина. – К.: ЦУЛ, 2003. – С. 6.
12. Крисоватий А. І. Податкова політика України: концептуальні засади теорії та практики: дис. ... доктора екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг» / А. І. Крисоватий. – Тернопіль, 2006. – С. 22.
13. Крисоватий А. І. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції: монографія / А. І. Крисоватий, В. М. Мельник; за заг. ред. А. І. Крисоватого. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – С. 193; 194; 202.
14. Крючкова К. О. Поняття, сутність та особливості податкових правовідносин / К. О. Крючкова // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 1. – С. 175.
15. Кухарева О. О. Податкова система: навч. посібник / О. О. Кухарева, О. В. Лиса. – Дніпропетровськ: Видавець Біла К. О., 2012. – С. 28.
16. Литвиненко Я. В. Податкова політика: навч. посібник / Я. В. Литвиненко. – К.: МАУП, 2003. – С. 4; 6–7.
17. Луценко І. С. Податкова політика у сфері зовнішньоекономічної діяльності: теорія та практика: монографія / І. С. Луценко, В. П. Хомутенко. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2014. – С. 18.
18. Налоговое право России: учебник для вузов / отв. ред. Ю. А. Крохина. – М.: Норма, 2003. – С. 201.
19. Ногінова Н. М. Необхідність реформування податкової політики України в умовах євроінтеграції / Н. М. Ногінова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Вип. 25. – 2014. – Вип. 25. – С. 142; 143; 145.
20. Огійчук М. Ф. Електронне оподаткування в системі обліку податку на додану вартість / М. Ф. Огійчук, І. В. Горковенко, І. В. Сколотій // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 377.
21. Орлов М. Ю. Современное состояние налогового права и налогового законодательства / М. Ю. Орлов // Юридический мир. – 1997. – № 8. – С. 7.

22. Пасічна І. О. Окремі питання юридичного змісту податкових правовідносин / І. О. Пасічна // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6–1. – Т. 3. – С. 16.
23. Пасічник Ю. В. Державна фінансова політика у сфері соціального страхування / Ю. В. Пасічник // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – № 4. – С. 6.
24. Педченко Н. С. Напрями податкової політики України відповідно до євроінтеграційних процесів / Н. С. Педченко, Л. А. Лугівська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: dspace.ucsu.org.ua/bitstream/.../Лугівська_Л.А._1.pdf
25. Податкова політика України: навч. посібник / П. В. Мельник, З. С. Варналій, Л. Л. Тарангул та ін.; за ред. П. В. Мельника. – К.: Знання України, 2011. – С. 203; 204; 214–217; 219; 224; 395; 396; 402.
26. Податкова система України: підручник / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. Пятаченко та ін.; за ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1994. – С. 48–49.
27. Податкова система: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / І. О. Лютий, Л. М. Демищенко, М. В. Романюк; за заг. ред. І. О. Лютого. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 456 с.
28. Податкова система: навч. посібник / В. Г. В'юн, А. Ф. Наумов, Л. М. Наумова, С. В. Осипенко / за ред. В. Г. В'юна. – Миколаїв: Вид-во Дизайн та поліграфія, 2013. – С. 42; 47.
29. Податкова система: навч. посібник / В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – С. 83; 90.
30. Податкове право України: навч. посібник / за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2010. – С. 4; 5; 21; 22.
31. Податкове право України: навч. посібник / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, О. В. Покотаєва та ін.; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. – К.: Хай-тек Прес, 2013. – С. 13; 17.
32. Податкове право: навч.-метод. посібник / за заг. ред. В. Л. Ортинського. – Львів: ННПП НУ «ЛП», 2014. – С. 61; 62; 111; 120.
33. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
34. Порядок електронного адміністрування податку на додану вартість: Постанова Кабінету Міністрів від 16 жовтня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zib.com.ua/>
35. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України: Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-17 (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 1170-VII від 27.03.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
36. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2013 р. Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2013 р. № 157-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-2013>
37. Романенко О. Р. Фінанси: підручник / О. Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 124.
38. Сідорук Р. І. Поняття та особливості податкових правовідносин / Р. І. Сідорук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 6–2. – Т. 1. – С. 146.
39. Сосновський І. С. Податкова політика держави: дефініція, складові, засоби реалізації / І. С. Сосновський // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 5. – С. 39; 42.
40. Податковий кодекс України. Ст. 117 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Т. 1. – Ст. 3248 зі змінами.
41. Стукало Н. В. Фінансова глобалізація: сучасні тенденції розвитку та висновки для України / Н. В. Стукало // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки; Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Вип. 2 (17). – Донецьк: Юго-Восток; Лтд, 2005. – С. 41.
42. Тофан І. М. Особливості застосування електронної звітності в оподаткуванні / І. М. Тофан // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2013. – № 1. – С. 226.
43. Чайка В. В. Співвідношення податкового права з іншими галузями права та законодавства / В. В. Чайка // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – № 1. – С. 133–134.
44. Чередніченко А. П. Податковий контроль в умовах трансформації економіки України: монографія / А. П. Чередніченко. – К.: Аспект-Поліграф, 2005. – С. 16.
45. Явич Л. С. Общая теория права / Л. С. Явич. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – С. 219.

Розділ 8

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ

8.1. Поняття і види податків

Наукові погляди зарубіжних представників економічної думки на сутність податку:

Ш. Монтеск'єс (XVIII ст.): це «...частка майна, що виділяється кожним індивідом на користь держави для того, щоб під захистом останнього спокійно користуватися рештою майна».

Л. Косса (XIX ст.): це «...деяка пропорційна частина багатства приватних осіб, що стягується державною владою для задоволення тієї частини загальнокорисних витрат, яка не покривається державними доходами».

Е. Селігман (XX ст.): це «...примусові збори, що стягуються на покриття витрат, здійснених в інтересах всього суспільства, без будь якої вигоди отриманої при цьому платником податку».

Г. Сидоренко (XIX ст.) уважав, що податки – це «...частина майна приватних осіб, яка вимагається у них за загальним обов'язком громадян і за загальним масштабом, обумовленим розмірами загальних державних витрат».

І. Янжул (XX ст.) розглядав їх як: «...такі односторонні економічні пожертвування громадян або підданих, які держава або інші суспільні групи, внаслідок того, що вони є представниками суспільства, стягують легальним шляхом і законним способом із їх приватного майна для задоволення необхідних суспільних потреб і викликаних ними витрат».

М. Мітіліно (XX ст.) розумів, що вони – це «...постійна примусова оплата, що стягається її з людей на встановлених у законі підставах, щоб покривати видатки на задоволення загальних колективних потреб держави або місцевих публічно-правових об'єднань».

Схема 8.1

Податки – це обов’язкові платежі, які законодавчо встановлюються державою, платяться всіма структурами держави, акумулюються в централізованих грошових фондах з метою перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту і для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій.

Податок має певні юридичні ознаки:

- 1) податок повинен встановлюватись тільки законом, прийнятим органом законодавчої влади;
- 2) податок за загальним правилом має грошову форму, але є виключення;
- 3) податок сплачується завжди у бюджет: у державний або місцевий, а також може розподілятися між ними;
- 4) податок повинен бути однаково обов’язковим для всіх суб’єктів і повинен сплачуватися відповідно до встановлених Податковим кодексом України ставок;
- 5) податку притаманні всі властивості обов’язкового платежу, сума якого визначається платником і сплачується самостійно, в інших випадках нараховується контролюючим органом і стягується в бюджет;
- 6) податок не гарантує його платнику ніякого зустрічного задоволення, він є індивідуально безвідплатним, водночас він є колективно відплатним платежем, тобто стягнений з особи податок прямо чи опосередковано повертається їй же як члену суспільства у формі соціальних доплат, виплат і т. ін.;
- 7) сформульована у вітчизняній літературі одна з основних ознак податку (перехід у разі його сплати права власності) має виняток для державних підприємств, під час сплати податку якими можна говорити про перехід права оперативного управління безпосередньо у власність держави. На основі цього платежу з прибутку державних підприємств можна вважати податками;
- 8) податок не призначений для конкретних виплат. Всі надходження від податків змішуються в бюджеті у вигляді грошових сум, а потім можуть іти на фінансування будь-яких цілей, що становлять загальні інтереси;
- 9) податок стягується у чітко визначені строки і у розмірах, установлених Податковим кодексом України.

Схема 8.2

Внесок – це внесення грошей або платіж. Наприклад, єдиний соціальний внесок – це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється в системі загальнообов’язкового державного соціального страхування з метою забезпечення захисту прав застрахованих осіб та членів їх сімей на отримання страхових виплат за видами загальнообов’язкового державного соціального страхування.

Збір – плата, яка стягується з юридичних і фізичних осіб державними органами за право участі, користування будь-чим або за право здійснення тієї або іншої діяльності. Наприклад, туристичний збір, платниками якого є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, які прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної та міської ради про встановлення туристичного збору, та отримують (споживають) послуги з тимчасового проживання (ночівлі) із зобов’язанням залишити місце перебування в зазначений строк.

Під збором (платою, внеском) розуміється обов’язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, а також унаслідок учинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значущих дій.

Мито – плата, яка стягується з юридичних і фізичних осіб за здійснення в їх інтересах державними органами певних дій. Наприклад, мито, що сплачується з товарів, які переміщуються через митний кордон. Або державне мито, яке стягується уповноваженими органами за вчинення ними дій і видачу документів, що мають юридичне значення.

Схема 8.3

Складовими елементами податку є:

- 1) платники податку;
- 2) об'єкт оподаткування;
- 3) база оподаткування;
- 4) ставка податку;
- 5) порядок обчислення податку;
- 6) податковий період;
- 7) строк та порядок сплати податку;
- 8) строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку.

Об'єкт оподаткування – це предмет, що підлягає оподаткуванню. Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку.

Суб'єкт (платник) податку – фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або проводять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування згідно з Податковим кодексом України або податковими законами, і на яких покладено обов'язок зі сплати податків та зборів згідно з Податковим кодексом України.

Обчислення суми податку здійснюється через множення бази оподаткування на ставку податку із/без застосуванням відповідних коефіцієнтів.

Ставкою податку визнається розмір податкових нарахувань на одиницю виміру бази оподаткування. Науковцями в процесі розвитку та існування податкової системи розглядалися наступні види ставок. У залежності від виду діяльності платника податку:

- базові(головна, основна ставка);
- підвищені ставки (прибуток гральний бізнес); понижені ставки (ПДВ і 0%).

Схема 8.4

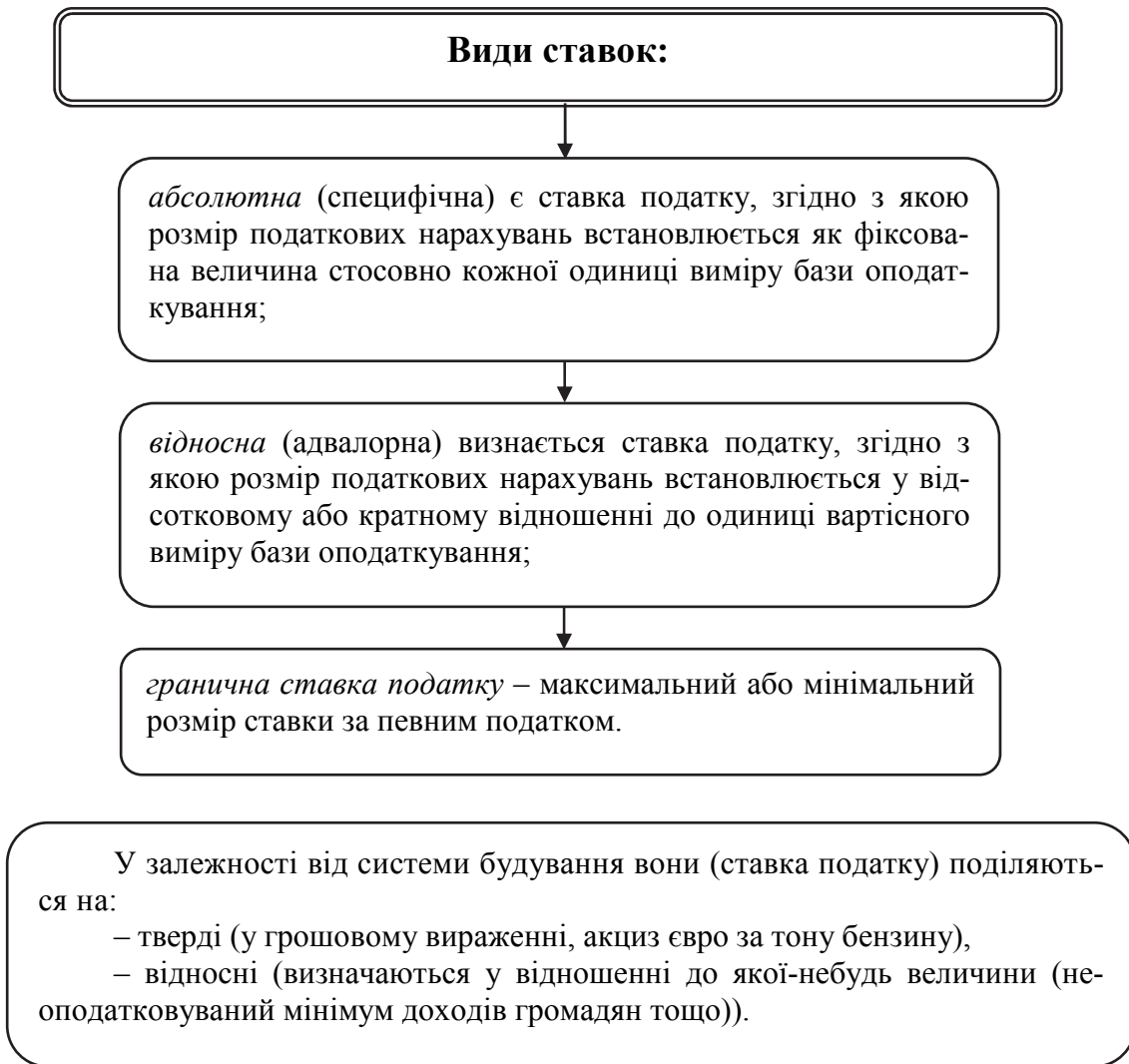
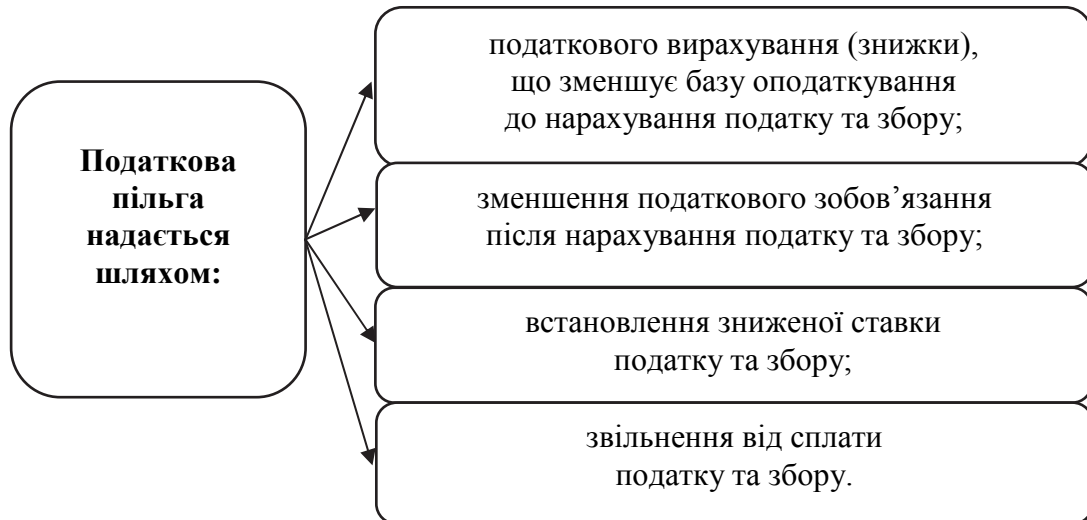

Схема 8.5

Податкова пільга

Податкова пільга – передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку і збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі.

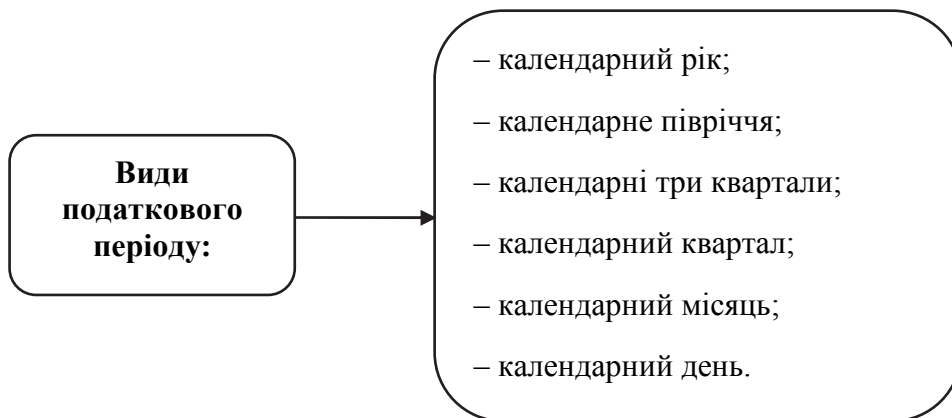
Підставами для надання податкових пільг є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер та суспільне значення здійснюваних ними витрат.

Платник податків вправі використовувати податкову пільгу з моменту виникнення відповідних підстав для її застосування і протягом усього строку її дії.

Схема 8.6

База оподаткування – це фізичний, вартісний чи інший характерний вираз об'єкта оподаткування, до якого застосовується податкова ставка і який використовується для визначення розміру податкового зобов'язання.

Податковим періодом визнається встановлений період часу, з урахуванням якого відбувається обчислення та сплата окремих видів податків та зборів.

Строком сплати податку та збору визнається період, що розпочинається з моменту виникнення податкового обов'язку платника податку зі сплати конкретного виду податку і завершується останнім днем строку, протягом якого такий податок чи збір повинен бути сплачений у порядку, визначеному податковим законодавством.

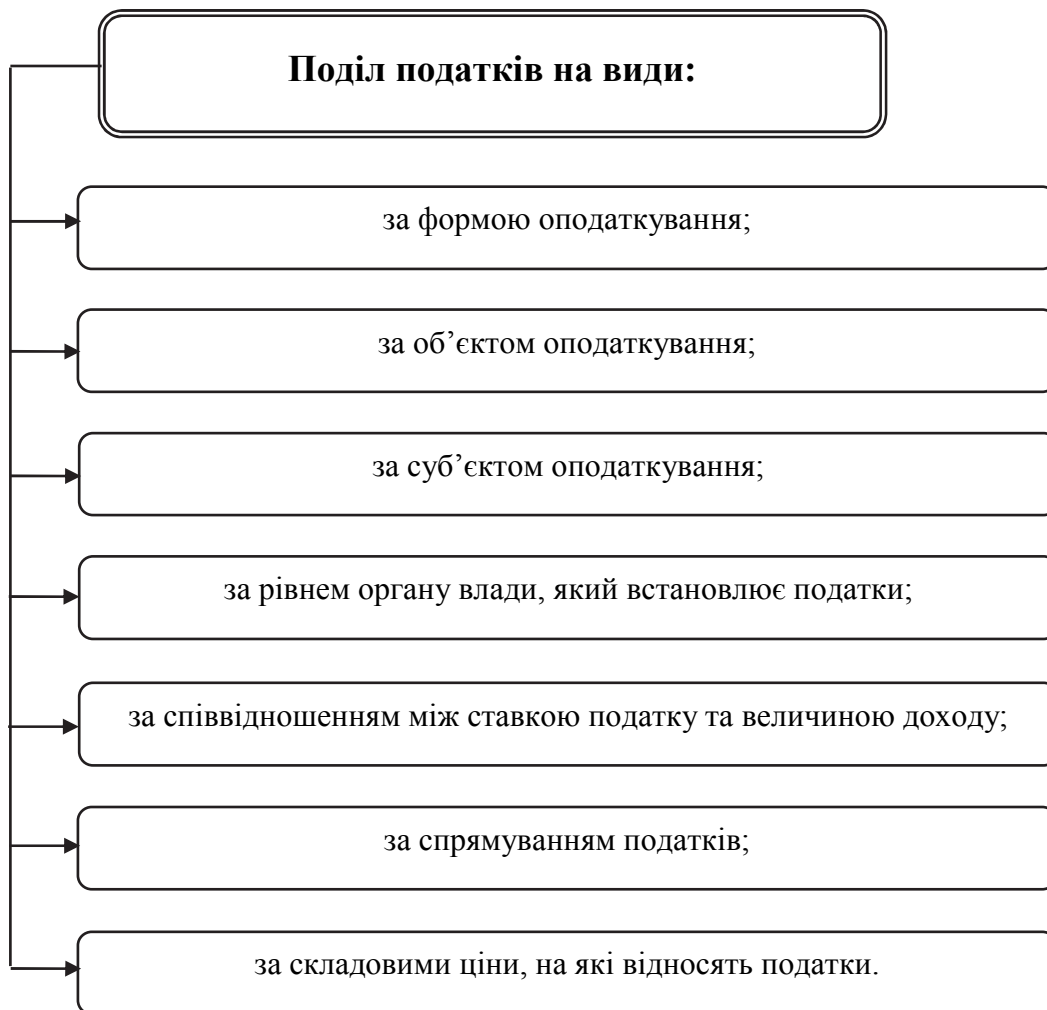
Схема 8.7

**Податки за організацією економічного співробітництва
і розвитку поділяються на наступні типи:**

1. Податки на дохід, прибуток і надходження від капіталу.
2. Внески на соціальне страхування.
3. Податки на заробітну плату і робочу силу.
4. Податки на власність поділяються на періодичні податки на нерухоме майно та активи фізичних осіб і підприємств; податки на майно, що передається в спадщину, податки на дарування; податки на угоди із рухомим, нерухомим майном, іншими активами; інші не періодичні податки на власність.
5. Податки на товари і послуги.
6. Інші податки, що не потрапляють у зазначену класифікацію.

Схема 8.8

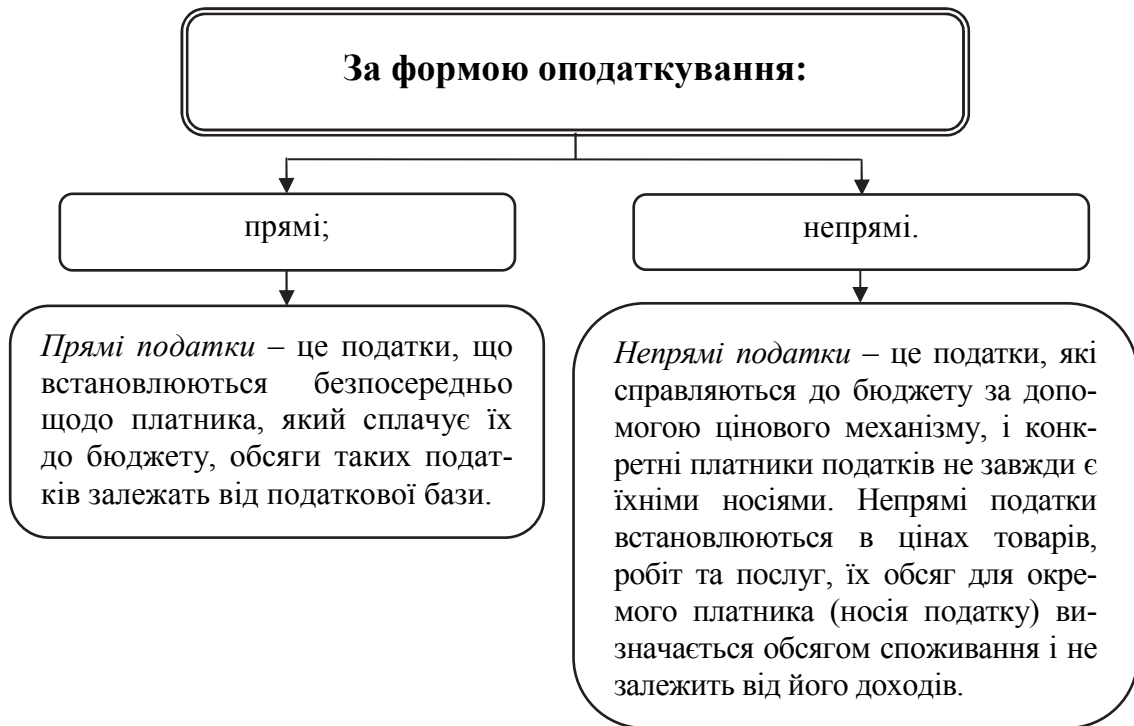

Зважаючи на цю класифікацію, норми Податкового кодексу України та наукові підходи до поділу податків на види, доцільно класифікувати за такими ознаками:

- 1) за формою оподаткування;
- 2) за об'єктом оподаткування;
- 3) за суб'єктом оподаткування;
- 4) за рівнем органу влади, який встановлює податки;
- 5) за співвідношенням між ставкою податку та величиною доходу;
- 6) за спрямуванням податків;
- 7) за складовими ціни, на які відносять податки.

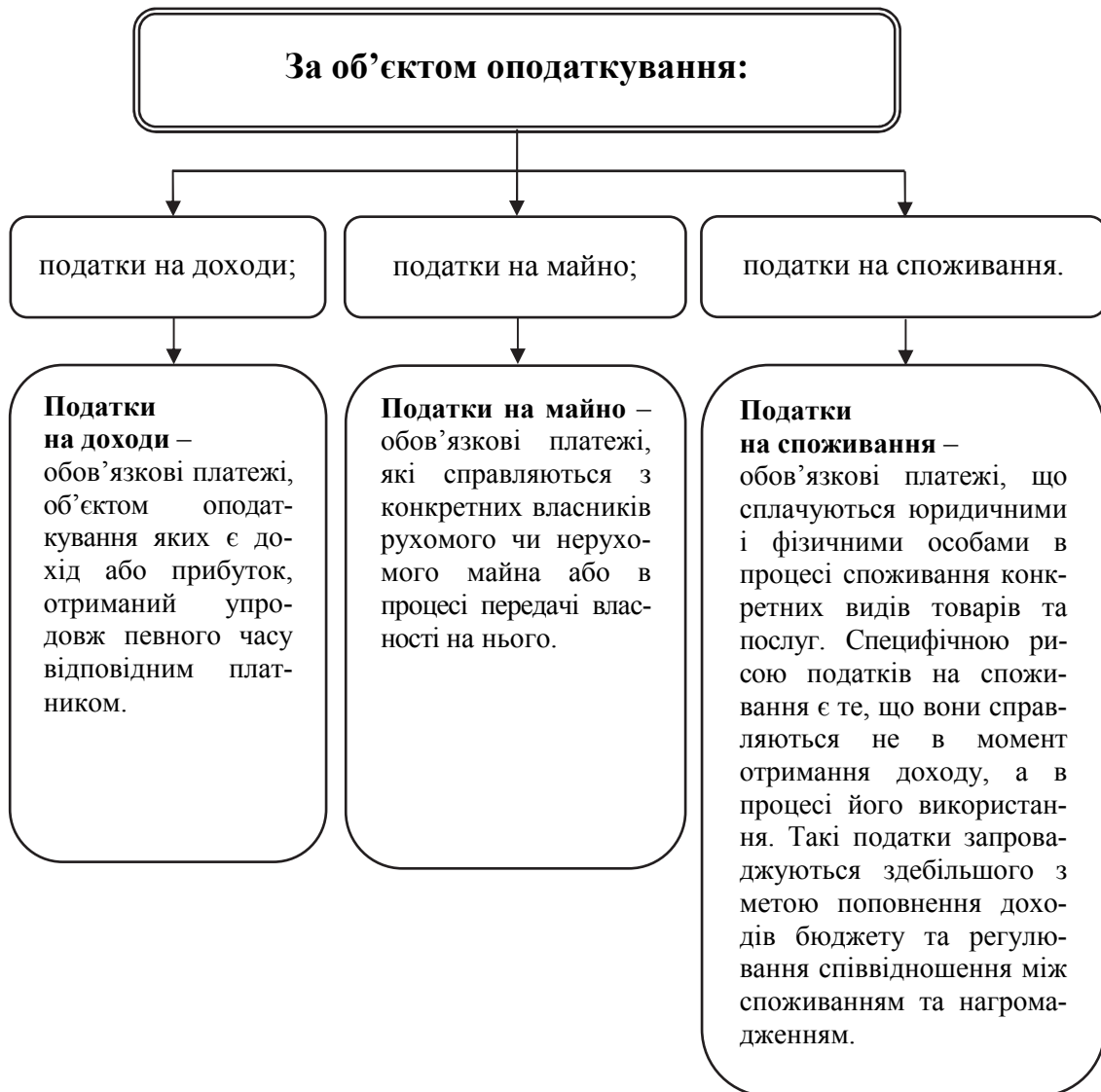
Схема 8.9

За непрямого оподаткування об'єктом є не дохід, а витрати, оскільки податок сплачується під час купівлі товару. Непрямі податки встановлюються в цінах товарів і послуг, їх розмір для окремого платника прямо не залежить від його доходів. Наголосимо, тільки прямо, бо оскільки непрямі податки входять у ціни, то їх платить в абсолютному розмірі більше той, хто більше споживає, а більше споживає той, хто має вищі доходи. Тому непрямі податки вважаються найнесправедливішими, фіскальними. Найхарактернішими прикладами непрямого оподаткування є податок на додану вартість, акцизний збір, мито.

Прямі податки встановлюються безпосередньо щодо платників, їх розмір залежить від масштабів об'єкта оподаткування. Коли об'єктом оподаткування є прибуток, земля, капітал або дохід юридичної чи фізичної особи, то це податок прямий, він залежить від величини певної власності. Прикладом цього можуть бути податки на прибуток підприємств, доходи громадян, на землю, майно тощо. Прямі податки сприяють такому розподілу податкового тягаря, за якого більше платять ті члени суспільства, котрі мають вищі доходи. Такий принцип оподаткування більшістю економістів світу визнається найсправедливішим. Заразом форма прямого оподаткування потребує і складного механізму стягнення податків, бо виникають проблеми обліку об'єкта оподаткування й ухилення від сплати. Тому, незважаючи на справедливість прямих податків, податкова система не може обмежуватися тільки ними. Це був би однобокий підхід, згубний для будь-якої системи.

Схема 8.10

Схема 8.11

За суб'єктом оподаткування:

- податки, які сплачують фізичні особи;
- податки, які сплачують юридичні особи;
- податки, які сплачують і юридичні, і фізичні особи.

За рівнем органу влади, який встановлює податки:

- загальнодержавні;
- місцеві.

Загальнодержавні податки – це обов'язкові платежі, що встановлюються найвищими органами влади і є обов'язковими для справляння на всій території країни, вони зараховуються до бюджету і встановлюються Податковим кодексом України.

Податкова система України з 01.01.2015 р. складається із 7 загальнодержавних та 4 місцевих податків і зборів разом:

До загальнодержавних податків належать:

- 1) податок на прибуток підприємств;
- 2) податок на доходи фізичних осіб;
- 3) податок на додану вартість;
- 4) акцизний податок;
- 5) екологічний податок;
- 6) рентна плата;
- 7) мито.

До місцевих податків належать:

- 1) податок на майно;
- 2) єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

- 1) збір за місця для паркування транспортних засобів;
- 2) туристичний збір.

Схема 8.12

8.2. Поняття та сутність податкової системи

Податкова система – це сукупність установлених у країні податків, які взаємопов'язані між собою, органічно доповнюють один одного, не суперечать системі загалом та іншим її елементам.

Фундаментальні принципи побудови оптимальних податкових систем:

1. *Принцип рівності і справедливості.*
2. *Принцип ефективності оподаткування.*
3. *Принцип достатності й еластичності оподаткування.*
4. *Принцип визначеності.*
5. *Принцип стабільності.*
6. *Принцип однократності оподаткування.*
7. *Принцип обов'язковості.*

Податкова система як сукупність встановлених у країні податків, зборів і платежів; принципів та методів їх встановлення, зміни чи скасування дій, що забезпечують їх сплату, контроль та відповідальність за порушення податкового законодавства.

Податкова система – це складна і багатогранна структура, значення якої для держави є надважливе, оскільки податки є основним джерелом наповнення бюджету. Та, як і будь-яка структура, вона ґрунтується на конкретних засадах (принципах) функціонування.

Схема 8.13

Недоліки податкової системи України:

- відсутність обґрунтованої податкової політики;
- високе податкове навантаження, що призвело до згорання ділової активності й тінізації економіки;
  - нестабільність податкового законодавства, невідповідність законодавчих і підзаконних актів (часті зміни податкового законодавства й ставок оподаткування не сприяють довгостроковому вкладенню капіталів і розвитку економіки);
  - відсутність незалежної правової експертизи проектів нових законів і підзаконних актів;
  - необґрунтовані перешкоди, обмеження, заборони на здійснення підприємницької діяльності, складний процес реєстрації підприємницьких структур і їхньої звітності в контрольних органах;
  - недосконалість механізму притягнення до персональної відповідальності посадових осіб контрольних органів за прийняття рішень, що суперечать закону;
  - закритий характер роботи контрольних органів, відсутність ефективної системи звітності Державної фіскальної служби й контролю з боку суспільства;
  - корумпованість державних органів;
  - наділення Державної фіскальної служби функціями, невластивими для таких органів.

Схема 8.14

8.3. Правове регулювання сплати окремих податків

Платник податку на додану вартість – особа, яка зобов’язана утримати і внести до бюджету податок, що сплачується покупцем, або особа, яка ввозить (пересилає) товари на митну територію України.

Податок на додану вартість (ПДВ) є непрямим податком, який є часткою новоствореної вартості, входить до ціни реалізації товарів (робіт, послуг) і сплачується споживачем до державного бюджету на кожному етапі виробництва товарів, надання послуг. Нараховується і сплачується до державного бюджету відповідно норми розділу V «Податок на додану вартість» Податкового кодексу.

Об’єктом оподаткування є операції платників податку з:

а) постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України, разом операції з передачі права власності на об’єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об’єкта фінансового лізингу в користування лізингоотримувачу/орендарю;

б) постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України;

в) ввезення товарів на митну територію України;

г) вивезення товарів за межі митної території України;

е) постачання послуг з міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом.

Схема 8.15

Акцизний податок – це непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим кодексом України як підакцизні, що входить до ціни таких товарів (продукції), а також особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами.

Платників акцизного податку згідно з Податковим кодексом України поділяють на такі основні категорії:

1. Особа, яка виробляє підакцизні товари (продукцію) на митній території України, разом з давальницької сировини. *До підакцизних товарів належать:* спирт етиловий та інші спиртні дистиляти, алкогольні напої, пиво; тютюнові вироби, тютюн та промислові заміники тютюну; нафтопродукти, скраплений газ, речовини, що використовуються як компоненти моторних палив, паливо моторне альтернативне; автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів; електрична енергія.

2. Особа – суб'єкт господарювання, яка ввозить підакцизні товари (продукцію) на митну територію України.

3. Фізична особа – резидент або нерезидент, яка ввозить підакцизні товари (продукцію) на митну територію України в обсягах, що підлягають оподаткуванню, відповідно до митного законодавства.

4. Особа, яка реалізує конфісковані підакцизні товари (продукцію), підакцизні товари (продукцію), визнані безхазяйними, підакцизні товари (продукцію), за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання, та підакцизні товари (продукцію), що за правом успадкування чи на інших законних підставах переходять у власність держави, якщо ці товари (продукція) підлягають реалізації (продажу) в установленому законодавством порядку.

5. Особа, яка реалізує або передає у володіння, користування чи розпорядження підакцизні товари (продукцію), що були ввезені на митну територію України зі звільненням від оподаткування до закінчення строку, визначеного законом відповідно до пункту 213.3 статті 213 Податкового кодексу України.

6. Особа, на яку покладається дотримання вимог митних режимів, що передбачають звільнення від оподаткування, у разі порушення таких вимог.

7. Особа, на яку покладається виконання умов щодо цільового використання підакцизних товарів (продукції), на які встановлено ставку податку 0 гривень за 1 літр 100% спирту, 0 євро за 1 000 кг нафтопродуктів у разі порушення таких умов.

8. Особа, на яку під час здійснення операцій з підакцизними товарами (продукцією), які не підлягають оподаткуванню або звільнюються від оподаткування, покладається виконання умов щодо цільового використання підакцизних товарів (продукції) в разі порушення таких умов.

9. Особа – суб'єкт господарювання роздрібною торгівлі, яка здійснює реалізацію підакцизних товарів.

10. Оптовий постачальник електричної енергії.

11. Виробники електричної енергії, які мають ліцензію на право здійснення підприємницької діяльності з виробництва електричної енергії і продають її поза оптовим ринком електричної енергії.

12. Особа – власник увезеного на митну територію України вантажного транспортного засобу, що переобладнується у легковий автомобіль, з якого справляється акцизний податок.

Схема 8.16

**Об'єктами оподаткування
акцизного податку є операції з:**

- реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції);
- реалізації та/або передачі в межах одного підприємства підакцизних товарів (продукції) з метою власного споживання, промислової переробки, своїм працівникам, а також здійснення внесків підакцизними товарами (продукцією) до статутного капіталу;
- ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України; реалізації конфіскованих підакцизних товарів (продукції), підакцизних товарів (продукції), визнаних безхазяйними, підакцизних товарів (продукції), за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання, та підакцизних товарів (продукції), що за правом успадкування чи на інших законних підставах переходять у власність держави;
- реалізації або передачі у володіння, користування чи розпорядження підакцизних товарів (продукції), що були ввезені на митну територію України зі звільненням від оподаткування до закінчення строку, визначеного законодавством;
- обсяги та вартість утрачених підакцизних товарів (продукції), що перевищують встановлені норми втрат;
- реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів;
- оптового постачання електричної енергії;
- переобладнання ввезеного на митну територію України транспортного засобу у підакцизний легковий автомобіль.

Схема 8.17

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) – одне з основних джерел доходів бюджету держави, яке використовується для регулювання доходів і накопичень різних соціальних груп населення.

Значущість ПДФО обумовлена тим, що він:

– безпосередньо зачіпає інтереси всіх без винятку верств економічно активного населення країни.

Один з основних податків, який дає змогу максимально реалізувати основні принципи оподаткування:

- справедливість і рівномірність розподілу податкового тягаря;
- дає змогу змінювати розмір кінцевих доходів населення без зміни відповідності між результатами праці та її оплатою;
- впливає на структуру кінцевих доходів населення, а отже, і на структуру потреб населення;
- дає змогу обкладати доходи, які отримуються з різних джерел.

Ставки оподаткування доходів фізичних осіб

До 01.01.2015 р.

15% бази оподаткування;
17% бази оподаткування по відношенню до доходів, сукупна сума яких за місяць перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати на 1 січня року (12 180 грн);

З 01.01.2015 р.

15% бази оподаткування;
20% бази оподаткування по відношенню до доходів, сукупна сума яких за місяць перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати на 1 січня року (12 180 грн).

Схема 8.18

Платниками податку є:

- фізична особа – резидент, яка отримує доходи і з джерела їх походження в Україні, й іноземні доходи;
- фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їх походження в Україні;
- податковий агент.

Об'єктом оподаткування резидента є:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід;
- доходи з джерела їх походження з України, які підлягають кінцевому оподаткуванню в разі їх нарахування (виплати, надання);
- іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Об'єктом оподаткування нерезидента є:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерелом його походження в Україні;
- доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Схема 8.19

Зміни до Податкової системи України (2014–2015 рр.):

Військовий збір

Внесено зміни до п. 161 підрозділу 10 Перехідних положень Податкового кодексу України. *Термін справляння військового збору продовжено, фактично, на невизначений термін (до набрання чинності рішенням Верховної Ради України про завершення реформи Збройних Сил України).*

Розширено базу оподаткування військовим збором – починаючи з 01.01.2015 р. до бази оподаткування включається не лише заробітна плата та платежі за цивільно-правовими договорами, а будь-які доходи, що включаються до бази оподаткування податком з доходів фізичних осіб. Тобто заробітна плата, лікарняні, доходи від продажу рухомого і нерухомого майна, оренди, дивіденди, проценти, благодійна допомога, що підлягає оподаткуванню, іноземні доходи, спадщина та подарунки, інвестиційний прибуток, оподатковуваний дохід фізичної особи-підприємця та само зайнятих осіб (крім платників єдиного податку).

У зв'язку зі змінами, які були прийняті в грудні 2015 року ставку збору залишено в розмірі 1,5%.

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності

Зменшено кількість груп платників єдиного податку, змінено межі окремих груп та зменшено ставки податку.

Так, *до першої групи* відносяться фізичні особи, які не використовують працю найманих осіб і здійснюють виключно роздрібний продаж товарів на ринках або надання побутових послуг населенню з обсягом доходу до 300 тис. грн. Ставка податку становить до 10% розміру мінімальної заробітної плати.

До другої групи відносяться фізичні особи-підприємці, які надають послуги платникам єдиного податку або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства і мають чисельність найманих працівників до 10 осіб і обсягом доходу до 1,5 млн грн. Ставка податку становить до 20% розміру заробітної плати.

До третьої групи відносяться фізичні особи-підприємці та юридичні особи з обсягом доходу до 5 млн грн. Ставка податку становить 3% доходу – у разі сплати ПДВ і 5% доходу – у разі включення ПДВ до складу єдиного податку.

Платники єдиного податку – фізичні особи, як і раніше, сплачують єдиний соціальний внесок з бази оподаткування, що визначається ними самостійно, але не менше за розмір мінімального страхового внеску.

До четвертої групи відносяться сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75%. Четверта група єдиного податку замінює скасований фіксований сільськогосподарський податок.

Схема 8.20

Податок на майно

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки

Платниками податку є фізичні та юридичні особи, зареєстровані в Україні, зарезиденти, які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості.

Об'єктом оподаткування є об'єкт *житлової та нежитлової нерухомості*, а також його частка.

Базою оподаткування є *загальна площа* об'єкта житлової та нежитлової нерухомості і його частки.

Пільги із сплати податку:

База оподаткування об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, зареєстрованих разом їх часток, що перебувають у власності фізичної особи – платника податку, зменшується:

- а) для квартири/квартир незалежно від їх кількості – на 300 кв. метрів;
- б) для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості – на 500 кв. метрів;
- в) для різних типів об'єктів житлової нерухомості, і їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків і їх часток), – на 180 кв. метрів.

Транспортний податок

Законом № 71-VIII, фактично, запроваджено новий податок – транспортний.

Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи, а також зарезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі, що є об'єктами оподаткування.

Об'єктом оподаткування є легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і для машин вартістю 1,03 млн грн.

Ставка податку встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування.

Обчислення суми податку з об'єкта/об'єктів оподаткування фізичних осіб здійснюється контролюючим органом за місцем реєстрації платника податку.

Схема 8.21

Акцизний податок

Акцизний податок – непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим кодексом як підакцизних, що включається до ціни таких товарів (продукції).

Із 01.07.2015 року пиво віднесено до алкогольних напоїв. Згідно статті 14. «Визначення понять» Податкового кодексу України, пиво – насичений діоксидом вуглецю пінистий алкогольний напій із вмістом спирту етилового від 0,5% об'ємних одиниць, отриманий під час бродіння охмеленого суслу пивними дріжджами, що відноситься до товарної групи УКТ ЗЕД за кодом 2203.

Фактично, Законом № 71-VIII розширено коло платників акцизного податку (а також за рахунок включення до нього збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу за електричну і теплову енергію).

Відтепер акцизний податок мають також сплачувати:

- суб'єкти господарювання роздрібною торгівлі, які здійснюють реалізацію підакцизних товарів;
- оптові постачальники електроенергії (замість збору у вигляді цільової надбавки);
- виробники електроенергії, які продають її поза оптовим ринком електроенергії (замість збору у вигляді цільової надбавки);
- власники імпортованих транспортних засобів, які переобладнують їх у легкові автомобілі.

Схема 8.22

Податок на прибуток підприємств

Платниками податку – резидентами – є суб'єкти господарювання – юридичні особи, які проводять господарську діяльність і на території України, і за її межами, крім:

1. Бюджетних установ.
2. Громадських об'єднань, політичних партій, релігійних, благодійних організацій, пенсійних фондів, метою яких не може бути одержання і розподіл прибутку серед засновників, членів органів управління, інших пов'язаних з ними осіб, а також серед працівників таких організацій.
3. Суб'єктів господарювання, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, визначені главою 1 розділ XIV цього розділу.

Платниками податку – нерезидентами – є:

1. Юридичні особи, які утворені в будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України, за винятком установ та організацій, що мають дипломатичні привілеї або імунітет згідно з міжнародними договорами України.
2. Постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України або виконують агентські (представницькі) та інші функції стосовно таких нерезидентів чи їх засновників.

Ставка податку

Базова (основна) ставка податку становить 18%.

Ставки 0, 4, 6, 12, 15 і 20% застосовуються до доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України у випадках, встановлених пунктом 141.4 ст. 141 Податкового кодексу.

Виробники сільськогосподарської продукції, визначеної ст. 209 ПК, які можуть обрати річний податковий (звітний) період, який визначається з 1 липня поточного звітного року і закінчується 30 червня наступного звітного року.

Для цілей оподаткування податком на прибуток до підприємств, основною діяльністю яких є виробництво сільськогосподарської продукції, належать підприємства, дохід яких від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва за попередній податковий (звітний) рік перевищує 50% загальної суми доходу.

Схема 8.23

Сплата авансових внесків

У січні–лютому 2015 року сплачуються 1/12 щомісячних авансових внесків з податку на прибуток від податкової декларації 2013 року.

У березні–грудні 2015 року сплачуються 1/12 щомісячних авансових внесків з податку на прибуток від податкової декларації 2014 року.

З січня–травня 2016 року сплачуються 1/12 щомісячних авансових внесків з податку на прибуток від податкової декларації 2014 року.

ПКУ передбачає запровадження санкцій за порушення термінів реєстрації податкових накладних в Єдиному реєстрі (ст. 120-1 ПКУ):

- 10% від суми ПДВ – у разі порушення терміну реєстрації до 15 календарних днів;
- 20% від суми ПДВ – у разі порушення терміну реєстрації від 16 до 30 календарних днів;
- 30% від суми ПДВ – у разі порушення терміну реєстрації від 31 до 60 календарних днів;
- 40% від суми ПДВ – у разі порушення терміну реєстрації на 61 і більше календарних днів.

Термін подання декларації з податку на прибуток:

1. За 2014 рік до 2 березня 2015 року.
2. За 2015 рік до 1 червня 2016 року.

Відповідно до ст. 57 ПКУ платник податків зобов'язаний самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену у поданій ним податковій декларації. Така сума сплачується протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку подання податкової декларації. Тому, 11 березня 2015 року – останній день сплати податку на прибуток підприємств за 2014 рік.

Разом з річною податковою декларацією платники податку на прибуток (окрім малих підприємств) повинні подавати річну фінансову звітність, яка охоплює: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів.

Платники податку на прибуток – малі підприємства разом з річною податковою декларацією подають скорочену за показниками фінансову звітність у складі балансу і звіту про фінансові результати.

Схема 8.24

8.4. Організаційне забезпечення функціонування податкової системи в Україні

Основні завдання ДФС:

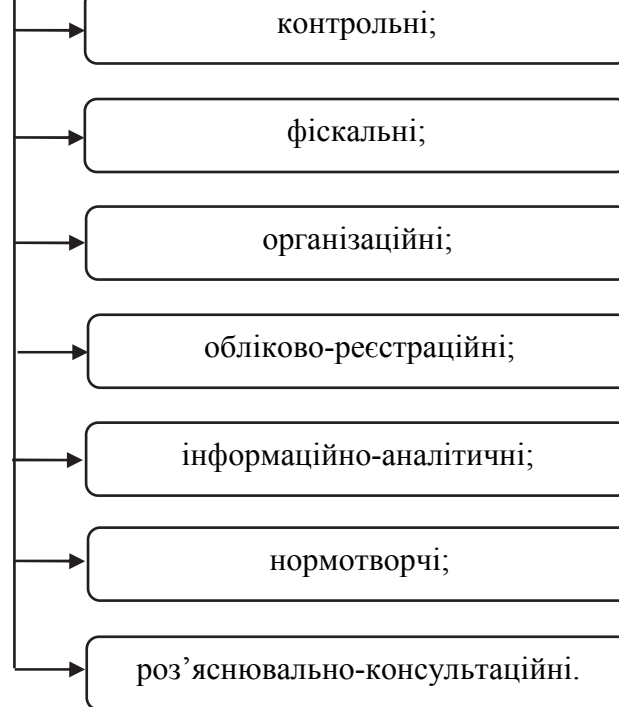
- забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізації єдиної державної податкової, державної митної політики;
- забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

ДФС також здійснює:

- 1) контролює своєчасність подання платниками податків та єдиного внеску передбаченої законом звітності, своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати податків і зборів, єдиного внеску, митних та інших платежів;
- 2) здійснює контроль за дотриманням податкового і митного законодавства, законодавства щодо трансфертного ціноутворення, законодавства щодо адміністрування єдиного внеску та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого законом покладено на ДФС;
- 3) здійснює облік платників податків та єдиного внеску, осіб, які здійснюють операції з товарами, що перебувають під митним контролем, об'єктів оподаткування та об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням;
- 4) забезпечує ведення обліку податків і зборів, платежів;
- 5) здійснює диференціацію платників податків;
- 6) вирішує відповідно до Митного кодексу України питання щодо реалізації компромісу.

Схема 8.25

Функції, які виконують податкові (фіскальні органи):

ДФС з метою організації своєї діяльності:

1) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті ДФС, її територіальних органах;

2) здійснює добір кадрів в апарат ДФС та на керівні посади в територіальних органах, формує кадровий резерв на відповідні посади, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників апарату ДФС, її територіальних органів;

3) організовує планово-фінансову роботу в апараті ДФС та її територіальних органах, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку;

4) здійснює в межах повноважень, передбачених законом, разом з відповідними центральними органами виконавчої влади контроль за використанням державних коштів, передбачених для реалізації проектів, виконання програм, зокрема міжнародних;

5) забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, мобілізаційну підготовку та мобілізаційну готовність органів і установ;

6) організовує свою роботу і роботу територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери її управління.

Схема 8.26

Податкові (фіскальні органи)

Контрольні функції дають змогу встановити відповідність діяльності платників податків вимогам чинного податкового законодавства України.

Фіскальна функція – це функція збирання грошових коштів з фізичних та юридичних осіб для формування ресурсів держави. Фіскальні функції полягають в обчисленні платником суми податкового зобов'язання, яку він указує в декларації, та сплаті податку в строки, визначені законодавством.

До **організаційних функцій** варто віднести такі напрями діяльності, як здійснення заходів щодо добору, розстановки, професійної підготовки і перепідготовки кадрів для органів доходів і зборів; робота зі створення інформаційної системи робочих місць та інших засобів автоматизації й комп'ютеризації робіт; здійснення діяльності з управління об'єктами державної власності, що належить до сфери управління.

Обліково-реєстраційні функції мають забезпечувати ефективну систему податкових органів, бо облікові дані є основним джерелом інформації щодо стану розрахунків платників податків з бюджетом, а також базою для проведення податкового контролю. Для її виконання податковими органами розробляються і затверджуються форми податкових розрахунків, звітів, декларацій та інших документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків.

Інформаційно-аналітичні функції полягають у розробці комплексу заходів зі збору, опрацювання та використання інформації, необхідної для прогнозування і аналізу обсягів надходження податків, джерел податкових надходжень, вивчення впливу макроекономічних показників й податкового законодавства на надходження податків, розроблення пропозицій щодо їх збільшення та зменшення втрат бюджету, автоматизації адміністрування процесів оподаткування. Аналітичні функції пов'язані з організацією податкового контролю, оскільки періодичність проведення планових перевірок залежить від ступеня ризику в діяльності окремих платників податків. Завдяки аналітичній роботі працівників податкових інспекцій встановлюються види ризиків, які пов'язані з певними видами діяльності платників податків, оцінюються критерії цих ризиків, їхні порогові значення, які поділяють ризики на високий, середній і незначний, що своєю чергою надає змогу розробляти оптимальні плани-графіки проведення податкових перевірок.

Функції нормотворчі пов'язані насамперед з розробленням та виданням нормативно-правових актів з питань оподаткування, які підлягають обов'язковому опублікуванню і не повинні якоюсь мірою змінювати чи доповнювати податкове законодавство та містити в собі будь-які механізми, які б суперечили чинному законодавству.

Схема 8.27

Функції контролюючих органів:

- провадження адміністрування податків, зборів, платежів;
- контроль за своєчасністю подання платниками податків та платниками єдиного внеску передбаченої законом звітності, своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплати податків, зборів, платежів;
  - надання адміністративних послуг платникам податків, зборів, платежів;
  - здійснення контролю за правомірністю бюджетного відшкодування податку на додану вартість;
  - реєстрація та облік платників податків, осіб, які здійснюють операції з товарами, що перебувають під митним контролем, об'єктів оподаткування та об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням, проводять диференціацію платників податків;
  - забезпечення достовірності та повноти обліку платників податків та платників єдиного внеску, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, об'єктів оподаткування та об'єктів, пов'язаних з оподаткуванням; формування та ведення Державного реєстру фізичних осіб – платників податків, Єдиного банку даних про платників податків – юридичних осіб, реєстри, ведення яких покладено законодавством на контролюючі органи;
  - провадження ліцензування діяльності суб'єктів господарювання з виробництва спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, оптової торгівлі спиртом, оптової та роздрібною торгівлі алкогольними напоями і тютюновими виробами та контроль за таким виробництвом;
  - здійснення заходів щодо запобігання та виявлення порушень законодавства у сфері виробництва й обігу спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів;
  - організація роботи, пов'язаної із замовленням марок акцизного податку, їх зберіганням, продажем, відбором зразків, з метою проведення експертизи щодо їх автентичності та здійснення контролю за наявністю таких марок на пляшках (упаковках) з алкогольними напоями і пачках (упаковках) тютюнових виробів під час їх транспортування, зберігання і реалізації;
  - забезпечення контролю за дотриманням суб'єктами господарювання, які провадять роздрібну торгівлю тютюновими виробами, вимог законодавства щодо максимальних роздрібних цін на такі вироби;
  - погашення податкового боргу, стягнення своєчасно ненарахованих та/або несплачених сум єдиного внеску та інших платежів;
  - організація роботи з виявлення, обліку, зберігання, оцінки та розпорядження безхазяйним майном та іншим майном, що переходить у власність держави, а також з обліку, попередньої оцінки, зберігання майна, вилученого та конфіскованого за порушення митного і податкового законодавства;
  - розробка та затвердження порядків, інструкцій, положень, форм розрахунків, звітів, декларацій, інших документів з питань, що належать до компетенції контролюючих органів;
  - прогнозування, аналіз надходження податків, зборів, платежів, джерел податкових надходжень, вивчення впливу макроекономічних показників, законодавства, угод про вступ до міжнародних організацій, інших міжнародних договорів України на надходження податків, зборів, розробка пропозицій щодо збільшення їх обсягу та зменшення втрат бюджету;
  - надання консультацій з питань сплати єдиного внеску та інформаційно-довідкові послуги з питань оподаткування, а також забезпечення інформування громадськості про реалізацію державної податкової і митної політики;
  - здійснення відомчого контролю та внутрішнього аудиту за додержанням вимог законодавства і виконанням службових обов'язків у контролюючих органах, на підприємствах, в установах, організаціях, що належать до сфери їх управління;
  - організацію інформаційно-аналітичного забезпечення та автоматизації процесів адміністрування;
  - надання послуг електронного цифрового підпису та інші функції.

Схема 8.28

Права й обов'язки податкових (контролюючих органів):

група, що кореспондується й узгоджується із правами й обов'язками платників (обов'язок подавати інформацію щодо оподаткування, пов'язана із правом платників податків на таку інформацію тощо).

група самостійних прав і обов'язків, які реалізуються під час взаємодії з іншими органами або в разі накладення санкцій.

Основні права контролюючих органів:

- запрошувати платників податків, зборів, платежів або їх представників для перевірки правильності нарахування та своєчасності сплати податків, зборів, платежів;
- отримувати безоплатно від платників податків, заразом благодійних та інших неприбуткових організацій усіх форм власності довідки, копії документів, засвідчені підписом платника або його посадовою особою та скріплені печаткою, про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншу інформацію, пов'язану з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів;
- отримувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ;
- отримувати безоплатно від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності та їх посадових осіб інформацію, документи і матеріали;
- проводити відповідно до законодавства перевірки і звірки платників податків, а також після проведення процедур митного контролю та/або митного оформлення;
- запитувати та вивчати під час проведення перевірок первинні документи, що використовуються в бухгалтерському обліку, реєстри, фінансову, статистичну та іншу звітність, пов'язану з обчисленням і сплатою податків, зборів, платежів.

Схема 8.29

Контрольні запитання

1. Як визначається «податок», «збір» у відповідності до норм Податкового кодексу України?
2. Назвіть елементи податку і охарактеризуйте їх.
3. Проаналізуйте податкову систему України.
4. Визначить платників акцизного податку, а також податку на додану вартість і на доходи фізичних осіб.
5. Які особливості організаційного забезпечення функціонування податкової системи в Україні та в зарубіжних країнах?

Рекомендована література

1. Волощук М. Г. Податкова реформа 2015: практичний посібник / М. Г. Волощук, Я. В. Голубка, Ю. О. Кілару, М. В. Менджул. – Ужгород, 2015. – С. 30; 34; 35; 37.
2. Высоцкий М. О шведском опыте налогового администрирования / М. Высоцкий // Налоговый вестник. – 2002. – № 1. – С. 121.
3. Гега П. Т. Основы податкового права: навч. посібник / П. Т. Гега, Л. М. Доля. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання; КОО, 2003. – 307 с.
4. Греца С. М. Використання досвіду країн ЄС для удосконалення адміністрування податку на додану вартість / С. М. Греца // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – № 26. – С. 147.
5. Губанова Т. О. Значення досвіду країн ЄС для подальшого реформування системи державного фінансового контролю в Україні / Т. О. Губанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія право. – Вип. 33. – Т. 2. – 2015. – С. 17.
6. Данілов О. Д. Податкова система та шляхи її реформування: навч. посібник / О. Д. Данілов, Н. П. Флісак. – К.: Парламентське видавництво, 2001. – С. 179.
7. Иловайский С. И. Учебник финансового права / С. И. Иловайский. – Одесса: Типография А. Ф. Соколовского, 1904. – С. 146.
8. Історія економіки та економічної думки: навч. посібник / Д. П. Богиня, Н. М. Краус, О. В. Манжура та ін. – Хмельницький: ХНУ, 2010. – С. 108.
9. Карасева М. В. Финансовое правоотношение / М. В. Карасева. – М., 2001. – С. 117.
10. Катяшева Л. Взаимодействие налоговых служб с налогоплательщиками: международный опыт / Л. Катяшева // Налоговед. – 2011. – № 9. – С. 78.
11. Косса Л. Основы финансовой науки / Л. Косса. – М., 1900. – С. 485.
12. Лыкова Л. Н. Налоговые системы зарубежных стран: учебник для магистров / Л. Н. Лыкова, И. С. Букина. – М.: Юрайт, 2013. – С. 205.
13. Мельник В. Досвід адміністрування податків у зарубіжних країнах / В. Мельник // Вісник податкової служби України. – 2004. – № 38–39. – 126 с.
14. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посібник / Л. О. Миргородська. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – С. 78.
15. Мінкович В. Т. Реформування податкової системи України як необхідна умова для розбудови провідної держави / В. Т. Мінкович, В. В. Свадеба // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія «Економіка». – Вип. 1 (45). – Т. 1. – 2015. – С. 224; 226.
16. Мітіліно М. І. Елементи фінансової науки / М. І. Мітіліно. – К.: Державне вид-во України, 1926. – С. 63.
17. Налоговое право / под ред. С. Г. Пепеляева. – М., 2000. – С. 506.
18. Нікітішин А. О. Зарубіжна та вітчизняна економічна думка про виникнення і сутність податків / А. О. Нікітішин // Економіка та держава. – 2011. – № 1. – С. 18.
19. Податкова система: навч. посібник / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк та ін.; за ред. І. О. Лютого. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 23.
20. Податкова система: навч. посібник / В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – С. 34; 36; 47; 59–61; 141; 173.

21. Податкова система: навч. посібник / В. Г. В'юн, А. Ф. Наумов, Л. М. Наумова, С. В. Осипенко; за ред. В. Г. В'юна. – Миколаїв: В-во Дизайн та поліграфія, 2013. – С. 17; 21; 31; 34; 50; 51; 53.
22. Податкове право: навч.-метод. посібник / за заг. ред. В. Л. Ортинського. – Львів: ННІПП НУ «ЛП», 2014. – С. 105; 106; 108; 187.
23. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (підпункт 213.1.2 пункту 213.1 статті 213 в редакції Закону від 28.12.2014 № 71-VIII).
24. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (пункт 167.1 статті 167 із змінами, внесеними згідно із Законами № 3609-VI від 07.07.2011, № 4661-VI від 24.04.2012, № 4834-VI від 24.05.2012; в редакції Закону № 1166-VII від 27.03.2014 – щодо набрання чинності змін див. пункт 1 розділу IV Закону № 1166-VII від 27.03.2014; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1588-VII від 04.07.2014; в редакції Законів № 71-VIII від 28.12.2014, № 909-VIII від 24.12.2015).
25. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (пункт 167.4 статті 167 в редакції Закону № 909-VIII від 24.12.2015).
26. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (підпункт 251.1.6 пункту 251.1 статті 251 із змінами, внесеними згідно із Законом № 909-VIII від 24.12.2015р.
27. Про Державну фіскальну службу України: Постанова КМ України від 21.05.2014 № 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/>
28. Селигман Э. Этюды по теории обложения / Э. Селигман, Р. Стурм. – СПб.: 1908. – С. 60.
29. Сидоренко Г. Д. Конспект лекцій по русському фінансовому праву / Г. Д. Сидоренко. – Житомир, 1888. – С. 36.
30. Слатвінська М. О. Податкова система: навч. посібник / М. О. Слатвінська, О. Ю. Дубовик. – Одеса: ОНЕУ, 2013. – С. 25; 26; 28; 30.
31. Соловьев И. О противодействиях налоговой преступности за рубежом / И. Соловьев // Налоговый вестник. – 2013. – № 1. – С. 90.
32. Удяк В. Компетенция органов государственной власти: понятие, сущность, особенности / В. Удяк // Международный научно-практический правовой журнал // Закон и жизнь. – 2013. – № 11/2 (263). – С. 219.
33. Удяк В. І. Особливості компетенції фіскальних органів зарубіжних країн при реалізації податкової політики / В. І. Удяк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – № 9. – Т. 2. – С. 143; 144.
34. Хорошаев С. С. Фіскальне право країн Великої Вісімки: монографія / С. С. Хорошаев. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2012. – С. 238.
35. Чайка В. В. Правові аспекти функціонування податкової системи України на сучасному етапі / В. В. Чайка // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 14. – Т. 1. – С. 58.
36. Янжул И. И. Основные начала финансовой науки. Учение о государственных доходах / И. И. Янжул. – М.: Статут, 2002. – С. 197.
37. Яренко Г. Структура та організація роботи податкових органів у зарубіжних країнах / Г. Яренко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету – 2009. – № 2. – С. 126.

Розділ 9

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

9.1. Податковий контроль: поняття, зміст та елементи

Податковий контроль – система заходів, що вживаються контролюючими органами з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Головною метою податкового контролю є дієвість системи оподаткування і досягнення такого рівня ретельності (податкової дисципліни) серед платників податків, податкових агентів та інших осіб, за якого виключається порушення податкового законодавства або їх кількість є зовсім незначною.

Податковий контроль варто розуміти як діяльність уповноважених державою органів з контролю за дотриманням платниками податків, податковими агентами і платниками зборів і обов'язкових платежів правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків, зборів і обов'язкових платежів до бюджету і державних спеціалізованих фондів, а також внутрішньокорпоративну контрольну діяльність з формування бази оподаткування (сплати обов'язкових платежів і зборів) і виконання фіскальних зобов'язань з метою збалансування інтересів учасників податкових відносин, контролю за реалізацією підконтрольними суб'єктами своїх прав, зниження податкових ризиків держави, територіальних громад, господарюючих суб'єктів і населення, виявлення порушень податкового законодавства, запобігання їх виникненню, підвищення податкової культури і дисципліни платників податків (обов'язкових зборів і платежів).

Схема 9.1

**До елементів контролю за дотриманням законодавства
у сфері оподаткування належать:**

- суб'єкт податкового контролю (уповноважений контролюючий орган);
- об'єкт і предмет контролю;
- правові норми, які встановлюють повноваження суб'єктів податкового контролю, тобто забезпечують змістовність впливу і взаємозв'язки у контрольній діяльності;
- форми і методи контролю;
- порядок здійснення податкового контролю;
- заходи податкового контролю;
- види і напрями податкового контролю;
- техніка і технологія податкового контролю;
- категорії посадових осіб (кадри) податкового контролю;
- періодичність і глибина податкового контролю;
- інші.

***Відповідно до ст. 62 Податкового кодексу України, до способів
здійснення податкового контролю віднесено:***

- ведення обліку платників податків;
- інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів державної податкової служби;
- перевірки та звірки.

Увесь перерахований комплекс елементів податкового контролю є предметом податкового правового регулювання.

Податковий контроль як особливий організаційно-правовий механізм можна трактувати і в широкому, і у вузькому значенні. У широкому значенні податковий контроль охоплює всі сфери діяльності уповноважених органів, зокрема здійснення податкового обліку, податкових перевірок та інше, а також усі сфери діяльності контрольованих суб'єктів, пов'язані зі сплатою податків і зборів (облік об'єктів оподаткування, дотримання термінів і порядку сплати податків і зборів, порядок надання податкової звітності тощо). У вузькому значенні під податковим контролем розуміється тільки проведення податкових перевірок уповноваженими органами.

Схема 9.2

9.2. Облік платників податків

Облік платників податків – один зі способів податкового контролю, який ведеться з метою створення умов для здійснення органами державної податкової служби контролю за правильністю нарахування, своєчасністю і повнотою сплати податків, нарахованих фінансових санкцій, дотримання податкового й іншого законодавства.

Облік платників податків залежно від об'єктів обліку, можна поділити на наступні види:

- 1) *облік фізичних осіб* – платників податків: загальний облік фізичних осіб – платників податків; облік фізичних осіб – підприємців;
- 2) *облік юридичних осіб* – платників податків;
- 3) *облік платників податків* – відокремлених підрозділів юридичних осіб;
- 4) *облік платників податків за окремими видами податків* (наприклад, податок на додану вартість) тощо.

Під податковою реєстрацією розуміємо діяльність контролюючих органів щодо внесення інформації про юридичну або фізичну особу до відповідного реєстру (банку даних), здійснювану у порядку, визначеному законодавством України.

Взяття на облік юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів, а також самозайнятих осіб здійснюється незалежно від наявності обов'язку щодо сплати того або іншого податку та збору.

З метою проведення податкового контролю платники податків підлягають реєстрації або взяттю на облік у контролюючих органах за місцезнаходженням юридичних осіб, відокремлених підрозділів юридичних осіб, місцем проживання особи (основне місце обліку), а також за місцем розташування (реєстрації) їх підрозділів, рухомого та нерухомого майна, об'єктів оподаткування або об'єктів, які пов'язані з оподаткуванням або через які провадиться діяльність (неосновне місце обліку).

Схема 9.3

Юридичним фактом, з яким пов'язується виникнення відносин у сфері обліку платника податків, можна назвати факт передачі державним реєстратором визначених законом відомостей до контролюючого органу.

Облік платників податків ведеться з метою створення умов для здійснення контролюючими органами контролю за правильністю нарахування, своєчасністю і повнотою сплати податків, нарахованих фінансових санкцій, дотримання податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, визначаються:

- порядок обліку платників податків і зборів;
- перелік документів, які подаються для взяття на облік платників податків, а також порядок подання таких документів;
- форми заяв, свідоцтв та документів з питань реєстрації та обліку платників податків.

Контролюючі органи забезпечують достовірність даних про платників податків в Єдиному банку даних про платників податків – юридичних осіб та Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків, реєстрі платників податку на додану вартість, реєстрі неприбуткових організацій та інших реєстрах, що формуються та ведуться контролюючими органами згідно з цим Кодексом, їх захист від несанкціонованого доступу, оновлення, архівування та відновлення даних.

Схема 9.4

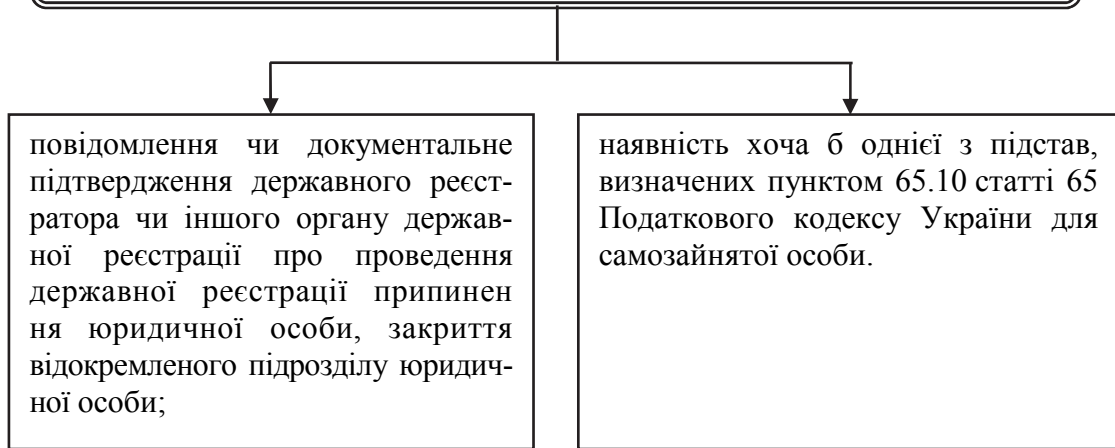
**Дані про платника податків
в інформаційних базах даних:**

- податковий номер (для юридичної особи та її відокремленого підрозділу);
- найменування для юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові для фізичної особи;
- місцезнаходження;
- дата та номер запису про взяття на облік;
- найменування та ідентифікаційний код контролюючого органу за основним місцем обліку платника податків;
- відомості про надіслання відповідним контролюючим органом державному реєстратору повідомлень у зв'язку з припиненням юридичної особи чи підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця, що передбачені законодавством.

З метою постійного забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, юридичних та фізичних осіб інформацією центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, оприлюднює на єдиному державному реєстраційному веб-порталі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та власному офіційному веб-сайті дані про взяття на облік як платників податків юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів та самозайнятих осіб не пізніше наступного робочого дня після взяття на облік.

Схема 9.5

Підстави та порядок зняття з податкового обліку

Контролюючі органи в установленому законом порядку мають право звертатися до суду про винесення судового рішення щодо:

- припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;
- відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців;
- скасування державної реєстрації змін до установчих документів.

У разі припинення юридичної особи її відокремлені підрозділи підлягають зняттю з обліку в контролюючих органах. Порядок зняття з обліку у контролюючих органах юридичних осіб, їх відокремлених підрозділів та самозайнятих осіб встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику. Договори про спільну діяльність, договори управління майном та угоди про розподіл продукції знімаються з обліку у контролюючих органах після їх припинення, розірвання, закінчення строку дії чи після досягнення мети, для якої вони були укладені, визнання їх недійсними у судовому порядку.

Схема 9.6

9.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів Державної фіскальної служби

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності контролюючих органів – комплекс заходів зі збору, опрацювання та використання інформації, необхідної для виконання органами державної фіскальної служби покладених на них функцій та завдань.

Для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючого органу використовується інформація, що надійшла від платників податків та податкових агентів, зокрема інформація яка:

- міститься в податкових деклараціях, розрахунках, звітах про використання доходів (прибутків) неприбуткової організації, інших звітних документах;
- міститься у наданих великими платниками податків в електронній формі копіях документів з обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних із визначенням об'єктів оподаткування (податкових зобов'язань), первинних документах, які ведуться в електронній формі, реєстрах бухгалтерського обліку, фінансовій звітності, інших документах, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків і зборів;
- про фінансово-господарські операції платників податків;
- про застосування реєстраторів розрахункових операцій.

Схема 9.7

**Інформація, що надається від органів виконавчої влади,
органів місцевого самоврядування та Національного банку України:**

1. Про об'єкти оподаткування, що надаються та/або реєструються такими органами. Зазначена інформація повинна містити, зокрема, вид, характеристики, індивідуальні ознаки об'єкта оподаткування (в разі наявності), за якими його можна ідентифікувати.

2. Про результати здійснення державного контролю за господарською діяльністю платника податків.

3. Що міститься у звітних документах (окрім персоніфікованої статистичної інформації), які подаються платником податків органам виконавчої влади та/або органам місцевого самоврядування.

4. Про встановлені органами місцевого самоврядування ставки місцевих податків, зборів та надані такими органами податкові пільги.

5. Про дозволи, ліцензії, патенти, свідоцтва на право провадження окремих видів діяльності, яка повинна містити, зокрема:

– найменування платника податків, якому видані такі дозволи, ліцензії, патенти;

– податковий номер або реєстраційний номер облікової картки фізичної особи;

– вид дозвільного документа;

– вид діяльності, на провадження якої видано дозвільний документ;

– дату видачі дозвільного документа;

– строк дії дозвільного документа, інформацію про припинення (зупинення) дії дозвільного документа із зазначенням підстав такого припинення (зупинення);

– сплату належних платежів за видачу дозвільного документа;

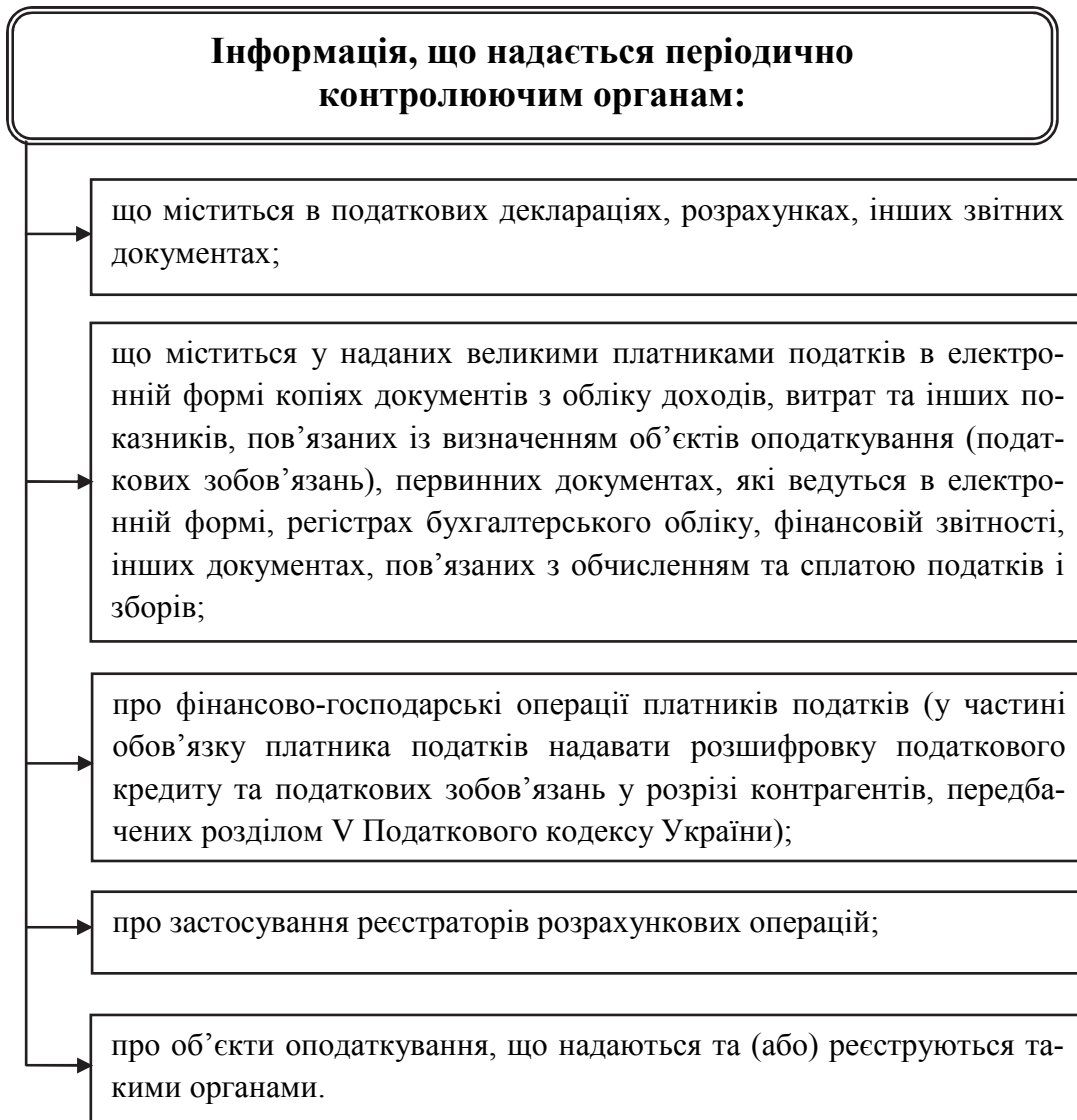
– перелік місць провадження діяльності, на яку видано дозвільний документ.

6. Про експортні та імпорتنі операції платників податків.

Від банків, інших фінансових установ – інформація про наявність та рух коштів на рахунках платника податків;

Від органів влади інших держав, міжнародних організацій або нерезидентів, за результатами податкового контролю – для інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності також використовується інша інформація, оприлюднена як така, що підлягає оприлюдненню відповідно до законодавства та/або добровільно чи за запитом надана контролюючому органу в установленому законом порядку.

Схема 9.8

Схема 9.9

9.4. Види та порядок проведення податкових перевірок

Контролюючі фіскальні органи мають право проводити камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні) та фактичні перевірки.

Камеральні та документальні перевірки проводяться контролюючими органами в межах їх повноважень виключно у випадках та у порядку, встановлених Податковим кодексом України, а фактичні перевірки – Податковим кодексом та іншими законами України, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи.

Камеральною вважається перевірка, яка проводиться у приміщенні контролюючого органу виключно на підставі даних, зазначених у податкових деклараціях (розрахунках) платника податків, та даних системи електронного адміністрування податку на додану вартість (даних органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, в якому відкриваються рахунки платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, даних Єдиного реєстру податкових накладних та даних митних декларацій).

Документальною вважається перевірка, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, дотримання роботодавцем законодавства щодо укладення трудового договору, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами) та яка проводиться на підставі податкових декларацій (розрахунків), фінансової, статистичної та іншої звітності, реєстрів податкового та бухгалтерського обліку, ведення яких передбачено законом, первинних документів, які використовуються в бухгалтерському та податковому обліку і пов'язані з нарахуванням і сплатою податків та зборів, виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також отриманих в установленому законодавством порядку контролюючим органом документів та податкової інформації, разом за результатами перевірок інших платників податків.

Схема 9.10

Умови та порядок допуску посадових осіб контролюючих органів до проведення документальних виїзних та фактичних перевірок передбачені у статті 81 Податкового кодексу України. Так, посадові особи контролюючого органу мають право приступити до проведення документальної виїзної перевірки, фактичної перевірки за наявності підстав для їх проведення та за умови пред'явлення або надіслання таких документів:

– направлення на проведення такої перевірки, в якому зазначаються дата видачі, найменування контролюючого органу, реквізити наказу про проведення відповідної перевірки, найменування та реквізити суб'єкта (прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи – платника податку, який перевіряється) або об'єкта, перевірка якого проводиться, мета, вид (документальна планова/позапланова або фактична), підстави, дата початку та тривалість перевірки, посада та прізвище посадової (службової) особи, яка проводитиме перевірку. Направлення на перевірку у такому разі є дійсним за наявності підпису керівника контролюючого органу або його заступника, що скріплений печаткою контролюючого органу;

– копії наказу про проведення перевірки, в якому зазначаються дата видачі, найменування контролюючого органу, найменування та реквізити суб'єкта (прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи – платника податку, який перевіряється) та у разі проведення перевірки в іншому місці – адреса об'єкта, перевірка якого проводиться, мета, вид (документальна планова/позапланова або фактична перевірка), підстави для проведення перевірки, визначені цим Кодексом, дата початку і тривалість перевірки, період діяльності, який буде перевірятися. Наказ про проведення перевірки є дійсним за наявності підпису керівника контролюючого органу або його заступника та скріплення печаткою контролюючого органу;

– службового посвідчення осіб, які зазначені в направленні на проведення перевірки.

Керівники і відповідні посадові особи юридичних осіб та фізичні особи – платники податків під час перевірки, що проводиться контролюючими органами, зобов'язані виконувати вимоги контролюючих органів щодо усунення виявлених порушень законів про оподаткування і підписати акт (довідку) про проведення перевірки та мають право надати заперечення на цей акт (довідку).

Схема 9.11

Тривалість перевірок

Тривалість перевірок, не повинна перевищувати 30 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва – 10 робочих днів, інших платників податків – 20 робочих днів.

Продовження строків проведення перевірок, можливе за рішенням керівника контролюючого органу не більш як на 15 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва – не більш як на 5 робочих днів, інших платників податків – не більш як на 10 робочих днів.

Тривалість перевірок, (окрім перевірок, що проводяться за наявності обставин, не повинна перевищувати 15 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва – 5 робочих днів, для фізичних осіб – підприємців, які не мають найманих працівників, за наявності умов, – 3 робочі дні, інших платників податків – 10 робочих днів.

Документальна позапланова перевірка для фізичних осіб – підприємців, які не мають найманих працівників, проводиться у строк, за два останні календарні роки, за наявності одночасно таких умов:

- платником податку подано податкову декларацію про відсутність доходів від провадження господарської діяльності;
- платник податку не зареєстрований як платник податку на додану вартість.

У контролюючих органах відсутня податкова інформація щодо:

- використання платником податку найманої праці фізичних осіб;
- відкритих платником податку рахунків у банках та інших фінансових установах.

Тривалість перевірок не повинна перевищувати 10 діб.

Схема 9.12

Подовження строку перевірки

Підстави для подовження строку перевірки:

заява суб'єкта господарювання
(у разі необхідності подання
ним документів);

змінний режим роботи
або підсумований облік
робочого часу суб'єкта
господарювання та/або його
господарських об'єктів.

Проведення документальної виїзної планової та позапланової перевірки великого платника податків може бути зупинено за рішенням керівника контролюючого органу, що оформляється наказом, копія якого не пізніше наступного робочого дня вручається платнику податків або його уповноваженому представнику під розписку або надсилається платнику податків рекомендованим листом з повідомленням про вручення, з подальшим поновленням її проведення на невикористаний строк.

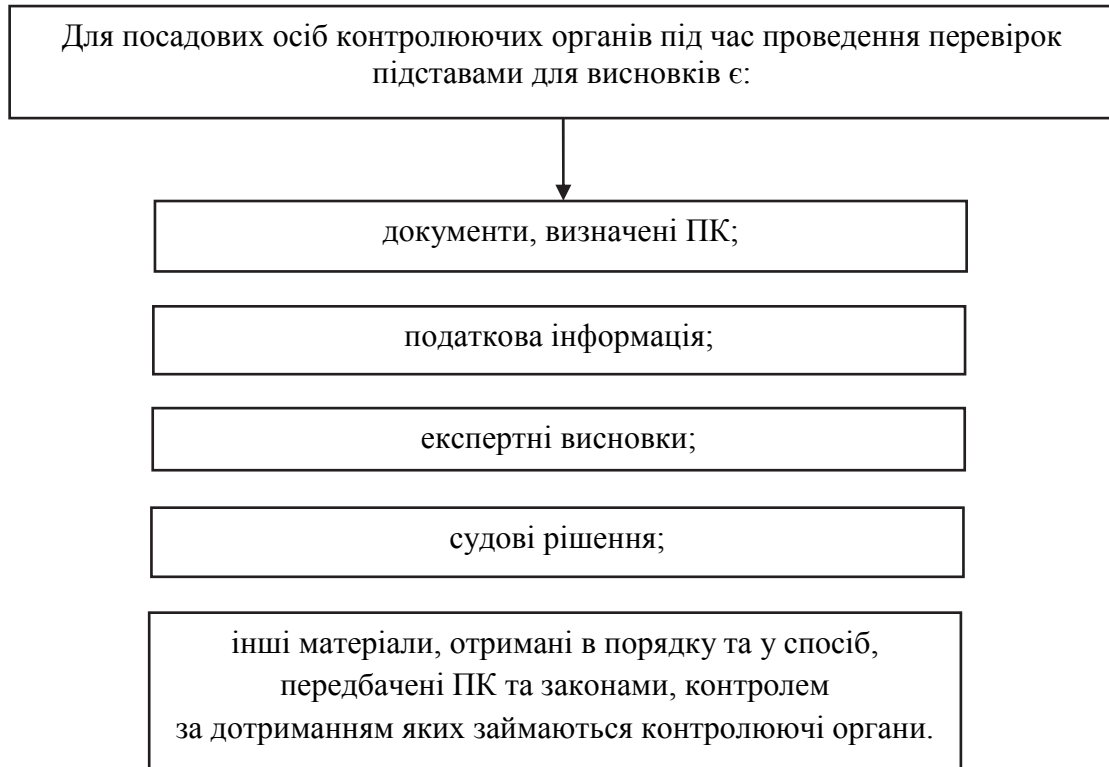
Зупинення документальної виїзної планової, позапланової перевірок перериває перебіг строку проведення перевірки в разі вручення платнику податків або його уповноваженому представнику під розписку або надіслання платнику податків рекомендованим листом з повідомленням про вручення копії наказу про зупинення документальної виїзної планової, позапланової перевірок.

У разі цього перевірка може бути зупинена на загальний строк, що не перевищує 30 робочих днів, а в разі необхідності проведення експертизи, отримання інформації від іноземних державних органів щодо діяльності платника податків, завершення розгляду судом позовів з питань, пов'язаних з предметом перевірки, відновлення платником податків утрачених документів перевірка може бути зупинена на строк, необхідний для завершення таких процедур.

Загальний термін проведення перевірок не може перевищувати 60 календарних днів.

Схема 9.13

Матеріали, які є підставами для висновків під час проведення перевірок

Платник податків зобов'язаний надати посадовим (службовим) особам контролюючих органів у повному обсязі всі документи, що належать або пов'язані з предметом перевірки. Такий обов'язок виникає у платника податків після початку перевірки.

У разі цього великий платник податків зобов'язаний також надати в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації електронного підпису підзвітних осіб копії документів з обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних із визначенням об'єктів оподаткування (податкових зобов'язань), первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків і зборів (якщо такі документи створюються ним в електронній формі), не пізніше робочого дня, наступного за днем початку документальної виїзної планової, позапланової перевірок, документальної невиїзної перевірки.

Схема 9.14

Результати перевірок

За результатами камеральної перевірки у разі встановлення порушень складається акт у двох примірниках, який підписується посадовими особами такого органу, які проводили перевірку, і після реєстрації у контролюючому органі вручається або надсилається для підписання протягом трьох робочих днів платнику податків.

Акт (довідка) документальної виїзної перевірки, складається у двох примірниках, підписується посадовими особами контролюючого органу, які проводили перевірку, та реєструється у контролюючому органі протягом п'яти робочих днів з дня, що настає за днем закінчення установленого для проведення перевірки строку (для платників податків, які мають філії та/або перебувають на консолідованій сплаті, – протягом 10 робочих днів).

Результати перевірок (окрім камеральних та електронних перевірок) оформлюються у формі акта або довідки, які підписуються посадовими особами контролюючого органу та платниками податків або їх законними представниками (у разі наявності). У разі встановлення під час перевірки порушень складається акт. Якщо такі порушення відсутні, складається довідка.

Строк складення акта (довідки) про результати перевірки не зараховується до строку проведення перевірки. У разі незгоди платника податків з висновками акта (довідки) такий платник зобов'язаний підписати такий акт (довідку) перевірки із зауваженнями, які він має право надати разом з підписаним примірником акта (довідки) або окремо у строки.

Схема 9.15

Контрольні запитання

1. *Поняття податкового контролю.*
2. *Що Ви розумієте під обліком платників податків?*
3. *Основні завдання ДФС.*
4. *Основні функції ДВС.*

Рекомендована література

1. Жигаленко О. В. Ефективність податкового контролю в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / О. В. Жигаленко. – К., 2009. – С. 23.
2. Кузьмук Н. І. Фіскальний контроль як інструмент забезпечення дотримання законодавства у сфері оподаткування / Н. І. Кузьмук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 2. – С. 247–249.
3. Литвинчук І. В. Податковий контроль: напрями удосконалення / І. В. Литвинчук, Н. М. Бурківська // Вісник ЖДТУ. – 2009. – № 2.
4. Нестеров Г. Г. Развитие механизмов налогового контроля в системе обеспечения экономической безопасности России: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Г. Г. Нестеров. – М., 2009. – 26 с.
5. Піддубна Д. В. Правове регулювання обліку платників податків як елемент податкової діяльності держави: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – С. 12.
6. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.
7. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (Із змінами, внесеними згідно із законами України від 07.07.2011 р. № 3609-VI, від 24.05.2012 р. № 4834-VI, від 04.07.2013 р. № 404-VII, від 17.07.2015 р. № 652-VIII).
8. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (Зміни, внесені підпунктом 26 розділу I Закону України від 07.07.2011 р. № 3609-VI, у частині порядку надання інформації в електронній формі набувають чинності з 01.01.2012 р.).
9. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 07.07.2011 р. № 3609-VI, від 13.04.2012 р. № 4652-VI, від 20.11.2012 р. № 5503-VI, від 24.10.2013 р. № 657-VII).
10. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112 (Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 07.07.2011 р. № 3609-VI, від 05.07.2012 р. № 5083-VI, від 04.07.2013 р. № 404-VII, від 04.07.2013 р. № 408-VII, від 28.12.2014 р. № 71-VIII, від 17.07.2015 р. № 652-VIII).
11. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112 (зі змінами та доповненнями). Із змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 07.07.2011 р. № 3609-VI, від 24.05.2012 р. № 4834-VI, від 06.12.2012 р. № 5519-VI, від 24.10.2013 р. № 657-VII, від 17.07.2015 р. № 655-VIII).
12. Теоретичні засади розвитку податкового контролю // Фінанси та банківська справа; Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 2. – С. 80.
13. Чередніченко А. П. Податковий контроль в умовах трансформаційної економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / А. П. Чередніченко. – Одеса, 2005. – С. 12.
14. Черномордов Л. И. Организационно-правовые методы и формы осуществления налогового контроля / Л. И. Черномордов // Культура народов Причерноморья. Серия Экономическая. – 2008. – № 144. – С. 57.
15. Шевчук О. Теоретичні засади розвитку податкового контролю / О. Шевчук // Фінанси та банківська справа; Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 2. – С. 77.

Розділ 10

ЗАХОДИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗІ СПЛАТИ ПОДАТКІВ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

10.1. Визначення та сплата податкових або грошових зобов'язань платника податків

Податковим обов'язком визнається обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та (або) сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені Податковим кодексом України, законами з питань митної справи.

Податкове зобов'язання – сума коштів, яку платник податків, разом податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, в порядку та строки, визначені податковим законодавством (а також сума коштів, визначена платником податків у податковому векселі та не сплачена в установленій законом строк).

Д. А. Кобильнік зазначає, що «податковим є обов'язок платників податків, який становить сукупність видових обов'язків з податкового обліку, сплати податків і зборів, податкової звітності і реалізується через безумовне виконання ними державних владних приписів».

А. О. Храбров податковий обов'язок визначає як «передбачений спеціальними законами обов'язок платників податків з дотримання відповідного законодавства, що передбачає ведення податкового обліку, сплату та звітність».

Схема 10.1

Зміст податкового боргу треба розуміти як суму грошових зобов'язань платників податків, яка заборгована ними державі.

Визначення податкового боргу:

зміст податкового боргу ґрунтується на суспільно-фінансових відносинах з приводу залучення в бюджет держави грошових коштів та сплати податкових зобов'язань платниками податків;

боржником щодо податкового боргу є суспільство як платник податків;

формою податкового зобов'язання є несплата обов'язкових платежів, які встановлені державою.

Податкова заборгованість платників податків розглядається у тісному взаємозв'язку із економічною ситуацією в державі.

Виникнення податкового боргу залежить від багатьох чинників і внутрішнього, і зовнішнього походження, зокрема, заборгованість не може існувати окремо від процесів, пов'язаних з дотриманням законодавства, що регулює бюджетні відносини.

Схема 10.2

Податковий борг – це сума узгодженого грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), але не сплаченого платником податків у встановлений Податковим кодексом України строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання.

Основні причини виникнення податкового боргу:

- значний спад виробництва та зростання цін на сировину і матеріали;
- відсутність ринків збуту продукції;
- проведення бартерних операцій;
- неплатоспроможність покупців, що тягне за собою несвоєчасне поступлення коштів на банківські рахунки та збільшення дебіторської заборгованості;
- відсутність обігових коштів;
- форс-мажорні та непередбачувані обставини;
- надмірна кредиторська заборгованість;
- невиконання умов договорів, контрактів партнерами;
- донарахування сум податків за результатами документальних перевірок підприємств у яких відсутні обігові кошти та майно.

Схема 10.3

Податкове повідомлення-рішення – письмове повідомлення контролюючого органу (рішення) про обов’язок платника податків сплатити суму грошового зобов’язання, визначену контролюючим органом у випадках, передбачених Податковим кодексом України та іншими законодавчими актами, контроль за виконанням яких покладено на контролюючі органи, або внести відповідні зміни до податкової звітності.

Податкове повідомлення-рішення або податкова вимога вважаються відкликаними, якщо:

- сума податкового боргу самостійно погашається платником податків або органом стягнення;
- контролюючий орган скасовує раніше прийняте податкове повідомлення-рішення про нарахування суми грошового зобов’язання або податкову вимогу;
- контролюючий орган зменшує нараховану суму грошового зобов’язання раніше прийнятого податкового повідомлення-рішення або суму податкового боргу, визначену в податковій вимозі;
- рішенням суду, що набрало законної сили, скасовується повідомлення-рішення контролюючого органу або сума податкового боргу, визначена в податковій вимозі;
- рішенням суду, що набрало законної сили, зменшується сума грошового зобов’язання, визначена у податковому повідомленні-рішенні контролюючого органу, або сума податкового боргу, визначена в податковій вимозі.

У разі, якщо платник податків не сплачує узгодженої суми грошового зобов’язання в установлені законодавством строки, контролюючий орган надсилає (вручає) йому ***податкову вимогу*** в порядку, визначеному для надсилання (вручення) податкового повідомлення-рішення.

Схема 10.4

10.2. Погашення податкового боргу платників податків

Джерелами погашення податкового боргу платника податків є будь-яке майно такого платника податків з урахуванням обмежень, визначених Податковим кодексом України, а також іншими законодавчими актами.

Не можуть бути використані як джерела погашення податкового боргу платника податків:

- 1) майно платника податків, надане ним у заставу іншим особам (на час дії такої застави), якщо така застава зареєстрована згідно із законом у відповідних державних реєстрах до моменту виникнення права податкової застави;
- 2) майно, яке належить на правах власності іншим особам та перебуває у володінні або користуванні платника податків, разом (але не виключно) майно, передане платнику податків у лізинг (оренду), схов (відповідальне зберігання), ломбардний схов, на комісію (консигнацію); давальницька сировина, надана підприємству для переробки, крім її частини, що надається платнику податків як оплата за такі послуги, а також майно інших осіб, прийняті платником податків у заставу чи заклад, довірче та будь-які інші види агентського управління;
- 3) майнові права інших осіб, надані платнику податків у користування або володіння, а також немайнові права, у тому числі права інтелектуальної (промислової) власності, передані в користування такому платнику податків без права їх відчуження;
- 4) кошти кредитів або позик, наданих платнику податків кредитно-фінансовою установою, що обліковуються на позичкових рахунках, відкритих такому платнику податків, суми акредитивів, що виставлені на ім'я платника податків, але не відкриті, суми авансових платежів та попередньої оплати за контрактами підприємств суднобудівної промисловості (клас 35.11 група 35 КВЕД ДК 009:2005) , отримані від замовників морських та річкових суден та інших плавучих засобів;
- 5) майно, включене до складу цілісних майнових комплексів державних підприємств, які не підлягають приватизації, разом казенних підприємств. Порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства, встановлюється Фондом державного майна України;
- 6) майно, вільний обіг якого заборонено згідно із законодавством України;
- 7) майно, що не може бути предметом застави відповідно до Закону України «Про заставу»;
- 8) кошти інших осіб, надані платнику податків у вклад (депозит) або довірче управління, а також власні кошти юридичної особи, що використовуються для виплат заборгованості з основної заробітної плати за фактично відпрацьований час фізичним особам, які перебувають у трудових відносинах з такою юридичною особою.

Якщо податковий борг виник за операціями, що виконувалися в межах договорів про спільну діяльність, у податкову заставу передається майно платника податків, який згідно з умовами договору був відповідальним за перерахування податків до бюджету та/або майно, яке внесене у спільну діяльність та/або є результатом спільної діяльності платників податків. У разі недостатності майна такого платника податків у податкову заставу передається майно інших учасників договору про спільну діяльність у розмірах, пропорційних їх участі у такій спільній діяльності.

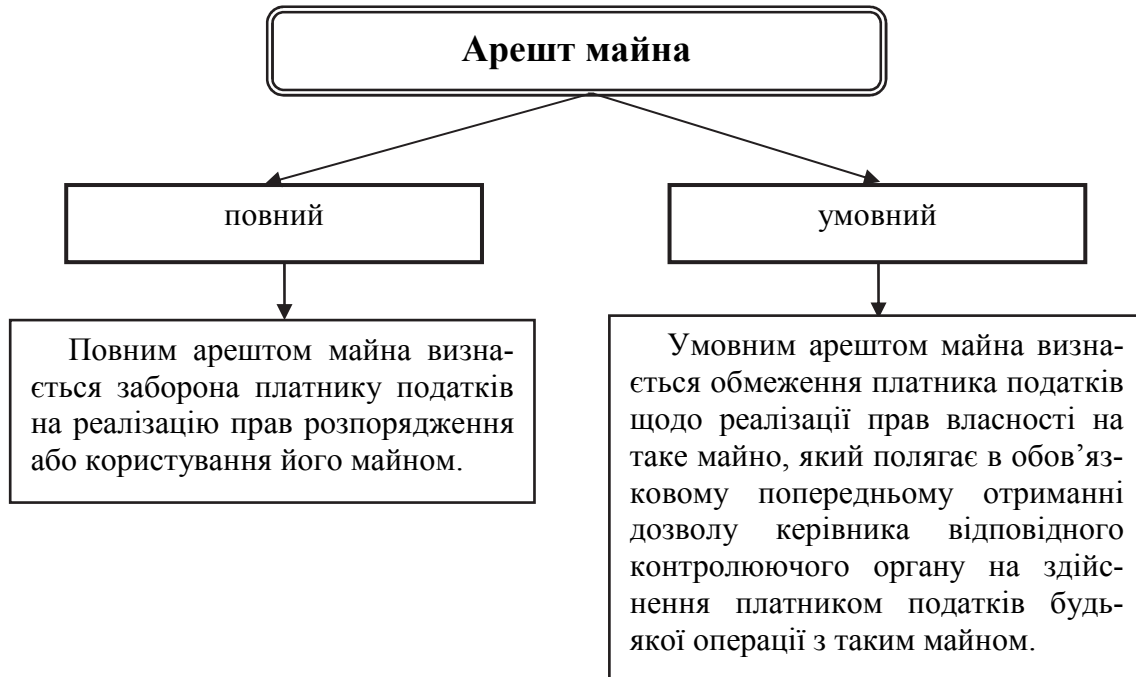
Схема 10.5

Адміністративний арешт майна платника податків (далі – арешт майна) є винятковим способом забезпечення виконання платником податків його обов'язків, визначених законом.

**Арешт майна може бути застосовано,
якщо з'ясується одна з таких обставин:**

- платник податків порушує правила відчуження майна, що перебуває у податковій заставі;
- фізична особа, яка має податковий борг, виїжджає за кордон;
- платник податків відмовляється від проведення документальної або фактичної перевірки за наявності законних підстав для її проведення або від допуску посадових осіб контролюючого органу;
- відсутні дозволи (ліцензії) на здійснення господарської діяльності, а також у разі відсутності реєстраторів розрахункових операцій, зареєстрованих у встановленому законодавством порядку, крім випадків, визначених законодавством;
- відсутня реєстрація особи як платника податків у контролюючому органі, якщо така реєстрація є обов'язковою відповідно до Податкового Кодексу, або коли платник податків, що отримав податкове повідомлення або має податковий борг, учиняє дії з переведення майна за межі України, його приховування або передання іншим особам;
- платник податків відмовляється від проведення перевірки стану збереження майна, яке перебуває у податковій заставі;
- платник податків не допускає податкового керуючого до складення акта опису майна, яке передається в податкову заставу.

Схема 10.6

Арешт майна полягає у забороні платнику податків учиняти щодо свого майна, яке підлягає арешту.

Керівник контролюючого органу (його заступник) приймає рішення про застосування арешту майна платника податків, яке надсилається:

- платнику податків з вимогою тимчасово зупинити відчуження його майна;
- іншим особам, у володінні, розпорядженні або користуванні яких перебуває майно такого платника податків, з вимогою тимчасово зупинити його відчуження.

Арешт коштів на рахунку платника податків здійснюється виключно на підставі рішення суду через звернення контролюючого органу до суду.

Звільнення коштів з-під арешту банк або інша фінансова установа здійснює за рішенням суду.

Схема 10.7

**Припинення адміністративного арешту майна
платника податків здійснюється у зв'язку з:**

- відсутністю протягом строку, зазначеного у пункті 94.10, рішення суду про визнання арешту обґрунтованим;
- погашенням податкового боргу платника податків;
- усуненням платником податків причин застосування адміністративного арешту;
- ліквідацією платника податків, а також унаслідок проведення процедури банкрутства;
- наданням відповідному контролюючому органу третьою особою належних доказів про належність арештованого майна до об'єктів права власності цієї третьої особи;
- скасуванням судом або контролюючим органом рішення керівника контролюючого органу (його заступника) про арешт;
- прийняттям судом рішення про припинення адміністративного арешту;
- пред'явленням платником податків дозволів (ліцензій) на провадження діяльності, а також документа, що підтверджує реєстрацію реєстраторів розрахункових операцій, здійснену в установленому законодавством порядку, крім випадків, визначених законодавством;
- фактичним проведенням платником податків інвентаризації основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, коштів, заразом зняття залишків товарно-матеріальних цінностей, готівки.

Рішення щодо звільнення з-під арешту майна приймається контролюючим органом протягом двох робочих днів, що наступають за днем, коли контролюючому органу стало відомо про виникнення підстав припинення адміністративного арешту.

У разі якщо рішення про звільнення майна з-під арешту прийнято щодо арешту, який було визнано судом обґрунтованим, контролюючий орган повідомляє про своє рішення відповідний суд не пізніше наступного робочого дня.

У разі якщо майно платника податків звільняється з-під адміністративного арешту у випадках, повторне накладення адміністративного арешту з підстав накладення першого арешту не дозволяється.

Схема 10.8

10.3. Податкове правопорушення як підстава фінансової відповідальності

Загальні ознаки податкового правопорушення:

діяння, тобто дії (активна форма поведінки особи) чи бездіяльність (форма поведінки особи, що пов'язана з невчиненням дій, які вона повинна була і могла вчинити через закон або взяте на себе зобов'язання);

протиправність діяння у формі дії чи бездіяльності, тобто невиконання або неналежне виконання вимог, установлених ПК України та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи;

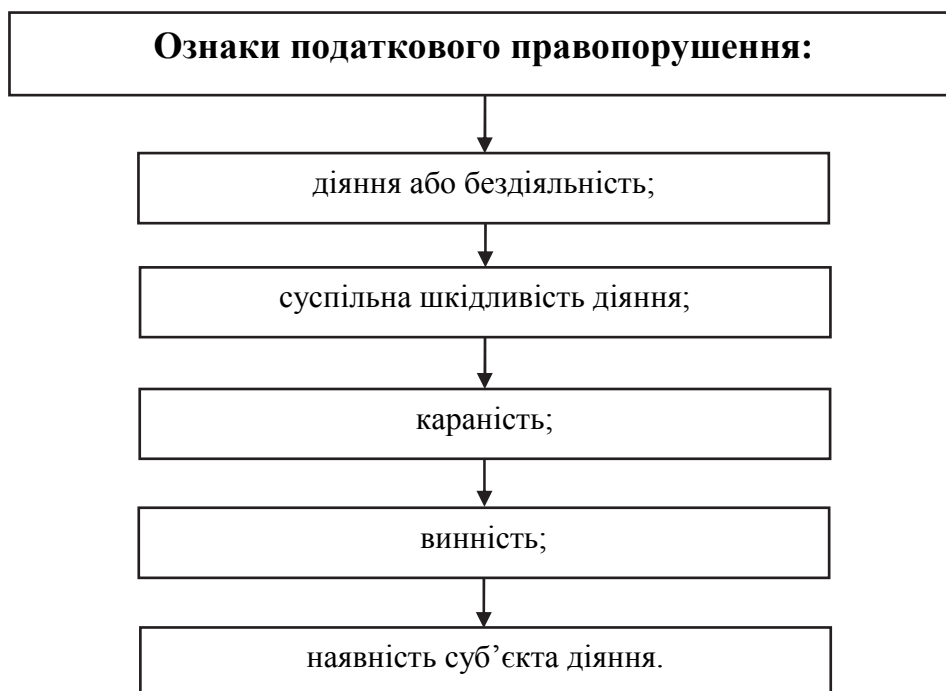
суб'єкт правопорушення – особа, яка вчиняє це правопорушення (платник податків, податковий агент, посадова особа платника податків, податкового агента, контролюючого органу, а також інші особи, зобов'язані нараховувати та сплачувати податки, збори).

Учинення платниками податків, їх посадовими особами та посадовими особами контролюючих органів порушень законів з питань оподаткування та порушення вимог, встановлених іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, тягне за собою відповідальність, передбачену Податковим Кодексом та іншими законами України.

Схема 10.9

Податкове правопорушення розуміється як протиправне діяння у формі дії чи бездіяльності платника податків, податкового агента, та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених ПК України та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, або вимог, установлених іншими нормативними актами з питань оподаткування, і за які (протиправні діяння) передбачено застосування фінансових санкцій.

Під діями в праві розуміється активна форма поведінки особи. Бездіяльність – це певна форма поведінки особи, що пов'язана з не вчиненням дій, які вона мала й могла здійснити, згідно з законом або взятим на себе зобов'язанням.

Суспільна шкідливість діяння, зокрема, заподіяння майнової шкоди суб'єктам податкових правовідносин, а також можливість такого заподіяння, протиправність, а саме, порушення суб'єктами податкових правовідносин норм податкового законодавства, винність, тобто діяння вчинюється умисно або з необережності, караність – юридичним наслідком вчинення діяння, що містить ознаки податкового правопорушення є застосування заходів фінансово-правової відповідальності.

Протиправність означає невиконання або неналежне виконання вимог, установлених ПКУ та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Схема 10.10

Податкове правопорушення

Склад податкового правопорушення – встановлена правом сукупність ознак, у разі наявності яких діяння особи вважається правопорушенням (об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, об'єктивна сторона).

Об'єктом правопорушення є суспільні відносини, що регулюються й охороняються правом.

Об'єктивна сторона правопорушення показує його вираження зовні. Зміст об'єктивної сторони становить протиправне діяння, його суспільно шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діянням і наслідками, що настали.

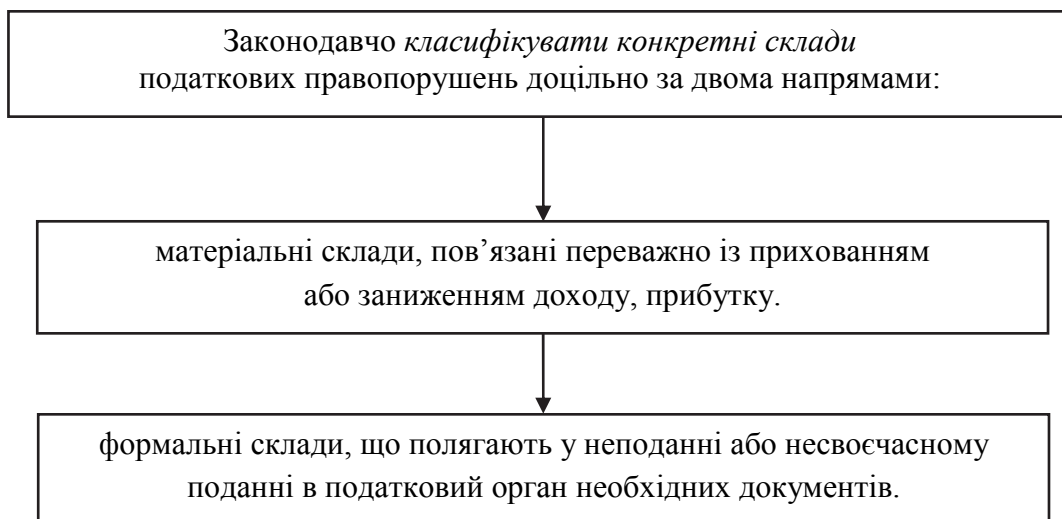
Суб'єктом правопорушення за ст. 110 ПК України визнається деліктоздатна, осудна особа, яка досягла певного віку та на яку відповідно до діючого законодавства може бути покладена юридична відповідальність.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризує внутрішню сторону правопорушення (на відміну від об'єктивної сторони, яка деталізує зовнішній вияв правопорушення), відображає індивідуальну волю особи, спрямовану на досягнення певних цілей, конкретизує психічні процеси, що відбуваються в її свідомості.

Податкове правопорушення визнається здійсненим умисно, якщо особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своїх дій (бездіяльності), бажала або свідомо допускала настання шкідливих наслідків таких дій (бездіяльності).

Податкове правопорушення визнається вчиненим з необережності, якщо особа, яка його вчинила, не усвідомлювала протиправного характеру своїх дій (бездіяльності), або шкідливого характеру наслідків, що виникли через ці дії (бездіяльність), хоча повинна була й могла це усвідомлювати.

Схема 10.11

Види податкових правопорушень

Схема 10.12

Податкове правопорушення – це протиправні діяння (дія чи бездіяльність) платників податків, податкових агентів, та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених ПКУ та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, або вимог, установлених нормативними актами з питань оподаткування Кабінету Міністрів України, Державної фіскальної служби, і за які (протиправні діяння) передбачено застосування фінансових санкцій.

Класифікація поділу податкових правопорушень:

за суб'єктним складом (податкові правопорушення, вчинені винятково фізичними особами; податкові правопорушення, вчинені тільки організаціями; податкові правопорушення, що передбачають змішаного суб'єкта відповідальності й здійснюються і фізичними особами, і організаціями);

за особливостями статусу суб'єкта правопорушення (податкові правопорушення, вчинені платниками податків і зборів; податкові правопорушення, вчинені податковими агентами; податкові правопорушення, вчинені банками; податкові правопорушення, вчинені іншими зобов'язаними особами);

за особливостями об'єктивної сторони податкового правопорушення (податкові правопорушення, вчинені діями суб'єктів правопорушень; податкові правопорушення, вчинені внаслідок діяльності; податкові правопорушення, вчинені як результат сукупності дії і бездіяльності й т. ін.).

Податкова відповідальність є видом фінансової відповідальності, яка полягає в застосуванні фінансових санкцій за здійснення податкового правопорушення уповноваженими на те державними органами до платників податків і податкових агентів та виявляється у вигляді застосування до порушників установлених податковим законодавством заходів державного примусу, що іменуються податковими санкціями.

Схема 10.13

Податкові правопорушення варто розглядати за такими критеріями:

правопорушення, що пов'язані з невиконанням податкових зобов'язань (ст. 126 – порушення правил сплати (перерахування) податків; ст. 127 – порушення правил нарахування, утримання та сплати (перерахування) податків у джерела виплати; ст. 122 – порушення правил застосування спрощеної системи оподаткування фізичною особою – підприємцем);

правопорушення, що посягають на встановлений порядок у цілях оподаткування (ст. 117 – порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) в органах державної податкової служби; ст. 118 – порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків; ст. 128 – неподання або подання з порушенням строку банками чи іншими фінансовими установами податкової інформації органам державної податкової служби);

правопорушення, що впливають на порядок виконання податкового обов'язку (ст. 119 – порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб – платників податків; ст. 120 – неподання або несвоєчасне подання податкової звітності або невиконання вимог щодо внесення змін до податкової звітності; ст. 121 – порушення встановлених законодавством строків зберігання документів з питань обчислення і сплати податків та зборів, а також документів, пов'язаних із виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи);

правопорушення, що пов'язані з недотриманням установлених умов погодження (ст. 124 – відчуження майна, яке перебуває в податковій заставі, без згоди органу державної податкової служби; ст. 125 – порушення порядку отримання й використання торгового патенту).

Схема 10.14

10.4. Фінансові санкції за порушення податкового законодавства

Встановлення фінансової відповідальності – це прийняття та набуття чинності нормативним актом, що містить опис ознак податкового правопорушення, вид і розмір фінансової санкції за його вчинення.

Фінансова відповідальність застосовується у вигляді *штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) або пені*.

Штрафна санкція (фінансова санкція, штраф) – плата у вигляді фіксованої суми та (або) відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Порушення встановленого порядку взяття на облік (реєстрації) у контролюючих органах (ст. 117 Податкового кодексу України).

Порушення строку та порядку подання інформації про відкриття або закриття банківських рахунків (ст. 118 Податкового кодексу України).

Порушення платником податків порядку подання інформації про фізичних осіб – платників податків (ст. 119 Податкового кодексу України).

Неподання або несвоєчасне подання податкової звітності або невиконання вимог щодо внесення змін до податкової звітності (ст. 120 Податкового кодексу України).

Порушення встановлених законодавством строків зберігання документів з питань обчислення і сплати податків та зборів, а також документів, пов'язаних із виконанням вимог іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи (ст. 121 Податкового кодексу України).

Порушення правил застосування спрощеної системи оподаткування фізичною особою – підприємцем (ст. 122 Податкового кодексу України).

Штрафні (фінансові) санкції (штрафи) у разі визначення контролюючим органом суми податкового зобов'язання (ст. 123 Податкового кодексу України).

Схема 10.15

Порушення вимог до договорів довгострокового страхування життя чи договорів страхування в межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема, страхування додаткової пенсії (ст.123-1 Податкового кодексу України).

Відчуження майна, яке перебуває у податковій заставі, без згоди контролюючого органу (ст. 124 Податкового кодексу України).

Порушення порядку отримання та використання торгового патенту (ст. 125 Податкового кодексу України).

Порушення правил сплати (перерахування) податків (ст. 126 Податкового кодексу України).

Порушення правил нарахування, утримання та сплати (перерахування) податків у джерела виплати (ст. 127 Податкового кодексу України).

Неподання або подання з порушенням строку банками чи іншими фінансовими установами податкової інформації контролюючим органам (ст. 128 Податкового кодексу України).

Порушення правил вивезення нафтопродуктів, палива моторного альтернативного та скрапленого газу з території акцизного складу(ст. 128-1 Податкового кодексу України).

Вивезення нафтопродуктів, палива моторного альтернативного та скрапленого газу з території акцизного складу або транспортування такої продукції без відмітки представника контролюючого органу на товарно-транспортній накладній про погодження відпуску тягнуть за собою накладання штрафу – 200% вартості вивезеної або транспортованої продукції, але не менше 15 000 гривень.

Схема 10.16

Нарахування пені

Пеня – сума коштів у вигляді відсотків, нарахованих на суми грошових зобов'язань, не сплачених у встановлені законодавством строки.

Пеня нараховується:

1) після закінчення встановлених цим Податковим кодексом України строків погашення узгодженого грошового зобов'язання на суму податкового боргу нараховується пеня;

2) у день настання строку погашення податкового зобов'язання, нарахованого контролюючим органом або платником податків у разі виявлення його заниження на суму такого заниження та за весь період заниження (а також за період адміністративного та/або судового оскарження);

3) у день настання строку погашення податкового зобов'язання, визначеного податковим агентом під час виплати (нарахування) доходів на користь платників податків – фізичних осіб, та/або контролюючим органом під час перевірки такого податкового агента.

Нарахування пені закінчується:

1) у день зарахування коштів на відповідний рахунок органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів та/або в інших випадках погашення податкового боргу та/або грошових зобов'язань;

2) у день проведення взаєморозрахунків непогашених зустрічних грошових зобов'язань відповідного бюджету перед таким платником податків;

3) у день запровадження мораторію на задоволення вимог кредиторів (у разі винесення відповідної ухвали суду у справі про банкрутство або прийнятті відповідного рішення Національним банком України);

4) під час прийняття рішення щодо скасування або списання суми податкового боргу (його частини).

Схема 10.17

Для цілей обчислення пені строком сплати митних платежів вважається:

1) під час використання товарів в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано звільнення (умовне звільнення) від оподаткування митними платежами, – перший день, коли особою було порушено обмеження щодо користування та розпорядження товарами;

2) у разі порушення вимог і умов митних процедур, що відповідно до податкового законодавства тягне за собою обов'язок щодо сплати митних платежів – день здійснення такого порушення. Якщо такий день установити неможливо – строком сплати митних платежів вважається день початку дії відповідної митної процедури;

3) в інших випадках – день виникнення обов'язку щодо сплати митних платежів.

У разі якщо платник податків до початку його перевірки контролюючим органом самостійно виявляє факт заниження податкового зобов'язання та погашає його, пеня не нараховується.

Це правило не застосовується, якщо:

а) платник податків не подає податкову декларацію за період, протягом якого відбулося таке заниження;

б) судом встановлено вчинення злочину посадовими особами платника податків або фізичною особою – платником податків щодо умисного ухилення від сплати зазначеного податкового зобов'язання.

Що стосується фінансової відповідальності платника податків за несвоєчасну сплату або несплату податків згідно ПК України, розглянемо встановлені Податковим Кодексом штрафи на прикладі штрафів за несвоєчасну сплату або несплату податку на прибуток, оскільки саме цей податок в Україні має значне фінансове значення та широкі можливості для регулювання і стимулювання підприємницької діяльності.

Схема 10.18

10.5. Адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення податкового законодавства

Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері оподаткування – це відповідальність, яка застосовується до фізичних та юридичних осіб, банків та інших фінансових установ, посадових осіб державних органів в Україні та полягає у застосуванні відповідними контролюючими органами адміністративних стягнень за правопорушення у сфері оподаткування в адміністративно-процесуальному порядку.

Ознаки адміністративної відповідальності у сфері оподаткування:

- встановлюються винятково законами України;
- має публічний характер відносин, що відносяться до предмета її регулювання;
- настає, переважно, у позасудовому порядку;
- правом притягнення до відповідальності наділені спеціально уповноважені контролюючі органи держави;
- суб'єктами відповідальності є платники податків, зборів та інших 17 обов'язкових платежів (фізичні і юридичні особи), банки та інші фінансові установи, посадові особи контролюючих органів України;
- здійснюється завдяки застосуванню компенсаційно-відновлювальних заходів;
- фактичною підставою застосування заходів такої відповідальності є вчинення правопорушення у сфері оподаткування;
- спрощений порядок притягнення до відповідальності та розгляду справ про правопорушення і накладання стягнень на винних осіб.

Схема 10.19

**КУПАП передбачає відповідальність
за наступні види порушень у сфері оподаткування:**

- порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків (ст. 163-1 КУПАП);
- неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов'язкових платежів) (ст. 163-2 КУПАП);
- невиконання законних вимог посадових осіб органів доходів і зборів (ст. 163-3 КУПАП);
- порушення порядку утримання та перерахування податку на доходи фізичних осіб і подання відомостей про виплачені доходи (ст. 163-4 КУПАП);
- порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат (ст. 164-1 КУПАП);
- порушення законодавства з фінансових питань (ст. 164-2 КУПАП);
- зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного збору встановленого зразка (ст. 164-5 КУПАП);
- порушення законодавства про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 165-1 КУПАП);
- порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття (ст. 165-3 КУПАП);
- порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності (ст. 165-4 КУПАП);
- порушення законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності (ст. 165-5 КУПАП);
- порушення вимог фінансового контролю (ст. 172-6 КУПАП).

Схема 10.20

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

За скоєння злочину – ухилення від сплати податків, законодавцем передбачено кримінальну відповідальність, яка визначена ст. 212 Кримінального кодексу України.

Об'єктивна сторона основного складу злочину характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак:

- діяннями у вигляді ухилення від сплати податків і зборів;
- наслідками у вигляді збитку держави в значних розмірах;
- причинним зв'язком між діяннями і наслідками.

Усі способи ухилення від сплати обов'язкових платежів можна об'єднати в такі основні групи:

- неподання документів, пов'язаних з розрахунком і сплатою податків, зборів (податкових декларацій, розрахунків та ін.);
- заниження сум податків і зборів;
- приховування або заниження об'єктів оподаткування;
- неутримання або неперерахування до бюджету сум податку на прибуток з громадян, яким виплачувалися доходи;
- неповідомлення (приховування) про втрату права на пільги щодо податків, зборів.

Неподання документів.

Заниження об'єктів оподаткування.

Приховування об'єктів оподаткування.

Кримінальним законодавством передбачено такі види покарань, які можуть застосовуватись до платників, визнаних винними у вчиненні злочину, пов'язаного з ухиленням від сплати податків:

- штраф (застосовується і як основний вид покарання, і як додатковий);
- позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю (застосовується як додатковий вид покарання);
- виправні роботи (і як основний, і як додатковий);
- конфіскація майна (додатковий вид покарання);
- арешт (основний вид);
- обмеження волі (основний);
- позбавлення волі на певний строк (основний).

Схема 10.21

Контрольні запитання

1. У якому порядку визначається сума податкових або грошових зобов'язань?
2. За допомогою яких процедур погашається податковий борг платників податків?
3. Охарактеризуйте склад та ознаки податкового правопорушення.
4. Назвіть основні фінансові санкції за порушення податкового законодавства.
5. За які діяння у сфері оподаткування наступає адміністративна та кримінальна відповідальність?

Рекомендована література

1. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за 2014 рік // Генеральна прокуратура України. – 2015. – 72 с.
2. Брич Л. П. Кримінально-правова кваліфікація ухилення від оподаткування в Україні / Л. П. Брич, В. О. Навроцький. – К.: Атіка, 2000. – С. 34.
3. Десятнюк О. М. Управління податковим боргом: навч. посібник / О. М. Десятнюк, Т. Я. Маршалок. – Тернопіль: Вектор, 2013. – С. 12; 13; 34.
4. Кобильнік Д. А. Правове регулювання пільг при оподаткуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д. А. Кобильнік. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. – С. 26.
5. Ковтун В. М. Податкове правопорушення як підстава фінансової відповідальності / В. М. Ковтун // Порівняльно-аналітичне право, 2014. – № 5. – С. 258; 259.
6. Кравцова Т. М. Окремі аспекти фінансової відповідальності платника податків за не своєчасну сплату податку на прибуток / Т. М. Кравцова, Ю. В. Божко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія право. – 2014. – Вип. 24. – Т. 3. – С. 72; 73; 75.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
8. Куслій В. О. Податкове правопорушення: поняття, ознаки, умови виникнення / В. О. Куслій // Право і суспільство. – 2014. – № 1–2. – С. 193.
9. Лист Вищого адміністративного суду України від 22.04.2011 року № 571/11/13-11 та від 09.04.2011 року № 1017/11/13-12 щодо розгляду справ про стягнення коштів за податковим боргом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua
10. Новицький А. О. Особливості застосування відповідальності за правопорушення у податковій сфері / А. О. Новицький // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2013. – № 2 (61). – С. 23.
11. Огороднікова І. І. Адміністративна відповідальність за правопорушення в сфері оподаткування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. І. Огороднікова; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2012. – С. 15; 17.
12. Податкове право: навч. посібник / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, О. В. Покотаєва та ін.; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміло. – К.: Хай-Тек Прес, 2013. – С. 130–132.
13. Податкове право: навч.-метод. посібник / за заг. ред. В. Л. Ортинського. – Львів: ННІПП НУ «ЛП», 2014. – С. 483.
14. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.
15. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112. (Зі змінами і доповненнями, внесеними згідно із законами України від 07.07.2011 р. № 3609-VI, від 24.05.2012 р. № 4834-VI).
16. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112. (Доповнено статтею 123-1 згідно із Законом України від 28.12.2014 р. № 71-VIII).
17. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 28. – Ст. 205 (зі змінами та доповненнями).

18. Федоров В. А. Види державного боргу України / В. А. Федоров // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 563.

19. Хоменко В. П. Гуманізація кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): вітчизняний та зарубіжний досвід / В. П. Хоменко // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 28.

20. Храбров А. О. Правове регулювання виникнення, зміни і припинення податкового обов'язку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А. О. Храбров. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. – С. 16.

Розділ 11

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ

11.1. Державний борг: поняття та види

Напрями впливу державного боргу:

- вплив «ізольованого» обсягу державної заборгованості;
- вплив державного боргу на бюджетні показники і нормативи;
- вплив державної заборгованості на альтернативні можливості фінансування державних витрат (кредитного і податкового).

Зміст державного боргу:

- по-перше, про певні суми грошових зобов'язань держави на певну визначену дату;
- по-друге, всі непогашені боргові зобов'язання держави охоплюють і основну суму боргу, і нараховані по них відсотки;
- по-третє, державний борг включає зобов'язання держави відносно юридичних та фізичних осіб (внутрішній державний борг) та до іноземних держав, іноземних юридичних осіб (зовнішній державний борг).

Схема 11.1

Державний борг

Державний борг, становить заборгованість держави в процесі формування і використання додаткових грошових ресурсів держави за рахунок тимчасово вільних грошових коштів юридичних і фізичних осіб, іноземних держав, іноземних юридичних осіб, відрізняється низкою ознак, серед яких такі:

1. *Характер та особливості правового статусу кредиторів:*

- а) юридичні та фізичні особи – власники державних цінних паперів;
- б) іноземні держави, іноземні юридичні особи.

2. *Позичальник – держава, в особі Уряду України.*

3. *Гарантується всім майном, що є у загальнодержавній власності.*

4. *Право емісії закріплюється за:*

- а) урядом;
- б) органами місцевого самоврядування.

5. *Сфера розміщення боргових зобов'язань:*

- а) тільки на внутрішньому ринку;
- б) тільки на зовнішньому ринку;
- в) змішана.

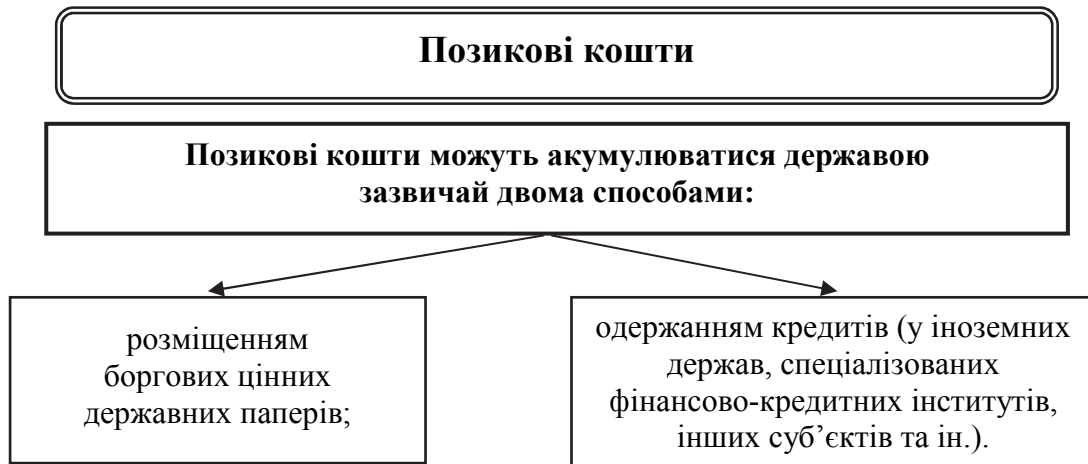
6. *Наявність номінальної вартості (зазначеної на борговому зобов'язанні і підтверджуючої суму, яку отримав і використовує емітент) і реальної вартості (за якою боргове зобов'язання може реалізовуватися на вільному ринку).*

7. *Регулювання умов погашення позик (з правом дострокового погашення або без; одноразово або частинами тощо).*

8. *Забезпеченість боргових зобов'язань.*

Схема 11.2

У п. 16 ст. 2 Бюджетного кодексу України нормативно закріплено поняття *державного боргу* (борг Автономної Республіки Крим чи борг місцевого самоврядування) – загальна сума заборгованості держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави (Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування), включаючи боргові зобов'язання держави (Автономної Республіки Крим чи міських рад), що вступають у дію внаслідок виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору.

Зовнішній державний борг України – це сукупність заборгованості держави за позичками на зовнішньому ринку перед іноземними державами, організаціями і особами.

Державний борг – сукупність зобов'язань органів державної влади всіх рівнів перед нерезидентами за непогашеними позиками та нарахованими відсотками, а також зобов'язань підприємств, гарантованих органами державної влади. Він складається з: позик на фінансування державного бюджету та погашення зовнішнього державного боргу; позик на підтримку національної валюти; позик на фінансування інвестиційних та інституціональних проектів; державних гарантій, що надаються Кабінетом Міністрів України для кредитування проектів, фінансування яких передбачено Державним бюджетом України; інших гарантій.

Схема 11.3

Інституційна система міжнародних і валютно-фінансових відносин охоплює численні міжнародні організації

Спеціалізовані інститути ООН:

- Міжнародний валютний фонд;
- Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
- Міжнародна асоціація розвитку;
- Міжнародна фінансова корпорація, Світовий банк.

Відносини України з міжнародними фінансовими організаціями юридично зумовлюються Законом України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» та угодами між Україною і вказаними організаціями.

Програми кредитування Світовим банком передбачають низку операцій, кожна з яких стосується конкретних вимог, пов'язаних з перебудовою і капіталовкладеннями. Співробітництво з Міжнародним валютним фондом пов'язане з регулюванням валютно-кредитних відносин і наданням Україні допомоги під час валютних ускладнень шляхом коротко- і середньострокових кредитів. З Європейським банком реконструкції і розвитку Україна співпрацює за такими напрямками, як енергетика і телекомунікації. Головним призначенням кредитів «стенд-бай» є кредитування макроекономічних програм у країнах – членах МВФ. Кошти надаються окремими порціями (траншами) через встановлені проміжки часу. Хід виконання кредитної угоди контролюється за допомогою цільових критеріїв. З їх досягненням позичальник отримує наступну порцію кредиту. Програми спрямовані на використання переважно ринкового регулювання економіки, мають дефляційний характер.

Схема 11.4

**Заборгованість держави можна розглядати
як сукупність трьох складових:**

поручительського зобов'язання – зобов'язань, що виникають у разі надання державою (або уповноваженими нею органами) певних гарантій (під час експортно-імпортних операцій, підтриманні малого бізнесу і т. ін.);

витратно-бюджетних зобов'язань – зобов'язань за затвердженими показниками видатків бюджетів, фактичні виплати за якими не відбулися (заборгованість по виплатах соціальних допомог, пенсій, заробітної плати працівникам бюджетних підприємств і організацій);

позикових зобов'язань – грошових зобов'язань, що виникли внаслідок позики державою грошових коштів. Саме ця форма зобов'язань виникає на підставі й у формі позики і є, фактично, державним боргом.

Д. Л. Головачов наголошує на ще одному виді державної заборгованості – борги, пов'язані з фінансуванням державою системи пенсійного забезпечення і соціального страхування в майбутньому. Ще одним із видів державної заборгованості є борги, пов'язані з фінансуванням державою системи обов'язкового пенсійного забезпечення та соціального страхування в майбутньому.

Державний борг можна розглядати як сукупність зобов'язань органів державної влади всіх рівнів перед нерезидентами за непогашеними позиками та нарахованими відсотками, а також зобов'язань підприємств, гарантованих органами державної влади.

Схема 11.5

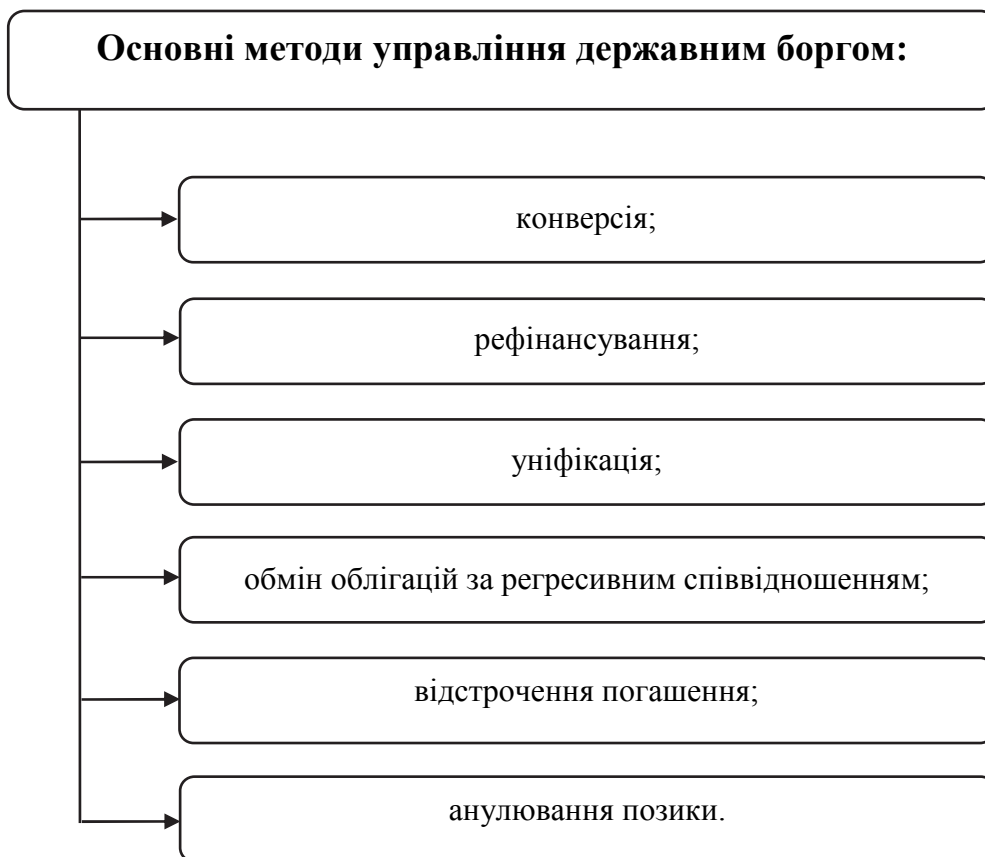
11.2. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом

Управління державним боргом

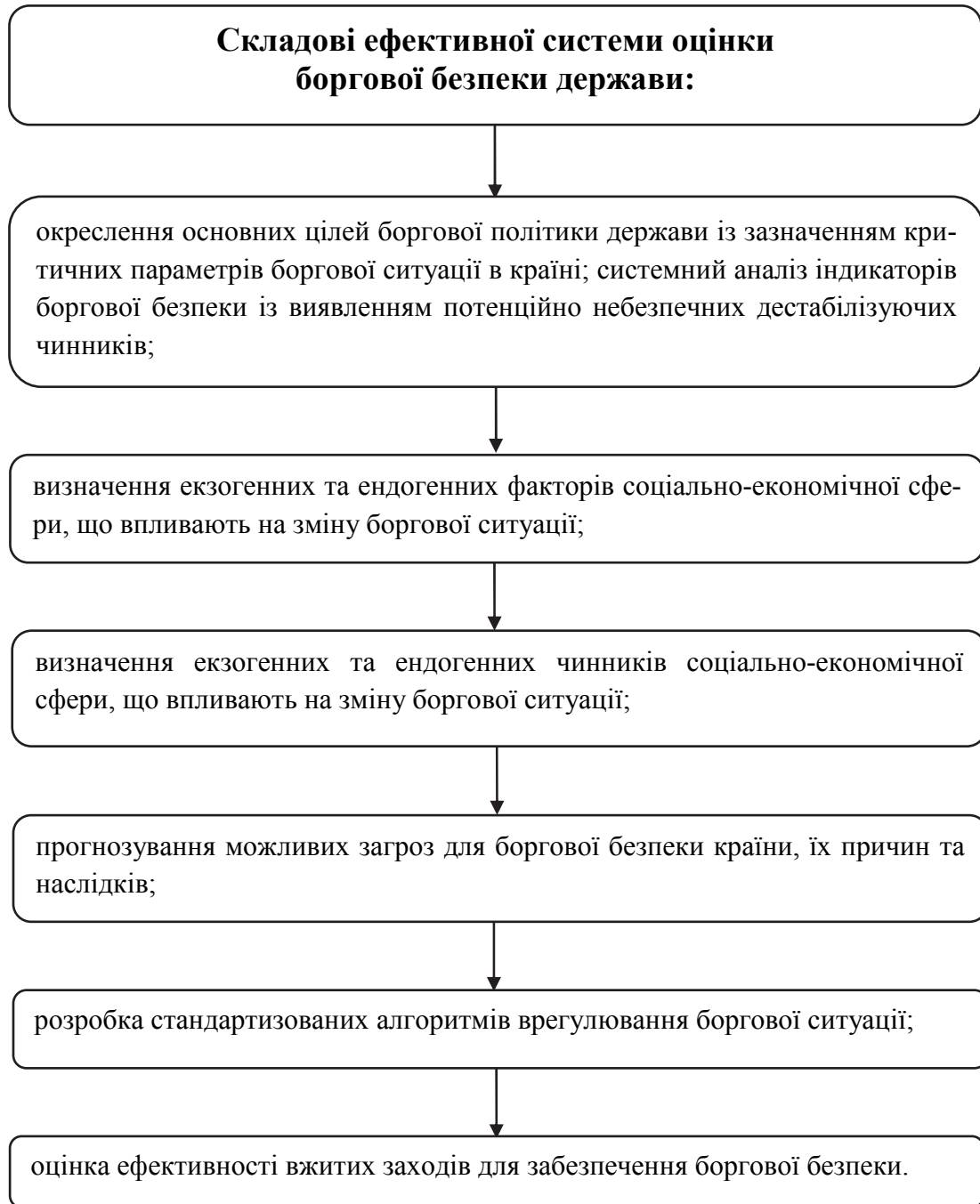
У широкому значенні управління державним боргом охоплює діяльність держави в усіх напрямках, що впливає на стан державної заборгованості (в галузі бюджету, особливо при управлінні бюджетним дефіцитом; в галузі податкового регулювання – в разі збільшення або зменшення податкового тиску; в галузі банківської діяльності – під час обслуговування державної заборгованості і т. ін.).

У вузькому значенні управління державним боргом охоплює діяльність, пов'язану з випуском та розміщенням державних боргових зобов'язань; обслуговуванням, погашенням та рефінансуванням державного боргу; регулюванням ринку цінних паперів; залученням та обслуговуванням зовнішніх державних позик. Обслуговування державного внутрішнього боргу України здійснюється Мінфіном України через банківську систему України шляхом проведення операцій з розміщення облігацій внутрішніх державних позик, інших цінних паперів, їх погашення і виплати доходів по них у відсотках та інших передбачених законодавством формах.

Схема 11.6

Схема 11.7

Схема 11.8

11.3. Поняття та значення державного кредиту

Державний (публічний) кредит становить врегульовані нормами права правовідносини з акумуляції державою або територіальними громадами тимчасово вільних грошових коштів національних юридичних та фізичних осіб, іноземних держав та міжнародних організацій, що одержуються на умовах платності, строковості, забезпеченості та зворотності з метою зменшення дефіциту відповідного бюджету або фінансування загальнодержавних та місцевих інвестиційних програм та регулювання грошового обігу.

Зміст державного кредиту розкривається в характерних рисах:

- а) має добровільний і договірний характер;
- б) позичальником є держава, кредиторами – юридичні і фізичні особи;
- в) коштами забезпечення державних позик є все державне майно;
- г) має поворотний, платний, терміновий характер;
- д) кошти, виручені за рахунок державного кредиту, спрямовуються на мінімізацію бюджетного дефіциту;
- е) застосовується завдяки розміщенню державних цінних паперів.

Держава як суб'єкт економічних відносин для покриття своїх витрат залучає не тільки доходи бюджету, але і додаткові, сформовані на позиковій основі, фінансові ресурси. Унікальним способом їхнього одержання є державний кредит.

Схема 11.9

**Державний кредит як самостійна форма
кредитних відносин відрізняється
від банківського кредиту низкою особливостей:**

1. **Потреба держави в кредиті.** Виникає в держави в разі фінансових утруднень, необхідності врегулювати розрив між грошовою масою в обігу і товарними ресурсами. Державний кредит використовується, насамперед, на покриття бюджетного дефіциту.

2. **Умови угоди.** Умовою угоди в разі державного кредиту, економічні інтереси учасників відособлені, тому потрібно забезпечити економічну зацікавленість кредиторам для добровільного передання коштів у користування позичальника. Для цього держава бере на себе зобов'язання виплачувати кредиторам визначений дохід. Винагорода кредиторів при державному кредиті є стимулом реалізації відособлених економічних інтересів кредиторів і позичальників.

3. **Цільове призначення.** Державний кредит використовується глобально й опосередковує платежі товарного і нетоварного призначення. Ресурси, що мобілізуються за допомогою державного кредиту, витрачаються державою відповідно за поточними потребами народного господарства і для фінансування надзвичайних витрат.

4. **Термін повернення позички.** У державному кредиті такої регламентації немає. Відносини між учасниками формуються на добровільних засадах.

5. **Здатність збільшувати чи скорочувати грошову масу.** Державний кредит завжди є засобом скорочення грошей у обігу.

Схема 11.10

11.4. Особливості державного кредитування в Україні

Управління державним кредитом можна розглядати як сукупність трьох складників:

- 1) управління державним кредитуванням, яке є складовою бюджетного менеджменту;
- 2) управління державним боргом;
- 3) управління наданням та погашенням державних гарантій.

Міжнародний державний кредит, що становить сукупність відносин, у яких держава виступає на світовому фінансовому ринку в ролі позичальника або кредитора.

В Україні основною формою державних запозичень є державні цінні папери, які відіграють важливу роль в економіці та виконують багато функцій. Державні цінні папери є потужним інструментом боргового фінансування. Вони випускаються Міністерством фінансів України, що, своєю чергою, виступає гарантом їх своєчасного погашення.

Національний банк України є генеральним агентом МФУ з обслуговування випуску облігацій на первинному ринку, депозитарієм державних облігацій, контролюючим органом та дилером на вторинному ринку.

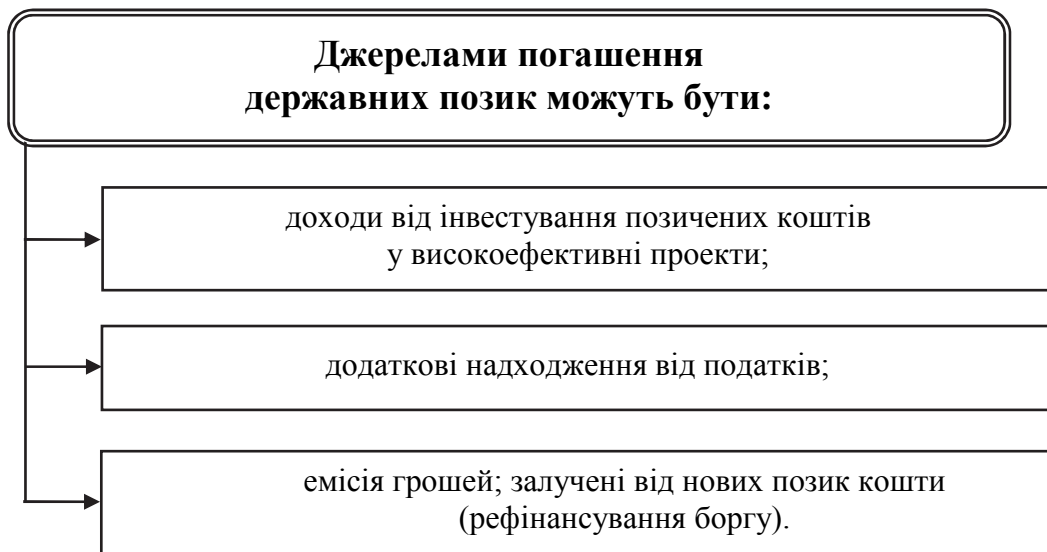
Схема 11.11

Ринок державних запозичень

Ринок державних запозичень є важливим елементом економіки будь-якої країни. Ефективне та раціональне використання механізму державних боргових зобов'язань можуть позитивно впливати на інвестиційні процеси в країні:

- спрямування коштів, залучених унаслідок випуску державних цінних паперів, на інноваційно-інвестиційні цілі впливає на фінансування новітніх пріоритетних проектів, що, своєю чергою, сприяє забезпеченню економічного зростання держави;
- за умови стабільної економічної ситуації в країні державні цінні папери є низькоризиковими і високоліквідними активами, які приносять постійний дохід, тому вони є вагомим інвестиційним інструментом. Також, державні цінні папери є орієнтиром для визначення дохідності відносно інших фінансових інструментів;
- використання державних цінних паперів для фінансування соціальних видатків державного бюджету в короткостроковому періоді надає можливість управляти макроекономічною ситуацією за рахунок збільшення попиту на товари і послуги в країні.

Схема 11.12

Юридичні та фізичні особи на добровільній основі купують державні цінні папери, здійснюють внутрішні позики, але навряд чи в цьому разі можна ставити знак рівності між подібними відносинами і диспозитивними. Відносини державного кредитування (йдеться про внутрішній кредит) диспозитивні на стадії виникнення, але подальший їх розвиток, реалізація, припинення не регулюються договірними умовами та методами. Придбання державних цінних паперів є добровільним, але всі умови кредитних відносин визначені державою в безумовному, односторонньому порядку (термін, платність, види, підстави припинення та зміни). Позичальник визначає умови позики і кредитори не можуть їх коригувати.

Схема 11.13

**Науково-практичні рекомендації
щодо раціонального залучення й ефективного
використання державних позик:**

→ формування цілісної системи законодавчого забезпечення регулювання всіх питань, пов'язаних з державним боргом;

→ запровадження єдиних національних стандартів обліку та поширення інформації про державний борг, а також адаптація та гармонізація статистичних даних про державний борг з міжнародними стандартами;

→ підвищення ефективності використання кредитних ресурсів завдяки спрямуванню їх на продуктивні інвестиції з метою сприяння економічному розвитку для того, щоб держава могла погашати та обслуговувати борги;

→ розвиток внутрішнього ринку капіталів з метою зниження вартості обслуговування внутрішніх боргових зобов'язань;

→ урегулювання питання умовних зобов'язань унаслідок зменшення частки і обсягів гарантованого боргу, запровадження механізму часткового перекладання ризиків умовних зобов'язань та витрат на їх виконання на прямих одержувачів позикових коштів або на кредиторів;

→ оптимізація валютної структури державного боргу, структури зобов'язань залежно від термінів погашення та відсоткових ставок;

→ управління графіком боргових платежів, головними складовими якого є забезпечення відсутності періодів найбільших навантажень, а також здійснення основних виплат у періоди економічного зростання.

Схема 11.14

**Фінансово-правові відносини
в галузі державного кредиту
характеризуються такими рисами:**

→ акумульовані державою тимчасово вільні кошти юридичних та фізичних осіб використовуються на зменшення бюджетного дефіциту;

→ угоді про державну позику передуює прийняття закону про Державний бюджет на поточний рік, яким деталізуються розміри й інші умови позики;

→ держава у грошових відносинах є позичальником і гарантом боргу;

→ держава в односторонньому порядку визначає умови позики.

Призначення державного кредиту полягає насамперед у тому, що він є засобом мобілізації державою додаткових фінансових ресурсів. За дефіцитності державного бюджету додатково мобілізовані фінансові ресурси спрямовуються на покриття різниці між бюджетними доходами і видатками. При позитивному бюджетному сальдо мобілізовані за допомогою державного кредиту засоби прямо використовуються для фінансування економічних і соціальних програм. Це означає, що такий кредит, будучи засобом збільшення фінансових можливостей держави, може бути важливим чинником щодо прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Схема 11.15

11.5. Державні позики

Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення облігацій строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

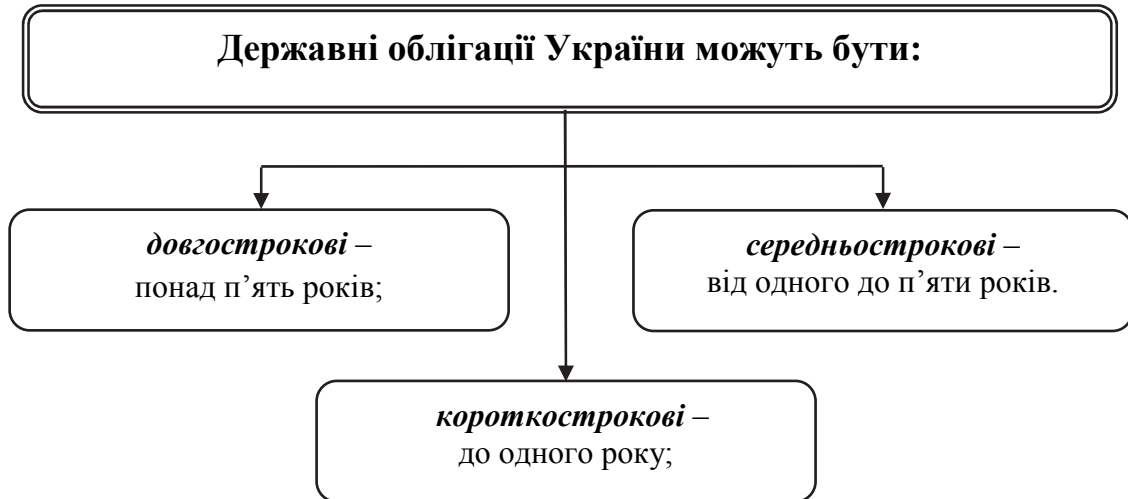
**Два види державних цінних паперів
(Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»):**

Державні облігації України можуть бути іменними або на пред'явника та розміщуються у документарній або бездокументарній формах.

Емісія державних облігацій України є частиною бюджетного процесу і не підлягає регулюванню Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Емісія державних облігацій України регулюється законом України про Державний бюджет України на відповідний рік, яким встановлюються граничні розміри державного зовнішнього та внутрішнього боргу. Рішення про розміщення облігацій зовнішніх та внутрішніх державних позик України та умови їх випуску приймається згідно з Бюджетним кодексом України.

Схема 11.16

Основним реквізитом цільових облігацій внутрішніх державних позик України є зазначення передбаченого законом про Державний бюджет України на відповідний рік напряму використання залучених від розміщення таких облігацій коштів.

Кошти, залучені до Державного бюджету України від розміщення цільових облігацій внутрішніх державних позик України, використовуються виключно для фінансування державних або регіональних програм і проектів на умовах їх повернення в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Фінансування здійснюється відповідно до кредитних договорів, що укладаються між державою в особі Міністерства фінансів України та отримувачем коштів.

Схема 11.17

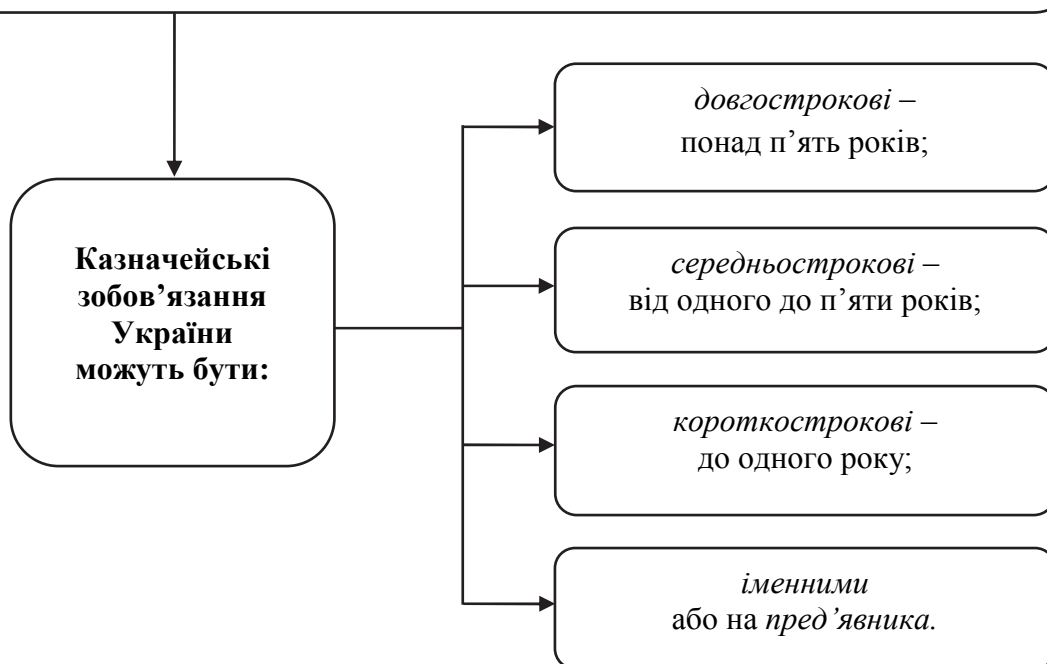
Національний банк України виконує операції з обслуговування державного боргу, пов'язані з розміщенням облигацій внутрішніх державних позик та цільових облигацій внутрішніх державних позик України, їх погашенням і виплатою доходів за ними, а також провадить депозитарну діяльність щодо цих цінних паперів. Порядок проведення операцій, пов'язаних з розміщенням цих облигацій, встановлюється Національним банком України за погодженням з Міністерством фінансів України.

Схема 11.18

Казначейське зобов'язання України

Казначейське зобов'язання України – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

Казначейські зобов'язання України розміщуються у документарній або бездокументарній формі. У разі розміщення казначейських зобов'язань України у документарній формі видається сертифікат.

Державні позики також можна класифікувати залежно від форми виплати доходів – *процентні, виграшні, процентно-виграшні, безпрограшні і безпроцентні (цільові)*.

Схема 11.19

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст поняття державного боргу.
2. Охарактеризуйте зміст управління державним боргом.
3. Визначте поняття та зміст державного кредиту.
4. Яка відмінність між державним і банківським кредитами?
5. Охарактеризуйте об'єкт, суб'єкти та метод регулювання в разі державного кредитування.
6. Назвіть види державних цінних паперів.

Рекомендована література

1. Адонін С. В. Державне кредитування в Україні / С. В. Адонін, О. В. Лиса // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – № 2/5. – С. 81.
2. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 37–38. – Ст. 189.
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами і доповненнями) / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Воронова Л. К. Финансовое право: учеб. пособие для студ. юрид. вузов / Л. К. Воронова, Н. П. Кучерявенко. – Харьков: Легас, 2003. – С. 263.
5. Глущенко А. С. Фінанси: навч. посібник / А. С. Глущенко. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 134.
6. Головачев Д. Л. Государственный долг. Теория, российская и мировая практика / Д. Л. Головачев; ред. М. А. Сажина. – М.: Черо, 1998. – С. 32–33; 74–75.
7. Головачев Д. Л. Регулирование государственного долга в рыночной экономике: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра эконом. наук: спец. 08.00.01 / Д. Л. Головачев // Моск. гос. ун-т. – М., 1996. – С. 17.
8. Єремейчук Р. А. Формування і структура державного боргу України та особливості управління ним / Р. А. Єремейчук // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – № 3–4. – С. 16.
9. Жовтанецький О. М. Особливості формування державного боргу в Україні / О. М. Жовтанецький, Н. В. Чуба // Вісник економічної науки. – 2006. – № 1. – С. 57–61.
10. Заверуха І. Б. Зміст управління державним боргом: правові аспекти / І. Б. Заверуха // Університетські наукові записки. – 2006. – № 3–4 (19–20). – С. 312.
11. Зайцева Н. А. Правове регулювання державного кредиту в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / Н. А. Зайцева; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – 2009. – С. 45.
12. Ігнатюк О. В. Сучасний стан розвитку ринку облігацій внутрішніх державних позик (овдп) в Україні / О. В. Ігнатюк // Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 3-х ч. (м. Львів, 28–29 березня 2014 року). – Львів: ЛЕФ, 2014. – Ч. 1. – С. 6–7.
13. Костенко Ю. О. Фінансове право України: навч. посібник / Ю. О. Костенко. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 51; 52; 54.
14. Кузьменко О. Організаційно-правові проблеми управління державним боргом України / О. Кузьменко // Право України. – 2005. – № 4. – С. 56–58.
15. Новосьолова О. С. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом / О. С. Новосьолова // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14. – № 1. – С. 303; 306.
16. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
17. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 33. – Ст. 474.

18. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28 грудня 2014 року № 80-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua/>
19. Про рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
20. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.
21. Тарасевич Н. В. Сучасний стан розвитку ринку державних запозичень в Україні / Н. В. Тарасевич, А. П. Тарасевич // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 1. – С. 134; Ігнатюк О. В. Сучасний стан розвитку ринку облігацій внутрішніх державних позик в Україні / О. В. Ігнатюк // Фінансові аспекти розвитку економіки: теорія, методологія, практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 3-х ч. (м. Львів, 28–29 березня 2014 року). – Львів: ЛЕФ, 2014. – Ч. 1. – С. 8.
22. Федоров В. А. Види державного боргу України / В. А. Федоров // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 563; 565; 567.
23. Финансы капитализма / под ред. Б. Г. Болдырева. – М., 1990. – С. 145.
24. Финансы и статистика. – М., 1995. – С. 344.
25. Фінанси: навч. метод. посібник для самост. вивч. дисципліни. – 2-ге вид., переробл. і допов. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 387.
26. Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – С. 236; 456.
27. Фінансове право: підручник / відп. ред. О. П. Гетманець. – Х.: Еспада, 2008. – С. 344; Федоров В. А. Види державного боргу України / В. А. Федоров // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 567.
28. Фінансове право України: підручник / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький; за ред. М. П. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 320 с.
29. Химичева Н. И. Финансовое право / Н. И. Химичева, Е. В. Покачалова; отв. ред. Н. И. Химичева. – М.: Норма, 2005. – С. 338. – (Серия учебно-методических комплексов).
30. Ярош К. М. Статистичний аналіз державного боргу України / К. М. Ярош // Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – К., 2014. – С. 1; 17.
31. Smith W. L. Debt Management in the United States / W. L. Smith. – Washington, 1960. – P. 2.

Розділ 12

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

12.1. Банківське право та банківське законодавство України

Банківські правовідносини – це урегульовані нормами права суспільні відносини, що складаються в процесі банківської діяльності і функціонування банківської системи України.

Специфічні риси особливостей банківських правовідносин:

- правовідносини виникають у процесі банківської діяльності, тобто систематичної діяльності спеціальних суб'єктів – центрального банку України інших банків та фінансових установ, через такі об'єкти, як гроші, цінні папери, дорогоцінні метали, валютні цінності, а також інформацію, яка підпадає під режим банківської таємниці;
- однією зі сторін банківських правовідносин обов'язково є спеціальний суб'єкт – центральний банк України, банк або інша фінансова установа;
- особливістю цих правовідносин є те, що за формою вони не є однорідними, і, в принципі, формуються з двох груп правовідносин: публічно-правового та приватноправового характеру;
- через банківські правовідносини опосередковується кредитно-грошова політика держави.

Схема 12.1

Банківське право

Банківське право – це міжгалузевий комплексний інститут, що об'єднує норми фінансового та інших галузей права (фінансового, адміністративного, цивільного та господарського), які регулюють відносини між банками та юридичними й фізичними особами, а також координують взаємозв'язок комерційних банків між собою і встановлюють порядок підпорядкування комерційних банків до центрального банку України.

Виділяють *спеціальні принципи банківського права*:

- дворівневої побудови банківської системи в Україні;
- економічної незалежності банків;
- добровільності взаємовідносин і взаємної заінтересованості банків та їх клієнтів;
- гарантування вкладів фізичних осіб;
- запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним способом, інші принципи.

Банківське законодавство – це система всіх упорядкованих певною мірою нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності.

Нормативний склад банківського законодавства становлять:

Схема 12.2

12.2. Поняття та структура банківської системи України

Банківська система – це законодавчо закріплена, структурована сукупність суб'єктів верхнього (центрального банку та інших уповноважених державних фінансових органів), а також нижнього рівнів (кредитних інститутів), діяльність яких скерована на досягнення мети та виконання завдань, згідно із засадами та принципами, закріпленими в нормативно-правових актах держави.

Характерні риси для банківської системи:

однорівнева або дворівнева її побудова;

централізоване регулювання через систему заходів щодо нормування, обмеження, страхування та контролю банківської діяльності;

централізоване регулювання руху банківських резервів, зумовлене емісійною функцією банківської системи;

міжбанківське призначення має загальна системна інфраструктура, яка забезпечує тісну взаємодію банків як суб'єктів грошового ринку;

поєднання централізованого управління системою з децентралізацією економічної самостійності банків як її окремих елементів.

Схема 12.3

Умови нормального функціонування банківської системи:

- 1) достатня кількість у країні діючих банків і кредитних установ. Систему доцільно розглядати як таку, що постійно розвивається і кількісно та якісно змінюється;
- 2) відсутність у системі зайвих елементів, тобто банківських установ, які не приступили до виконання банківських операцій у встановлені строки, не мають належно оформлених ліцензій та здійснення банківських операцій або утворені не відповідно до чинного законодавства та акта засновника про створення;
- 3) наявність центрального банку, який є основним координатором кредитних інститутів та ефективно виконує функції управління грошово-кредитними і фінансовими процесами в економіці;
- 4) наявність поряд із центральним банком найрізноманітніших банків, які охоплюють усі сфери національної економіки і зовнішньоекономічні зв'язки, здійснюють широкий діапазон банківських операцій та фінансових послуг для юридичних і фізичних осіб;
- 5) діяльність банків і кредитних установ, які не обмежуються акумуляцією і розподілом коштів підприємств, організацій, а сприяють накопиченню капіталу, активно втручаються в усі сфери економіки.

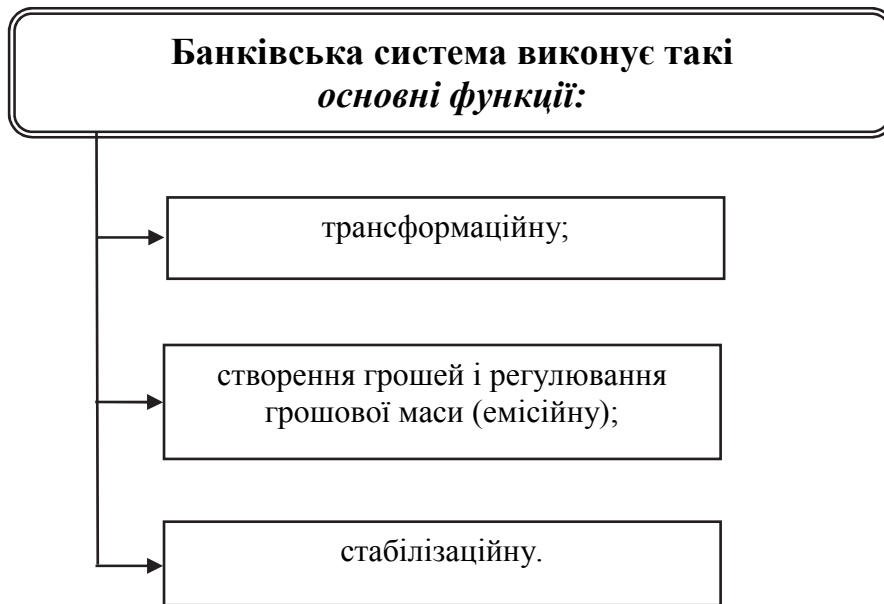
Є дворівнева банківська система, яка формується з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону, перший рівень банківської системи України представлений Національним банком України (НБУ), який, будучи емісійним центром держави, банком банків, банком уряду, органом банківського регулювання і нагляду, монетарного та валютного регулювання економіки, відповідає за підтримання стабільності національної грошової одиниці та функціонування банківської системи загалом. Другий рівень банківської системи утворюють банки з різними формами власності, спеціалізацією та сферами діяльності.

Верхній рівень становить Нацбанк України, який є особливим центральним органом державного управління та здійснює владні повноваження з метою реалізації специфічних, притаманних лише йому функцій.

Нижній рівень становлять усі інші банки та філії іноземних банків, що здійснюють власну діяльність в Україні. Саме на нижньому рівні виникають горизонтальні відносини, побудовані на засадах рівності.

Банківська система є складовою кредитної системи держави і становить сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією банківських установ, що функціонують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму в певний проміжок часу.

Схема 12.4

Банківська діяльність – це особливий вид господарської діяльності, що систематично виконується спеціальними суб’єктами (банками) на підставі ліцензії (дозволу) НБУ, спрямованої на здійснення банківських операцій та надання банківських послуг, функціонування та розвиток банківської системи, реалізацію грошово-кредитної політики держави.

Банківські правовідносини – це урегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у процесі банківської діяльності і функціонування банківської системи України.

Банківське законодавство – це система всіх упорядкованих певною мірою нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності. Воно є зовнішньою формою банківського права, що відображає його внутрішню сутність (структуру).

Схема 12.5

12.3. Банки як елементи банківської системи. Види банків в Україні. Банківські об'єднання

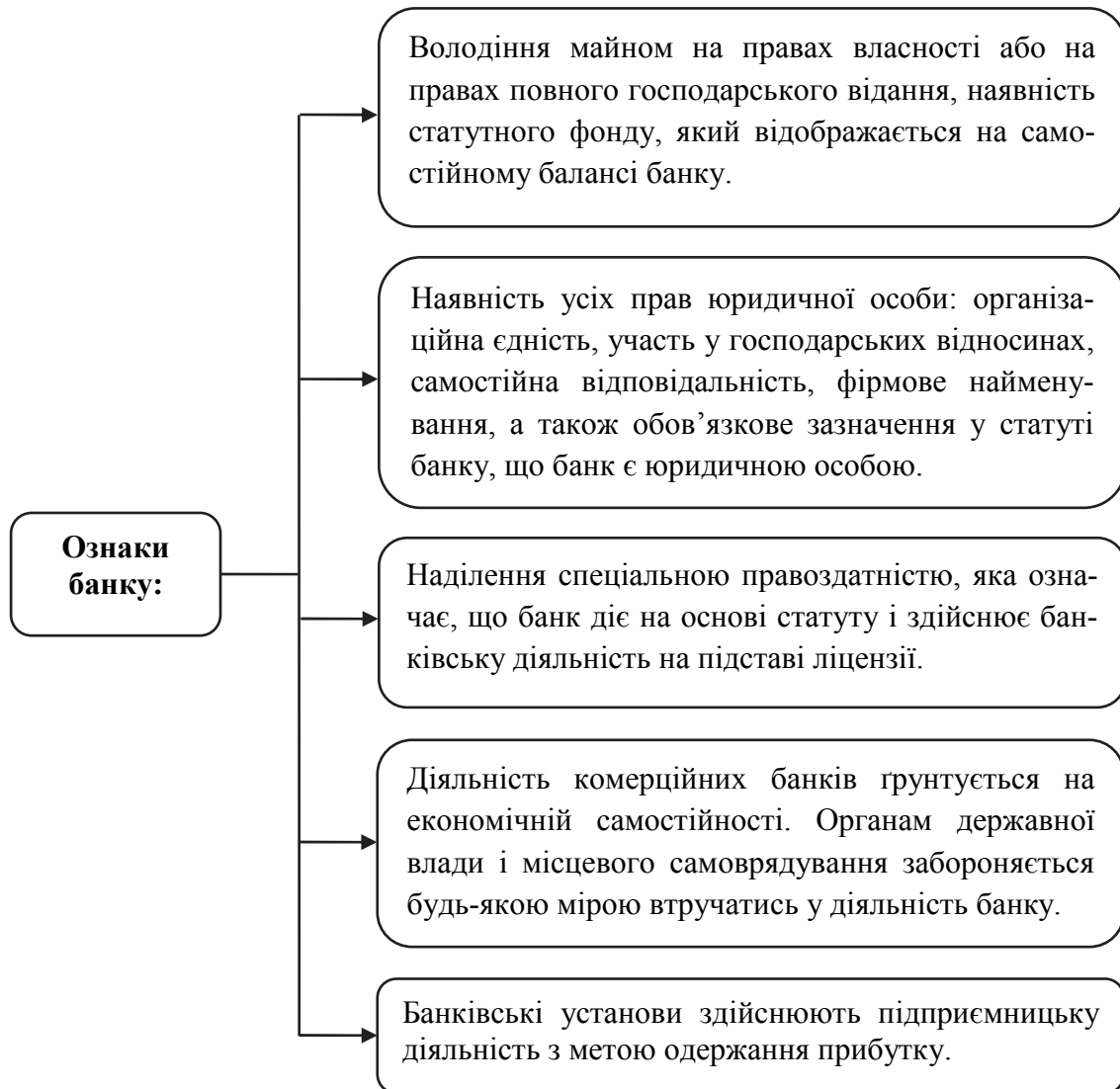
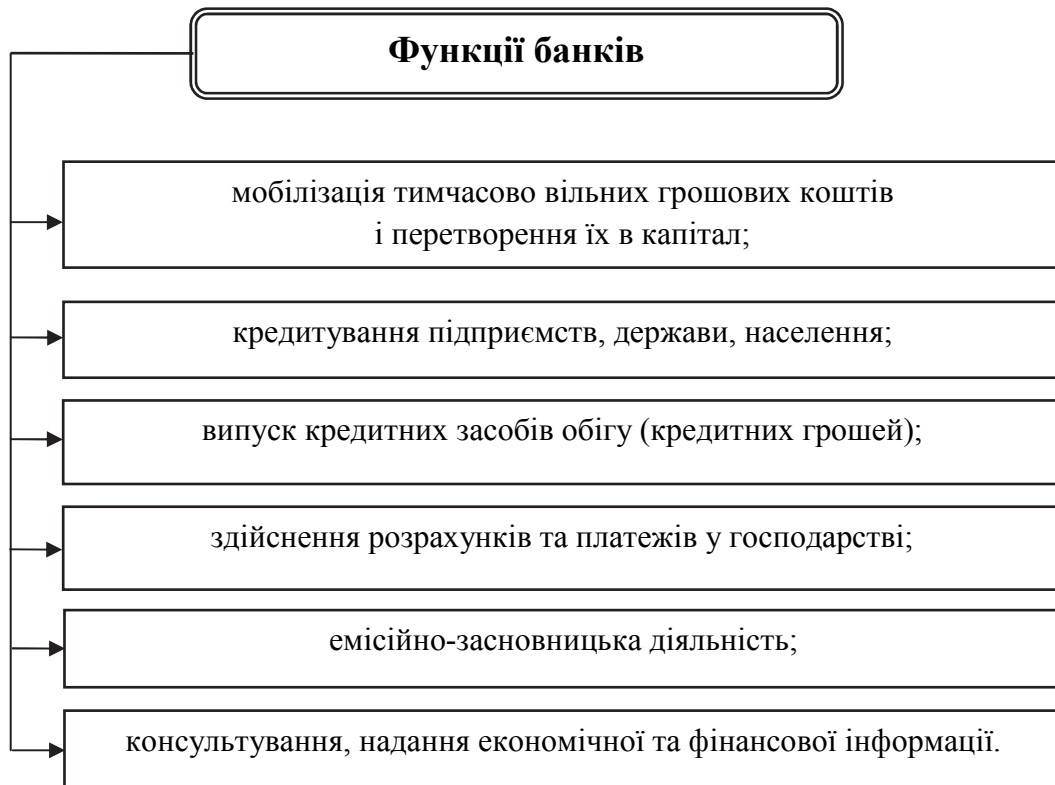

Схема 12.6

За функціональним характером діяльності банки в Україні поділяються на універсальні та спеціалізовані.

За спеціалізацією вони можуть бути двох видів (а не чотирьох, як було раніше) – ощадні та довірчого управління.

За організаційно-правовою формою банки створюються як публічно-акціонерні товариства (ПАТ) або кооперативні банки.

За формою власності в Україні є банки, засновані на державній, приватній власності та банки з іноземним капіталом.

Схема 12.7

Відповідно до чинного банківського законодавства право на здійснення банківської діяльності банки мають лише за отримання ліцензії від Національного банку України. Порядок та підстави отримання ліцензій регламентовано Положенням про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів, затвердженим Постановою Правління НБУ від 8 вересня 2011 р. № 306 із наступними змінами і доповненнями.

Статут банку обов'язково має містити таку інформацію про банк:

- найменування банку (повне та скорочене);
- його місцезнаходження;
- організаційно-правову форму;
- види діяльності, які має намір виконувати банк;
- розмір та порядок формування статутного капіталу банку, види акцій банку, їх номінальну вартість, форми випуску акцій (документарна або бездокументарна), кількість акцій, що купуються акціонерами;
- структуру управління банком, органи управління, їх компетенцію та порядок прийняття рішень;
- порядок реорганізації та ліквідації банку відповідно до глав 5 та 16 цього Закону;
- порядок внесення змін та доповнень до статуту банку;
- розмір та порядок утворення резервів та інших загальних фондів банку;
- порядок розподілу прибутків та покриття збитків;
- положення про аудиторську перевірку банку;
- положення про органи внутрішнього аудиту банку.

Схема 12.8

Класифікація банківських установ за різними критеріями:

1. *За формою власності розрізняють:*
  - державні;
  - кооперативні;
  - приватні;
  - змішані.
2. *За територіальною ознакою банки поділяються на:*
  - міжнародні;
  - загальнонаціональні;
  - регіональні та міжрегіональні.
3. *За видами здійснюваних операцій банки бувають:*
  - універсальні (здійснюють широке коло банківських операцій);
  - спеціалізовані (здійснюють деякі банківські операції, наприклад, ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові (клірингові)).
4. *За масштабом діяльності розрізняють:*
  - великі;
  - середні;
  - дрібні.
5. *За характером формування статутного фонду:*
  - банки, статутний фонд яких сформований завдяки українським юридичним і фізичним особам;
  - банки за участі іноземного капіталу (спільні банки);
  - іноземні банки, статутний капітал яких формується за рахунок нерезидентів – іноземних юридичних та фізичних осіб.
6. *За характером відносин банки поділяють на:*
  - банки-гаранти;
  - банки-кореспонденти.
7. *За фінансовим станом:*
  - стабільні;
  - проблемні;
  - кризові;
  - банкрути.
8. *За чинником конкурентоспроможності:*
  - конкурентоспроможні;
  - неконкурентоспроможні.
9. *За порядком створення:*
  - перепрофільовані;
  - новостворені.

Схема 12.9

Схема 12.10

12.4. Правовий статус, принципи діяльності та функції Національного банку України

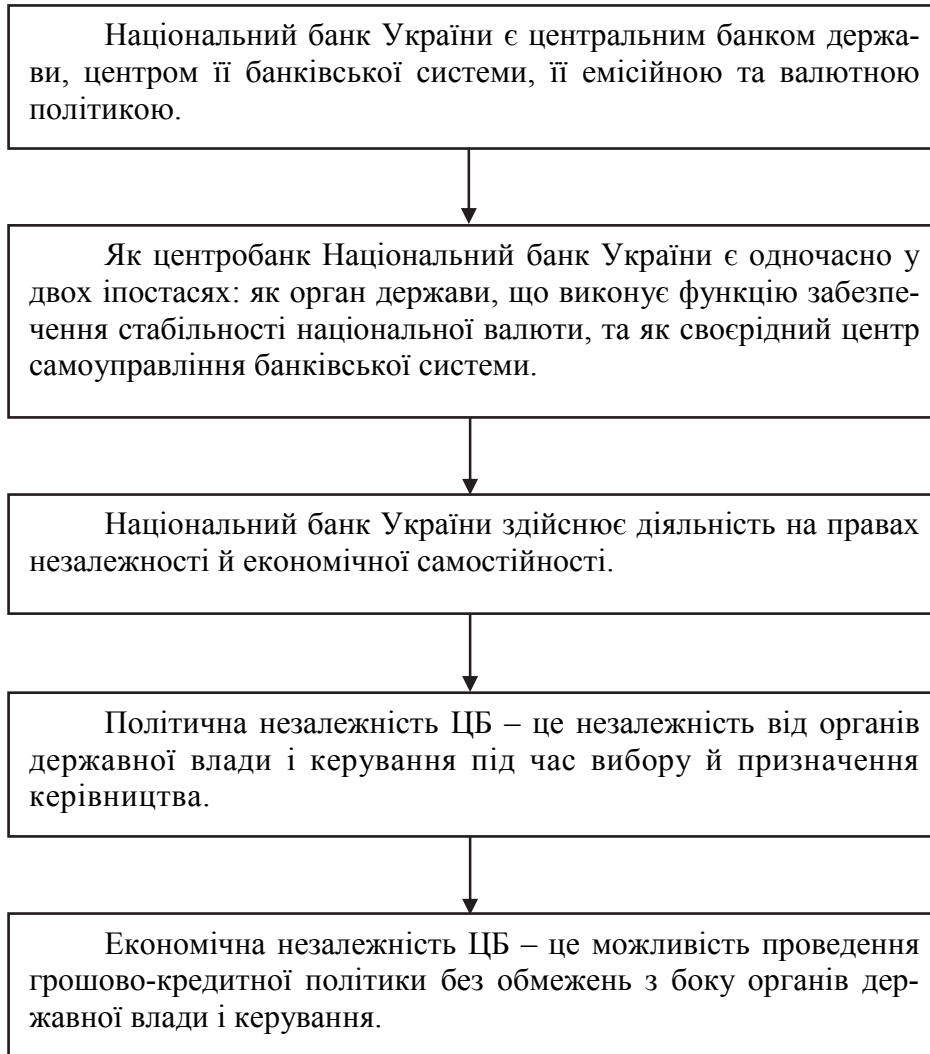

Схема 12.11

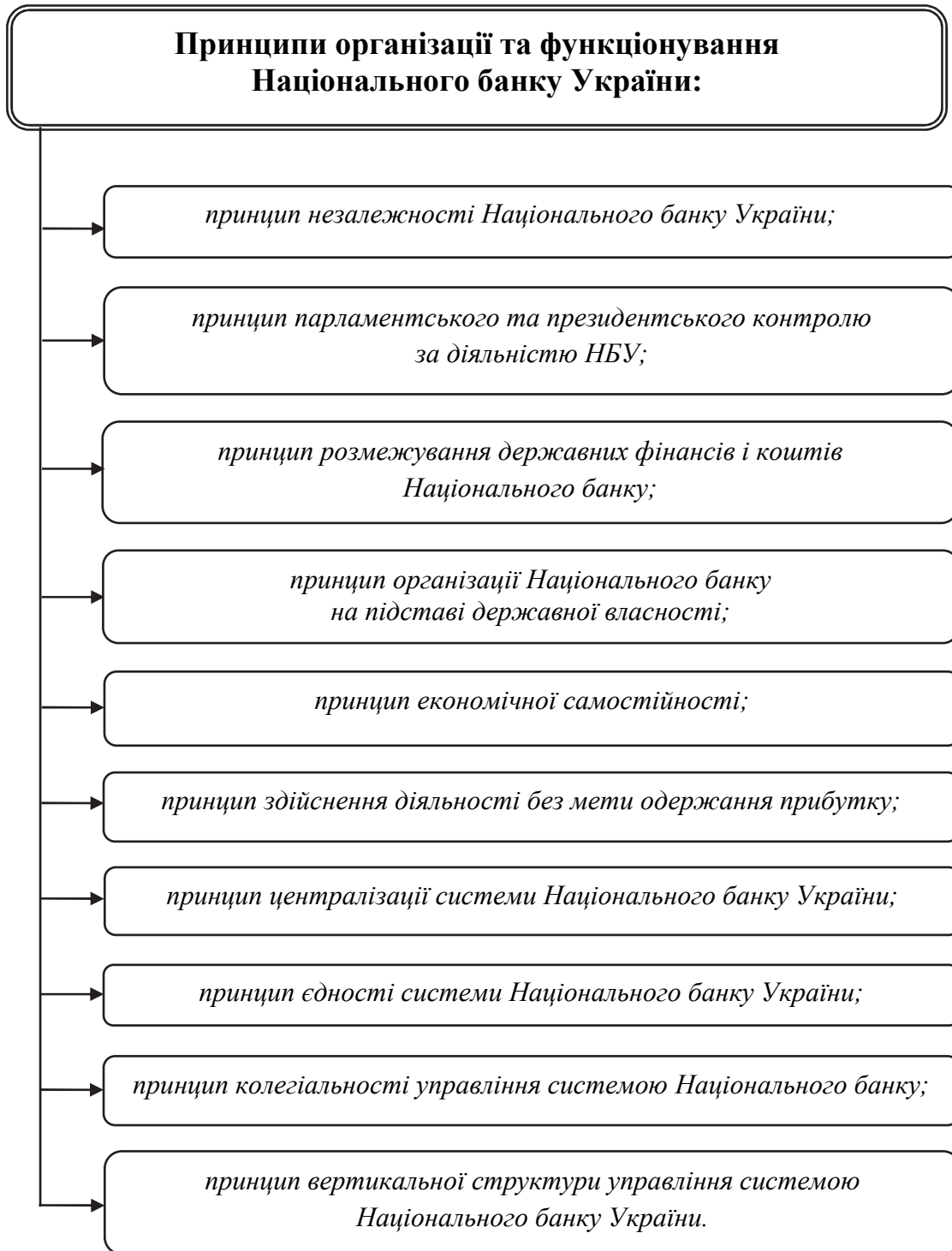
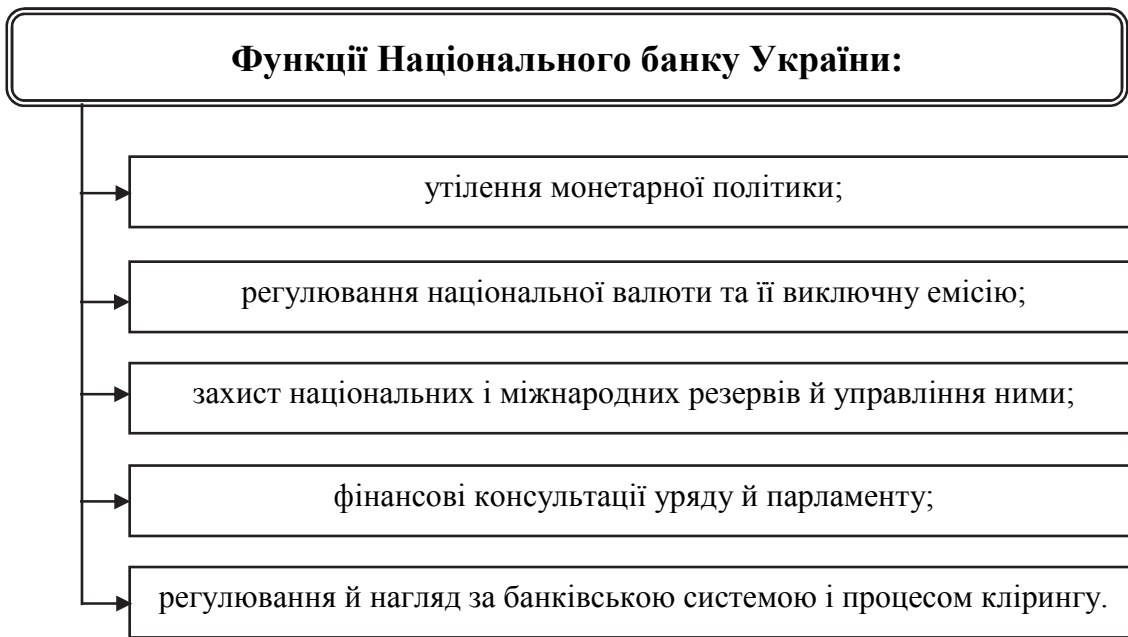

Схема 12.12

Конституція України у статті 99 закріплює основну функцію Національного банку України – забезпечення стабільності грошової одиниці України; сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України.

Схема 12.13

**Функції Національного банку України
відповідно до Закону України
«Про банки і банківську діяльність»**

- відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її оборот;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- визначає систему, порядок і форми платежів, заразом між банками;
- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;
- здійснює банківське регулювання та нагляд;
- здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, Реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків;
- веде офіційних реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;
- здійснює сертифікацію тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банку;
- формує платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;
- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співпраця здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними та банківськими металами;
- аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінових та валютних відносин;
- організує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;
- бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;
- визначає особливості функціонування банківської системи України у разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;
- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України;
- здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації. Що становить банківську таємницю;
- здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції.

Схема 12.14

**Повноваження Національного банку України
у сфері валютного регулювання та контролю:**

видання нормативно-правових актів щодо ведення валютних операцій;

видача та відкликання ліцензій, здійснення контролю, разом шляхом здійснення планових і позапланових перевірок за діяльністю банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів), які отримали ліцензію НБУ на проведення валютних операцій, в частині дотримання ними валютного законодавства;

встановлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують та продають іноземну валюту;

застосування заходів відповідальності до банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) за порушення правил валютного регулювання і валютного контролю.

Головним для визначення правового статусу Національного банку є поняття його автономії. До складу поняття автономії центрального банку входить низка показників. Зокрема можна зазначити, що автономія означає наділення центрального банку свободою дій, а також заборону переглядати чи скасовувати рішення керівних органів центрального банку будь-якими органами законодавчої або виконавчої влади, за винятком оскарження таких актів у судовому порядку.

Схема 12.15

12.5. Структура та керівні органи Національного банку України

Стаття 22 Закону України «Про Національний банк України» закріплює структуру Національного банку.

Зазначено, що до системи НБУ входять:

- центральний апарат;
- філії (територіальні управління);
- розрахункові палати;
- банкотно-монетний двір;
- фабрика банкотного паперу;
- Державна скарбниця України;
- Центральне сховище;
- спеціалізовані підприємства;
- банківські навчальні заклади;
- інші структурні одиниці та підрозділи;
- необхідні для забезпечення діяльності Національного банку.

Головою Національного банку може бути громадянин України, який постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту у галузі економіки чи фінансів або науковий ступінь у галузі економіки чи фінансів і при цьому має не менше 10 років досвіду роботи в органі законодавчої влади або на керівних посадах в інших органах державної влади та державних органах, які забезпечують проведення та реалізацію державної фінансової, економічної чи правової політики, або на керівних посадах у міжнародних фінансових організаціях, або на керівних посадах у банку, або наукової роботи за фінансовою, економічною чи правовою тематикою та має бездоганну ділову репутацію, зокрема, не має судимості, не погашеної і не знятої в установленому законом порядку.

Схема 12.16

**Голова Національного банку звільняється з посади
Верховною Радою України за поданням Президента України
у таких випадках:**

- 1) закінчення строку повноважень;
- 2) у зв'язку із заявою про відставку, поданою у письмовому вигляді та прийнятою Президентом України;
- 3) набрання законної сили обвинувальним вироком суду;
- 4) на підставі рішення суду про визнання особи недієздатною;
- 5) припинення громадянства або виїзду за межі України на постійне місце проживання;
- 6) втрати бездоганної ділової репутації;
- 7) встановлення факту надання недостовірної інформації в разі призначення на посаду Голови Національного банку;
- 8) смерті або на підставі рішення суду про оголошення особи померлою;
- 9) невиконання посадових обов'язків, разом за станом здоров'я, протягом більш як чотири місяці підряд;
- 10) виникнення обставин, що виключають можливість особи бути Головою Національного банку.

Керівними органами Національного банку є Рада Національного банку України та Правління Національного банку України. Голова Національного банку України належить до складу Ради НБУ за посадою.

Схема 12.17

12.6. Правове регулювання організації банківського нагляду

Банківський нагляд – система контролю й активних упорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, щодо яких НБУ здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів із метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку.

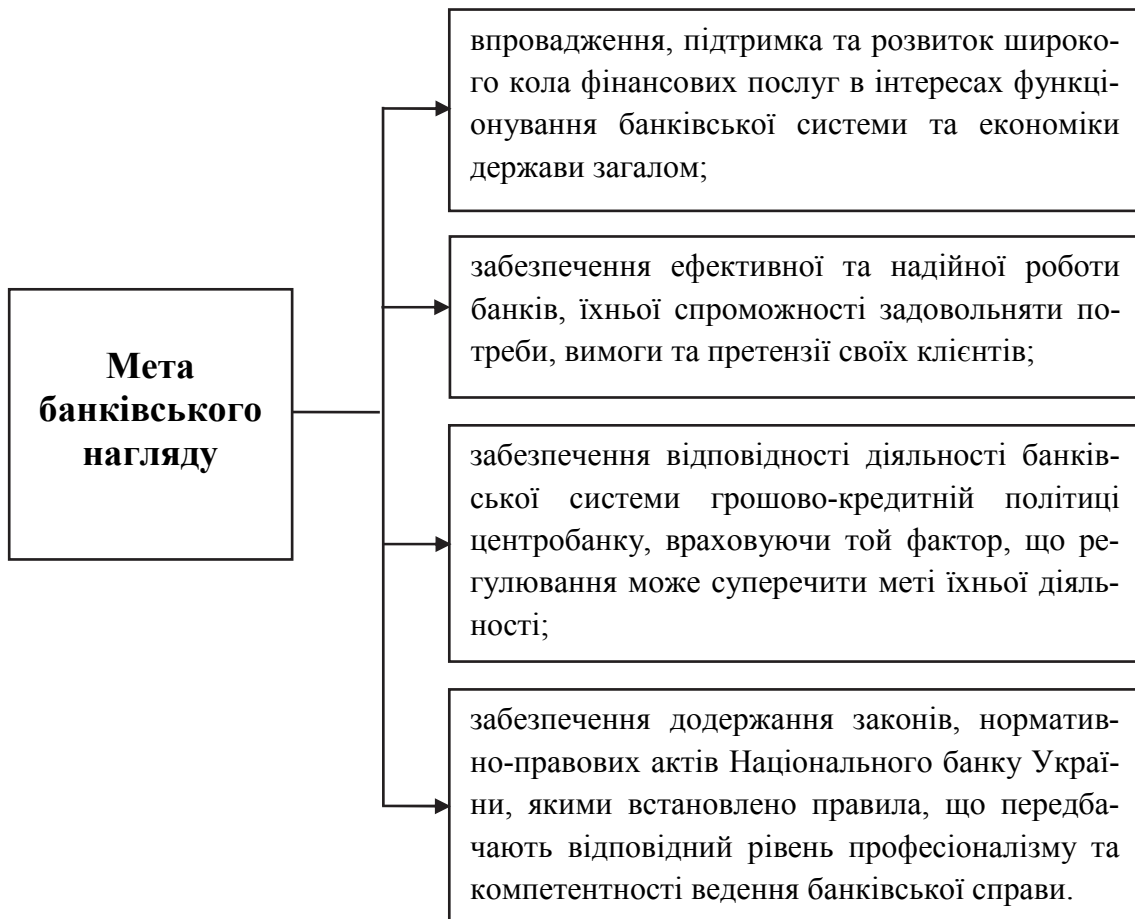

Схема 12.18

**Принципи
банківського нагляду:**

універсальність і обов'язковість (нагляду підлягають банки незалежно від форм власності);

єдність вимоги (до всіх банків висуваються однакові вимоги у вигляді єдиних економічних нормативів);

комплексність (здійснюється за всіма операціями банків і в їхніх філіях);

єдність кількості та якості підходів (однакові вимоги до всієї банківської системи);

з'єднання попереднього вступного і поточного нагляду (починається з моменту відкриття і закінчується в момент ліквідації).

Контроль за діяльністю банків виконується насамперед у формі перевірок інспекторами НБУ. Перевірки здійснюються з метою визначення рівня безпеки і стабільності операцій банку, достовірності звітності банку і дотримання банком законодавства України про банки і банківську діяльність, а також нормативно-правових актів Національного банку України відповідно до плану, затвердженого НБУ.

Схема 12.19

Національний банк України адекватно вчиненому порушенню або рівню такої загрози має право застосувати заходи впливу, до яких належать:

- 1) письмове застереження;
- 2) скликання загальних зборів учасників, ради банку, правління банку;
- 3) укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку, підвищення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками тощо;
- 4) зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі;
- 5) встановлення для банку підвищених економічних нормативів;
- 6) підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами;
- 7) обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій, зокрема операцій із пов'язаними з банком особами;
- 8) заборона надавати бланкові кредити;
- 9) накладення штрафів на:
  - банк відповідно до положень, затверджених Правлінням Національного банку України, але у розмірі не більш як 1% суми зареєстрованого статутного капіталу;
  - банк за невиконання вимог куратора банку у розмірі від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
  - власників істотної участі у банку за невиконання прийнятих на себе зобов'язань про надання необхідної фінансової допомоги банку в межах ужиття заходів з метою приведення діяльності проблемного банку у відповідність із вимогами законодавства у розмірі від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
  - особу, яка набула або збільшила істотну участь у банку з порушенням вимог законодавства щодо порядку набуття або збільшення істотної участі у банку в розмірі до 10%: номінальної вартості придбаних акцій (паїв) банку, якщо особа набула або збільшила пряму суттєву участь у банку; номінальної вартості акцій (паїв), які належать акціонеру (учаснику) банку, через якого особа набула або збільшила істотну участь у банку, якщо особа набула або збільшила опосередковану істотну участь у банку;
- 10) тимчасова, до усунення порушення, заборона використання власником істотної участі у банку права голосу (тимчасова заборона права голосу);
- 11) тимчасове, до усунення порушення, відсторонення посадової особи банку від посади;
- 12) позбавлення генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій;
- 13) віднесення банку до категорії проблемного або неплатоспроможного;
- 14) відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку.

Схема 12.20

Контрольні запитання

1. Які особливості банківських правовідносин Вам відомі?
2. Перерахуйте нормативно-правові акти у сфері банківського права.
3. Які умови нормального функціонування банківської системи?
4. Назвіть види банківських операцій.
5. Які принципи діяльності Національного банку України?
6. Охарактеризуйте місце Національного банку України в системі органів державної влади.
7. Назвіть заходи впливу, які можуть застосовуватись Національним банком України за порушення вимог банківського законодавства.

Рекомендована література

1. Банківська система: навч. посібник: у 2-х т. / Н. І. Волкова, Р. А. Герасименко, О. І. Карпова та ін. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. – Т. 1. – 374 с.
2. Банківська система: підручник / М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра та ін.; за ред. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
3. Бисага Ю. М. Банківське право України: навч. посібник / Ю. М. Бисага, М. В. Сідак, Е. Й. Гайніш, С. В. Сідак. – Ужгород: Ліра, 2007. – 420 с.
4. Волощук М. Г. Фінансове право: навч. посібник / М. Г. Волощук, М. В. Менджул. – 2-ге вид. доповн. та переробл. – Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2013. – 238 с.
5. Воробйова О. І. Кредитно-інвестиційний потенціал банків України: монографія / О. І. Воробйова. – Сімферополь: АРІАЛ, 2013. – 452 с.
6. Гетманцев Д. О. Банківське право України: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
7. Горалько О. В. Банківська діяльність: навч. посібник / О. В. Горалько, І. С. Козій. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 336 с.
8. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
9. Гроші та кредит: практикум (для нефінансових спеціальностей): навч. посібник / С. А. Кузнецова, О. А. Євтушенко, З. С. Пестовська, О. Д. Штанько; за заг. ред. С. А. Кузнецової. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2014. – 136 с.
10. Гуревич И. С. Очерки советского банковского права / И. С. Гуревич. – Л., 1952. – С. 16; 26.
11. Ефимова Л. Г. Банковское право: учеб. и практ. пособие / Л. Г. Ефимова. – М.: Изд-во БЕК, 1994. – 360 с.
12. Заверуха І. Б. Банківське право: посіб. для студ. юрид. та екон. спец. вищ. навч. закл. / І. Б. Заверуха. – Львів: Астролябія, 2002. – 222 с.
13. Калініченко Л. Банківське право в системі національного права / Л. Калініченко, Н. Гуня // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 44. – С. 109.
14. Козоріз М. А. Механізм реорганізації банківських установ в Україні: монографія / М. А. Козоріз, Н. Ю. Копилук. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 217 с.
15. Конституція України від 28 червня 1996 р. (із змінами і доповненнями в редакції від 15.05.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/96-вр>
16. Корнилюк Р. В. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: монографія / Р. В. Корнилюк, І. Б. Івасів, О. М. Диба. – К.: КНЕУ, 2012. – 324 с.
17. Костюченко О. А. Банківське право України: підручник / О. А. Костюченко. – К.: А.С.К., 2006. – 624 с.
18. Латковська Т. А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Т. А. Латковська; Одеська нац. юрид. академія. – Одеса, 2007. – С. 45; 163.
19. Лещенко О. В. Національний банк України як суб'єкт фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» /

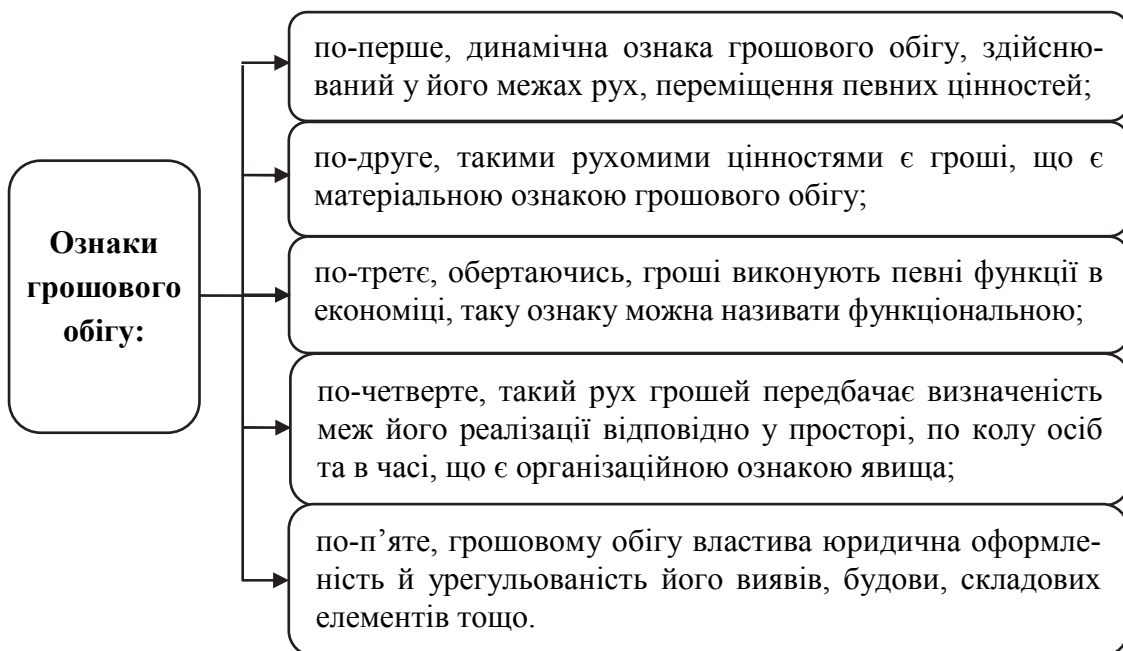
- О. В. Лещенко; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – С. 10–11; 15.
20. Мацелик М. О. Фінансове право: навч. посібник / М. О. Мацелик, Т. О. Мацелик, В. А. Пригоцький; за ред. В. К. Шкарупи. – К.: Знання, 2011. – 815 с.
21. Назар Ю. С. Фінансове право: навч. посібник / Ю. С. Назар, Н. І. Романів. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 244 с.
22. Орлюк О. П. Банківське право: навч. посібник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 152.
23. Орлюк О. П. Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України: дис. ... д-ра юрид. наук / О. П. Орлюк. – К., 2003. – С. 257.
24. Орлюк О. П. Теоретичні питання банківського права і банківського законодавства / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 104 с.
25. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
26. Основні показники діяльності банків в Україні: офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
27. Офіційна веб-сторінка Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www/bank.gov.ua
28. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20 березня 1991 р. (із змінами і доповненнями в редакції від 12.08.2015) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
29. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
30. Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України: Закон України від 10.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 14. – Ст. 59.
31. Регулювання діяльності банків в умовах глобальних викликів: монографія / Л. О. Примостка, М. І. Диба, О. О. Чуб та ін.; за ред. Л. О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2012. – 459 с.
32. Регурецька О. В. Банківське право: навч. посібник / О. В. Регурецька. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – 268 с.
33. Сідак М. В. Фінансово-правове регулювання відносин в Європейському Союзі та країнах східної Європи: порівняльний аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. В. Сідак. – К.: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2011. – С. 15.
34. Фінансове право (у запитаннях і відповідях): навч. посібник / Л. М. Касьяненко, Ю. І. Аністратенко, Л. Л. Баланюк та ін.; за заг. ред. Л. М. Касьяненко. – Ірпінь: Вид-во Національного ун-ту ДПС України, 2014. – 318 с.
35. Фінансове право України: навч. посібник / Ю. В. Боднарук, В. С. Кіценко, Д. В. Кравцов та ін.; за заг. ред. Т. А. Латковської, С. В. Пархоменко-Цроцянец. – Одеса: Фенікс, 2012. – 190 с.
36. Фінансове право України: посібник для підготовки до іспитів / Н. А. Буличева, Ю. І. Пивовар, А. Л. Правдюк, О. С. Яра, Ю. В. Ярмоленко. – К.: О. С. Ліпкан, 2010. – 160 с.
37. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – 400 с.
38. Холодна О. Є. Банківська система: навч. посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
39. Gavalda C. Droit de la banquet / C. Gavalda, J. Stoufflet. – Paris, 1974. – 449 p.

Розділ 13

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГРОШОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ

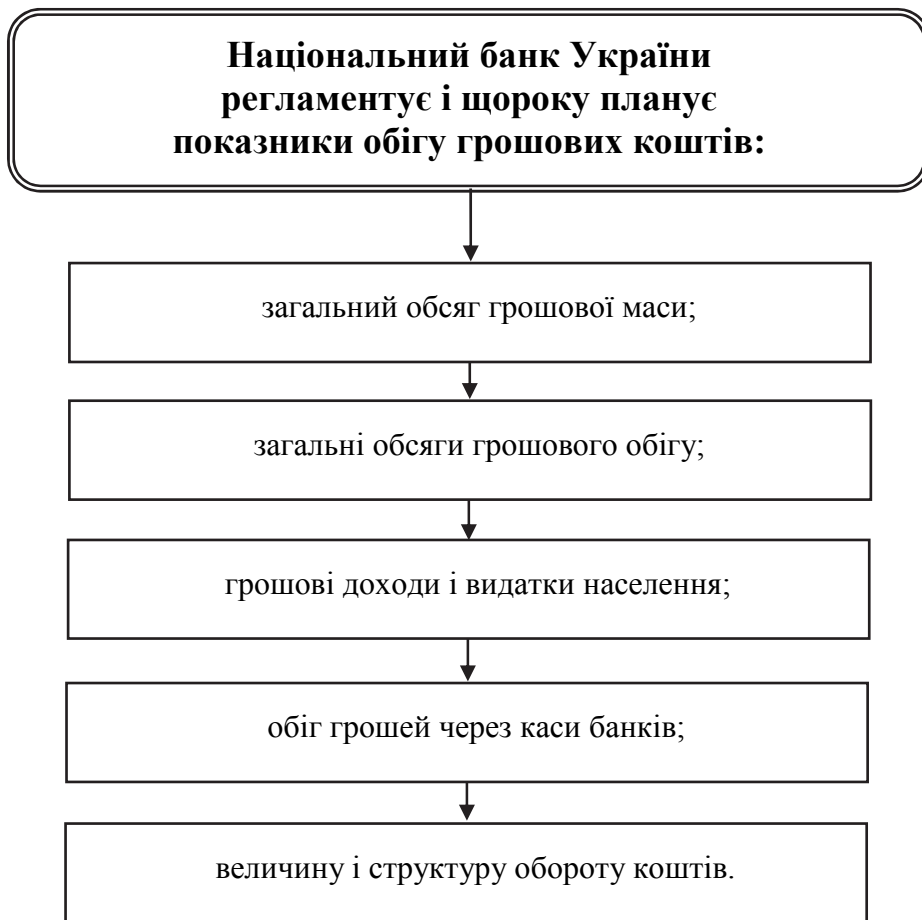
13.1. Грошовий обіг та грошова система України

Грошовий обіг – це рух грошових коштів у процесі обслуговування економіки й соціальної сфери життя суспільства.

Під грошовим обігом, як під категорією фінансового права (системо утворюючою логічною надбудовою, за допомогою якої відбувається пізнання про сутність певного фінансово-правового явища), треба розуміти урегульований нормативно-правовими актами оборот емітованих одиниць виміру вартості, які визнаються як засоби платежу та приймаються як засоби платежу іншими ніж емітент особами, і є абсолютним та безумовним зобов'язанням емітента, та регулюються державою за допомогою відповідних монетарних інструментів.

Схема 13.1

Під грошима варто розуміти одиниці виміру вартості, емітовані центральним банком, що визнаються та регулюються державою як засіб платежу та приймаються як засіб платежу іншими ніж емітент особами, і є абсолютним та безумовним зобов'язанням.

Схема 13.2

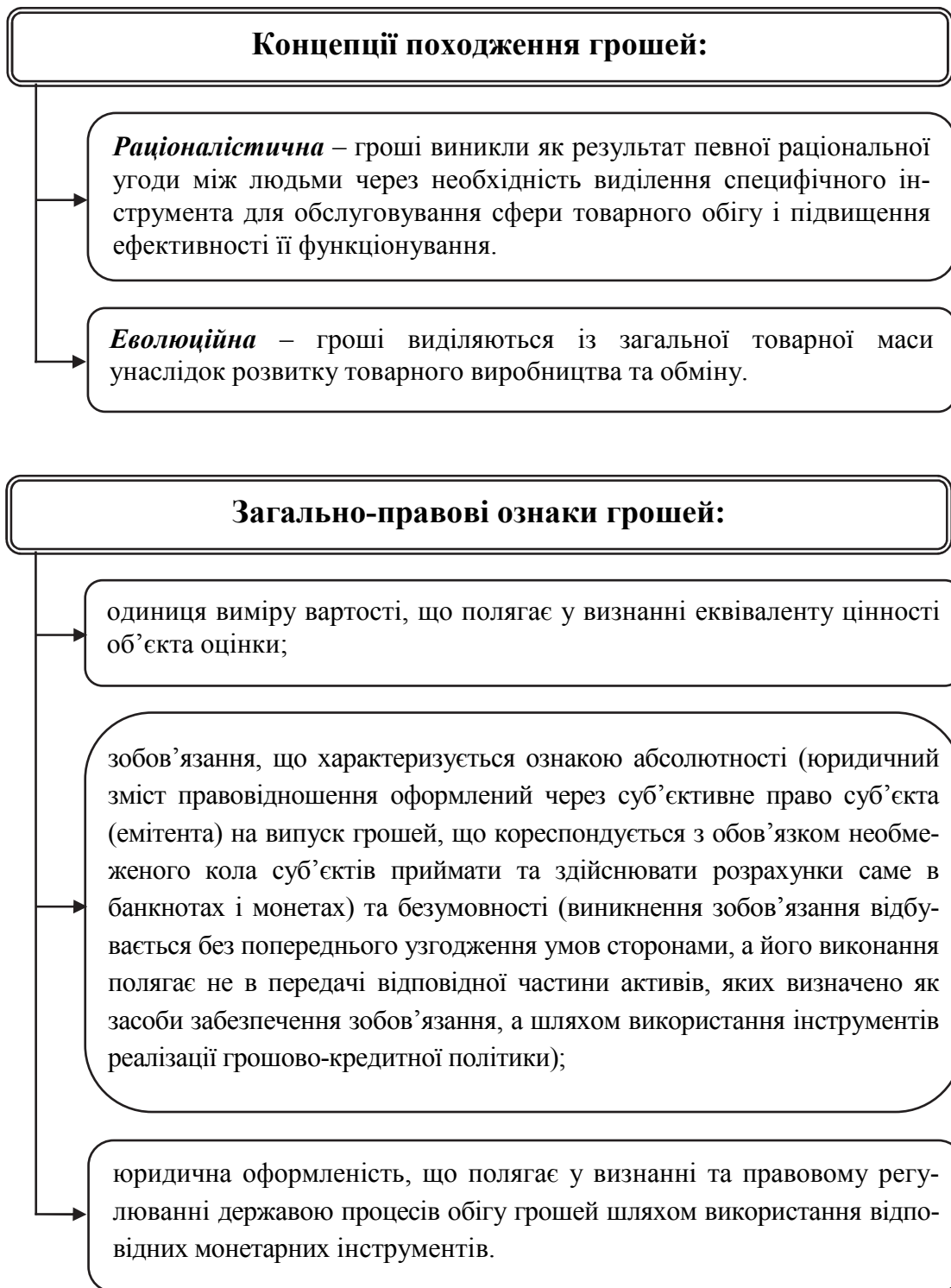
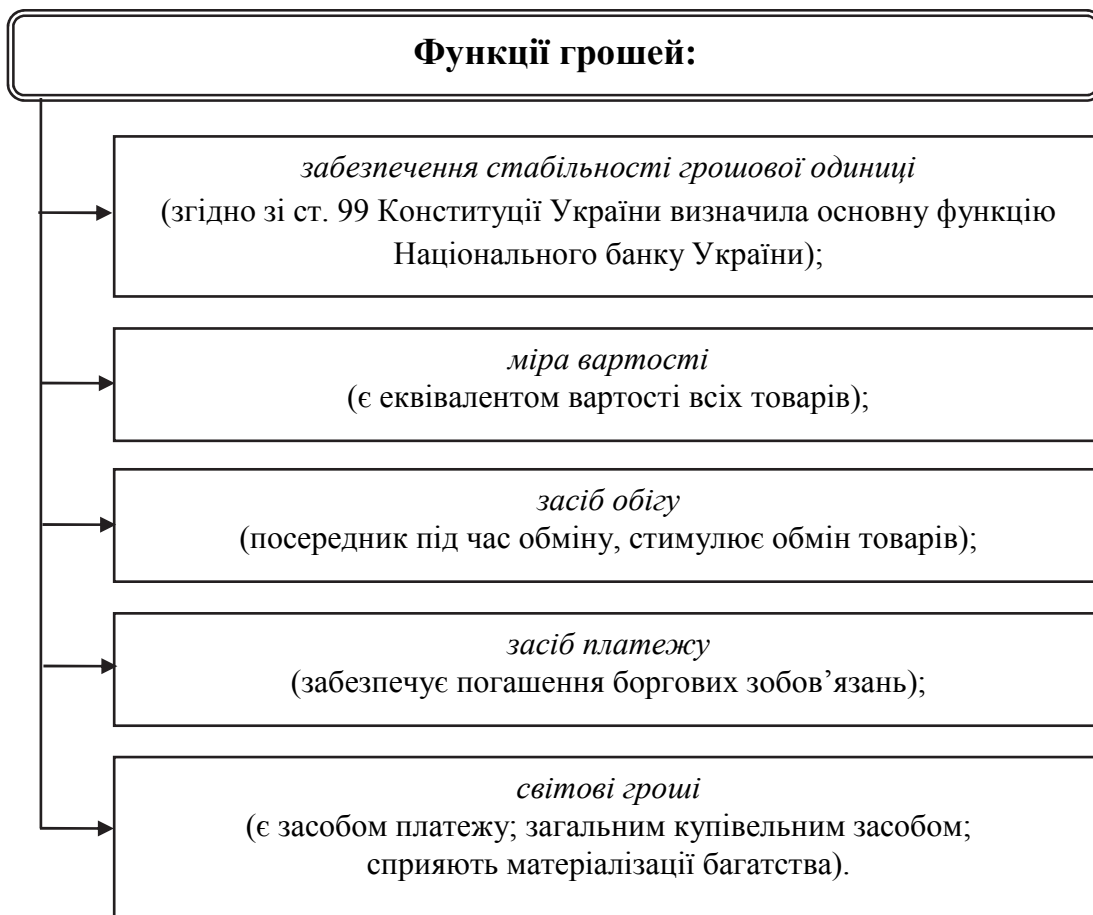

Схема 13.3

Кожна держава використовує гроші як один із важливих елементів впливу на економіку. За допомогою грошей держава виконує контроль за господарством країни, за мірою праці і споживання. Держава планує та законодавчо закріплює грошовий обіг.

Схема 13.4

Грошова система

Грошова система – це форма організації грошового обігу в країні, що виникла історично та закріплена в національному законодавстві.

Грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках та вклади юридичних і фізичних осіб, інші грошові зобов'язання називаються *грошовою масою*.

Функціональні елементи грошової системи:

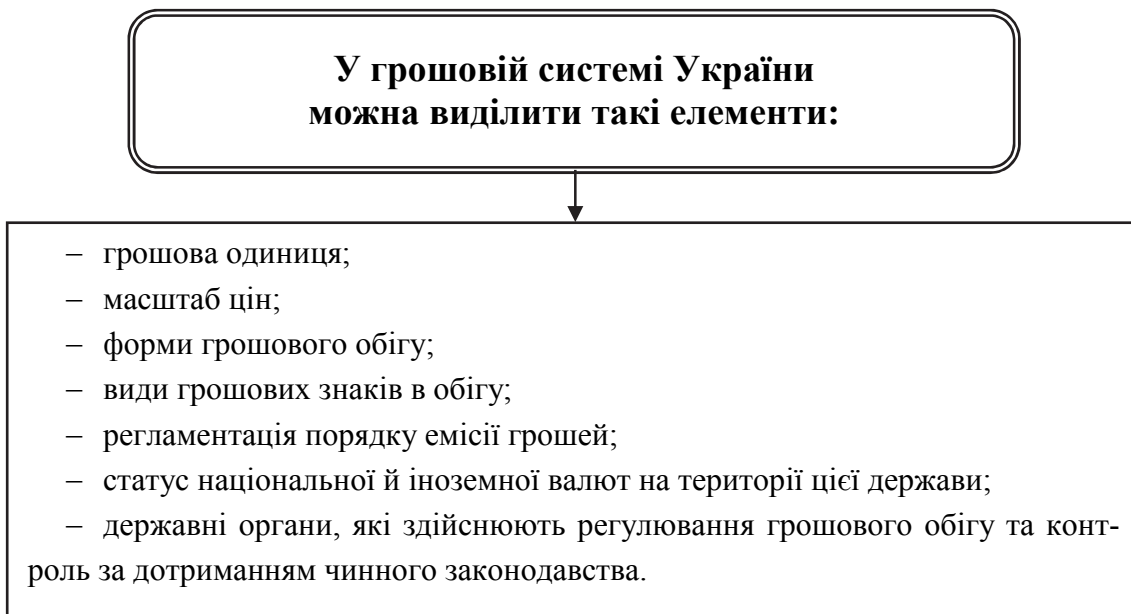
національна валюта – гривня (грошова одиниця України);

масштаб цін – вагомий вміст дорогоцінного металу в грошовій одиниці;

види грошових знаків,
які мають статус законного платіжного засобу на території України.

Ст. 99 Конституції України визначає, що грошовою одиницею України є гривня.

Схема 13.5

Схема 13.6

Захисні елементи банкнот гривні

У банкнотах гривні використовується сім основних захисних елементів:

Водяний знак – зображення світлими лініями тризуба, яке повторюється по всій товщині банкноти і видиме під час розгляду проти світла (1, 2, 5, 10, 20 гривень); зображення портрета на білому тлі, що повторює портрет на лицьовому боці банкноти і видиме під час розгляду проти світла (50, 100 гривень).

Захисна нитка – вертикальна темна смужка шириною 0,8 мм в товщі паперу, видима проти світла та має напис «Україна», який можна прочитати за допомогою збільшувача (50, 100 гривень).

Мікротекст – слова або цифри, що повторюються і які можна прочитати з допомогою збільшувача (1, 2, 5, 10, 50, 100 гривень).

Суміщений малюнок, розташований в одному місці на лицьовому і зворотному боках банкноти, всі елементи якого збігаються під час розгляду проти світла (50, 100 гривень).

Рельєфні елементи – елементи зображення, які виступають над поверхнею паперу і відчутні на дотик (2, 5, 10, 20, 50, 100 гривень).

Знак для сліпих – рельєфний елемент, розміщений у лівому нижньому куті банкноти, який відчувається кінчиками пальців і визначає номінал банкноти (50, 100 гривень).

Кодований малюнок, зображення на якому змінюється під час розгляду під різними кутами до поверхні банкноти (2, 5, 10, 20, 50, 100 гривень).

Схема 13.7

**Організація грошового обігу здійснюється
Національним банком України шляхом:**

1. Виготовлення та зберігання банкнот і монет.
2. Створення резервних фондів банкнот і монет.
3. Встановлення номіналів, систем захисту, платіжних ознак та дизайну грошових знаків.
4. Встановлення порядку заміни пошкоджених банкнот і монет.
5. Встановлення правил випуску в обіг, зберігання, перевезення, вилучення та інкасації готівки.
6. Визначення порядку ведення касових операцій для банків, інших фінансових установ, підприємств, організацій.
7. Визначення вимог стосовно технічного стану й організації охорони приміщень банківських установ.

Удосконалення грошової системи, зміна її якісних і кількісних характеристик здійснюється у процесі проведення грошових реформ. В економічній науці розрізняють грошові реформи «м'якого» і «радикального» типів.

Грошова реформа «м'якого» типу передбачає, зазвичай, проведення заходів щодо заміни діючої грошової одиниці, стабілізації нових грошей без якісної перебудови системи грошового обороту. Грошова реформа «радикального» типу пов'язана, переважно, із запровадженням принципово нової за змістом і структурою системи грошового обороту.

Схема 13.8

13.2. Організація готівкового обігу

Касові операції – операції з приймання та видачі грошей із кас підприємств, зокрема банку. Це сукупність матеріально-технічних процедур, що полягають у прийнятті, зберіганні та видачі готівкових коштів.

Касова книга – документ установленної форми, що застосовується для здійснення первинного обліку готівки в касі. Усі надходження і видачу готівки у національній валюті підприємства відображають у касовій книзі.

Ліміт залишку готівки в касі (ліміт каси) – граничний розмір суми готівки, що може залишатися в касі в позаробочий час. Задля прискорення обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівкою в національній валюті, встановлено ліміт каси та терміни здавання готівкової виручки (готівки).

Розрахунково-касове обслуговування – послуги, надані банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, пов'язані з переказом грошей із рахунку (на рахунок) цього клієнта, видачею йому грошей у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами на розрахунково-касове обслуговування.

Під час здійснення готівкових розрахунків підприємства (індивідуальні підприємці) – отримувачі готівкового платежу – зобов'язані надати підприємствам (індивідуальним підприємцям) – платникам обліковий розрахунковий документ (податкову накладну, рахунок-фактуру, товарний чек, акт виконаних робіт, наданих послуг тощо), які підтверджували б здійснені платниками витрат готівки. Підприємства та індивідуальні підприємці здійснюють розрахунки зі споживачами у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг за готівку через належно зареєстровані електронні контрольно-касові апарати (ЕККА) з обов'язковою видачею споживачам касових чеків (а під час виходу з ладу ЕККА – товарних чеків).

Схема 13.9

13.3. Правові засади безготівкового грошового обігу

Безготівкові розрахунки – це грошові розрахунки, здійснювані між фізичними та юридичними особами за посередництвом фінансової установи (банку або небанківської фінансової установи) без участі готівкових грошей шляхом перерахування грошових коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Взаємозв'язок готівкового та безготівкового грошових обігів:

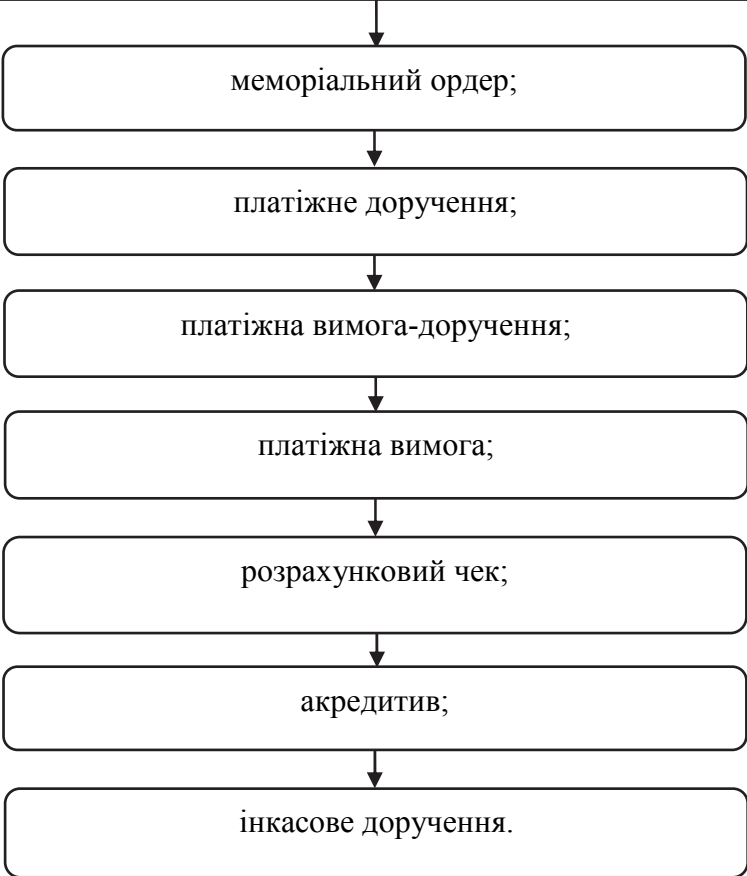
грошова маса, яка перебуває в обігу, містить готівкові кошти на рахунках і вкладах юридичних та фізичних осіб;

НБУ регулює єдиний грошовий обіг у державі (і готівковий, і безготівковий) через проведення облікової політики, операцій з цінними паперами, встановлення обов'язкових резервів і економічних нормативів для банків;

у державі з розвинутою грошовою системою безготівкові кошти можуть у будь-який час стати готівковими і навпаки. Право вибирати форму розрахунків належить юридичним та фізичним особам.

Схема 13.10

Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті встановлено правила використання під час здійснення розрахункових операцій таких видів платіжних інструментів:

Клієнти банків для здійснення розрахунків самостійно обирають передбачені цією главою платіжні інструменти (за винятком меморіального ордера) і зазначають їх під час укладення договорів.

Схема 13.11

Меморіальний ордер – розрахунковий документ, який складають за ініціативою банку для оформлення операцій зі списання коштів з рахунку платника, внутрішньобанківських операцій відповідно до нормативно-правових актів НБУ.

Платіжне доручення – розрахунковий документ, який містить письмове доручення платника банку, що обслуговує його, про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника банку, що обслуговує його, про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача.

Платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або а разі договірною списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Інкасове доручення (розпорядження) – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної фіскальної служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Розрахунковий чек – розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Схема 13.12

Особливості застосування розрахункових чеків:

чекову книжку на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент видає на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця;

один або кілька розрахункових чеків на ім'я чекодавця (фізичної особи) банк-емітент може видати на суму, що не перевищує залишок коштів на рахунку чекодавця, або на суму, що внесена ним готівкою;

строк дії чекової книжки – 1 рік, розрахункового чека, який видається фізичній особі для одноразового розрахунку, – 3 місяці з дати їх видачі. На день оформлення чекової книжки або розрахункового чека не зважається. Розрахункові чеки, виписані після зазначеного строку, вважаються недійсними і до оплати не приймаються.

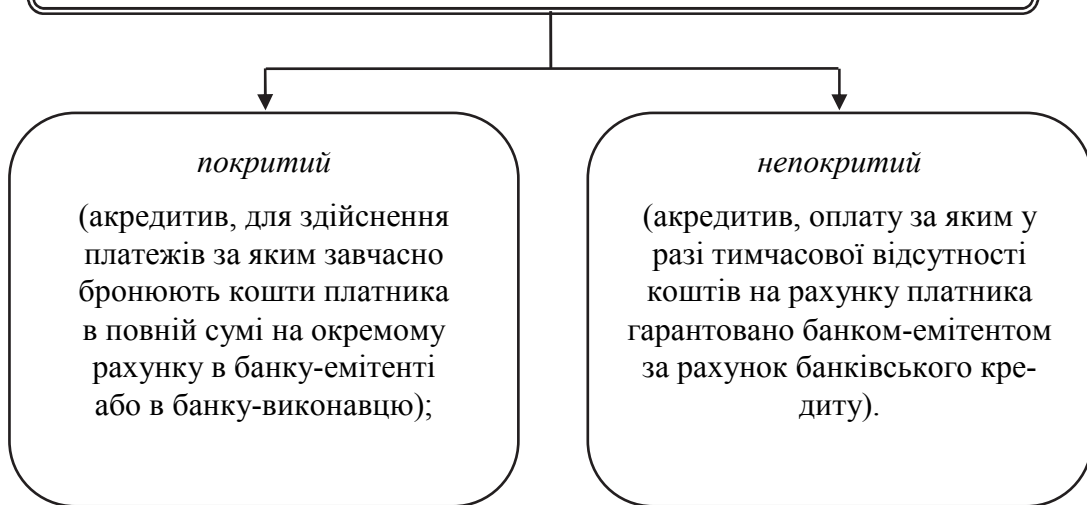
Власнику заборонено передавати розрахунковий чек (чекову книжку) будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а юридичним особам — підписувати незаповнені бланки розрахункового чека і проставляти на них відбиток печатки. За бажанням фізичної особи розрахунковий чек можна виписувати на ім'я іншої особи, яка стає у цьому разі його власником. Розрахункові чеки на пред'явника не видають.

Схема 13.13

Акредитив – платіжний інструмент, що містить зобов’язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов’язаний виконати платіж на користь бенефіціару або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Бенефіціар – особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив.

Банк-емітент може відкривати такі види акредитивів:

Акредитив може бути відкличним або безвідкличним, що зазначається на кожному акредитиві. За відсутності такої позначки акредитив вважають безвідкличним.

Схема 13.14

Правила безготівкових розрахунків:

- 1) банк проводить розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил виконання безготівкових розрахунків;
- 2) кошти з рахунків клієнтів банки списують лише за дорученнями власників цих рахунків (заразом з договірним списанням коштів) або на підставі платіжних вимог стягувачів у разі примусового списання коштів;
- 3) під час здійснення розрахунків можуть застосовуватися розрахункові документи на паперових носіях та в електронному вигляді;
- 4) розрахункові операції можуть виконуватися з застосуванням платіжних засобів;
- 5) клієнти для здійснення розрахунків самостійно обирають платіжні інструменти (за винятком меморіального ордера) і зазначають їх під час укладання договорів;
- 6) допускається обмеження права розпорядження рахунком (рахунками) за рішенням суду у випадках, установлених законом, шляхом арешту коштів, що зберігаються на рахунку клієнта;
- 7) банки приймають до виконання лише розрахункові документи:
  - а) своїх клієнтів, які подають їх у банк у порядку, передбаченому договорами банківського рахунку цих клієнтів;
  - б) клієнтів інших банків або органів Держказначейства, якщо документи надсилають безпосередньо інші банки або органи Держказначейства;
  - в) платіжні вимоги стягувача на примусове списання коштів, на яких є підпис відповідального виконавця та відбиток штампа банку, що обслуговує цього стягувача, якщо він доставляє їх у банк платника самостійно (посильним, рекомендованим, цінним листом);
- 8) розрахункові документи, що надійшли до банку протягом операційного часу, він виконує в день їх надходження.

Електронними грошима є одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента.

Схема 13.15

13.4. Відповідальність за правопорушення у сфері готівкових та безготівкових розрахунків

За порушення у сфері організації та проведення готівкових, безготівкових розрахунків, грошово-касового обслуговування застосовують заходи юридичної відповідальності, що мають фінансовий характер.

Застосування штрафних санкцій за порушення у сфері готівкових розрахунків входить до компетенції органів Державної фіскальної служби України. До відповідальності притягують на підставі матеріалів проведених ними перевірок і подань органів Державної фінансової інспекції України, фінансових органів та органів Міністерства внутрішніх справ України в установленому законодавством порядку та в розмірах, чинних на день завершення перевірок або на день одержання органами Державної фіскальної служби зазначених подань. Контроль за дотриманням вищезазначеними особами (крім банків) норм з регулювання обігу готівки в національній валюті здійснюють органи Державної фіскальної служби, Державної фінансової інспекції, Міністерства внутрішніх справ України та фінансові органи, а дотримання банками – НБУ.

Застосування фінансових санкцій у вигляді штрафу:

- за перевищення встановлених лімітів залишку готівки в касах – у двократному розмірі сум виявленої понадлімітної готівки за кожен день;
- за неопробукування (неповне та/або несвоєчасне) опробукування у касах готівки – у п'ятикратному розмірі неопробукованої суми;
- за витрачання готівки з виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) та інших касових надходжень (окрім коштів, отриманих із кас установ банків) на виплати, пов'язані з оплатою праці (за винятком екстрених (невідкладних) обставин – соціальних виплат громадянам на поховання, допомоги при народженні дитини, одиноким та багатодітним матерям, на лікування в разі хвороби, компенсацій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи), за наявності податкової заборгованості – в розмірі здійснених виплат;
- за перевищення встановлених термінів використання виданої під звіт готівки, а також за видачу готівкових коштів під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів – у розмірі 25% виданих під звіт сум;
- за проведення готівкових розрахунків без подання одержувачем коштів платіжного документа (товарного або касового чека, квитанції до прибуткового ордера, іншого письмового документа), який би підтверджував сплату покупцем готівкових коштів, – у розмірі сплачених коштів;
- за використання одержаних в установі банку готівкових коштів не за цільовим призначенням – у розмірі витраченої готівки;
- за невстановлення установами банків лімітів залишку готівки в касах – штраф у п'ятикратному розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян за кожен випадок такого невстановлення.

Схема 13.16

**Адміністративна відповідальність
за адміністративні правопорушення:**

порушення банківського законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або проведення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст.166⁵ КУпАП);

порушення порядку припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця (ст. 166⁶ КУпАП);

протидія тимчасовій адміністрації або ліквідації банку (ст. 166⁷ КУпАП);

здійснення банківської діяльності без банківської ліцензії (ст. 166⁸ КУпАП);

порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним способом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а саме: порушення вимог щодо ідентифікації особи, яка проводить фінансову операцію, порушення порядку реєстрації фінансових операцій, що підлягають первинному фінансовому моніторингу, неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про такі фінансові операції спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу, а також невиконання вимог щодо зберігання документів, які стосуються ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції, та документації щодо проведених ними фінансових операцій (ст. 166⁹ КУпАП).

Схема 13.17

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

**Кримінальна відповідальність
у сфері безготівкових розрахунків
може наступати за такі кримінальні правопорушення:**

незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК);

легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209 КК);

умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ст. 209-1 КК).

Схема 13.18

Контрольні запитання

1. Що розуміють під поняттям «грошовий обіг»?
2. Які елементи грошової системи України Вам відомі?
3. Які захисні елементи наявні на банкнотах гривні?
4. Як проводиться видача готівки з каси підприємства?
5. Для чого встановлюють ліміт залишку касової готівки?
6. Які платіжні засоби передбачено чинним законодавством?
7. Які заходи відповідальності встановлено чинним законодавством у сфері готівкового та безготівкового обігу?

Рекомендована література

1. Волощук М. Г. Фінансове право: навч. посібник / М. Г. Волощук, М. В. Менджул. – 2-ге вид. доповн. та переробл. – Ужгород: Вид-во Олександрії Гаркуші, 2013. – 238 с.
2. Гетманцев Д. О. Банківське право України: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
3. Гроші та кредит: практикум (для нефінансових спеціальностей): навч. посібник / С. А. Кузнецова, О. А. Євтушенко, З. С. Пестовська, О. Д. Штанько; за заг. ред. С. А. Кузнецової. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2014. – 136 с.
4. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Особлива частина: навч. посібник / Е. С. Дмитренко. – К.: Алерта; КНТ, 2007. – 613 с.
5. Лещенко О. В. Національний банк України як суб'єкт фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О. В. Лещенко; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – С. 1; 7–8; 13–15.
6. Лукашев О. А. Правове регулювання грошової системи України: дис. ... канд. юрид. наук / О. А. Лукашев. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2002.
7. Мацелик М. О. Фінансове право: навч. посібник / М. О. Мацелик, Т. О. Мацелик, В. А. Пригоцький; за ред. В. К. Шкарупи. – К.: Знання, 2011. – 815 с.
8. Міщенко С. В. Регулювання грошового обігу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / С. В. Міщенко. – К.: Ун-т банк. справи НБУ, 2013. – С. 1.
9. Музика О. А. Фінансове право: навч. посібник / О. А. Музика. – К.: Вид. Паливода А. В., 2005.
10. Назар Ю. С. Фінансове право: навч. посібник / Ю. С. Назар, Н. І. Романів. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 244 с.
11. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
12. Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: затв. Постановою Правління НБУ від 15.12.2004 р. № 637 (зі змінами і доповненнями в редакції від 01.09.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/Zak_basa/P637/
13. Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою: Постанова Правління НБУ від 06.06.2013 р. № 210 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1109-13>
14. Про електронні гроші в Україні: Положення, затверджене Постановою Правління НБУ від 04.11.2010 р. № 481 (в редакції від 29.07.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>
15. Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки: Указ Президента України від 12.06.1995 р. № 436/95 (в редакції від 07.09.2001 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436/95>

16. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Правління НБУ від 15 грудня 2004 р. № 637 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 3. – Ст. 155.

17. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.

18. Фінансове право (у запитаннях і відповідях): навч. посібник / Л. М. Касьяненко, Ю. І. Аністратенко, Л. Л. Баланюк та ін.; за заг. ред. Л. М. Касьяненко. – Ірпінь: Вид-во Нац. університету ДПС України, 2014. – 318 с.

19. Фінансове право України: посібник для підготовки до іспитів / Н. А. Буличева, Ю. І. Пивовар, А. Л. Правдюк, О. С. Яра, Ю. В. Ярмоленко. – К.: О. С. Ліпкан, 2010. – 160 с.

20. Фінансове право: навч. посібник / М. О. Мацелик, Т. О. Мацелик, В. А. Пригоцький; за ред. В. К. Шкарупи. – К.: Знання, 2011. – 815 с.

21. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – 400 с.

Розділ 14

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

14.1. Поняття валюти та валютних цінностей. Національна валютна система України

**Національна валютна система
складається з таких елементів:**

Схема 14.1

Валютні цінності

Валютні цінності – це цінності, відповідно до яких валютним законодавством країни встановлено особливий режим обігу на території країни та в разі перетину її кордонів.

Валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України.

Платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки, інші фінансові та банківські документи), *виражені у валюті України.*

Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України.

Платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), *виражені в іноземній валюті або банківських металах.*

Термін «валюта» може застосовуватися в декількох значеннях: як грошова одиниця, яка є основою грошової системи держави; як тип грошової системи держави (валюта золота, валюта срібна, валюта паперова) і як грошові знаки іноземних держав, кредитні і платіжні документи, які виражені в іноземних грошових одиницях та використовуються у міжнародних розрахунках. Саме останнє значення і є поняттям *іноземна валюта.*

Схема 14.2

До валютних цінностей віднесено:

- валюту України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законними платіжними засобами на території України, а також вилучені з обігу, або такі, що вилучаються з нього, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України;
- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, бони, векселі, боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, ощадні книжки і т. ін.), виражені у валюті України;
- іноземну валюту – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законними платіжними засобами на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу, або такі, що вилучаються з нього, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших кредитно-фінансових установах за межами України;
- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, бони, векселі, боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати і т. ін.), виражені в іноземній валюті або в монетарних металах;
- монетарні метали – золото і метали іридієво-платинової групи в будь-якому вигляді та стані, за винятком ювелірних, промислових і побутових виробів із цих металів і брухту цих металів.

Схема 14.3

Особливості валютних відносин:

валютні відносини виникають у сфері фінансової діяльності держави;

безпосереднім приводом для виникнення валютних відносин є планова діяльність держави з утворення і використання необхідних валютних фондів;

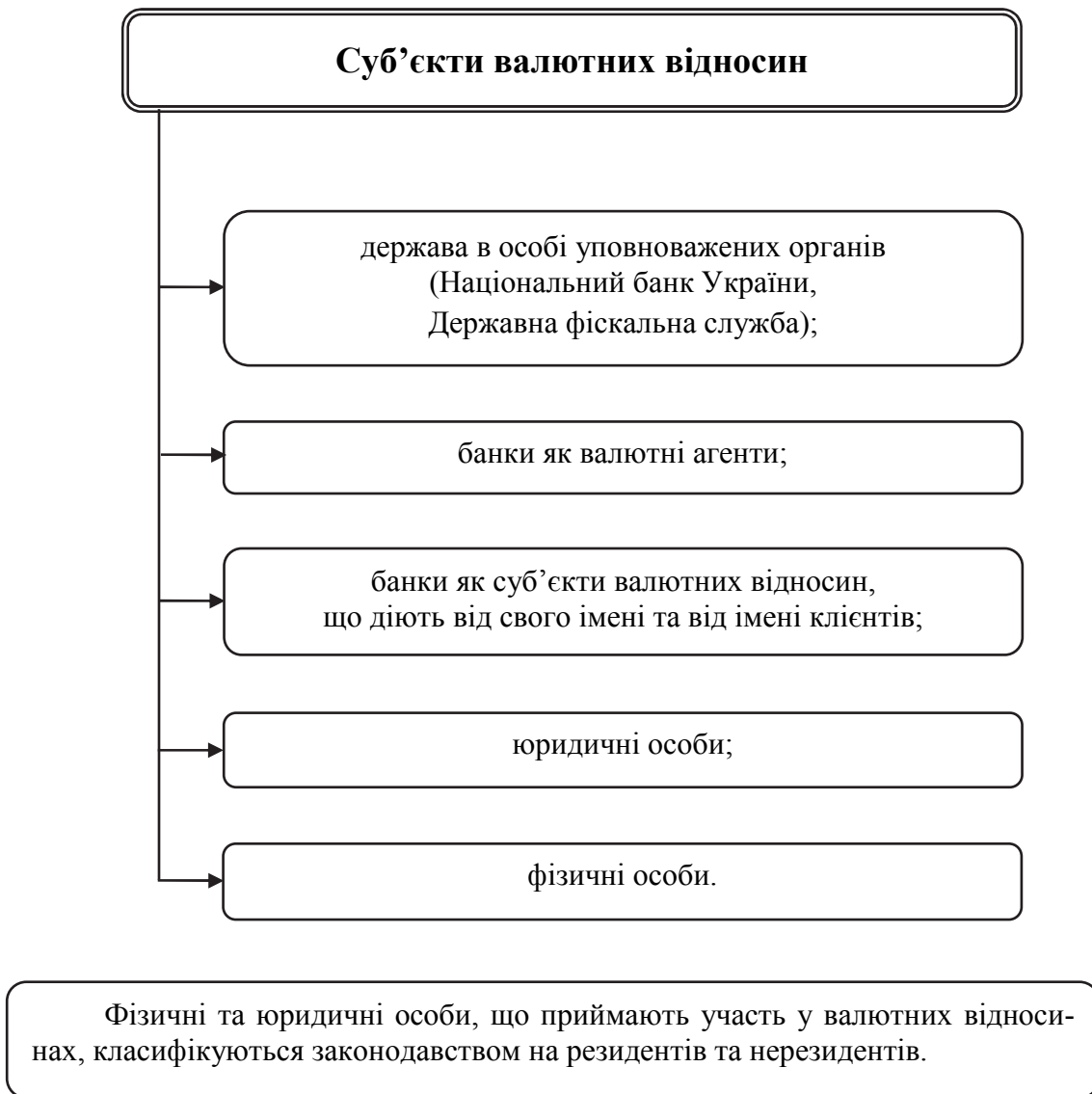
об'єктом валютних відносин є валютні цінності, тобто гроші спеціальні суб'єкти валютних відносин;

спеціальні суб'єкти валютних відносин;

валютні відносини регулюються не тільки нормами фінансового права, але й іншими галузями права.

Валютні відносини формуються у сфері фінансової діяльності держави і пов'язані з її роллю в розподілі і перерозподілі валового внутрішнього продукту з метою утворення і використання необхідних суспільству валютних фондів.

Схема 14.4

Схема 14.5

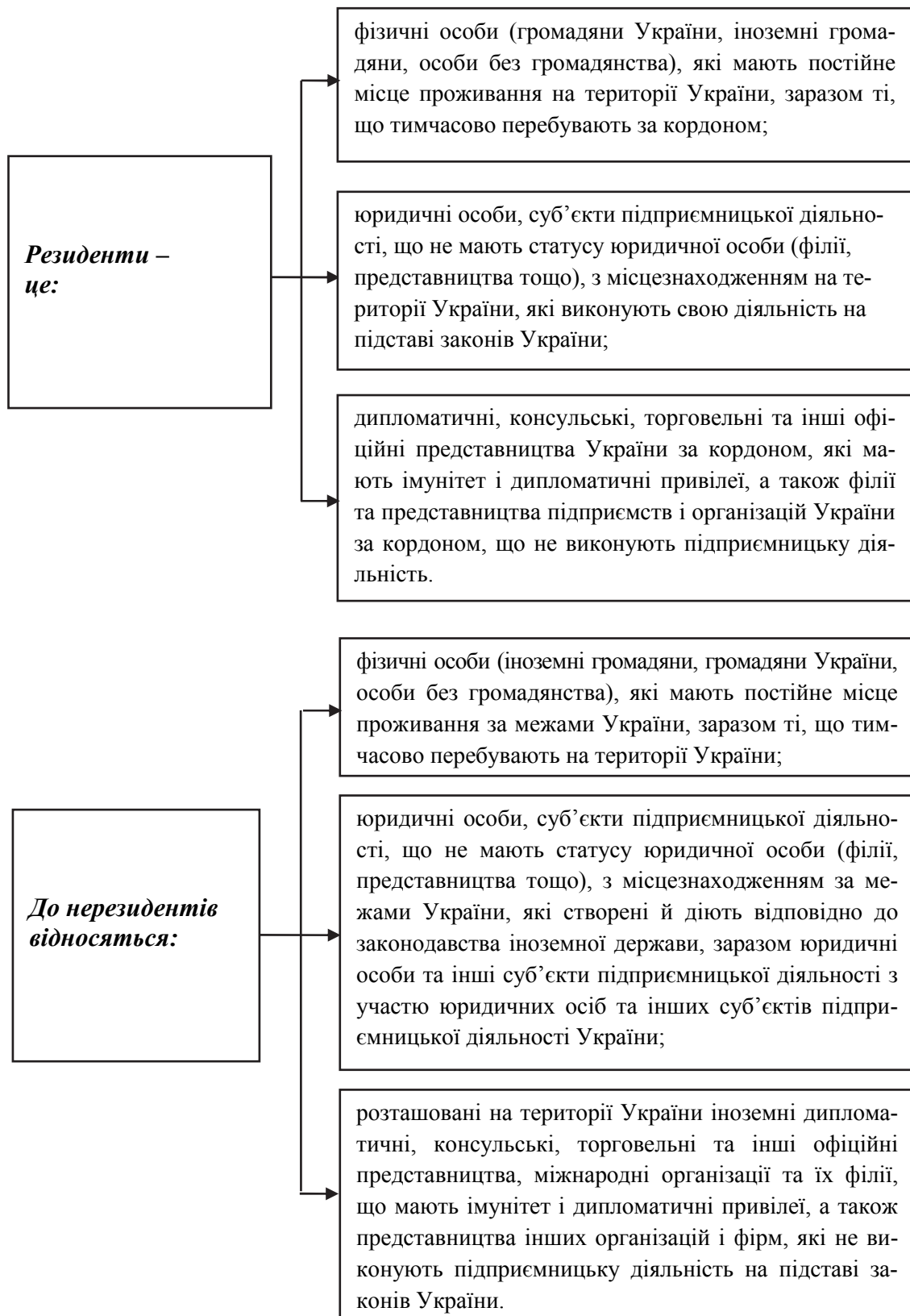

Схема 14.6

До валютних операцій відносяться такі:

пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;

пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» та Закону України «Про банки і банківську діяльність» валютні операції здійснюються банками та іншими фінансовими установами на основі ліцензії Національного банку. Залежно від тривалості дії ліцензій, характеру та тривалості валютних операцій можуть видаватися індивідуальні та генеральні ліцензії на проведення валютних операцій.

Схема 14.7

Валютний курс є своєрідною формою ціни, яка сплачується в національній грошовій одиниці за одиницю іноземної валюти, і визначається співвідношенням між національною грошовою одиницею та відповідною іноземною валютою, ґрунтуючись насамперед на їх купівельній спроможності.

**Валютний курс виконує певні функції,
головними з яких є:**

- сприяння інтернаціоналізації грошових відносин;
- сприяння об'єднанню та стабільному розвитку фінансових ринків;
- порівняння рівнів та структури цін, а також результатів виробничої діяльності в окремих країнах;
- порівняння національної та інтернаціональної вартості на національних та світових ринках;
- перерозподіл національного продукту між окремими країнами;
- інтернаціоналізації господарських зв'язків тощо.

Під *конвертованістю валюти* розуміють її здатність обмінюватися на валюти інших країн та міжнародні платіжні засоби. Розрізняють повну та часткову конвертованість.

Умови та порядок конвертації (обміну) гривні на іноземну валюту встановлюються Національним банком відповідно до законодавства України про валютне регулювання. НБУ запровадив Класифікатор іноземних валют залежно від рівня їх конвертованості, відповідно до якого валюти поділено на три групи: 1) вільно конвертовані валюти, які без обмежень обмінюються на інші валюти; 2) валюти з обмеженою конвертованістю; 3) неконвертовані валюти, які не обмінюються на інші валюти і курси яких НБУ не визначає.

Схема 14.8

Валютна система

Валютна система становить державно-правову форму організації міжнародних валютних (грошових) відносин держав.

Національна валютна система складається з таких елементів:

- національна валюта;
- умови обрання «мостів» валюти держави;
- паритет національної валюти;
- режим курсу національної валюти;
- наявність або відсутність валютних обмежень у країні;
- національне регулювання міжнародної валютної ліквідності країни;
- регламентація використання міжнародних кредитних коштів обігу;
- режим національного валютного ринку і ринку золота;
- державні органи, що обслуговують та регулюють валютні відносини країни.

Схема 14.9

14.2. Поняття, завдання та форми організації валютного регулювання

Під *валютним регулюванням* варто розуміти діяльність держави в особі уповноважених нею органів (органів валютного регулювання і контролю) із застосування адміністративних та економічних методів впливу на учасників валютних правовідносин щодо виконання валютної політики в державі.

Завдання валютного регулювання:

організація системи курсоутворення, захист та забезпечення необхідного ступеня конвертованості національної грошової одиниці;

регулювання платіжної функції іноземної валюти та інших іноземних засобів, регламентація поточних операцій платіжного балансу;

організація внутрішнього валютного ринку;

регламентація та регулювання банківської діяльності з валютними цінностями;

регулювання процесів утворення та руху валютного капіталу, захист іноземних інвестицій;

установлення режиму та обмежень на вивезення і ввезення через кордон валютних цінностей;

забезпечення стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний валютний ринок.

Схема 14.10

Міждержавне валютне регулювання здійснюється з метою створення ринкового механізму, який сприяє обміну товарами і послугами, а також руху капіталу між державами і забезпечує стійке економічне зростання завдяки:

координації валютної політики окремих держав та загальноекономічної інтеграції;

прийняття спільних заходів щодо подолання кризових ситуацій;

узгодження валютної політики держав, які є учасниками угод стосовно інших держав.

Національне валютне регулювання (надалі – валютне регулювання) спрямоване на встановлення контролю з боку держави за зовнішніми (експортними та імпорними) та внутрішніми валютними потоками з метою підтримання рівноваги платіжного балансу держави і стабільності національної валюти.

Схема 14.11

**Національний банк України
у сфері валютного регулювання:**

- здійснює валютну політику, виходячи з принципів загальної економічної політики України;
- формує разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;
- контролює дотримання затвердженого Верховною Радою України ліміту зовнішнього державного боргу України;
- визначає у разі необхідності ліміти заборгованості в іноземній валюті уповноважених банків нерезидентам;
- видає, у передбачених межах, обов'язкові для виконання нормативні акти щодо здійснення операцій на валютному ринку України;
- нагромаджує, зберігає і використовує резерви валютних цінностей для здійснення державної валютної політики;
- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування;
- установлює способи визначення і використання валютних (обмінних) курсів іноземних валют, виражених у валюті України, курсів валютних цінностей, виражених у іноземній валюті або розрахункових (клірингових) одиницях;
- установлює за погодженням з Міністерством статистики України єдині форми обліку, звітності та документації про валютні операції, порядок контролю за їх достовірністю та своєчасним поданням;
- забезпечує публікацію банківських звітів про власні операції та операції уповноважених банків.

Схема 14.12

**Кабінет Міністрів України
у сфері валютного регулювання:**

- визначає і подає на затвердження до Верховної Ради України ліміт зовнішнього державного боргу України;
- бере участь у формуванні платіжного балансу України;
- забезпечує виконання бюджетної та податкової політики в частині, що стосується руху валютних цінностей;
- забезпечує формування і є розпорядником Державного валютного фонду України;
- визначає порядок використання надходжень у міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, які використовуються у торговельно-обороті і з іноземними державами, а також у неконвертованих іноземних валютах, які використовуються у неторговельному обороті з іноземними державами на підставі положень міжнародних договорів України.

На *Верховну Раду України*, як на єдиний орган законодавчої влади в Україні, покладено відповідні повноваження в нормативно-правовому забезпеченні вирішення загальних питань валютної політики, а саме прийняття законів та постанов у сфері валютного регулювання.

Схема 14.13

**До повноважень Президента України
в сфері валютного регулювання можна віднести такі:**

визначення основних завдань органів державного управління
у сфері валютного регулювання;

врегулювання політики держави щодо порядку інвестування
майнових цінностей резидентами за межі України;

встановлення відповідальності за окремі порушення
валютного законодавства та інші функції в сфері
валютного регулювання, в межах його конституційних повноважень.

До групи центральних органів виконавчої влади, що наділені відповідними повноваженнями в сфері валютного регулювання, крім Кабінету Міністрів України, відносяться Міністерство економічного розвитку та торгівлі України та Міністерство фінансів України.

На *Міністерство економічного розвитку та торгівлі України* покладено завдання щодо аналізу стану розрахунків за зовнішньоекономічними операціями та внесення пропозицій щодо вдосконалення механізму проведення зазначених розрахунків і порядку контролю за їх здійсненням.

На *Міністерство фінансів України* покладено завдання щодо вивчення валютно-фінансових проблем, пов'язаних із міжнародним економічним співробітництвом і вдосконаленням валютно-економічних відносин з іноземними державами, розробки пропозицій про збільшення валютних ресурсів держави, вдосконалення механізму економічного стимулювання підприємств для збільшення експорту і підвищення його ефективності.

Схема 14.14

14.3. Поняття, мета та завдання валютного контролю

Валютний контроль – це комплекс адміністративних заходів, розрахованих на прискорення валютних надходжень і на стримування вивезення валюти з країни, а також вид державного контролю, спрямований на забезпечення дотримання суб'єктами підприємницької діяльності та фізичними особами норм валютного законодавства під час проведення валютних операцій.

Основні напрями валютного контролю:

- встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій чинному законодавству та наявності необхідних на них ліцензій та дозволів;
- перевірка виконання резидентами зобов'язань в іноземній валюті перед державою, зарозом декларування валютних цінностей, а також зобов'язань з продажу іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку України;
- перевірка обґрунтованості платежів в іноземній валюті;
- перевірка повноти й об'єктивності обліку та звітності за валютними операціями.

Побудова будь-якої правової держави та її гармонійний розвиток залежать від уміння організувати захист економічних інтересів останньої. Одним із найважливіших засобів захисту інтересів держави є правильно організована і чітко налагоджена система контролю, зарозом валютного.

Схема 14.15

**Валютний контроль здійснюється в певних формах,
основними серед яких є:**

- реєстрація та статистичний облік валютних операцій;
- контроль за дотриманням валютного законодавства під час виконання угод та операцій з іноземною валютою та банківськими металами;
- контроль за виконанням суб'єктами валютних правовідносин своїх юридичних обов'язків щодо держави;
- контроль за об'єктивністю та повнотою обліку та звітності по валютних операціях;
- контроль за обґрунтованістю здійснюваних міжнародних платежів у валюті;
- застосування заходів юридичної відповідальності за порушення валютного законодавства;
- збір, збереження та обмін інформацією з валютного контролю між уповноваженими органами валютного контролю.

Валютний контроль виконує такі функції:

- забезпечує режим законності в разі проведення валютних операцій;
- дає змогу попереджати правопорушення у валютній сфері;
- виявляє факти порушення валютного законодавства;
- застосовує заходи юридичної відповідальності.

Об'єктом валютного контролю є дії резидентів та нерезидентів, що виконуються ними відносно валюти та валютних цінностей.

Схема 14.16

**Основні завдання валютного контролю
полягають у:**

- визначенні відповідності проведених валютних операцій чинному законодавству і наявності необхідних для них ліцензій і дозволів;
- перевірці виконання резидентами зобов'язань в іноземній валюті перед державою;
- перевірці обґрунтованості платежів в іноземній валюті;
- перевірці переміщення валюти та валютних цінностей через митний кордон України;
- перевірці повноти та об'єктивності обліку і документації стосовно валютних операцій.

**Національний банк України
є головним органом валютного контролю, що:**

- здійснює контроль за виконанням правил регулювання валютних операцій на території України з усіх питань, не віднесених цим Декретом до компетенції інших державних органів;
- забезпечує виконання уповноваженими банками функцій щодо здійснення валютного контролю згідно з цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України.

Схема 14.17

**До повноважень Департаменту
у сфері валютного контролю належать:**

- участь у розробці, підготовці та розгляді проектів нормативно-правових актів з питань валютного контролю;
- розробка методології валютного контролю, рекомендацій та вказівок для агентів валютного контролю;
- контроль за виконанням уповноваженими банками функцій агентів валютного контролю;
- контроль за дотриманням умов виданих ліцензій на право проведення валютних операцій;
- контроль за здійсненням валютних операцій;
- валютний контроль за зовнішньоекономічною діяльністю суб'єктів підприємництва;
- забезпечення взаємодії з іншими державними органами, на які покладено обов'язки здійснення контролю за виконанням валютного законодавства в Україні, заразом забезпечення передачі уповноваженими банками Державній податковій адміністрації України інформації про несвоєчасне надходження в Україну валютних цінностей та товарів, терміни надходження яких визначені валютним законодавством;
- проведення заходів, спрямованих на запобігання та усунення порушень валютного законодавства;
- надання роз'яснень із питань застосування норм валютного контролю.

Схема 14.18

14.4. Юридична відповідальність за порушення валютного законодавства

Валютне правопорушення – це акт поведінки суб'єкта валютних правовідносин, який виражається у здійсненні будь-яких активних дій (продаж валюти фізичною особою, здійснення валютних операцій уповноваженим банком без отримання письмового дозволу) чи бездіяльності (нездійснення уповноваженим банком функцій агента валютного ринку).

Чинне валютне законодавство передбачає застосування фінансових санкцій за вчинення таких правопорушень в означеній сфері:

- здійснення операцій з валютними цінностями без одержання генеральної чи індивідуальної ліцензії Національного банку України (п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»);
- торгівля іноземною валютою банками та іншими фінансовими установами, національним оператором поштового зв'язку без одержання ліцензії Національного банку України та (або) з порушенням порядку й умов торгівлі валютними цінностями на міжбанківському валютному ринку України, встановлених Національним банком України (п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»);
- невиконання уповноваженими банками зобов'язань купувати іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку України і за рахунок резидентів з метою виконання зобов'язань резидентів (п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»);
- невиконання уповноваженими банками, фінансовими установами та національним оператором поштового зв'язку функцій агента валютного контролю (п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»);
- несвоєчасне подання, приховування або перекручування звітності про валютні операції (п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»);
- невиконання резидентами вимог щодо декларування валютних цінностей та іншого майна (п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»);
- порушення порядку розрахунків в іноземній валюті (п. 2 ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», ст. 4 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті»);
- одержання резидентом кредиту в іноземній валюті без реєстрації кредитного договору (п. 2 Указу Президента України «Про врегулювання порядку одержання кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів та застосування штрафних санкцій за порушення валютного законодавства», п. 2.9 Положення про валютний контроль).

Схема 14.19

Контрольні запитання

1. Що розуміють під поняттям «валютні цінності»?
2. Хто відноситься до суб'єктів валютних відносин?
3. Які види ліцензій видаються Національним банком банкам та іншим фінансовим установам для здійснення валютних операцій?
4. Що являється метою валютного контролю?
5. Назвіть елементи національної валютної системи.
6. Які види юридичної відповідальності передбачені за порушення валютного законодавства на території України?

Рекомендована література

1. Гетманцев Д. О. Банківське право України: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
2. Завальна Ж. В. Валютне право України: навч. посібник / Ж. В. Завальна, М. В. Старинський. – Суми: Університетська книга, 2006. – 383 с.
3. Маліков В. В. Валютне регулювання в Україні: теорія і практика: монографія / В. В. Маліков, І. А. Дмитрієв, О. А. Дігтяр. – Х.: ХНАДУ, 2012. – 320 с.
4. Мацелик М. О. Фінансове право: навч. посібник / М. О. Мацелик, Т. О. Мацелик, В. А. Пригодський; за ред. В. К. Шкарупи. – К.: Знання, 2011. – 815 с.
5. Назар Ю. С. Фінансове право: навч. посібник / Ю. С. Назар, Н. І. Романів. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 244 с.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20 березня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
7. Про Положення про Міністерство фінансів України: Указ Президента України від 08 квітня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>
8. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. (із змінами і доповненнями в редакції від 27.09.2014 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.
9. Про систему валютного регулювання та контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15–93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.
10. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
11. Філіпенко Т. В. Правове регулювання валютного ринку України: монографія / Т. В. Філіпенко; Міністерство внутрішніх справ України, Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 241 с.
12. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – 400 с.
13. Чернадчук Т. О. Основи валютного права України: навч. посібник / Т. О. Чернадчук. – Суми: Університетська книга, 2009. – 300 с.

Список літератури

Нормативно-правові акти України

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991 року № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-ІV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40 /40–42/. – Ст. 492.
5. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50 /50–51/. – Ст. 572.
6. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–17. – Ст. 112.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
8. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 44–48. – Ст. 552.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 7–8. – № 9. – Ст. 55.
10. Про національну поліцію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua
12. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.
13. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/>
14. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу: Закон України від 25.12.2014 № 63-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/>
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці: Закон України від 28.12.2014 № 77-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/>
16. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
17. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті від 23 вересня: Закон України 1994 року № 185/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 40. – Ст. 364.
18. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06 липня 1995 року № 265/95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 28. – Ст. 205.
19. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів: Закон України від 19 грудня 1995 року № 481/95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 46. – Ст. 345.

20. Про оренду землі: Закон України від 06 жовтня 1998 року № 161-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46. – Ст. 280.
21. Про джерела фінансування органів державної влади: Закон України від 30 червня 1999 року № 783-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 274.
22. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 01 червня 2000 року № 1775-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
23. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07 грудня 2000 року № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.
24. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15 травня 2003 року № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31. – Ст. 263.
25. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 275.
26. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 року № 852-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.
27. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 року № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49. – Ст. 376.
28. Про засади державної мовної політики: Закон України від 03 липня 2012 року № 5029-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 23. – Ст. 218.
29. Про Митний тариф України: Закон України від 19 вересня 2013 року № 584-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 84. – Т. 1. – Ст. 3107.
30. Про Рахункову палату: Закон України від 2 липня 2015 року № 576-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon4.rada.gov.ua
31. Про внесення змін до податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII / Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 7–8, № 9. – Ст. 55.
32. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей уточнення податкових зобов'язань з податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість у разі застосування податкового компромісу: Закон України від 25 грудня 2014 року № 63-VIII / Відомості Верховної Ради України. – 2015 – № 6. – Ст. 38.
33. Про Державну фіскальну службу України: Постанова КМ України від 21.05.2014 № 236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/>
34. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квот на 2015 рік: Постанова КМУ від 14 січня 2015 р. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/>
35. Про утворення територіальних органів Державної фіскальної служби та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України: Постанова КМ України від 06.08.2014 № 311 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/>
36. Про внесення змін у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2014 р. № 85: Постанова КМ України від 11.06.2014 № 178 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/>
37. Про утворення Державної фіскальної служби: Постанова КМ України від 21.05.2014 р. № 160 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/>
38. Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів: Постанова КМ України від 01.03.14 № 67 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/postanovi-km-ukraini/>
39. Про заходи щодо посилення державного контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів та справлянням акцизного збору: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 серпня 2001 року № 940 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – Ст. 1469.

40. Про затвердження вимог щодо реалізації фіскальних функцій реєстраторами розрахункових операцій для різних сфер застосування: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2002 року № 199 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 8. – Ст. 362.

41. Про затвердження Порядку застосування фінансових санкцій, передбачених статтею 17 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів»: Постанова Кабінету Міністрів України від 02 червня 2003 року № 790 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 23. – Ст. 1038.

42. Про затвердження Порядку технічного обслуговування та ремонту реєстраторів розрахункових операцій: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 року № 601 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 19. – Ст. 1318.

43. Про затвердження Порядку надання дозволу на право користування пільгами з оподаткування для підприємств та організацій громадських організацій інвалідів: Постанова Кабінету Міністрів України від 08 серпня 2007 року № 1010 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 60. – Ст. 2377.

44. Про створення системи оперативного обміну між органами державного нагляду (контролю) інформацією про виявлення небезпечної та фальсифікованої продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 2007 року № 1126 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 69. – Ст. 2640.

45. Про затвердження Порядку відшкодування суб'єктом господарювання витрат, пов'язаних з проведенням експертизи (випробування) зразків продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1279 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 83. – Ст. 3080.

46. Про затвердження Порядку відбору зразків продукції для визначення її якісних показників та форми акта відбору зразків продукції: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 року № 1280 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 83. – Ст. 3081.

47. Про затвердження Порядку звільнення від обкладення податком на додану вартість операцій з постачання та ввезення на митну територію України товарів і послуг, передбачених для власних потреб дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні, а також для використання особами з числа дипломатичного персоналу дипломатичних місій та членами їх сімей, які проживають разом з ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2010 року № 1240 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 88. – Ст. 25.

48. Про затвердження Порядку внесення уповноваженими особами до бюджету податку на додану вартість з об'єктів оподаткування, що виникають у зв'язку з постачанням підприємствами залізничного транспорту послуг з їх основної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 02 березня 2011 року № 187 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 16. – Ст. 675.

49. Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 року № 450 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 40. – Ст. 1545.

50. Про реорганізацію деяких органів державної податкової служби, спеціалізованих митних органів та організацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 228 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 28. – Ст. 950.

51. Про початок проведення перевірки відповідно до Закону України «Про очищення влади» стосовно посадових і службових осіб Міндоходів: Наказ ДФС України від 24.02.2015 № 117 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

52. Про розподіл обов'язків між керівництвом ДФС: Наказ ДФС України від 13.02.2015 № 84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

53. Про внесення змін до Рекомендацій щодо організації роботи головних управлінь ДФС України із приймання документів та видачі ліцензій на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, затверджених наказом ДФС України

від 24.10.2014 № 213: Наказ ДФС України від 14.02.2015 № 85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

54. Про визначення місця дислокації митного поста «Чоп-залізничний» Закарпатської митниці ДФС: Наказ ДФС України від 16.02.2015 № 90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

55. Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: Наказ СБУ від 22.01.2015 № 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

56. Про затвердження форми декларації акцизного податку, Порядку заповнення та подання декларації акцизного податку: Наказ Міністерства фінансів України від 23.01.2015 № 14 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 6. – Ст. 138.

57. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України: Наказ Міністерства фінансів України від 23.01.15 № 13 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 6. – Ст. 137.

58. Про затвердження Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість: Наказ Міністерства фінансів України від 14.11.14 № 1130 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 91. – Ст. 2631.

59. Про затвердження Порядку формування Реєстру великих платників податків та затвердження Змін до Порядку обліку платників податків і зборів: Наказ Міністерства фінансів України від 11 вересня 2012 року № 986 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 88. – Ст. 3580.

60. Про затвердження Порядку направлення органами доходів і зборів податкових вимог платникам податків: Наказ Міністерства фінансів України від 10 жовтня 2013 року № 576 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 89. – Ст. 3280.

61. Про затвердження Порядку заповнення документів на переказ у разі сплати (стягнення) податків, зборів, митних платежів, єдиного внеску, здійснення бюджетного відшкодування податку на додану вартість, повернення помилково або надміру зарахованих коштів: Наказ Міністерства фінансів України від 22 жовтня 2013 року № 609 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 89. – Ст. 3283.

62. Про затвердження Порядку оформлення і подання скарг платниками податків та їх розгляду органами доходів і зборів: Наказ Міністерства доходів та зборів України від 25 грудня 2013 року № 848 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 10. – Ст. 353.

63. Про початок проведення перевірки відповідно до Закону України «Про очищення влади» стосовно посадових і службових осіб Міндоходів: Наказ ДФС України від 24.02.2015 № 117 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

64. Про розподіл обов'язків між керівництвом ДФС: Наказ ДФС України від 13.02.2015 № 84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

65. Про внесення змін до Рекомендацій щодо організації роботи головних управлінь ДФС України із приймання документів та видачі ліцензій на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, затверджених наказом ДФС України від 24.10.2014 № 213: Наказ ДФС України від 14.02.2015 № 85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

66. Про визначення місця дислокації митного поста «Чоп-залізничний» Закарпатської митниці ДФС: Наказ ДФС України від 16.02.2015 № 90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

67. Про затвердження Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб, транспортних засобів та вантажів вздовж лінії зіткнення у межах Донецької та Луганської областей: Наказ СБУ від 22.01.2015 № 27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/>

68. Про затвердження форми декларації акцизного податку, Порядку заповнення та подання декларації акцизного податку: Наказ Міністерства фінансів України від 23.01.2015 № 14.

69. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України: Наказ Міністерства фінансів України від 23.01.15 № 13.

70. Про затвердження Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість: Наказ Міністерства фінансів України від 14.11.14 № 1130.

Автореферати, дисертації

1. Волохата В. Є. Управління залученими ресурсами банку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / В. Є. Волохата. – К., 2015. – 25 с.

2. Головачев Д. Л. Регулирование государственного долга в рыночной экономике: автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.00.01 / Д. Л. Головачев; Моск. гос. ун-т. – М., 1996. – 25 с.

3. Дуда Б. Ю. Державне регулювання валютного ринку України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Б. Ю. Дуда; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2014. – 20 с.

4. Кобильнік Д. А. Правове регулювання пільг при оподаткуванні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д. А. Кобильнік. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. – 206 с.

5. Лещенко О. В. Національний банк України як суб'єкт фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / О. В. Лещенко; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2014. – 20 с.

6. Миколишин М. М. Механізм емісійної діяльності банків України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / М. М. Миколишин; Національна академія наук України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2014. – 20 с.

7. Міщенко С. В. Регулювання грошового обігу в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук / С. В. Міщенко; Університет банківської справи Національного банку України. – К., 2013. – 40 с.

8. Нестеров Г. Г. Развитие механизмов налогового контроля в системе обеспечения экономической безопасности России: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Г. Г. Нестеров. – М., 2009. – 26 с.

9. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. С. Нестеренко; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – 40 с.

10. Огороднікова І. І. Адміністративна відповідальність за правопорушення в сфері оподаткування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І. І. Огороднікова; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь, 2012. – 22 с.

11. Храбров А. О. Правове регулювання виникнення, зміни і припинення податкового обов'язку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / А. О. Храбров. – Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2004. – 197 с.

12. Філіпенко Т. В. Механізм державного управління валютним ринком України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з державного управління / Т. В. Філіпенко; Донецький державний університет управління. – Донецьк, 2011. – 36 с.

13. Фарина О. Динамічні моделі оцінювання стабільності фінансової системи України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / О. Фарина; Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – К., 2015. – 22 с.

14. Ярош К. М. Статистичний аналіз державного боргу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Статистика» / К. М. Ярош; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – К., 2014. – С. 22.

Монографії

1. Воробйова О. І. Кредитно-інвестиційний потенціал банків України: монографія / О. І. Воробйова; Міністерство освіти і науки України, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. – Сімферополь: Аріал, 2013. – 451 с.

2. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії: монографія / Г. М. Білецька, М. В. Кармаліта, М. О. Куц та ін. – К.: Алерта, 2012. – 222 с.

3. Давидов Г. М. Обліково-інформаційне забезпечення оцінки податкового потенціалу суб'єкту господарювання: теорія і практика: монографія / Г. М. Давидов, Г. І. Кузьменко. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 262 с.

4. Данилишин Б. М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні: монографія / Б. М. Данилишин, О. М. Кондрашов; Національна академія наук України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 295 с.

5. Демянчук І. А. Фіскальна політика в умовах турбулентності економіки: монографія / І. А. Демянчук. – Рівне: О. Зень, 2015. – 192 с.

6. Дуравкін П. М. Забезпечення виконання податкового обов'язку: монографія / П. М. Дуравкін; Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – 189 с.

7. Застосування міжнародних податкових договорів: теорія та практика: монографія / Л. Д. Тимченко та ін.; за заг. ред. Л. Д. Тимченка; Міністерство доходів і зборів України, Національний університет державної податкової служби України, Науково-дослідний центр з проблем оподаткування, ВМГО «Асоціація молодих юристів України». – Ірпінь: НУ ДПСУ, 2013. – 218 с.

8. Затонацька Т. Г. Бюджетно-податкове регулювання інвестиційної діяльності в Україні: монографія / Т. Г. Затонацька. – К.: Задруга, 2012. – 298 с.

9. Зварич О. В. Податкові надходження: методологія прогнозування: монографія / О. В. Зварич; Міністерство освіти і науки України, Київський національний торговельно-економічний університет. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2013. – 443 с.

10. Ісаншина Г. Ю. Податковий менеджмент: монографія / Г. Ю. Ісаншина. – К.: ЦУЛ, 2003. – 260 с.

11. Иловайський С. И. Учебник финансового права / С. И. Иловайський. – Одесса: Типография А. Ф. Соколовского, 1904. – 383 с.

12. Коваленко В. В. Розслідування шахрайств і пов'язаних із ними злочинів, учинених у сфері функціонування електронних розрахунків: монографія / В. В. Коваленко, А. І. Анапольська; Міністерство внутрішніх справ України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. – 222 с.

13. Козоріз М. А. Механізм реорганізації банківських установ в Україні: монографія / М. А. Козоріз, Н. Ю. Копилюк; Національна академія наук України, Інститут регіональних досліджень. – Львів: Ліга-Прес, 2014. – 180 с.

14. Коломоець Т. О. Оціночні поняття у податковому праві України: доктринальний, нормативний та правозастосовний аспекти: монографія / Т. О. Коломоець, О. Г. Глухий; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет» Міністерства освіти і науки України. – Запоріжжя: Запорізький національний ун-т, 2013. – 223 с.

15. Корнилюк Р. В. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: монографія / Р. В. Корнилюк, І. Б. Івасів, О. М. Діба; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту

України, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2012. – 234 с.

16. Крисоватий А. І. Податкові трансформації в ЄС та податкова політика України в контексті євроінтеграції: монографія / А. І. Крисоватий, В. М. Мельник; за заг ред. А. І. Крисоватого. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 236 с.

17. Луценко І. С. Податкова політика у сфері зовнішньоекономічної діяльності: теорія та практика: монографія / І. С. Луценко, В. П. Хомутенко. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2014. – 216 с.

18. Малишкін О. І. Облік і аудит податків в Україні: теорія, методологія, практика: монографія / О. І. Малишкін; Міжгалузева академія управління. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 375 с.

19. Маліков В. В. Валютне регулювання в Україні: теорія і практика: монографія / В. В. Маліков, І. А. Дмитрієв, О. А. Дегтяр; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Харківський національний автомобільно-дорожній університет. – Х.: ХНАДУ, 2012. – 317 с.

20. Мітіліно М. І. Елементи фінансової науки / М. І. Мітіліно. – К.: Державне видавництво України, 1926. – 196 с.

21. Палей С. Б. Генезис податкового менеджменту в Україні: проблеми й рішення: монографія / С. Б. Палей; Міністерство освіти і науки України, Донецький державний університет управління. – Донецьк: Донбас, 2013. – 378 с.

22. Податкова політика держави: теорія формування та практика реалізації: монографія / Л. Л. Тарангул та ін.; ред. кол.: П. В. Мельник та ін.; Національний університет державної податкової служби України, Науково-дослідний центр з проблем оподаткування. – Ірпінь: ВЦ НУ ДПС, 2013. – 405 с.

23. Потомська Н. А. Збирання і дослідження документів при розслідуванні ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): монографія / Н. А. Потомська, І. В. Грицюк, О. О. Мілевський; Ірпінська фінансово-юридична академія. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 158 с.

24. Проскура К. П. Податкове адміністрування в Україні в посткризовий період: ефективність та напрями модернізації: монографія / К. П. Проскура; Європейський університет. – К.: Емкон, 2014. – 374 с.

25. Регулювання діяльності банків в умовах глобальних викликів: монографія / Л. О. Примостка та ін.; за ред. Л. О. Примостки; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2012. – 459 с.

26. Россіхіна Г. В. Застосування фінансово-правових норм: монографія / Г. В. Россіхіна. – Х.: Цифрова друкарня № 1, 2013. – 399 с.

27. Самсін І. Л. Податкове зобов'язання: правова природа, динаміка та наслідки невиконання: монографія / І. Л. Самсін; Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – 321 с.

28. Старинський М. В. Валютні відносини: окремі проблеми правового регулювання: монографія / М. В. Старинський; Національний банк України, Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи національного банку України»: монографія / М. В. Старинський. – Суми: Мрія, 2014. – 207 с.

29. Селигман Э. Этюды по теории обложения / Э. Селигман, Р. Стурм. – СПб.: 1908. – 198 с.

30. Теорія і практика визначення оподаткованого прибутку підприємств в Україні: обліковий аспект: монографія / І. М. Павлова, Д. М. Серебрянський, О. М. Смірнова та ін.; за заг. ред. О. М. Смірнвої. – К.: Алерта, 2014. – 500 с.

31. Тимофеев О. О. Тлумачення податково-правових норм: монографія / О. О. Тимофеев. – Х.: Право, 2013. – 214 с.

32. Ткачук Т. А. Психологія діяльності працівників податкової міліції: монографія / Т. А. Ткачук, С. І. Корсун; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Національна академія внутрішніх справ. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 193 с.

33. Управління податковою безпекою суб'єктів підприємництва в Україні: монографія / О. Д. Вовчак та ін.; Укоопспілка, Львівська комерційна академія. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2013. – 175 с.
34. Філіпенко Т. В. Правове регулювання валютного ринку України: монографія / Т. В. Філіпенко; Міністерство внутрішніх справ України, Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. – 241 с.
35. Фінансовий механізм структурної модернізації економіки України: монографія / за заг. ред. С. В. Онишко, В. П. Унінець-Хоодаківські; Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь: НУДПСУ, 2013. – 604 с.
36. Химичева Н. И. Финансовое право / Н. И. Химичева, Е. В. Покачалова; отв. ред. Н. И. Химичева. – М.: Норма, 2005. – 464 с.
37. Чередніченко А. П. Податковий контроль в умовах трансформації економіки України: монографія / А. П. Чередніченко. – К.: Аспект-Поліграф, 2005. – 204 с.
38. Чернадчук В. Д. Стан та перспективи розвитку бюджетних правовідносин в Україні: монографія / В. Д. Чернадчук. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 456 с.
39. Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні: поняття, класифікація та особливості структури: монографія / В. Д. Чернадчук. – Суми: Університетська книга, 2013. – 172 с.
40. Чинчин М. М. Правова природа податкового адміністрування в Україні: монографія / М. М. Чинчин; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2014. – 158 с.

**Підручники, навчальні посібники,
наукові збірники та методичні матеріали**

1. Бабін І. І. Податкове право: навч. посібник / І. І. Бабін. – 2-ге вид. виправл. та доповн. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – 496 с.
2. Бабін І. І. Податкове право: навч. посібник / І. І. Бабін; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2013. – 491 с.
3. Бабін І. І. Презумпції та фікції в податковому праві: навчальний посібник / І. І. Бабін; Міністерство освіти і науки України, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009. – 319 с.
4. Базецька Г. І. Конспект лекцій з дисципліни «Фінанси» / Г. І. Базецька; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Х.: ХНУМГ, 2015. – 142 с.
5. Бандурка О. М. Фінансове право: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець; О. М. Бандурка, О. П. Гетманець та ін. – Х.: Екограф, 2015. – 500 с.
6. Бандурка О. М. Податкове право: навч. посібник / О. М. Бандурка, В. Д. Понікаров, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 312 с.
7. Банківська система: навч. посібник / Н. І. Волкова та ін.; Донецький національний університет. – Донецьк: Ноулідж, Донецьке відділення, 2013. – 374 с.
8. Банківська система: підручник / М. І. Крупка та ін.; Міністерство освіти і науки України, Львівський національний університет ім. Івана Франка. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – 554 с.
9. Бюджетна і податкова системи України: у запитаннях і відповідях: навч. посібник / М. І. Бондар та ін.; Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління». – К.: Академія фінансового управління, 2013. – 333 с.
10. Бюджетна система: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 624 с.
11. Бюджетно-податкова реформа як каталізатор соціально-економічного розвитку в Україні: зб. наук. праць за матеріалами круглого столу, 17 травня 2012 року та науково-практичної Інтернет-конференції. – К.: Алерта, 2012. – 312 с.

12. В'юн В. Г. Податкова система: навч. посібник / В. Г. В'юн та ін.; за ред. В. Г. В'юна. – Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2013. – 391 с.
13. Вавженчук С. Я. Правове регулювання фондового ринку: навч. посібник / С. Я. Вавженчук; Міністерство освіти і науки України, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2013. – 582 с.
14. Волощук В. Г. Податкове право: навч. посібник / М. Г. Волощук, М. В. Менджул; Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет, Територіальне відділення Асоціації платників податків України у Закарпатській області, Громадська рада при Закарпатській обласній державній адміністрації. – Ужгород: О. Гаркуша, 2013. – 166 с.
15. Волощук М. Г. Податкова реформа 2015: практ. посібник / М. Г. Волощук, Я. В. Голубка, Ю. О. Кілару, М. В. Менджул. – Ужгород, 2015. – 32 с.
16. Волощук М. Г. Фінансове право: навч. посібник / М. Г. Волощук, М. В. Менджул; Міністерство освіти і науки України, Ужгородський національний університет. – Ужгород: О. Гаркуша, 2013. – 236 с.
17. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник / Л. К. Воронова. – К.: Прецедент, 2006. – 448 с.
18. Гетманець О. П. Податкове право України: навч. посібник / О. П. Гетманець; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла; Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Харківський національний університет внутрішніх справ. – К.: Хай-Тек Прес, 2013. – 431 с.
19. Глущенко А. С. Фінанси: навч. посібник / А. С. Глущенко. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 190 с.
20. Горалько О. В. Банківська діяльність: навч. посібник / О. В. Горалько, І. С. Козій; Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 335 с.
21. Городков В. Б. Налоги в Украине: от теории к практике / В. Б. Городков. – Днепропетровск: Акцент ПП, 2013. – 500 с.
22. Гроші та кредит: практикум: (для нефінансових спеціальностей): навч. посібник / С. А. Кузнецова та ін.; за заг. ред. С. А. Кузнецової; Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 134 с.
23. Державне регулювання ринку цінних паперів у трансформаційній економіці України / Г. І. Башнянин та ін. – Львів: ЛІГА-ПРЕС, 2014. – 201 с.
24. Державний кредит: навч. посібник / Н. П. Лубкей та ін.; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 139 с.
25. Десятнюк О. М. Управління податковим боргом: навч. посібник / О. М. Десятнюк, Т. Я. Маршалок. – Тернопіль: Вектор, 2013. – 340 с.
26. Динаміка податкового навантаження в Україні в контексті реалізації податкової реформи / Т. І. Єфименко та ін.; за ред. Т. І. Єфименко, А. М. Соколовської; Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління». – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. – 491 с.
27. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посібник / Е. С. Дмитренко. – К.: Алерта; КНТ, 2006. – 376 с.
28. Дулік Т. О. Податкова система: навч.-метод. посібник / Т. О. Дулік, Т. Ю. Александрюк, Л. Г. Маркова; Міністерство освіти і науки України, Дніпропетровська державна фінансова академія. – Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2014. – 208 с.
29. Завальна Ж. В. Валютне право України: навч. посібник / Ж. В. Завальна, М. В. Старинський. – Суми: Університетська книга, 2006. – 383 с.
30. Історія торгівлі, податків та мита: шоста міжнародна наукова школа-семінар: тези доповідей; редкол.: В. Смолій (відп. ред.) та ін. (м. Дніпропетровськ, 11–12 жовтня 2012 р.); Національна академія наук України, Інститут історії України, Міністерство освіти і

науки, молоді та спорту України, Академія митної служби України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2012. – 67 с.

31. Карасева М. В. Финансовое право. Общая часть: учебник / М. В. Карасева. – М.: Юристъ, 1999.

32. Карлін М. І. Фінансова система України: навч. посібник для студ. вузів / М. І. Карлін. – К.: Знання, 2007. – 324 с.

33. Костенко Ю. О. Фінансове право України: навч. посібник / Ю. О. Костенко. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 58.

34. Крохина Ю. А. Финансовое право России / Ю. А. Крохина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2008. – 720 с.

35. Кухарєва О. О. Податкова система: навч. посібник / О. О. Кухарєва, О. В. Лиса; Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпропетровськ: К. О. Біла, 2012. – 271 с.

36. Кучерявенко М. П. Податкове право: підручник / М. П. Кучерявенко; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2013. – 533 с.

37. Литвиненко Я. В. Податкова політика: навч. посібник / Я. В. Литвиненко. – К.: МАУП, 2003. – 224 с.

38. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник / С. І. Лучковська. – К.: КНТ, 2010. – 234 с.

39. Марчук В. І. Перевірка заяв та повідомлень про злочини, передбачені статтями 212, 212-1 та 207 Кримінального кодексу України: навч. посібник / В. І. Марчук, Г. Л. Чигрина, Д. Г. Мулявка. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2008. – 172 с.

40. Мельник О. П. Аудит у системі державного внутрішнього фінансового контролю / О. П. Мельник // Міжнародний юридичний вісник; збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – Вип. 1. – 2014. – С. 24–28.

41. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посібник / Л. О. Миргородська. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 320 с.

42. Нагребельний В. П. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посібник / В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 320 с.

43. Назар Ю. С. Фінансове право: навч. посібник / Ю. С. Назар, Н. І. Романів; Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – 243 с.

44. Налоговые системы зарубежных стран: учебник для вузов / под ред. В. Г. Князева, Д. Г. Черника. – М.: Закон и право; ЮНИТИ, 1997. – 191 с.

45. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О. П. Орлюк. – К., 2010. – 808 с.

46. Павлов В. І. Цінні папери в Україні: навч. посібник / В. І. Павлов, І. І. Пилипенко, В. І. Кривов'язюк; Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України, Тернопільська академія народного господарства. – К.: Кондор, 2009. – 398 с.

47. Патица Н. І. Податкове регулювання розвитку санаторно-курортних закладів / Н. І. Патица, Г. Д. Лендел; Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України. – К.: ІПК ДСЗУ, 2011. – 207 с.

48. Пирожкова Ю. В. Фінансове право: навч. посібник / Ю. В. Пирожкова; Державний вищий навчальний заклад «Запорізький національний університет» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Запоріжжя: КСК-Альянс, 2012. – 304 с.

49. Податкова політика України: навч. посібник / П. В. Мельник, З. С. Варналій, Л. Л. Тарангул та ін.; за ред. П. В. Мельника. – К.: Знання України, 2011. – 505 с.

50. Податкова система: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк; за заг. ред. І. О. Лютого. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – С. 227.

51. Податкова система: навч. посібник / В. Г. В'юн, А. Ф. Наумов, Л. М. Наумова, С. В. Осипенко; за ред. проф. В. Г. В'юна. – Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2013. – 392 с.

52. Податкова система: навч. посібник / В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344 с.
53. Податкова система: практикум: навч. посібник / укл.: П. В. Єгоров та ін.; Міністерство освіти і науки України, Донецький національний університет. – Донецьк: Ноулідж, Донецьке відділення, 2013. – 317 с.
54. Податкове право України: навч. посібник / О. П. Гетманець, О. М. Шуміло, О. В. Покотава та ін.; за ред. О. П. Гетманець, О. М. Шуміла. – К.: Хай-тек Прес, 2013. – С. 432.
55. Податкове право: навч. посібник / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, Д. А. Кобильнік та ін.; за ред. проф. М. П. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.
56. Податкове право: навч.-метод. посібник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., заступника прокурора України В. Л. Ортинського. – Львів: ННПП НУ «ЛП», 2014. – 708 с.
57. Податкові технології взаємовідносин з платниками податків: навч. посібник / Т. В. Калінеску та ін.; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – 335 с.
58. Практичне застосування норм податкового законодавства України / Асоціація платників податків України у Вінницькій області, Головне управління економіки Вінницької облдержадміністрації. – Вінниця: Консоль, 2012. – 79 с.
59. Пришва Н. Ю. Податкове право: навч. посібник / Н. Ю. Пришва; Міністерство освіти і науки України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 365 с.
60. Прогнозування макроекономічних наслідків запровадження Податкового кодексу України / Ф. О. Ярошенко та ін.; за ред. Ф. О. Ярошенка; Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління». – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2010. – 366 с.
61. Регурецька О. В. Банківське право: навч. посібник / О. В. Регурецька; Міністерство освіти та науки України, Київський національний торговельно-економічний університет. – К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2010. – 267 с.
62. Реформування підходів до визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток: зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. круглого столу, 11 липня 2013 року / ред. кол.: Л. Л. Тарангул та ін.; Міністерство доходів і зборів України, Національний університет державної податкової служби України, Національна академія правових наук України. – К.: Алерта, 2013. – 118 с.
63. Роль В. Ф. Фінансове право: навч. посібник / В. Ф. Роль, В. В. Сергієнко, С. М. Попова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с.
64. Романенко О. Р. Фінанси: підручник / О. Р. Романенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
65. Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та коментар) / А. А. Стрижак. – К.: Ін Юре, 2010. – Ст. 631.
66. Сьома міжнародна наукова конференція «Історія торгівлі, податків та мита», 24–25 жовтня 2013 р., Дніпропетровськ: тези доповідей / редкол.: В. Смолій (відп. ред.), О. О. Дячок, В. В. Шевченко; Національна академія наук України, Інститут історії України, Міністерство освіти і науки України та ін. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – 91 с.
67. Удосконалення оподаткування прибутку підприємств в Україні / Т. І. Єфименко та ін.; за заг. ред. Т. І. Єфименко, Л. Г. Ловінської; Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління». – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2013. – 524 с.
68. Управління державними доходами і видатками: навч. посібник / Б. С. Малиняк, В. С. Толуб'як, В. П. Горин, В. В. Письменний; за ред. Б. С. Малиняка. – Тернопіль: Астон, 2015. – 154 с.
69. Фінанси: практикум / І. О. Школьник, Н. А. Дехтяр, О. В. Люта та ін.; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. – 218 с.

70. Фінанси, гроші та кредит: підручник для студ. екон. спец. вищ. навч. закладів / О. О. Непочатенко та ін.; Міністерство аграрної політики та продовольства України, Уманський національний університет садівництва. – Умань: Сочінський, 2014. – 482 с.
71. Фінансове право у ХХІ сторіччі. Ч. 1: здобутки та перспективи: зб. наук. праць за мат. Міжнар. наук.-практ. конф., 4–7 жовтня 2011 р. / НУДПСУ; НДІ фінансового права; ред. кол.: П. В. Мельник, Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко та ін. – К.: Алерта, 2011. – 296 с.
72. Фінансове право у ХХІ сторіччі. Ч. 2: здобутки та перспективи: зб. наук. праць за матер. Міжнар. наук. – прак. конф. до 10-річчя наук. установи, 4–7 жовтня 2011 р. / НУДПСУ; НДІ фінансового права; ред. кол.: П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул та ін. – К.: Алерта, 2011. – 360 с.
73. Фінансове право України: навч. посібник / за заг. ред. В. К. Шкарупи, Т. О. Коломоєць. – К.: Істина, 2007. – 256 с.
74. Фінансове право України: навч. посібник / Ю. В. Боднарук та ін.; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2012. – 189 с.
75. Фінансове право України: підручник / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький; за ред. М. П. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.
76. Фінансове право: (у запитаннях і відповідях): навч. посібник / Л. М. Касьяненко та ін.; за заг. ред. Л. М. Касьяненко; Державна податкова служба України, Національний університет державної податкової служби України. – Ірпінь: Вид-во Національного університету державної податкової служби України, 2014. – 317 с.
77. Фінансове право: підручник / за ред. Л. К. Воронової, Д. А. Бекерської. – К.: Вентурі, 1995. – 272 с.
78. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2013. – С. 301.
79. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, О. О. Дмитрик, О. А. Лукашев та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2016. – 440 с.
80. Холодна Ю. Є. Банківська системи: навч. посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Харківський національний економічний університет. – Х.: ХНЕУ, 2013. – 314 с.
81. Чернадчук Т. О. Основи валютного права України: навч. посібник / Т. О. Чернадчук. – Суми: Університетська книга, 2009. – 300 с.
82. Шульженко Ф. П. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки: навч. посібник / Ф. П. Шульженко, Є. В. Невмержицький. – К.: КНЕУ, 2003. – 171 с.
83. Ярошенко Ф. О. Історія податків та оподаткування в Україні: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ф. О. Ярошенко, В. В. Павленко, В. П. Павленко; за заг. ред. А. М. Подоляки. – К.: Вид. дім «Персонал», 2012. – 416 с.
84. Яструбський М. Я. Облік і звітність в оподаткуванні: навч. посібник / М. Я. Яструбський, Л. М. Лучишин, Н. І. Римарська; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2013. – 374 с.
85. Smith W. L. Debt Management in the United States / W. L. Smith. – Washington, 1960. – 154 p.

Статті

1. Аналітична довідка про стан протидії злочинності, корупції та прокурорсько-слідчу роботу на території України за 2014 рік // Генеральна прокуратура України. – 2015. – 72 с.
2. Адонін С. В. Державне кредитування в Україні / С. В. Адонін, О. В. Лиса, Р. А. Єремейчук // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – № 2/5. – С. 81–85.

3. Антоненко В. В. Щодо визначення поняття «стадія бюджетного процесу» / В. В. Антоненко // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 135–138.
4. Атаманчук Н. І. Місцеві податки та збори в Україні: сучасний стан та перспективи реформування / Н. І. Атаманчук, Д. В. Процюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – № 31. – Т. 2. – С. 102–105.
5. Багрій Т. Я. Принцип верховенства права як засада розвитку фінансово-бюджетних правовідносин в Україні / Т. Я. Багрій // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 5 (78). – С. 48–56.
6. Безрутенко С. Характеристика публічного інтересу у міжбюджетних правовідносинах / С. Безрутенко, О. Кузьменко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 12. – С. 145–148.
7. Береза Н. Бюджетно-правова політика України / Н. Береза // Вісник прокуратури. – 2013. – № 12. – С. 163–168.
8. Білуха М. Теоретико-методичні аспекти митного контролю / М. Білуха, Т. Микитенко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2013. – № 9. – С. 16–22.
9. Бірюкова І. Г. Основні проблеми фінансового моніторингу у протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом / І. Г. Бірюкова // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2012. – № 1 (56). – С. 235–241.
10. Богданюк І. В. Фінансовий контроль в системі функцій державної фіскальної інспекції України / І. В. Богданюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 2. – Т. 3. – С. 18–22.
11. Бровченко С. Організація державного фінансового контролю відповідно до потреб територіальних громад / С. Бровченко // Фінансовий контроль. – 2013. – № 10 (93). – С. 33–36.
12. Буздуган Я. Фінансовий контроль і правові шляхи його реалізації / Я. Буздуган // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6. – С. 26–29.
13. Буткевич С. А. Система державного фінансового моніторингу в Україні: сучасний стан і шляхи вдосконалення / С. А. Буткевич // Фінансове право. – 2011. – № 4. – С. 35–38.
14. Буткевич С. А. Фінансовий моніторинг в Україні: правова природа та перспективи розвитку / С. А. Буткевич // Юридична Україна. – 2012. – № 4. – С. 43–49.
15. Вдовічен В. Валютне право як інститут фінансового права / В. Вдовічен, Л. Вдовічена // Юридична Україна. – 2013. – № 1. – С. 41–45.
16. Вдовічен В. Оперативні юридичні форми податково-правового компромісу / В. Вдовічен // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 6. – С. 28–31.
17. Гетманцев Д. До питання про відповідальність за порушення фінансово-правових зобов'язань / Д. Гетманцев // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2011. – № 6. – С. 91–98.
18. Гетманцев Д. О. До питання про основні напрями розвитку податкового законодавства України / Д. О. Гетманцев // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 60. – С. 306–313.
19. Гмиря В. П. Податкова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни / В. П. Гмиря // Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – 2014. – № 2. – С. 1043–1048.
20. Головенко О. Теоретичні засади застосування категорії «публічні фінанси» в фінансовому праві / О. Головенко // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2011. – № 3. – С. 73–78.
21. Греца С. М. Використання досвіду країн ЄС для удосконалення адміністрування податку на додану вартість / С. М. Греца // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – № 26. – С. 147–149.
22. Гринович А. А. Електронний цифровий підпис: особливості застосування, переваги та проблеми / А. А. Гринович // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 19–21.
23. Губанова Т. О. Значення досвіду країн ЄС для подальшого реформування системи державного фінансового контролю в Україні / Т. О. Губанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Серія ПРАВО. – Вип. 33. – Т. 2. – С. 14–17.

24. Губанова Т. Адміністративно-правовий механізм державного фінансового контролю в Україні / Т. Губанова // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 1. – С. 96–100.

25. Гуров О. В. Фінансово-правова відповідальність у сфері оподаткування доходів фізичних осіб / О. В. Гуров // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 56. – С. 371–376.

26. Дамірчись М. І. Зміст та мета фінансової діяльності: проблеми визначення / М. І. Дамірчись // Адміністративне та фінансове право. – 2015. – № 2. – С. 225–229.

27. Дейнека В. Ф. Особливості формування і реалізації податкової політики держави в умовах глобалізації / В. Ф. Дейнека // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 2 (57). – С. 121.

28. Дем'яненко Т. М. Публічні фінансові ресурси як категорія фінансово-правових відносин / Т. М. Дем'яненко // Фінансове право. – 2010. – № 1. – С. 4–7.

29. Дмитренко Е. С. Місце та роль фінансово-правової відповідальності у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України / Е. С. Дмитренко // Фінансове право. – 2011. – № 4. – С. 39–42.

30. Єремейчук Р. А. Формування і структура державного боргу України та особливості управління ним / Р. А. Єремейчук // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – № 3–4. – С. 16–19.

31. Єфіменко Л. Л. Зміст, завдання та функції здійснення бюджетного обліку в державі / Л. Л. Єфіменко // Фінансове право. – 2014. – № 2 (28). – С. 31.

32. Заверуха І. Б. Зміст управління державним боргом: правові аспекти / І. Б. Заверуха // Університетські наукові записки. – 2006. – № 3–4 (19–20). – С. 312–317.

33. Іванчо В. В. Теоретичні засади фіскального контролю в Україні / В. В. Іванчо // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – № 31. – Т. 2. – С. 125–130.

34. Кохан І. В. Бюджетне фінансування як інструмент реалізації стратегії соціально-економічного розвитку держави: актуальні проблеми економіки / І. В. Кохан. – 2013. – № 9 (147). – С. 176–181.

35. Клименко Н. Окремі аспекти відповідальності за порушення бюджетного законодавства в Україні / Н. Клименко // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2012. – № 1. – С. 139–146.

36. Кононець В. П. Державна фіскальна служба й органи внутрішніх справ як суб'єкти, що застосовують санкції за порушення податкового законодавства / В. П. Кононець // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. – Серія Право. – Вип. 30. – Т. 2. – С. 39–42.

37. Ковтун В. М. Податкове правопорушення як підстава фінансової відповідальності / В. М. Ковтун // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 256–259.

38. Ковальчук А. Т. Місце і роль фінансово-правової науки в ринкових системах / А. Т. Ковальчук // Публічне право. – 2012. – № 4 (8). – С. 84–91.

39. Криволапов Б. М. Перспективи розвитку та сучасний стан українського валютного законодавства / Б. М. Криволапов // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 365–368.

40. Криницький І. Ознаки податково-правової пільги: проблеми формування / І. Криницький // Право України. – 2013. – № 1–2. – С. 106–111.

41. Кравцова Т. М. Окремі аспекти фінансової відповідальності платника податків за несвоєчасну сплату податку на прибуток / Т. М. Кравцова, Ю. В. Божко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – Серія Право. – Вип. 24. – Т. 3. – С. 72–75.

42. Крючкова К. О. Поняття, сутність та особливості податкових правовідносин / К. О. Крючкова // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 1. – С. 174–175.

43. Кузьмук Н. І. Фіскальний контроль як інструмент забезпечення дотримання законодавства у сфері оподаткування / Н. І. Кузьмук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – № 2. – С. 247–250.

44. Куліш А. М. Організація проведення перевірок фінансових операцій суб'єктів господарювання, що підлягають фінансовому моніторингу / А. М. Куліш, Т. А. Кобзева // Публічне право. – 2012. – № 2 (6). – С. 98–104.
45. Кургаєва І. С. Правове регулювання відносин у сфері забезпечення фінансової безпеки / І. С. Кургаєва // Економіка. Фінанси. Право. – 2011. – № 5. – С. 43–47.
46. Кучерявенко М. П. До проблеми визначення юрисдикційності податкових спорів / М. П. Кучерявенко // Фінансове право. – 2013. – № 1. – С. 17–20.
47. Куслії В. О. Податкове правопорушення: поняття, ознаки, умови виникнення / В. О. Куслії // Право і суспільство. – 2014. – № 1–2. – С. 193–196.
48. Латковська Т. А. Фінансове право у системі українського права / Т. А. Латковська // Фінансове право. – 2010. – № 1 (11). – С. 11–15.
49. Латковська Т. Бюджетне законодавство: сучасний стан та перспективи розвитку / Т. А. Латковська // Право України. – 2013. – № 1–2. – С. 57–64.
50. Латковська Т. А. Розвиток науки фінансового права – запорука розвитку української держави / Т. А. Латковська // Наукові праці НУ ОЮА. – 2012. – № 2. – С. 9–18.
51. Лекарь С. І. Розвиток фінансового законодавства у сфері валютного регулювання як фактор забезпечення економічної безпеки / С. І. Лекарь // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 6 (85). – С. 3–7.
52. Ленський С. Теоретичні проблеми визначення правової природи кредиту / С. Ленський // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 8. – С. 32–35.
53. Литвинова Ю. М. К вопросу о принципах финансового контроля в области таможенного дела / Ю. М. Литвинова // Фінансове право. – 2012. – № 4. – С. 8–10.
54. Ліпко О. Ю. Елементи механізму податку: права природа та співвідношення / О. Ю. Ліпко // Фінансове право. – 2013. – № 1. – С. 20–23.
55. Мазур Т. В. Особливості методу публічно-правового регулювання та прояви у фінансовому праві / Т. В. Мазур // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2014. – № 25. – С. 172–175.
56. Мартинюк В. П. Факторний аналіз чинників впливу на розміри податкових надходжень до державного бюджету України / В. П. Мартинюк // Фінанси України. – 2011. – № 1. – С. 40–51.
57. Матвейчук Л. О. Державне управління оподаткуванням у процесі розвитку інформаційного суспільства: теоретичні аспекти / Л. О. Матвейчук // Вісник НАДУ. – 2014. – № 1. – С. 18–24.
58. Мінкович В. Т. Реформування податкової системи України як необхідна умова для розбудови провідної держави / В. Т. Мінкович, В. В. Свадеба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Серія «Економіка». – Вип. 1 (45). – Т. 1. – С. 224–226.
59. Мінкович В. Т. Реформування податкової системи України як необхідна умова для розбудови провідної держави / В. Т. Мінкович, В. В. Свадеба // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2015. – Серія «Економіка». – Вип. 1 (45). – Т. 1. – С. 224–226.
60. Нехайчук Д. В. Формування податкової політики в Україні та стратегія розвитку національної економіки / Д. В. Нехайчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 21. – С. 46–50.
61. Новосьолова О. С. Теоретичні аспекти побудови системи управління державним боргом / О. С. Новосьолова // Економічний аналіз. – 2013. – Т. 14. – № 1. – С. 301–307.
62. Ногінова Н. М. Необхідність реформування податкової політики України в умовах євроінтеграції / Н. М. Ногінова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Вип. 25. – 2014. – С. 141–145.
63. Олійник О. Д. Деякі питання щодо генезису розвитку фіскальних органів в Україні / О. Д. Олійник // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6–1. – Т. 2. – С. 211–214.
64. Оніщик Ю. В. Актуальні питання відповідальності за порушення податкового законодавства / Ю. В. Оніщик // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 1. – Т. 3. – 2015. – С. 66–69.

65. Оніщик Ю. В. Підстави розмежування правових форм обов'язкових платежів податкового характеру: податків і зборів / Ю. В. Оніщик // *Держава і право*. – 2006. – № 34. – С. 340–347.
66. Ославський М. Особливості фінансово-правового регулювання місцевих податків і зборів / М. Ославський // *Право України* – 2007. – № 11. – С. 77–80.
67. Ославський М. Правовий аналіз системи місцевих податків і зборів в Україні / М. Ославський // *Юридична Україна*. – 2006. – № 6. – С. 48–51.
68. Пасічна І. О. Окремі питання юридичного змісту податкових правовідносин / І. О. Пасічна // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – 2014. – Вип. 6–1. – Т. 3. – 2014. – С. 13–17.
69. Пономарьов О. В. Місце податкової міліції у системі правоохоронних органів України / О. В. Пономарьов // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – 2014. – Серія Право. – Вип. 29. – Ч. 2. Т. 2. – С. 91–94.
70. Пасічник Ю. В. Державна фінансова політика у сфері соціального страхування / Ю. В. Пасічник // *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. – 2009. – № 4. – С. 6–8.
71. Перощук З. Економічно невиправдані надходження місцевих податків і зборів – основна організаційно-правова причина незабезпеченості місцевих бюджетів власними доходами / З. Перощук // *Право України*. – 2008. – № 6. – С. 83–85.
72. Савченко Л. Проблеми правового регулювання методології фінансового контролю / Л. Савченко // *Право України*. – 2013. – № 1–2. – С. 159–165.
73. Самсін І. Л. Податкові правовідносини як різновид фінансово-правових / І. Л. Самсін // *Фінансове право*. – 2013. – № 2. – С. 21–24.
74. Сафонова Л. Д. Реформування системи обліку виконання бюджету / Л. Д. Сафонова // *Фінанси України*. – 1998. – № 7. – С. 35–39.
75. Сідорук Р. І. Поняття та особливості податкових правовідносин / Р. І. Сідорук // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. – 2013. – № 6–2. – Т. 1. – С. 146–149.
76. Скороход І. Стан і ступінь наукового розроблення поняття «фінансовий контроль» із позиції фінансового права / І. Скороход // *Підприємництво, господарство і право*. – 2013. – № 3. – С. 124–127.
77. Скрипник А. Реформування державного внутрішнього фінансового контролю: реалії та перспективи / А. Скрипник // *Фінансовий контроль*. – 2013. – № 10 (93). – С. 43–45.
78. Соколовська А. Визначення категорії «податкова пільга» та його практичне значення / А. Соколовська // *Економіка України*. – 2005. – № 9. – С. 21–30.
79. Сосновський І. С. Податкова політика держави: дефініція, складові, засоби реалізації / І. С. Сосновський // *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. – 2013. – № 5. – С. 38–42.
80. Стаценко А. К вопросу об особенностях правового регулирования системы местных налогов и сборов в Украине / А. Стаценко // *Проблеми законності*. – 2009. – № 103. – С. 174–180.
81. Степура М. М. Фактори невизначеності в податках / М. М. Степура // *Економіка та держава*. – 2009. – № 10. – С. 37–40.
82. Стукало Н. В. Фінансова глобалізація: сучасні тенденції розвитку та висновки для України / Н. В. Стукало // *Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки; Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України, Інститут економіко-правових досліджень НАН України*. – Вип. 2 (17). – Донецьк: Юго-Восток; Лтд, 2005. – С. 41–44.
83. Товстопят Л. М. Правове регулювання фінансового контролю в Україні: проблеми та перспективи вдосконалення / Л. М. Товстопят, О. В. Хуткий // *Порівняльно-аналітичне право*. – 2013. – № 3–2. – С. 230–232.
84. Тофан І. М. Особливості застосування електронної звітності в оподаткуванні / І. М. Тофан // *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. – 2013. – № 1. – С. 222–229.

85. Трофімова Л. В. Фінансове право як основа фінансової політики / Л. В. Трофімова // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 3. – С. 143–148.
86. Угровецький О. П. Податкова система України: характерні особливості / О. П. Угровецький // Наше право. – 2008. – № 1. – С. 34–35.
87. Удяк В. І. Особливості компетенції фіскальних органів зарубіжних країн при реалізації податкової політики / В. І. Удяк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – № 9–2. – С. 142–144.
88. Устинова І. П. Юридичний зміст та ознаки фінансово-правової санкції / І. П. Устинова // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4. – С. 133–135.
89. Федоров В. А. Види державного боргу України / В. А. Федоров // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – С. 563–573.
90. Цимбал П. В. Поняття податкової системи України / П. В. Цимбал // Південноукраїнський правничий часопис. – 2006. – № 2. – С. 61–64.
91. Чайка В. В. Співвідношення податкового права з іншими галузями права та законодавства / В. В. Чайка // Актуальні проблеми держави і права. 2014. – № 1. – С. 133–139.
92. Чайка В. В. Правові аспекти функціонування податкової системи України на сучасному етапі / В. В. Чайка // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 14. – Т. 1. – С. 58.
93. Чернецкая Л. Т. Отношения в сфере бюджетного процесса как объект правовой охраны / Л. Т. Чернецкая // Финансовое право. – 2013. – № 1. – С. 45–48.
94. Черников Д. Фінансовий контроль щодо фінансування органів прокуратури: поняття, предмет, об'єкт, мета та види / Д. Черников // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2012. – № 6. – С. 112–118.
95. Черних Д. С. Дохід та його елементи як підстави справляння особистих податків в Україні / Д. С. Черних // Право і суспільство. – 2010. – № 3. – С. 168–170.
96. Черпіцька Л. Бюджетна система України як об'єкт фінансово-правового регулювання / Л. Черпіцька // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2013. – № 1. – С. 82–88.
97. Чуприна Л. М. Правова характеристика поняття «процесу» в бюджетному праві / Л. М. Чуприна // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 126–129.
98. Чуприна Л. М. Правові проблеми визначення ознак бюджетної установи у фінансовому праві / Л. М. Чуприна // Фінансове право. – 2012. – № 2. – С. 8–11.
99. Хоменко В. П. Гуманізація кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів): вітчизняний та зарубіжний досвід / В. П. Хоменко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 28–36.
100. Швабій К. І. Вплив глобалізації на систему оподаткування та податкову політику України / К. І. Швабій // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1 (10). – С. 137–144.
101. Шулатова І. С. Поняття і сутність Державної фіскальної служби України / І. С. Шулатова // Форум права. – 2014. – С. 447–455.
102. Ясько І. В. Особливості податкової політики України на сучасному етапі / І. В. Ясько // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Вип. 4. – Т. 2. – 2014. – С. 148–151.

Навчальне видання

К. А. Гурковська, О. Б. Мороз,
Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська

ФІНАНСОВЕ ПРАВО УКРАЇНИ

*Навчальний посібник
(у схемах, таблицях та коментарях)*

Редагування
Ю. Р. Глиняна

Макетування
А. М. Радченко

Друк
І. М. Хоминець

Підписано до друку 29.03.2017 р.
Формат 60×84/8. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 17,9
Тираж 100 прим. Зам. № 131-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.

Ф59 **Фінансове** право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях) /
К. А. Гурковська, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська. – Львів:
ЛьвДУВС, 2016. – 308 с.

ISBN 978-617-511-227-4

Висвітлено теоретичні та практичні питання фінансового права України. Розкрито сутність фінансових діяльності держави, системи України, контролю, податку як головного елемента податкової системи. Наголошено на відповідальності за порушення бюджетного, валютного та податкового законодавства.

Для студентів, викладачів, аспірантів вищих навчальних закладів України, а також науковців і практичних працівників фіскальних органів, органів фінансового контролю, які цікавляться проблемами фінансового права.

УДК 347.73 (477)
ББК 67.9 (4УКР)0302я73

ISBN 978-617-511-227-4

© Гурковська К. А., Мороз О. Б.,
Назар Ю. С., Сукмановська Л. М., 2016
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2016